

II
B. 31562
g

31562, II, B. g.

VII

Kopitarjeva
SPOMENICA.

Vredil

Josip Marn.

Založila in na svetlo dala

MATICA SLOVENSKA.

V Ljubljani.

Natisnili J. Blaznikovi nasledniki.

1880.

BARTHOLOMÆUS KOPITAR

CARANTANUS

NATUS IN PAGO REPNJE AD ÆMONAM

D. 23. M. AUGUSTI 1780

IN SLAVICIS LITERIS AUGENDIS

MAGNI DOBROVII

INGENIOSUS ÆMULATOR

OBIIIT VINDOBONÆ D. 11. M. AUGUSTI 1844

Kopitarjeva
SPOMENICA.

Vredil
Josip Marn.

Založila in na svetlo dala
Matica Slovenska.

V LJUBLJANI.

Natisnili J. Blaznikovi nasledniki.

1880.

IN=030007425

Slavme slavně slávu Slávův slavných!

Iskreno vzbujá slavni Jan Kolár i nas Slovence, da preslavljamó kreposti in dejanja čranjkih svojih rojakov in tako spoštujmo sami sebe. Ako se sami ne spoštujemo, kako moremo zahtevati, da spoštujejo nas drugi! Narod, kteri svojih slavnih mož ne častí, da se mu rodijo, vreden ni. Ker pa Slovenci takih mož živo potrebujemo, hočemo jih čislati ter marljivo posnemati njih hvalne vzglede.

To so storili Slovenci vže nekterikrat in posebej v dejanji pokazali, ko so l. 1858—9 preslavljali V. Vodnika, otca dobre poezije in proze novoslovenske. Vstavili so mu tedaj v rojstno hišo kamneno spomenico, in v slovstvu svojem postavili krasen Spomenik (Vodnik-Album).

Kaj takega se spodobi, mislil sem si večkrat, tudi J. Kopitarju, mlajšemu njegovemu vrstniku, kteri jako sloví med učenimi po svetu, domačinom pa je še premalo znan. Na radost mi je bilo, da je Matica Slovénka v 48.

skupščini 8. maja t. l. sklenila pokloniti ranjkemu slovstveno spomenico in da je izmed domoljubnih mož naglo osnoval se odbor, kateri naj slavnemu rojaku o stoletnici njegovega rojstva pristojno svečanost napravi v njegovi domačiji.

Svečanost ta se je o svojem času, da-si kasno sprožena in hitro pripravljena, v pregrdem vremenu vendar dokaj dostojno izvršila. Narod je poslalil svojega učenegarojaka, a poslalil tudi sam sebe. V slovstvu pa ima Kopitarja preslavljeni pričujoča Spomenica (Kopitar-Album).

Omenjenega meseca Matice Slovenske prvosednik dr. J. Bleiweis priobči slovénkim pisateljem pozív, naj se sostavi dotična slavnostna knjiga. V obroku prekratkem — se vé — dospelo je književnega blaga v ta namen primeroma malo. Vredovanje se je izročilo meni. Ker sem sam vže poprej popisal Kopitarjevo slovstveno delovanje, ukrenem jo tako, da se izmed nabranega lepega slovstvenega cvetja raznih sedanjih pisateljev „velikan učenosti“ kaže tudi sam v pisavi tajni in javni, v besédi nemški in latinski, v védi slovénski in slovanski, da vsa knjiga Kopitarju more biti res Spomenica in narodnemu vstávu — Matici — na hvalo.

Ker osebne slike Kopitarjeve nobene ní, namestuje naj jo knjigi na čelu posnetek nagrobnika, na koncu posnetek rokopisa njegovega, v

sredi pa naj jo dopolnujejo učene razprave iz imenitnih virov in spretnih peres, bistri slovénski mladini v posnemanje.

„Bila je taka osoda vedno slavnih možakov, da jim slovelo ime, ko jih zagrnil je grob.“ — I o Kopitarju je opazovati, da toliko let po smrti vedno bolj prihaja na dan, in zanimljivo je, kako ga sodijo bližnji in daljni rojaki, kako po veri in narodnosti si različni učenjaki. Vsi pa se vjemajo v tem, da je bil res „velikan učenosti“, in da se z njim ponašati smemo Slovenci.

Mnogo pač res je po svojem delovanji pripomogel Kopitar, da „Misel se svéti in duh slovénski na zraku Evrope. — Kjer častí se modrost, tam se imenuje moj sin“ — smé tedaj z ozirom na Kopitarja Slovenca klicati svésta Slovenija, in kedar „V zbor učenih, vedi slava, — Stopi moder, bistra glava, — Vse jezike sveta zna . . . Svet posluša modrovine, — Se začudi koncu tmíne“ in poprašuje: „Kdo je mar?“ — tedaj ponosno odgovarja vsa Slovenija:

Taka glava korenine
Je slovéneki oratar.

V Ljubljani 1880.

J. Marn.

Jernej Kopitar.

Spisal J. Navratil.

Kar je na srečo, to je na jeziku.
(Slovenski pregovor.)

Minilo je letos uže sto let, da se je prikazala na slovenskem obnebju nova, svetla zvezda, — da je ugledal naš slavni rojak, Jernej Kopitar, učeni jezikoznanec slovanski, blizu „bele Ljubljane“ béli dan.

Velike so zasluge Kopitarjeve za slovanščino sploh, pa tudi za slovenščino posebej. — Kako je tedaj vsem rodoljubom zaigralo srce od radosti potem, ko se je bila raznesla vesela novica, da je sklenila slavna „Matica slovenska“ praznovati stoletnico Kopitarjevo s tiskano spomenico, in pokazala s tem, kako treba častiti tudi po Slovenskem domačega, kmetškega sina, ki ga slavi zarad prevelike učenosti in bistrournosti, ne samo ves slovanski, nego i neslovanski svet.

Zato sem se na častno povabilo, — premda je bil gospod J. Marn malo poprej v „Učit. Tov.“ (I—XII. 1880) izvrstno popisal Kopitarjevo življenje in delovanje, ¹⁾ — poprijel tega težavnega posla tem raje, ker sem tako srečen, da živim blizu „imenitnega živega vira“, in da sem smel tudi obilo zajemati iz njega.

Ta imenitni „živi vir“ ni nikdo drugi, nego slavnega učitelja slavni učenec, gospod dr. Fr. vitez Miklošič, ki mi je pravil že prva leta po mojem prihodu na Dunaj (1851) o raznih prilikah več zanimljivega o „pokojnem“ Kopitarju, ter mi priobčil zdaj na mojo pohlevno prošnjo še več novih ugodnih mi podatkov iz življenja Kopitarjevega, — (tudi Kopitarjevega nagrobnika majhin posnetek).

Bodimo gospodu dr. Miklošiču za vse te blagovoljne podatke, ki se nahajajo na svojem mestu porabljeni, toliko hva-

¹⁾ Ta izvrstni spis Marnov je posebej natisnjen tudi v njegovem „Jezičniku“ za leto 1880 (XVIII).

ležnejši, ker Kopitarjevih manjih spisov drugi del („Kopitar's kleinere Schriften“ II. Theil) zbog nenadnih zaprek ne bode — na žalost — morda nikdar tiskan, dasi ima gosp. dr. Miklošić rokopisa pripravljenega za kakih trideset tiskovnih pól. —

Kakor nalašč priobčil je za časa gosp. V. Jagić v svojem časopisu ¹⁾ dva obilna in zanimiva lista izmed več ónih listov, katere je pisal slavni Dobrovsky Kopitarju ter jih gospod dr. Miklošić prepustil lani gosp. Jagiću, naj jih s časom razglasi.

Voda na moj mlin bila je nadalje Vostokova „prepiska“ (Korrespondenz), ki ima v sebi več dopisov Kopitarjevih, Šafařikovih, Vostokovih itd. ²⁾

Primerilo se je, da je prišla na Dunaju samo nekoliko tednov pred stoletnico Kopitarjevo na dan znamenitna česka knjiga, ki povišuje Kopitarjevo čast in slavo še bolj. (Govorilo se bode o njej in njeni vsebini na drugem mestu).

Podloga vsemu životopisu bil je pa imenitni (nemški) spis, v katerem je Kopitar — pet let pred smrtjo — sam svoje življenje popisal jako na drobno, vplel pa v ta zanimljivi popis več mičnih podatkov: o slovenski zgodovini, o drugih slovečih možeh, s katerimi je bil v kaki dotiki, zlasti o Cojzu in Vodniku itd.

V njem jemlje ta veljak in poštenjak v misel tudi svoje najimenitnejše „učene prepire“ ali pismene borbe zato, da bi nekatere stvari razjasnil in si umil roke pred poštenim (nepristranskim) svetom; kajti nakopal si je bil sè slovensko odkritosrčnostjo („kar je na srcu, to je na jeziku“) in z ostrim peresom hudih sovražnikov, ki so ga črnili po krivem skrivaj in očitno ter ga obirali celó mrtvega zato, ker jim ni hotel pritegniti (kakor bi bili radi), da je „belo“ to, kar se je njemu videlo „črno“.

Ta lastni životopis Kopitarjev porabil sem tako, da sem ga po razpisanem naročilu nekoliko okrajšal, ³⁾ a nato poslovenil, kolikor se je dalo „po domače“. — Nakanil sem bil najprej izvirno besedo podomačiti „po Kopitarjevo“; ali prevajaje uveril sem se prenašlo, da iz te moke ne bode kruha zato, ker se je slovenščina po Kopitarjevi smrti sila razcvela in obrodila mnogo novega sadja (novih, potrebnih besed za znanstvene in lepoznavanske stvari). — Slovenil sem zato rajši vse bolj „po svoje“, kakor sem „védel in znal“. Poslušajmo tedaj naprej:

¹⁾ „Archiv für slav. Philologie“ IV. Bd. 1880 p. 516 ff.

²⁾ Izdal je to imenitno knjigo J. Sreznevski pod napisom (ruskim): „Perepiska A H. Vostokova“ Sanktpeterburg 1873. vel. 8.

³⁾ Izpustil sem zato zgodovinske in druge reči, katere se ne tičejo Kopitarja, tako tudi nekoliko nevažnih podatkov.

Kako je Kopitar svoje življenje sam popisal 1. 1839.

Rodil se je Kopitar (Jernej), dvorske knjižnice Dunajske varuh, v kranjski deželi l. 1780. 23. avgusta, ¹⁾ krstili so ga pa drugi dan po domači navadi, da se daje detetu ime ónega svetnika, kateri je [preprostemu ljudstvu] dobro znan, ter se nahaja v „pratiki“ najbližje rojstnemu dnevu, bodi si pred njim ali pa za njim (sv. Jernej). — To ime pa, da povém gredoč, v slovenščini ne zveni tako „dolgočasno“ kakor [v nemščini] „Bartholomaeus.“ ²⁾

Jernej (tudi Jarnej, Arnej in še bolj na kratko Arn) nedoumna je izpaka, če je iz imena „Bartholomäus“, vendar se ne dá ni zaslediti, da bi bila ta izpaka samovoljna nemška zamena na pr. za Arno, kakor je „Albert“ za českega „Vojtěcha.“ ³⁾

Med kmetskim ljudstvom se je rodil Kopitar. Oča mu je bil polovičar (Besitzer einer halben Hube) v Répnjah, vasi na Gorenjskem, nekako na sredini med Ljubljano, Kamnikom in Kranjem, „hribu“ ob jugovzhodnem robu, daleč od katerekoli velike ceste. Imela je pa v Répnjah vsaka kmetija svoje njive na vzhodno stran, kos hriba pa proti zahodu od hiše, rekel bi: nazoči (pred sabo), razen tega dalje v stran pa tudi svoj, isto tako odmérjen del v občinskem ali srenjskem gozdu in travnikov.

Cesarja Jožefa II. izpodbudljivi ukazi („patenti“) niso pri kmetskem ljudstvu ostali brez vspeha. Kopitarjev oča, Jakop, imel je razen njega še šestvero živih otrók, ki so bili do malega vsi dečki, srednji med temi pa Jernej; dve deklici in jeden dečko umrli so bili že poprej.

Ko je bil Jernej izpolnil že kakih devet let in pasel očetovo čredo — a sila rad se spominja po Davidovo še vedno gozdov in gor — poprašajo ga nekaj oča, ne bi li hotel iti „študirat“. Rajši bi ga bili namreč oča, kakor stari Horac svojega Kvinta (Quintus), poslali mahom iz početka v boljšo mestno šolo, nego da bi bil začel hoditi v domačo župsko (farno) šolo, najsi mu je bilo v to bliže.

¹⁾ V krstnih bukvah Vodiške duhovnije, v katero spadajo Répnje, pisano je razločno: 21. avgusta 1780, a ne 23 dne. (Tako piše g. Jos. Marn v svojem „Jezičniku“ 1880 na str. 35). Ker ni več krstnega lista Kopitarjevega, zato ne vemo, je li bila ta zmota v njem, ali se je pa zmotil Kopitar pišoč.

²⁾ Ker je Kopitar svoje življenje popisal nemški, treba je bilo njegove besede zbog tega imena zasukati malo drugače.

³⁾ Več nego 30 let pozneje zasledil je neki gospod „M.“ v Ljubljani, da je „Jernej“ ali po starem „Jarnej“ postal prav za prav iz imena Irenej (Ire-naeus). Gl. „Sloven. Nar.“ l. 1871, štef. 24 v „listku“. Razloženo je ondi tudi to, kako se je zgodilo, da je „Irenej“ (23. avg.) s časom izpodrinil pri nas „Bartola“ (24. avg.) ter stopil na njegovo mesto.

Poslej ni dečko nehal opominjati očeta, dokler ga ne odpeljejo naposled 25. januarja 1790 v Ljubljano.

Cetudi je bil po tem takem, ker so se začenjale ondaj šole 1. novembra, zakesnel skoraj polovico prvega pol leta, vzeli so ga vendar še v prvo malo šolo („Normalklasse“), ter se je učil tako marljivo, da je konec leta lahko prestopil v drugo malo šolo z drugimi vred, kateri so bili prišli že novembra meseca. Vrh tega ni znal ni besedice po nemški, ko je bil prišel iz Répenj v Ljubljano; pa učitelji v prvem razredu znajo tudi slovenski. ¹⁾

Ko se je učil abecede, priljubila mu se je najbolj črka *i*, zato ker je mislil pri tem glasu *i* (*hi*), kakor so naganjali očetovo kobilu, kar je dobro pomnil.

Res, da se je slovenskemu dečku med zabavljivimi Nemci ²⁾ od kraja tožilo sicer po domu; ali prerokovali so mu to mati, kedar je prehudo priganjal očeta, naj ga peljejo v Ljubljano, in tako mu je „študentovska čast“, (t. j. ker ga je bilo sram, da mu se ne bi posmehovali mati), zadušila otožnost po domu. —

Ko pa pride septembra meseca domov na počitnice, bilo je na čast njemu, še bolj pa njegovi rodovini, da je stregel gosp. župniku pri maši, dasi ni — to se ve da ne — razumel ni besedice po latinski.

Ugajali so pa tudi župnik njemu zato, ker so poštovali njegovega očeta, cerkvenega starešino in župana. Tej časti podvrgli so se pa oča samo v sili, nikoli niso hrepeneli po njej ni po županstvu, ki ga je podeljevala graščina. Zdelo se je namreč očetu, da je oboje, če se vzame tudi na veliko stran, potrata časa pri gospodarstvu.

Za dvomesečnih počitnic moral se je Jernej vsaj ob delavnikih od jutra do večera baviti pri g. župniku, ki so bili meščanskega rodu, grajskega oskrbnika sin, ter se obnašali — kako pak — gospodski, a vendar jim je bil nauka željni dečko, kakor se je videlo, tako pri srcu, da so ga puščali domov pol ure daleč samo spat.

Gledali so posebno na to, da je govoril učenec pravilno nemški, ter ga pripravljali o počitnicah za kratek čas skoraj na celega pol leta naprej.

¹⁾ „Krainisch“ piše Kopitar po tedanji navadi. Tudi narodopisno „Krainer“ slovenili smo tu z imenom Slovence, Slovenci.

²⁾ Nemškutarji — hotel je menda reči Kopitar, malo je pravih Nemcev v Ljubljani še dandenes.

To mu je koristilo tako, da je l. 1792 v 3. mali šoli, ki je bila ob enem prva latinska, izmed 250 součencev „dobil prvo darilo“. ¹⁾

Primerilo se je, da ni bilo rednega učitelja za latinščino, in da ga je namestoval nemški učitelj, ki se je bil prvih latinskih resnic iznebil tako, da nam je velél zapisati si: „do, das, dare, „davi,“ datum, in „avis, m.“ — Kopitar mu pa oboje popravi na veliko veselost vsem součencem brez kake zamere.

Prevelika sramota Kopitarju, ako ne bi bil posledj prvool po vseh latinskih šolah. Zato mu pa ni bilo treba (če se ne šteje čast, ki navdihuje po Kvintilijanovih besedah tudi dečka), plačevati nikake učevine; temveč je iz učevine, ki so jo morali po cesarja Jožefa II. ukazu plačevati drugi, dobival po 50 goldinarjev ustanovnine za pridnost na dar, tako da od tretje šole (l. 1794) — potem ko so mu bili oča in mati umrli za kužno boleznijo, — ker je poleg te ustanovnine priučeval slabejše součence, — ni potreboval z doma ne samo nikake pomoči, ampak je l. 1799 prišel za domačega učitelja sestranu ²⁾ blagega barona Žige Cojza, ki je pripomogel največ k temu, da je postal Kopitar potlej to, kar je bil. Kajti tudi potém ko je bil njegov učenec zvršil Ljubljanske šole ter prešel na Dunaj, — ostal je Kopitar pri preljubem in ljubeznivem Cojzu v hiši za tajnika, knjižničarja in rudninske shrambe nadzornika še osem let, ki jih šteje med najprijetnejše vseh svojih živih dni.

Baron Cojz je bil neoženjen, ondaj petdeset let star, pa tako mrtvouden, da je celó o najboljem zdravju mogel voziti se samo na trokolesnem samoizmišljenem stolcu po sedemnajstih sobah, v katerih je prebival v svoji hiši na tri nadstropja zidani.

Ko je Kopitar prišel v njegovo hišo, bil je Cojz v Ljubljani najbogatejši in sploh najučenejši mož; poštovalo in rado ga je imelo vse, malo in veliko; pa je bil tega tudi vreden, da malo kdo tako. — Posebno priljubil si je bil rudnistvo (Mineralogie) in kovinstvo (Metallurgie).

Ali baron Žiga je bil vselej pripravljen pomagati na noge tudi vsaki drugi znanstveni in koristni težnji (Streben), pa tudi udeležiti se je. Tako pripoveduje n. pr. Abr. Jak. Pencelj (Penzel), ki je izvrstno prevel Dio-Kasija (Dio Cassius), da mu je baron Žiga Cojz njegovega prevoda rokopis, — ki je bil zastavljen v Krakovu z Raimarjevim Dio-Kasijem vred, knjigo

¹⁾ t. j. da je bil prvi izmed vseh. Tedaj in še mnogo let pozneje dobivali so pri večem številu vsaj prvi trije učenci vsak po kako darilo („praemium“). Darovale so se po navadi lepe knjige, po manjih mestih pa tudi novci, sè svilenimi traki obrobljeni in pripenjani na prsa.

²⁾ Ker se je zmeta (da je podučeval K. Cojzovega sina) zatrosila v več životopisov Kopitarjevih, zato naj se popravi tu očitno, da ne sina, nego sestranu (seinen Neffen) t. j. sestrinega sina, („non filium sed e sorore nepotem“ Hesyeh. str. 71).

polno „prikrajnic“ t. j. pripiskov po robih (Randanmerkungen), — odkupil za 300 glđ. in mu ga podaril za to, da bi mogel do-
delati prevod.

Pencelj je učil v šesti latinski šoli Ljubljanski od l. 1795 do 1798 in bil tudi Kopitarju učitelj v šesti šoli. ¹⁾

Ta posebež se ni ravnal rad po drugih. Namesto poprej-
šnjih prvakov prihajala so pri njem na vrh nova imena velikašev
šolskih t. j. tako imenovanih treh obdarjencev (Praemifer) in
pêtih pohvaljencev (Accessisten).

Tudi pri Kopitarju pokazal je svoje posebne muhe, ter
ukrene tako, da je bil Kopitar sám obdarjen. Tako je tudi
njega samega zapisal v „zlate bukve“, zato ker mu je bil Ko-
pitar (kakor nekđaj onemu učitelju v prvi šoli zastran „davi“
in „avis, m.“) — prigovoril v naglici, vendar ne brez premisleka,
ko je Pencelj v Eneidi IV. 611 namesto „meritumque malis ad-
vertite numen“ čital „malo“ (češ, da je bil Enej jedini malo-
pridnež „Schlingel“). Na pol na glas, pa naglo reče Kopitar
sosedu na klopi: „nix nutz, esset enim hiatus.“ ²⁾ Pencelj po-
praša nato Kopitarja, kaj je rekel. Kopitar (vstane, in ves za-
rudi, pa neče vendar ni pred součenci utajiti moštva): Rekel
sem: „nix nutz, quia esset hiatus“. — Kaj pa stori na to Pen-
celj? „Prav pravite, in zato vas zapišem v zlate bukve“. „Tako
naj dijak sodeluje“.

Da so konec l. 1800 Kopitarju živeli stariši in vzlasti, da
ni bilo Cojza, stopil bi bil Kopitar prej ko ne v duhovski stan
ter bi bil zdaj [l. 1839] po sreči morda kakšen škof, (kakor je
že nekateri izmed njegovih šolskih tovarišev, ki so bili pred
njim in za njim), ali, ako mu sreča ne bi bila ugodna, vsaj
kakšen župnik z obilnimi duhovskimi prihodki. Sorodnikov nje-
govih želja bila je pa preslaba, da bi ga bila pridobila za du-
hovski stan, četudi bi mu bili cekvenozgodovinski in jezikovski
nauki v bogoslovskih šolah jako po godu, pa tudi duhovski
„poklic“. Na kratko: Od l. 1800—1808 preneha Kopitar pečati
se s pravimi šolskimi nauki in porabi ta dosti dolgi počitek pri
bar. Cojzu za to, da je na vso moč s povoljnimi nauki mašil
praznine, ki jih je pustila šola. Francozki se je učil uže v četrti

¹⁾ In der „zweiten Humanitätsklasse“ (ki so jej rekli za Kopitarjeve dobe
nemški (z grško besedo) „Poésie“ pozneje pa „Rhetorik“. Za pisateljeve dobe
imenovala se je namreč peta šola po navadi „Poésie“, zato ker smo se ondaj
v 5. šoli začeli vaditi pesemstva, šesta šola pa „Rhetorik“, zato ker smo se va-
dili v njej govorstva. Oba ta najviša razreda tedanje gimnazije na šest raz-
redov zvala sta se nemški tudi „Humanitätsklassen“, slovenski pa samo „peta
in šesta šola“ t. j. „erste Humanitätsklasse“ ali „Poésie“, **peta šola**, „zweite
Humanitätsklasse“ ali „Rhetorik“ pa **šesta šola**. Ali prva latinska šola bila
je uže davno sama zase, a ne več združena s tretjo „malo šolo“ (kakor za
dobe Kopitarjeve).

²⁾ „Ni prav, zato ker bi bila zev.“ — Nalašč je zapisal K. „nix (-niks),
kakor se po Kranjskem izrekuje namesto „nichts“. Prim. „niks tajč“.

šoli, zato ker je bil neki deželni poglavar poprejšnjega francozkega učitelja svojih otrok posilil deželi za 300 gold. plače na leto (ni pred njim ni za njim ni bilo francozkega učitelja v Ljubljani); pozneje se pa Kopitar poleg svojega gojenca osebójno (privatim) po kakih dveh letih priučil dobro govoriti in pisati. Laški se je brez kake slovnice naučil v Cojzovi na pol laški hiši. Vendar ne bi bil znal pravilno „toskanski“ napisati ni ene strani, dasi je prebiral in dobro umel laške izvrstnike (klasike). —

Angličanski (angležki) vadil se je iz šesterih lepih zvezkov Gibonovih; ali četudi si je najel za ta jezik učitelja Tržaškega, pa se vendar ni naučil do dobrega izrekovati.

Samo ob sebi se umé, da se je zarad svojega gospodarja pečal tudi s prirodopisom in prirodoznanstvom.

Za-se in po skrivnem nagonu bavil se je pa tudi z grščino, ter se ni mogel nikoli nasmijati Invernicijevemu Aristofanu (Invernizzi's Aristophanes).

Da je postal slovanski jezikoznanec, tega ne pripisuj toliko njemu, temveč njegovim okolnostim. — Imel je ondaj baron Cojz za „domačega slovena“ („Haus slavist“) raz-frančiškana (Ex-franciskaner) Valentina Vodnika, — ki mu je kakor poprej Penclju dajal obed; on (Vodnik) pa ni pred smrtjo (1819) dognal svojega nemško-slovenskega slovarja dalje, nego samo dotlej, da ga je oznanil.

Sicer je bil Vodnik „amicus foppabilis“, da je silil človeka vedno smeh n. pr.: nekđaj je poročal ženina in nevesto po nemški, zato ker je nevesta znala samo nemški; pa kaj se zgodi? Pokaže se, da duhovnik ne zna več očenaša po nemški; ustavi se na sredini pri „vsakdanjem kruhu“ ter ga dokonča (izmóli) slovenski.

To se je zgodilo v neki romarski kapelici blizu Ljubljane, a mi, ki smo videli in slišali vse to, nismo si mogli kaj, da ne bi bili pohujšljivega Vodnika hitro zatožili baronu Cojzu, ki je pa šalo še raznetil, rekši, da to ni mogoče.

Ali mož se odreže: „Slovenski ga pa znam (a Bog zna vse jezike), lepi nevesti pa lahko popriča njen gospod dvojezičnik, da je bil res pravi očenaš“.

Kako pa, da so nam te šaljive in ljubeznjive besede zavezale jezik.

Ker je baron Cojz po materi znal jako dobro slovenski, in po navadi za laške spevoigre, četudi ondaj ni več hodil v gledišče, zlagal slovenske pesmice, katere so, iznenadi zapete, vse poslušalce pri tleh („parterre“) in po predelih (ložah) navdajale z neizrečnim veseljem; zato se umé samo po sebi, da se je tudi tajnik Kopitar udeleževal teh reči. Pa še bolj se pokaže njegov poklic za slovanskega jezikoznanca.

Ker baron Cojz ni mogel iz hiše, prihajali so k njemu vsi, kateri so hrepeneli po zanimljivih razgovorih; deželni poglavar,

vojaški poveljnik, [imenitni] tujci, celó knez Metternich in véliki vojvoda Janez (Ivan).

Tedanji vojaški poveljnik grof Bellegarde poslan je bil l. 1806 v Kotor (Cattaro) zato, da bi predal ta kraj zopet Francozom; 16letna hči ostane mu pa sè svojo k večemu 30letno francozko odgojiteljico v Ljubljani.

Ko obiščete prvič nato barona Cojza, potožite mu se obé, da znajo ravno najboljše kuharice Ljubljanske samo „kranjski“ (slovenski), da se s tolmači slabo izhaja, in da še teh nima človek noč in dan pri roki. Odgojiteljica dodá (nemški) še to: „Kuharica pravi, da bi bile gospodični še lepši, ako bi znale „kranjski“, zato da prosite g. barona, naj bi jima dobil kakega dobrega učitelja za ta jezik, da bi rada poskusila vsaj grofova hči, če ne obé, polepšati se tudi še na ta način.

Iz srca se Cojz nasmeje tem smešnim besedam, ki jih je odgojiteljica napak razumela in tolmačila tako duhovito; uganil je, da je rekla kuharica po lahko razumljivi posebnosti v govoricu (nach einem sehr natürlichen Idiotismus): „Lepši bi bilo“, ¹⁾ a njun tolmač, (neki nadporočnik Lah, ki je samo lomil slovenski), da je srednji spol (neutrum) tolmačil sè ženskim (femininum).

Pokliče Cojz Kopitarja in ga vpraša, ne bi li hotel on učiti grofove hčeri po slovenski, ter si tako pridobiti zaslug tudi za materin jezik?

Odloči se drugi dan za prvi pouk. Naši bralci, vem, da ne slutijo, kako težko je bilo to opravilo, zato ker ne vedó, da je bilo, vzlasti tedaj, za take kmetske jezike („Patois“) skoraj tako malo učilnih knjig, kakor za francozke in za laške. ²⁾

Kopitar séde najprej [za mizo] in napiše svoji lepi učenki prvo pôlo svoje (rokopisne) slovenske slovnice francozki. Drugi dan nato o prvem poduku brala in premišljevala je to pôlo učenka, t. j. kedar ni česar uméla, vprašala je učitelja, naj bi jej razjasnil še bolje.

Po dveh mesecih znala je slovenskim poslom dopovedati vse do dobrega.

Zarad tega vspeha podraži Kopitar nekega dne Vodnika za šalo, rekši, če bode on (Vodnik) kesné še dalje, da ga utegne prehiteti še on (Kopitar). — Nasmeje se Vodnik 5—6 pôlam francozkega rokopisa ter misli sebi na nesrečo, da sme zdaj pa on dražiti Kopitarja, vprašaje ga dan za dnevom, jeli njegov „umotvor“ uže pri tiskarju.

Na prvo pikanje odgovori Kopitar samo to: „Ne dražite me, na drugo in tretje pa s tem, da je šel knjigarja vprašat, ne bi li hotel slovenske slovnice založiti? Kako potrebna je taka

¹⁾ „Es wäre schöner (-besser)“. — Po tedanji slovnici „lepši“ (zbog nerazločne gorenške govornice „lepš“ ¹⁾) namesto lepše.

²⁾ Treba misliti na kmetske jezike.

slovnica, sodil je mož po tem, da se je po gostem popraševalo po njej, ter privoli tem rajši, ker ni zahteval Kopitar nikakega plačila, zato pa je izgovoril si naglo tiskanje.

Vodnik ni hotel toga verjeti nikakor, zato ker si ni mislil, da kdor zná spisati slovnico na skrižali (in Tabellen) po francozki, — da še laže po nemški spiše nepretrgano razlago brez skrižali.

To zagrení Vodniku tako, da je moral naposled baron Cojz, obema dobrotnik (Maecen), založniku zavoljo nagajivosti Vodnikove porok biti za to, da je Kopitarjevo delo dobro.

Vendar je Vodnik — to se ve, da — ostal še za „domačega slovena“, kakor je bil poprej. — Povedal je bil pa Vodnik založniku, da ni Kopitarjeva slovnica popolna. Po pravici mu je povedal in to bolj, nego si je mislil morebiti sam. Skladnje (Syntax) razložene je samo nekoliko v skladju (Wortforschung), a na pravem mestu jej ni duha ni sluha („fehlt an ihrem Orte ganz“), namesto nje je pa pravopis, če tudi temeljito, vendar preobilo razložen, kar je opazil uže Dobrovský. Živa duša ni vedela pravega vzroka tej brezkončni temeljitosti razen pisatelja, ki ga je pa zamolčal zato, ker ni hotel nikogar žaliti. —

In. res je dosegla knjiga svoj namen. Pridobila si je celó duhovitega učenca prof. Ravnikarja, sedanjega [l. 1839] škofa Tržaškega, ki je počel novo dobo prave slovenske književnosti sè svojimi spisi, pa tudi z ustanovljeno slovensko stolico za bogoslovce. —

Tako je bila brž potém postala stolica za slovanščino: ¹⁾ v visoki šoli Graški, nato v Levovski, a potém v Olomuški.

Ali dokler se je tiskala Kopitarjeva slovenska slovnica, prejde on na Dunaj. Potém ko je preživel osem let med ljudmi, ter se učil samo izbranih si nauk, spoznal je, da sta svet in on drugačna, nego si je mislil, izstopivši iz osme šole.

Lahko mu je bilo prihraniti si od svoje tajniške plače kakih dvajset stotakov; ponujal mu je pa vrh tega baron Cojz, ki je odobraval Kopitarjev namen, za silo pomoči, ki je pa Kopitar ni potreboval, zato ker si je tudi na Dunaju priskrbel prislužka, ter je bil uže po dveh letih na Dunaju izbran najprej za slovanskih in grških knjig pregledovalca („cenzorja“), brž potem pa za uradnika v dvorski knjižnici s trdno službo, kakoršne si je želel. ²⁾

¹⁾ Oziroma za „slovenščino“. — Po Kopitarjevo trebalo bi pisati: „Sloven“ (Slave), „Slovenka“ (Slavin), a ne „Slovan“, „Slovanka“ (po česki obliki); ali ker bi bila dostikrat zmešnjava, ako ne bi imeli zdaj za nem. pomen: „Slovene“, „Slave“, „Slovenin“, „Slavin“; „slovenisch“, „slavisch“, različnih beséd, zato . . . zopet sila kola lomi. —

²⁾ Po službenih spisih postal je 10. decemb. 1810 mahom „skriptor“. Vendar se njegovo ime ne nahaja v dvorskem letniku (šematizmu) pred l. 1812 zato, ker je dobil omenjeno službo stopram konec l. 1810, ko je bil natisnjen dvorski letnik tudi uže za l. 1811.

Pa naj vzamem zopet v misel njegov odhod na Dunaj! Ker se je proti koncu l. 1808 vojska za l. 1809 pripravljala dosti očitno, zato mu je bilo skrbeti najprej za mirno stanovanje na Dunaju, ako bi sovražniki mesto tudi oblégali, (kar se je potler res godilo).

Potem ko je bil Kopitar namreč malo očevino razdelil med brate in sestre in ves dan pohajal hribe in doline, po katerih je pasel za mladih nog, jemaje — rekel bi — slovo od njih, upoti se iz početka novembra meseca 1808 na Dunaj, ter se dá ondi zapisati za pravoslovca.

Naj so pa pravoznanski učitelji dognali, da Kopitar za pravoznanstvo nima nič kaj glave („K. habe für's Jus keinen Löffel“), — ne bóde mu vendar nikoli žal, da se je učil dve leti pravoznanstva, ter poslušal vzlasti izlaganje njegovih učnih (teoretičnih) in zgodovinskih razdelkov.

Poslej ni o Kopitarju povedati ničesar več razen tega, da je l. 1814, če je bil tudi poslednji uradnik v dvorski knjižnici, dobil tako častno kakor ugodno povelje, naj se upoti v Pariz, da prevzame óne knjige in rokopise, katere so bili Francozi unesli l. 1809. O tej priliki krenil je tudi v London in Oksford. Že poprej je potoval o počitnicah na Prago do Berlina, ter se vračal na Lipsko, Norimberg in Menihovo (Mnihovo, München); l. 1837 pa na svoje troške na Benetke in Bolonjo (Bologna) v Rim, a vračal se na Livorno, Pizo, Florencijo in Milano.

Drugi čas posvečaval je svojemu poklicu in spisal razen „slovnice slovenskega jezika po Kranjskem, Koroškem in Štajerskem“ (v Ljubljani l. 1808) tudi knjigo „Glagolita Clozianus“ (na Dunaju l. 1836) in spis, ki se tiska ravno zdaj [1839] „Hesyehii glossographi discipulus russus sec. XII. in ipsa urbe Constantinopoli, ἀποσπασμάτων (fragmentum, odlomek, Bruchstück) codicis Vindobonensis“. Tudi po različnih časopisih je obilo njegovih spiskov, ki bi jim trebalo razložiti kolikor toliko povod, vendar nečemo s tem nadlegovati bralca. Samo o spornih spisih (pismenih prepirih), katerim se marljivo delaven pisatelj ne more ogniti, — toliko manj, kolikor važnejša je stvar, o kateri piše —, naj izpregovori se nekoliko besedíc.

Že prva leta pečal se je Kopitar na Dunaju rad z Novogrki, Srbi, Rumunci in Albanezi. Ker je bil za narodne pred sodke teh ljudi podkovan s trdnim jezikovskim znanjem, zato mu ni mogla njih družčina biti na kvar, ampak samo na korist. To se pa menda ne more trditi o prof. H. Neidlingerju, ki je dal Grkom potujočim v Menihovo [gledé grščine] preobrniti se k izgovarjanju Reuchlinskemu (novogrškemu) in o tem l. 1814 tiskati jalov spisek.¹⁾ Kopitar drzne možu skromno dopovedávati v istem časopisu, na kako slabih nogah stoji njegova stvar. Ali

¹⁾ V „Wiener allgemeine Literatur-Zeitung“.

pripeti mu se, kakor mu se je pripetilo še dostikrat potém, da so nasprotniki skromnost šteli za slabost. Neidlinger dá, dokler sta si s Kopitarjem še prijateljski dopisovala o tej stvari, proti njemu knjigo na svet.¹⁾ Kopitar jo prerešeta do dobrega v časopisu „Wiener Jahrbücher“, in tako je bila ta stvar dognana menda na veke.

Tako je Kopitar pretresel v istem časniku tudi „prostopopa“ (vélikega duhovna) rumunskega²⁾ Jurija Majorja zgodovino Rumuncev prebivajočih po Daciji, in trdil pisateljevimi mislim nasproti, da so Rumunci pomešani z Dakovci ali Dačani (Dacier) in s Trakovci ali Tračani (Thraken),³⁾ ter jim svetoval, naj rabijo tudi poslej azbuko (abecedo) cirilisko, za njihov jezik kakor nalašč stvarjeno.

Mislil si je pa Major, ki je bil vzgojen v „propagandi“, da mu je pretresal knjigo nadškof ilirski (razkolnik) ter zato pital tega z razžaljivimi nadevki, ki jih je dal tiskati, dokler je bil Kopitar še v Parizu.

Vrnivši se iz Pariza, odpiše K. Majorju nemudoma, da je on, njemu istovernik katoličan („der glaubensverwandte Katholik“) pisal óno naznanilo. Za to dobi zdaj tudi on iz robatega peresa tega preprostega prepirljivca več debelih pod nos. („Dafür bekam nun auch er aus des professionellen Polemikers grobem Geschütz mehrere Ladungen). Kopitar odjenja Rumuncu v zmérjanju; kajti tačas se vname med Kopitarjem in ónim nadškofom (katerega je bil Kopitar oslobodil krivega sumnjičenja), prepir zato, ker je bil Kopitar oznanil slovečega Vuka Štefanovića res čisto srbski slovar v časopisu „Oesterr. Beobachter“.

„Z velikimi gospodi ni dobro črešenj zobati“: pokojni podmaršal („Feldmarschall-Lieutenant“) Du ka (Rumunec, ki se je pa delal Srba) rogovilil je naprošen zarad te stvari kakor kakšen učenjak zoper Kopitarja ter je bil prečastitega nasprotnika „umotvor“, (ki je bil namenjen istemu časopisu), popravil, a vcepil mu nemara tudi kolikor toliko zmot.

Kopitar pa „pojasni“ ta umotvor v četrtem zvezku Dunajskih letnikov („Wiener Jahrbücher“) tako strašansko, da je [nasprotniku] kazalo umolkniti“.

„Samo v misel naj vzamemo prepir s Poljakom Borkovskim o samih dogodkih, t. j. zastran tega, kdo je prvi dal na svetlo Sveto-Florijanski psaltir v treh jezikih pisan („psalterium trilingue); nepotrebno bi bilo vse drugo.

¹⁾ „Ueber unsere Erasmische Aussprache“.

²⁾ „Walachisch“ — „Walachen (za „romänisch“ — „Romänen“) pisal je Kopitar po tedanji navadi. Razžaljivo je zdaj ime „Vlah“ ali „Karavlah“ tudi za pomen „Rumunec“.

³⁾ Naj popravim tù gredoč tisk. greh v svojem lanskem spisu: na str. 190 čitaj trakovski (thrakisch), a ne „rakovski“. (Letopis Mat. Slov.)

Po nepotrebnem se je njegov peti prepir: s prerodoljubno svojatjo („mil der Clique der Hyperpatrioten“) Pražko raznetil še bolj po nepremišljenem, ali pa pristranskem uredovanju „Repertorija“ Lipskega (Leipziger Repertorium). Spoznal je bil namreč Kopitar, da je treba izprožiti pošteno besedo o tém, kaj uganja ta svojat. — Vrednik pa obdrži Palackeega zgodovine pretres, v katerem je bila óna beseda povedana, leto dni pri sebi, in ko mu je bilo dano na voljo, naj ga natisne, ali pa pošlje nazaj, — ne da bi ga bil nazaj poslal, (kar bi bil storil v takem slučaju vsak poštenjak), dá ga sicer natisniti, pa tako popačeno, da je bila ravno poglobitna stvar drugače zasukana, nego jo je bil Kopitar zapisal premislivši jo do dobrega. Rekel je namreč, da se „Libušin soud“¹⁾, kolikor ga je, (zato ker je Dobrovský v Dunajskih letnikih („Jahrb.“) dokazal na drobno) z drugimi takimi sumljivimi spisi vred ne sme nikakor rabiti za zgodovino. Vrednik je pa, — dasi ni imel za to ni poklica ni pravice, — preménil to tako: da se ne sme porabiti ravno vse do zobca“ („keinen so ausgedehnten Gebrauch“ — machen dürfe). Od óne dobe minilo je Kopitarja veselje, dajati še karkoli tiskati v tuje liste.²⁾

Tako se nam je popisal Kopitar sam. Zna se mu, da je bil jezikoznanec; kajti mahom v prvih vrsticah išče korena svojemu imenu (Jerneju).

Na čast mu je, da se premda je bil ondaj že imeniten gospod, ni skramoval povedati očitno in z nekakim ponosom, da je kmetskega očeta sin. Kako rad se spominja svojih pastirskih dni, in celó detečjega veselja, zakaj mu se je pri abecedovanju priljubil najbolj glasnik i! — Brez ovinkov nam pravi, katerih jezikov se ni naučil do dobrega, pa tudi to, kako neugodno so sodili na Dunaju njegovo glavo za pravoznanstvo. Kdo se ne čudi tolíki odkritosrčnosti?

Vse to nam pa kaže, da mož ni bil tako „ošaben“, kakor pravi o njem Prešernova zabavljica:

„Nôsíl učěno glavó sim vsih premágavec;
Směrt in ošábnot stě zmagale měne samé.“ —

Kopitar ni bil ošaben, nego samo ponosen, in po pravici ponosen na to, kar je imel v glavi. „Ponos“ je pa častitljiva lastnost („der edle, erlaubte Stolz“).

¹⁾ Ljubušina sodba. „Lubuša“ izrekovali so tudi nekdanji Čehi namesto po novem: „Libuša“. — Prim. sedanjim o blikam českim „libiti (se), „klič“, „čítim“ . . naše: ljubiti (se), ključ, čítim itd.

²⁾ Podpisan je bil ta pretres z izmišljenim imenom (Kozmas Luden), pod katerim je bil Kopitar napisal in objavil úže poprej več izvrstnih spisov, ki so jih neznano hvalili celó njegovi najhujši nasprotníki. Zato je priznal potlej brez straha in s ponosom očitno, da je Kozmas Luden — Kopitar.

Kako je bolelo vrlega slovenskega dečka, da so ga pikali iz početka v Ljubljani tujci ali potujčeni Slovenci (lahko uganemo, zakaj); ali pokazal je uže tedaj, koliko mu je bilo do časti, in da bode kedaj iz dečka — mož.

Po neomahljivem moštvu in poštenju odlikoval se je naš Kopitar vse žive dni. Hvali se poleg njegove prevelike učenosti jezikoznanske in zgodovinske tudi njegovo posebno ostroumje, ki pride še na vrsto.

Naj dopolnim zdaj Kopitarjev lastni životopis ¹⁾ z nekaterimi zanimljivimi podatki iz znanega „živega vira“, pa tudi iz drugih veljavnih virov.

L. 1818 postal je bil Kopitar četrti, l. 1827, pomaknivši se mahom za dve stopinji više, uže drugi varuh, ²⁾ a l. 1844 (27. apr.) prvi varuh in dvorski svetnik.

Ali ne dolgo potem ugasnila je ta presvetla zvezda na nebu slovansem. Uže 11. avg. 1844 izdihnil je namreč slavni mož na Dunaju, in bil pokopan z velikim sprevodom na sv. Marka pokopališču („Marxer-Friedhof“).

Stemnilo se je po vsi zemlji slovanski, — v črno oblekla se Slovenija.

„Ž njim nam je negodna smrt (pišejo Novice l. 1844 v „35. listu) vzela učenega Slovana, kterega niso častili samo učeni „možje skorej cele Evrope, ampak še celó kralji in cesarji. — „Bil je „scientiarum academiae Berolinensis et Petropolitanae „sodalis. ³⁾ Kakor papež Gregorij XVI., tako ga je že leto po „prej počastil prusovski kralj Friderik Viljem IV. z vitežkim „redom za velike zasluge, in avstrijski cesar Ferdinand I. „je poslalil prvega varha pridvorne knjižnice Dunajske z na- „slovom „dvorni sovetnik“. ⁴⁾

Kopitar, čigar podobe jako neradi pogrešamo, — je bil po besedah Miklošičevih — srednje postave, rjavkastih las, béle kože, tankih ustn (ustnic) in modrook; pogleda bistrega, vendar prijanznega. Nosil se je tako, kakor tedanja gospoda in po navadi bel robec za vratom. Rad je pomagal sirotam in delil siromakom.

Težko ga je bilo zateči doma, ker je tičal po dnevu večidel v dvorski knjižnici zakopan v svoje knjige, vendar je bil jako

¹⁾ „Selbstbiographie“, „samoživotopis“ je za slovensko uho nekako predolg. Kopitarju niso ugajale predolge zložene besede (slovenske): Ali pri tém velja včasih naš pregovor: „Sila kola lomi“. —

²⁾ Ig. Fr. v. Mosel („Geschichte der k. k. Hofbibliothek“. Wien, 1835; str. 267.

³⁾ Učene družbe („akademije“) Berlinske in Petrograške družabnik. — Dunajske cesarske akademije ni bilo še za Kopitarjeve dobe.

⁴⁾ Vsega vkup bil je Kopitar 17 učenim družbam ali društvom pravi ali pa dopisujoči družabnik. Gl. Hof- u. Staatsschem. l. 1844. I. del.

prijazen in postrežljiv proti vsem, kateri so ga pohajali, in to obilno; v društvu pa pravi veseljak. ¹⁾)

Oženjen ni bil nikoli; a ne more se reči, da se ni „ženil“ nikoli. — Ker sem slišal namreč praviti nekoga, kako je bil Kopitar gorák vsemu „ženskemu spolu“, poprašam letos, pripravljaje se za ta životopis, gosp. dr. Miklošiča nalašč, je li to resnično?

Nato on: Mislim da ni, kajti vem, da bi se bil nekdam rad oženil in da je snubil tukaj (na Dunaju) neko sila izobraženo gospodično, ki mi je to pozneje sama pravila. — Ko jo pa, veli gosp. M., strmeč poprašam, zakaj ga ni hotela vzeti, odreže se mi s temi besedami: „Kdo bi bil pa ondaj védel, da bóde kedaj dvorski svétník (Hofrath)?!“ — Glejte, dodá gosp. M., tako so ženske! — Ko mi je gosp. M. pravil to zanimljivo zgodnico, živel je še stara samíca.

Dokazano je tedaj po veljavnem svedočanstvu, da naš učnjak ni sovražil „lepega spola“, pred katerim je sedaj opravičen. Izmisлил si je kaj takega samo kakšen sovražnik njegov. (Čítaj tudi n. pr. Kopitarjev spisek o žlebih (Dachrinnen) v „Kl. Schr.“, str. 177). —

Vso prihranjeno si gotovino je Kopitar dajal spravljati nekemu odvetniku Dunajskemu, s katerim sta si bila velika prijatelja. Zato, in ker so šteli omenjenega odvetnika sploh za poštenjaka, dajal mu je Kopitar, verujoč v njegovo slovečo poštenost kakor v Boga, svoje novce brez kakega pisma; zapisoval si je samo sám, koliko mu je kedaj dal.

L. 1842 umrje odvetnik poštenjak, (ki ga nečem imenovati iz rodovinskih obzirov). Ko pa nato Kopitar poprašá pokojnikovo vdovo, ni li našla med moževno ostalíno njegovega imetka, ali kakega zapiska, da je dal Kopitar pokojniku kaj spraviti, — utajila mu je oboje, t. j. odgovorila — sam Bog ve — ali po pravici ali po krivici, — da ni našla ničesar. Tako je Kopitar izgubil do malega ves svoj imetek. ²⁾)

Ta nesreča vsekala je Kopitarju hudo srčno rano, ki je pripomogla, da ga je prerano pod črno zemljo spravila pljučna sušica.

Nakopal si je bil to bolezen, dokler se je bavil drugič (v l. 1842 in 1843) v Rimu, kjer je pomagal po papeževi želji na novo vstanavljati semenišče ali zbirališče rusinsko (ruthenisches Collegium), in v ta namen postavljati tudi stolico za staroslovenščino, o tej priložnosti si pa prepisaval ondi isti dragoceni

¹⁾ „Српска Зора“ (Srpska Zora) u Beču, 1879, str. 68. — Krive so pa v njej, in po drugih knjigah itd., vse one številke, katere se ne skladajo z našimi.

²⁾ V dr. Glückseligovem rokopisu zasledil sem opombico, sè svinčnikom na robu napisano, da je propalo Kopitarju pri onem odvetniku več nego 20000 gld. srebra (Konv. M.).

rokopis glagolski (Assemanijev), katerega si je bil v knjižnici vatikanski polovico samo izpisal (ekscerpiral) uže prvič l. 1837. Nekoliko več o Kopitarjevem delovanju v Rimu l. 1842—43 na drugem mestu. — Dospel je Kopitar bolehen na Dunaj prve dni maja meseca 1843. G. dr. Miklošič veli, da ni mislil Kopitar nikdar tretjič potovati v Rim. — Po smrti Moslovi postane l. 1844, kar že vemo, pridvorne knjižnice prvi varuh; čakal ga je doma tudi že papežev red.

Ali vedno bolehanje prisili Kopitarja, da prejde zarad zdravja v Baden (blizu Dunaja), kamor je hodil letovat v počitnicah tudi, dokler je bil zdrav. — Zdravje mu pa odpové. Bolan se vrne na Dunaj, kjer je stanoval sám samcat pri tujih ljudih.¹⁾

Ker se je bolezen hujšala dan za dnevom, vzame ga po njegovi želji prijatelj in rojak prof. Jenko k sebi v svojo hišo „na Kostanjevico“ (kakor so krstili tukajšnji kranjski Slovenci predmestje „Landstrass“ po domači Kostanjevici. Ondi je nedolgo nato naš slavni rojak tudi dokončal odlično svoje življenje. —

Slavnega pokojnika veliko učenost razkazuje nam tudi izvrstna osebójna knjižnica, ki jo je zapustil, a posebne hvale je vredno, da je ta neprečislani zaklad (za 1400 gold. srebra) kupila iz njegove ostaline knjižnica Ljubljanska. — Hvala za to pa gre tedanjemu knjižničarju Ljubljanskemu Mih. Kastelcu (Kastelic).

Stari prijatelj Kopitarjev dr. M. J. Fesl, ki je hotel postaviti vérnemu prijatelju na grob prijateljski spomenik, začne nabirati med drugimi pokojnikovimi prijatelji in častilci doneskov, za katere mu je dal napraviti iz zrnjaka nagrobnik in postaviti ga 21. oktobra 1845 s tém pozlačénim samo latinskim napisom:

BARTHOLOMAEUS KOPITAR

CARANTANUS

NATUS IN PAGO REPNJJE AD AEMONAM

D. 23. M. AUGUSTI 1780

IN SLAVICIS LITERIS AUGENDIS

MAGNI DOBROVII

INGENIOSUS AEMULATOR

OBIIT VINDOBONAE D. 11. AUGUSTI 1844.

[Slovenski: Jernej Kopitar, Korotanec,²⁾ ki se je rodil v vasí Répnje blizu Ljubljane 23. avgusta 1780, in bil, množé

¹⁾ V tako imenovanem „Bürgerspital-u“; ta velika hiša pa ni bila uže davno več bólnica.

²⁾ „Korotanei (Carantani) bilo je sredovečno ime Slovincem in Kopitarju sila priljubljeno; torej so mu dali napisati tudi na spomenik „Carantanus“ a ne „Carniolus (Kranjec), kakor čitam v neki nemški, jako razprostranjeni knjigi.

književnost slovansko, slavnemu Dobrovskemu bistroumen naslednik; umrl na Dunaju 11. avgusta 1844].

Res, da je ta spomenik preprost za tako slavnega moža, res da je vreden Kopitar mnogo lepšega spomenika; ali premda so se pojedini učeni rodoljubi že trudili v ta namen,¹⁾ vendar se jim ni posrečilo do zdaj, da bi mu se bil postavil tak spomenik, n. pr. v béli Ljubljani, glavnem mestu njegove rojstne dežele.

Temu je krivo menda največ to, ker je Kopitar pisal o rojakih svojih in njihovi nekdanji in sedanji govoricí po tuje — nemški in latinski, sloví torej bolj na tujem, nego po Slovenskem, t. j. med drugimi Slovani in drugimi narodi.²⁾

Kopitarjevi učeni in po tuje pisani spisi, ki so sloveli nekđaj in slové še po vsi Evropi, — znani so pri nas samo nekaterim jezikoznancem, premalo so še znane tedaj drugim Slovencem i njegove velike zasluge za slovenščino in za národ slovenski, zato ker ni pisal slovenski, razen nekoliko slovenskih rekov (stavkov) itd. v svoji slovnici in pretresajoč kako slovensko ali drugo knjigo.

Res, da so se Kopitarjeve zasluge po rodoljubnih spisih Marnovih razglasile letos na vse slovenske strani ter se razglašajo še zmérom, vzlasti med učiteljstvom; vendar mislim, da ne bode „odveč“, če zvedó tudi drugi Slovenci nekoliko več o svojem slavnem rojaku, čigar stoletnico so praznovali letos 22. avgusta meseca v njegovem rojstnem kraju obilno zbrani domorođci in drugi narodnjaki iz vseh slovenskih dežel z veliko slovesnostjo, a slavna „Matica slovenska“ dala mu je za večni spomin v rojstni dom vzdati krasen napis na marmorno ploščo sè zlatimi pismenkami pisan:

„Tu se je rodil 21. avgusta 1780

Jernej Kopitar.

Postavili njegovi častilci ob stoletnici“.

Mnogi daljni častilci Kopitarjevi, kateri se niso mogli udeležiti te znamenite stoletnice, priobčevali so pa svoje rodoljubne želje po brzozavnih strunah prepoštovanemu slavljencu na čast.

Naj poskusim tedaj dopovedati tudi manj učenim ljudém, da to, kar pravim o velikih zaslugah Kopitarjevih ne samo za slovanstvo sploh, nego posebej i za slovenstvo — niso jalove besede. —

¹⁾ Glej „Novice“ 1846, st. 28.

²⁾ Prim. Marnove resnične besede v „Jezičn.“ na str. 35. o Vodniku in Kopitarju.

Spisi Kopitarjevi.

1. „Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnthen und Steyermark.“ (Slovnica slovenskega jezika po Kranjskem, Koroškem in Stajerskem). Laibach [v Ljubljani]. Korn. 1808 XLVIII. + 460 str.

Ta slovnica slovenska, ki nam je znana uže iz lastnega životopisa Kopitarjevega, bila je za ono dobo izvrstna in prekosila je vse poprejšnje slovnice slovenske. Dodelal jo je prav za prav 1. febr. 1809, in to na Dunaju, kakor nam kaže poslednja stran (460), kjer se je Kopitar tudi podpisal. (Na prvem listu pa ni njegovega priimka). Tu na Dunaju je bil po svojem prihodu našel v dvorski knjižnici na veliko radost več v Ljubljani pogrešanih knjig iz prve dobe književnosti slovenske ter jih popisal v dodatku („Nachschrift“). —

Jako podučen je tudi jezikoznansko-zgodovinski pristop („Einleitung“), kako vnet je bil mladi Kopitar za slovenstvo in slovanstvo sploh.¹⁾ On je bil tudi prvi slovenski slovniciar, kateri je primerjal našo govorico drugim slovanskim jezikom — slovenščini na veliko korist. — Po tej njegovi slovnici je plem. Vinc. Franul (Vincenzo Franul de Weissenthurm) v znanstvenem uravnal tudi svojo laško-slovensko slovnico („Saggio grammaticale Italiano — Cragolino“) v Trstu l. 1811.

L. 1836 prišla je na Dunaju²⁾ na svetlo Kopitarjeva sloveča knjiga:

2. „Glagolita Clozianus“ (Kločev Glagolec, ali glagoljaš, t. j. glagolski rokopis) z dolgim napisom latinskim. Ta napis kaže natanko, kaj ima v sebi ta knjiga, tako krščena samo zato, ker se v njej razglša in tolmači odlomek ali kos (fragment) ónega staroslovenskega **glagolski** pisanega rokopisa, ki ga je bil Kopitarju posodil tedanji lastnik grof P. Kloc („Cloz“) iz Tridenta (Trient). —

Nahajajo se v tem najstarešem spomeniku glagolskem (iz XI. veka ali stoletja) na 12 listih štirje cerkveni govori: dva sv. Ivana Zlatoustega, jeden sv. Atanazija, jeden pa sv. Epifanija.

Popisal je Kopitar ves glagolski rokopis s cirilico, ter dodal temu prepisku grški izvirnik z latinskim prevodom vred.

¹⁾ V ónem odtisku, ki ga je podaril Kopitar dvorski knjižnici, napisal je prvemu (praznemu) listu na prvo stran sám s krepko roko latinski tako: „Hoc exemplar, charta scriptoria impress., vilioris quod ante habuerat loco Bibliothecae Caesariae consecravit.“

Viennae die 18. Julii 1812.

Auctor.“

²⁾ „Vindobonae prostat apud Carolum Gerold 1836 (LXXX + 86 in folio“). Na predlistku vidiš več odtiskov pisma glagolskega, med njimi tudi tri iz rokopisa Kločevega. —

Mislil in trdil je poprej slavni Dobrovský ¹⁾, a po njem tudi Kopitar sam, da je cirilica starša od glagolice; ²⁾ s tem tako starim spomenikom glagolskim ovrigel je pa to krivo misel in trdil zdaj, da je „glagolica“ vsaj tako stara, kakor „cirilica“, če ne starša od nje. [Pozneje je trdil na ravnost, da je „glagolica“ starša od „cirilice“, in ta misel je tudi obveljala na posled].

Omenjena knjiga „Glag. Cloz.“ priobčuje razen drugih zanimljivih reči tudi najstarše tri slovenske spomenike iz X. veka z latinskim prevodom in z razlago vred.

Ti trije tako imenovani spomeniki „Brižinski“ („Freisinger Denkmäler“) so najstarši tudi izmed vseh drugih starih spisov slovanskih sploh, tedaj jako imenitni.

Dva imata v sebi „očitno izpoved“, jeden pa cerkven govor (homilijo). Zasledili so jih l. 1807 v Menihovem, nekoliko let pozneje dobil je Kopitar po posebni ljubavi plem. W. Humboldta snimek („fac simile“) vseh 9 strani in prvi najkrajši spisek (očitno izpoved) s svojim latinskim prevodom vred priobčil nato najprej l. 1822 v 17. zvezku Dunajskih letnikov za književnost.

Dodal je učeni pisatelj „Glagolcu Kločevemu“ tudi kratko slovnico staroslovensko s takim slovarjem in z obojo „azbuko“ (abecedo) vred.

Posebno čislajo pa to knjigo učenjaki zaradi učenega predgovora („prolegomena“ ali „praefatio“).

Zato zasloví zdaj Kopitarjevo ime po vsem učenem svetu evropskem, — ne samo med Slovani, nego i med drugimi narodi.

Slavnemu Dobrovskemu za vrednega naslednika razglasi našega učenega rojaka prvi jezikoznanec nemški Jak. Grimm, (ki se je pa bavil neizrečno rad tudi z jezikoznanstvom slovanskim).

V tej knjigi dokazuje Kopitar tudi važno svojo misel, da je bila najprej slovenščina t. j. staroslovenščina cerkven jezik slovanski. Ta trditev nakoplje mu pa več hudih nasprotnikov in preprirov. O njih zvemo nekoliko tudi iz njegove naslednje knjige:

3. „Hesyhii glossographi discipulus et epiglossistes Russus in ipsa Constantinopoli sec. XII—XIII“ itd. (Tolmača Hezihija učenec in potolmač ruski v Carigradu XII—XIII veka ³⁾) — razglašá in razklada namreč v tej knjigi XII. ali XIII. veka rokopis grški, ki ga je kupil plem. Avgerij

¹⁾ „Grammatik“, na str. XXII.

²⁾ Rabilo je namreč starim Slovincem dvoje „pismo“ (Schrift), glagolsko in cirilsko. L. 1850 podal sem bralcem „Vedeževim“ „glagolitic“ (bolje po naše: „glagolico“) in cirilico na posebnem listu.

³⁾ Na prvem (naslovnem) listu čitaš: „Vindobonae, 1839. Prostat apud C. Gerold.“ (Na Dunaju, 1839. Na prodaj pri Geroldu); na zadnji strani je pa (tudi latinski) zapisano, da se je ta knjiga počela tiskati marca meseca 1839, a dotiskala se februarja meseca 1840. (Izišla je tedaj prav za prav l. 1840.)

Busbeke, cesarja Ferdinanda I. poslanec, v Carigradu med l. 1554 pa 1562. Ta rokopis (zdaj v dvorski knjižnici Dunajski) ima po robih več grških pripiskov, t. j. tolmačil zastarelih beséd (Glossen), katerim je neznan Rus XII. ali XIII. veka v Carigradu pritiskal rusko razlago t. j. tolmačil grške pripiske ali tolmačila z ruskimi besedami, ki jih je vtikal tudi med vrste nad grške. — Zato je ta znanstveni spis posebno za jezikoznance ruske imeniten.

Razen tega nahajaš pa v tej knjigi še več učenih razprav: književnih, zgodovinskih, jezikoznanskih in pravopisnih.

Posebno zanimljiv je na str. 59 Kopitarjev šegavi in pikri spisek, s katerim obira znanega dr. Gaja, prvič zato, ker se je po njegovih (Kopitarjevih) mislih napak prekrstil, nadevši si namesto poprejšnjega imena „Ludovik“ ime „Ljudevit“, ¹⁾ drugič in tretjič pa zato, ker je začel namesto starega hrvatskega „pravopisa“ najprej v svoji „Danici ilirski“ ²⁾ nato pa (l. 1836) v „Novinah ilirskih“ ³⁾ rabiti česki pravopis, a namesto poprejšnje kajkavščine — što kavščino t. j. sedanji književni jezik hrvatski. — Smeš te sili, ko čitaš, kako se jezi mož nad českimi „rožičkastimi črkami“, ki smo si jih priljubili po Kopitarjevi smrti tudi mi Slovenci, premda je bil Kopitar l. 1843, ko so začele izhajati naše vrle „Novice“ v poslednjem svojem pismu (10. okt. 1843) o „Novicah“ kmet. družbi Ljubljanski, t. j. tedanjemu vredniku gosp. dr. J. Bleiweisu odsvetoval „česki pravopis“, pri nas po Gaju tudi „gajica“ imenovan. ⁴⁾

Ali malokdo ve, zakaj je bila Kopitarju česka abeceda trn v peti. Temu je bilo brez dvojbe krivo samo to, ker je kanil Kopitar (po Miklošičevih besedah in po drugih svedočanstvih), sám izmisliti si novo abecedo t. j. **pomnožiti** latinsko abecedo vsem ónim Slovanom, katerim rabi latinica, in to z novimi **nezloženimi**, **neprečrtanimi** in **nerožičkastimi** pismenkami za óne glase slovanske, kateri se ne dadó zaznamovati z navadno latinico.

Takega pravopisa želel si je Kopitar po svojih vodilih, posnetih po „cirilici“, t. j. po pomnoženih grški abecedi brez zloženic in brez rožičkov. — Da je hotel Kopitar res tudi uresničiti to željo sam, priča nam i Šafařík v listu, pisanem J. „Kollaru“ 20. febr. 1826 iz Novega sada. Gl. „Časop. česk. Mus.“ 1874, str. 68. — Na to merijo, vem da, tudi njegove besede (v

¹⁾ „O bone mi Gai, quis te malus abstulit error“. [O] predragi moj Gaj, kako strašno si zagazil!] itd. kliče ondi Kopitar.

²⁾ „Danica horvatska“ zvala se je poprej.

³⁾ Do l. 1835 zvale so se „Novine horvatske.“

⁴⁾ „Novice“ 1863, str. 224.

„Hesych.“ na str. 60), kjer pravi, da utegnemo dobiti kedaj tak pravopis, in to: „morda še prej nego si mislimo“. ¹⁾

Preiskoval je to Kopitar uže l. 1813 v časopisu „Wiener allg. Literaturz.“ pretresaje Primčeva [Primicova] „Nemško-slovenske branja“, rekši, da pričakuje on nove [latinsko-slovenske] abecede iz trdnih vzrokov („aus guten Gründen.“) — Gl. Mikl.: „Kopit. Kleinere Schriften“ 1857 str. 228.

Kako mu so presédali rožički ali rogovilice nad pismenkami, in zakaj, objavil je bil uže tri leta poprej. Gl. „Annalen der Literatur und Kunst“ 1810 ali pa „Klein. Schr.“ str. 28. ²⁾

Še huje ošteva take rožičke v „Hesych.“ na str. 60, primerjaje jih šegavo „mušjim otrebkom“, ki kazê lepoto („muscarum quasi stercorebus inquinant pulchritudinem.“) itd.

Ali predolgo je odlašal Kopitar, predolgo ni hotel sê svojo novo, skrivno abecedo na dan; — pretekkel ga je mladi, iskreni in drzni Gaj.

Lahko si misliš, kako neugodno je to bilo takemu učenjaku, kakoršen je bil Kopitar. — In še istega leta, katerega je umrl slavni veljak (1844), začele so „Novice“ poleg „bohoričice“ po malem rabiti tudi gajico, drugo leto nato (1845) po želji pre mnogih iskrenih rodoljubov slovenskih uže povse.

S časom je obveljala „gajica“ (po smrti Kopitarjevi) pri nas — popolnem; Kopitar pa je vzel svojo skrivnost sabo v grob. —

Ne morem si kaj, da ne bi vzel tù v misel še drugega reznega spiska Kopitarjevega, ki se nahaja v tej znamenitni knjigi.

Ker niso mogli namreč sovražniki temu odličnemu poštenjaku, (čigar učenost je uže neizrečeno slovela po njegovi znani knjigi „Glag. Cloz.“), do živega na pošten način, izmislili so si posebno zvijačo, da bi ga očrnili pred vsem slobodoumnim in pravoslavnim svetom, zlasti pa pri Rusih.

Dokler je Kopitar namreč l. 1837 potoval po Laškem, pride v nemškem Brockhausovem „Conversat. Lexik. der Gegenwart“ III. 110 na svetlo neimenovanega pisca spisek, ki najprej sila hvali in slavi Kopitarja zaradi prevelike učenosti, ki jo je pokazal sosebno v svoji omenjeni knjigi („Glag. Cloz.“); „ali te

¹⁾ „Nec desperamus, talem [orthographiam] nobis obenturam suo tempore et fortasse spe citius“. — Rabi zloženih črk (t. j. dveh črk za jeden glas) bil je gorak uže v slovnici svoji; gl. ondi str. XXV., a potém še v več drugih spiskih. Trn v peti bile so mu tudi po sredi prečrtane črke, kakor poljski prečrtani ž.

²⁾ „Das ž, š, č möchten uns beinahe, schon aus verzweifelndem Aerger über die bisher statt derselben üblich gewesenenen, wie Schlözer sagt, albernern Zusammensetzungen gefallen, aber gegen die cyrillische und überhaupt gegen den Kanon 'der Buchstabenschrift gehalten, ist es doch auch nichts mit ihnen: es fehlt ihnen stetiger Zusammenhang, und die Majuskeln würden in das Quadratmass der übrigen Buchstaben nicht passen.“

knjige niso preudarili povse, ¹⁾ — veli premeteni pisec, ki kvasi na to z drugimi besedami, da se napenja Kopitar — tudi v drugih spiskih podpisanih in nepodpisanih, kako bi pripomogel, da se združijo ali zedinijo vsi Slovani [namreč pod Rimskim papežem ²⁾].

„Zato“ — veli zvita kača — „trdi Kopitar, da Slovani niso dobili slovanskega „bogoslužja“ (službe božje) iz Carigrada, nego da je bila stara avstrijska Panonija predomovina slovanskemu cerkvenemu jeziku, in da se mora tedaj pokristjanitev vseh južno-podonavskih Slovanov pripisovati Rimski cerkvi, a to zato, da se polajša in uresniči pravoslavni kristjanov avstrijskih nekdanja združba [pod Rimskim papežem] ³⁾, kateri se je Rusija dozdej upirala iz političnih namenov itd.“

Premda so se tej nesramni laži, ki se je zatrošala potlej še v druge knjige, smejali vsi, kateri so znali našega Kopitarja; bilo je vendar dosta takih, kateri so verovali zvitemu opravljiveu vse.

Šegavo ali vendar možki odgovarja razžaljeni Kopitar v tej knjigi nepodpisanemu zvitemu nasprotniku, ki mu pravi šaljivo „Pantilius Cimex (Pantilij Stenica) — Pantilij zato, ker je po besedah Kopitarjevih ta mož neizrečeno podoben ónemu Pantiliju, ki ga jemlje v misel slavni latinski pesnik Horac (I. Serm. 10. 78), — Stenica pa zato, ker je meril s tem šaljivim nadevkom na ónega moža, katerega si je mislil, in kateri je tudi začutil pri tej priči, da je zadet; kajti oglasil se je mož najprej uže maja meseca 1840 s pismeno pritožbo „na visokem mestu“, a stopram 27 let po smrti Kopitarjevi pa tudi očitno. ⁴⁾

Ta mož ni bil namreč nikdo drugi nego slavni Palacký, ki je sodil po madžarski besedi „palaszka“, ⁵⁾ da méri Kopitar na-nj. V isti knjigi (l. 1871) razglašá Palacký tudi svoj dopis, ki ga je pisal iz Prage 13. apr. 1840 v Lipsko F. A. Brokhaus-u, naj mu ta potrdi veljavno, da ne piše uže več let za njegov „Convers. Lexik. der Gegenwart“ itd., posebno pa to, da ni on [Palacký] opisal Kopitarja v njem. —

Jako čudno nam se pa zdí, da zgodopisec Palacký ni „obelodanil“ Brokhausovega odpisa, nego samo pod svojim omejenim natisnjenim dopisom na robu dodal opombico, da je

¹⁾ „keineswegs aber in seiner vollen Bedeutung gewürdiget.“ —

²⁾ in ³⁾ [Teh besed ni sicer v izvorniku, ali vse drugo blebetanje sluti po tem, da si jih treba misliti].

⁴⁾ Glej str. 150—151 Palacky. „Zur böhm. Geschichtschreibung. (Prag 1871).“

⁵⁾ Izreci „palaska“; v Kopitarjevem spisu pa ni te besede, ki je postala iz slovaške „ploska“ (stenica).

spisal v Pragi brez njegove vedí dr. Kreuzberg¹⁾ dotični opis.²⁾

Res, da je Palacký Brokhausov odpis priložil pritožbi svoji (za prilogo); ali ni ga priobčil v omenovani knjigi svoji, da bi mogel vsak čitatelj sám soditi po njegovem „glasu“, kako pôje — ta „zvon“, kajti i mi smo teh misli:

„Da se resnica prav spozná,
Čuti je treba oba zvoná.“

Vendar hočemo pri vsem tem besedam takega poštenjaka, kakoršen je bil Palacký, radi verovati v tem smislu, da je obrtno-trgovskega pisatelja dr. Kreuzberga nekdo drugi (sam ob sebi) napotil, — Kopitar se tedaj motil, misleč, da ga je hotel Palacký na tak način izplačati zato, ker mu je bil l. 1837 v Lipskem „Repertoriju“ Gersdorfovem [XIV; 181—185]³⁾ strogo, ali pošteno presodil l. zvezek zgodovine česke („Geschichte von Böhmen“) ter mu razen drugih nedostatkov očital sóseb to, da je rabil [Palacký] za poglavitni vir najodličnejšemu oddelku svoje zgodovine ponarejen spisek, tako imenovani „Libušin soud“.

Ta presodba ali pretres je isti spisek, ki ga jemlje Kopitar v misel tudi v svojem lastnem životopisu, ter se toži, da mu ga je nesrečni vrednik sam ob sebi preménil in popačil vprav v poglavitni stvari.

Bistroumni Kopitar ni hotel namreč nikakor pripoznati pristnosti „Libušinemu soudu“, kakor ni „Kralodvorskemu rukopisu“ (Kraljedvorskemu rokopisu), nego je trdil do poslednjega vzdihljaja, da sta ponarejena oba rokopisa česka, premda s-dijo nekateri učenjaki česki, da izhaja prvi iz IX. ali X., a drugi iz XIII. ali XIV. veka. Zveš pa na drugem mestu, zakaj jim ni hotel pritegniti Kopitar, ki si je nakopal s tem med Čehi mnogo hudih sovražnikov, a jeden izmed teh je bil (bodi si kateri koli), ki se je maščeval poštenjaku Kopitarju — kakor smo slišali — po lisiče.

Če je bolelo Palackega, da je méril Kopitar na-nj samo z daleč (brez **pravega** imena) v latinski knjigi, samo učnjakom pisani in razumljivi, — bolelo je še bolj Kopitarja, ki je bil s pravim imenom zaznamovan in tako nesramno opravljan, in to v nemški, sila razprostranjeni knjigi.

¹⁾ Dr. Kreuzberg (Karol Jos.) bavil se je v Pragi od l. 1828 samo s prirodoznanstvom, sosebno pa z obrtnimi in trgovskimi spisi. (Brokh. Conv.-Lexik. 1840 III. 138).

²⁾ „Er [der biografische Artikel „Kopitar“] war von Dr. Kreuzberg in Prag ohne mein Mitwissen verfasst.“ Samo te (svoje) besede priobčil nam je Palacký namesto odpisa Brokhausovega na njegov dopis.

³⁾ Podpisal se je pa bil Kopitar pod omenjenim spiskom: „Cosmas Luden“, kakor uže poprej na nekih drugih nemških spiskih; in dokler ni védel Safarik, kdo je ta Cosm. Luden, imenoval ga je z veliko pohvalo „den denkendsten Deutschen“. Gl. ondi in „Hesych“. 70.

Živo zbada v njem ónega skrivnega, opravljivega nasprotnika, rekši, kako nepristojno je poštenjaku obrekovati nasprotnika, kedar mu ne more razlogov izpodbijati z razlogi; krepko pa zagovarja z dokazi (starimi in novimi) sebe in svoje znanstvene misli o tem, da so celó po zgodovine „Bizantinske“ (Carigradske) odličnem svedočanstvu ¹⁾ tudi Hrvate in Srbe iz prva krščevali Rimski duhovniki [ne pa Carigradski], a bogoslužje slovansko, da sta pričela v nekdanji Panoniji sv. „Ciril in Metod“ stopram „l. 870“, ne pa nekaki drugi redovniki (menihi) grški úže v VII. veku tudi v Bolgariji in Panoniji, kakor sta dokazovala Šafařik in Palacký itd. itd.

Opomba. Ker je bil Kopitar, presoja je I. zvezek „Palackove zgodovine“, povedal tudi v Gersdorfovem „Repertor.“ 1837. 181—185, da je pričel Ciril slovansko bogoslužje l. 870, očitil je to Palacký zagovarjaje se v svoji knjigi: „Zur böhm. Geschichtschreibung“ na str. 147 (7) Kopitarju stopram 27 let po njegovi smrti, rekši: „[ker je] Ciril umrl l. 869, tedaj ni mogel svojega „pisma“ in „bogoslužja iznajti stopram „l. 870“.

Naj odgovorimo na tó gredóč namesto pohlevnega zdaj Kopitarja, ki se ne more več sam braniti niti z bistroumno besedo, niti z ostrim svojim „mečem“ — peresu podobnim.

Čita se črno na belem n. pr. v Kopitarjevem zgodovinskem predgovoru („prolegomena historica“) k evangeliju Remskemu, ²⁾ kako je z Dobrovskim vred ménil i Kopitar, da je sv. **Ciril** umrl úže l. **868** [umrl je pa prav za prav 14. febr. **869**, kakor je bilo pozneje dognano iz Rimskih pisem].

Po tem takem ni dvojbe, da je rabil Kopitar namesto pravega — netrdnega — „gladko število“ (runde Zahl), ter zapisal namesto: „blizu ali okolo l. 870“ na ravnost l. **870**, to pa tudi zato, — ker je imel — kakor na zgoraj navedenem mestu iz „Hesych.“ poleg sv. Cirila v mislih tudi sv. **Metoda**, (ki je bil po pre nagli smrti Cirilovi pravi pričetnik ali začetnik bogoslužja slovanskega). Da je Kopitar res tako mislil, kažejo tudi njegove besede v istem „predgovoru zgodovinskem“, ³⁾ kjer sodi z Dobrovskim vred, da je začel **Metod** v nekdanji panonski vojvodini Blatski za vojvode slovanskega Kocelja mašo peti v slovanskem jeziku „**l. 870.**“

Iz vsega tega vidiš, da je bila zmota, Kopitarju očitana, — samo „zmota na videz“, in da se je slavni Palacký vendar pre naglil, najsi je odlašal to očitanje toliko let.

¹⁾ Konstant. Porphyrog. de admin. imp. Glej v lanskem „Letopisu“ na str. 193 v 2. odstavku.

²⁾ Gl. Mikl. „Slav. Biblioth.“ 1851. I; 51 in 61.

³⁾ „Concludamus ergo cum eodem [Dobrovio] cantare coepisse **Methodium** in pannonicæ duceatú Blatensí duceis Slavorum Hecilonis A. **870** missam lingua slavica.“ Gl. Mikl. „Slav. Biblioth. I. str.: 66 (29).

Nam pa se zdi, da je bila naša dolžnost, potegniti se za našo „diko“ in čast, ter mislimo, da nismo zagazili, če smo tudi krenili nekoliko v stran od popisovanja Kopitarjevega Hezihija.

Rad bi ti povedal še več zanimljivega iz te knjige, pa bodi za zdaj zadovoljen s tem. Kolikor toliko njene vsebine pride še na vrsto na svojem mestu.

Tu naj vzamem samo še v misel imenitne razprave o dragocenem evangelju Remskem cirilsko-glagolskem („de cimelio Remensi cyrilliano et glagolitico“), — o evangelju Vatikanskem glagolskem po imenu Asemanovem iz XI. veka („de Evangelistario Vaticano glagolitico sec. XI. Assemaniano“); to evangelije, (ki je s cirilskim Ostromirovim l. 1057 najimenitnejše izmed vseh), prepisaval je Kopitar „potujoč po Laškem l. 1837 v Rimu v knjižnici Vatikanski“; dalje: o panonski domovini cerkvenega jezika sv. Metoda („de linguae S. Methodii liturgicae pannonetate“).

V tem spisu dokazuje Kopitar še natančneje svojo misel o tem, da je bila iz početka „korotanščina“ ali staroslovenščina t. j. naših prededov govorica — cerkveni jezik slovanski. — V isti knjigi ošteva tudi W. A. Maciejowskega, ki je izpodbijal na vso moč Kopitarjeve dokaze, ter trdil v svojih poljskih spisih, da Slovani sploh niso dobili krščanske vere najprej po Rimskih duhovnikih, nego po Carigradskih, da so bili tedaj malo da ne vsi Slovani najprej kristjani grškega obreda t. j. pravoslavni in pod patriarhom Carigradskim, pozneje pa da so jih mnogi Rimski papeži in nemški cesarji premamili k „latinskemu obredu“ t. j. k katoliški veri.

Ali vrli naš Kopitar ne opeša boreč se za resnico, pa tudi za svojo in svojih prededov materinščino čast. Primérjati ga smemo res hrabremu nepremaganemu junaku, ki se ni dal v poštenem znanstvenem boju zastrašiti živi duši.

4. Zopet spiše učeno uporno razpravo, ki je prišla na dan v Parizu l. 1843 pod napisom:

„Prolegomena historica“¹⁾

k Remskemu evangeliju, ki je ga po Silvestrovem natančnem prepisu Kopitar latinski prevel in razložil.

¹⁾ Pod tem napisom: „Evangelia slavice, quibus olim in regum Francorum oleo sacro inungendorum solemnibus uti solebat ecclesia Remensis, vulgo Texte du sacre, ad exemplaris similitudinem descripsit et edidit J. B. Silvestre. Evangelia latine vertit eisdemque interpretationem latinam e regione adjeicit B. Kopitar.“ Oboje izišlo je z letnico 1843 (a ne 1848, kakor se čita pri K. Wurzb. Biogr. Lexik. XII. 440) drugo leto po Kopitarjevi smrti (januarja meseca 1845), in to na ruskega cesarja Nikolaja I. stroške. Razpošiljanje se je pa zakesnilo, zato, ker Rusom niso bila po volji „Kop. prolegomena historica“, ki so se morala izrezati iz onih odtiskov, kateri so bili poslani v Rusijo. Vseh odtiskov je bilo samo sto. (Nekoliko po Mikl. besedah, a nekoliko po dr. L. Glückseligu; gl. Oest. Bl. f. Lit. u. K. 1846. str. 680).

Znamenitno je to slovansko evangelje (pisano cirilski in glagolski pred l. 1395) tudi zato, ker je rabilo nekdam cerkvi Remski pri slovesnem maziljenju frankovskih kraljev.

Posebno slovó pa pri tej Pariški izdavi evangelja Remskega Kopitarjeva izvrstna „prolegomena historica“, ki jih je priobčil tudi gosp. dr. Fr. Miklošič v svoji „Slav. Biblioth.“ I. (1851); 57—89.

Odkazavši zanimljivi zgodovini evangelija Remskega poslednje mesto, govori Kopitar v tem zgodovinskem predgovoru, znanstveni oporóki svoji, z vidnim národnim ponosom, najprej o spomina vredni posebni pravici pod Rimskim papežem: da so namreč smeli in smejo še jedini Slovani ¹⁾ božjo službo opravljati v domačem jeziku, ko jo vrše vsi drugi narodi, t. j. katoličani po Evropi, Afriki in Ameriki v latinskem.

Nato ponavlja in pomnožuje v izvrstni latinščini na kratko dokaze za svojo znano misel, da se je pričelo slovansko bogoslužje v nekdanji Panoniji tedaj v panonskem ali staroslovenskem jeziku, ki se je razprostiral nekdam preko Panonije celó do dolnje Donave, v sedmem veku pa po prihodu Hrvatov in Srbov, a nato v devetem veku po prilomasti madžarski razcepil se na dve rastiki, namreč na vzhodno ali bolgarsko in na zahodno ali slovensko. In v tém slovenskem t. j. staroslovenskem jeziku pričel je po Kopitarjevih mislih sv. Metod l. 870 v okolici jezera Blatskega (Plattensee) najprej božjo službo, a ne v bolgarskem, kakor je trdil Šafařík sè svojim prijateljem Palackim i. dr.

Z veliko gorečnostjo in neugasno staro ljubeznijo do slovanstva popisuje spretni pisatelj na kratko tudi najstaršo zgodovino slovensko, vzlasti to, kdo je prvi krščeval stare Slované ter jih učil krščanske vere itd.

Kar je trdil uže v „Glag. Cloz“ in v „Hesych.“, to je ponovil in pritrdil tudi v svoji „znanstveni oporóki“, namreč: da so začeli pri Slovencih t. j. pri starih Slovencih v „Gospodovem vinogradu“ delati najprej Rimskega papeža duhovniki Solnogradski oziroma Bavarci (str. 57. „Slav. B.“ I.); ker so ga pa zanemarjali, ²⁾ poklicana sta bila potem brata grška Konstantin

¹⁾ Zdaj res-da katoličani ne več vsi, ali vendar še nekateri n. pr. po Istri in po Dalmaciji.

Naj povem o tej priliki, da je pred kakimi 28 ali 29 leti neki jugoslovanski „biskup“, sloveč narodnjak, po vérnem duhovnem poslanecu, izvrstnem govorniku latinskem, izročil pokojnemu papežu „Piju“ pismo prošnjo, naj bi sv. oča blagohotno dovolil i njegovi „biskupiji“ slovansko bogoslužje. „Jako milostivo“ je papež prejel pismo prošnjo in sila prijazno poslušal govornega poslanca, ki mi je pravil to sam v Beču, vračaje se iz Rima, poln vesele nade; ali zaspala je nato povse ta važna stvar. Iz posebnih obzírrov nisem drznil razglasiti imen.

²⁾ Ni se jim hotelo učiti se národnega jezika. („Kop. Kl. Schr.“ 62).

(Ciril) pa Metod, ki sta osnovala slovansko abecedo in pričela službo božjo v slovanskem (staroslovenskem) jeziku. ¹⁾

Pripisuje se pa posebno Cirilu „cirilica“ (po njem tako imenovana), Metodu pa pričetek bogoslužja slovanskega, kar je bilo že povedano.

Če pa Kopitar trdi, da so prejeli Slovani krščansko vero najprej po nemških, in to Rimskega papeža duhovnikov še pred Cirilom in Metodom, ne pravi tega iz nikakih drugih vzrokov nego iz znanstvenih in to iz važnih jezikoznanskih, ki jih je naštel uže večkrat poprej.

Tako sodi namreč bistroumni Kopitar po naslednjih „tujkah“, ki se nahajajo v cerkveni staroslovenščini: **črky** Kirche, **oltarъ** Altar, **Chrъstъ** in **chrъstiti** (pozneje **krstъ** in **krstiti**), „Christ“ in „christen“, ²⁾ **postъ** Faste, **popъ** „phaph“, **peklъ** in **peklo** iz besede „pěch“, (ki je rabila Alemancem v IX. veku za „pekel“ itd. ³⁾)

V „Hesyeh.“ (68) dodal je takim tujkam še besede: **mnih** „Münch.“ [t. j. Mönch], **papež** Papst in **komkanje** po lat. communicare [kommuniciren].

Povse nemogoče so — veli Kopitar ondi, pri grškem duhovniku vzlasti (neovržene) besede: **oltar**, **papež**, **mnih**, ⁴⁾ **chrestiti** in **komkanje**, — „prirojene“ in domače ter skoraj neobhodno potrebne so pa [bile] nemškemu duhovniku („mnihu“) besede: Altar, Papst, Münch, „christen“, „communicare“ (sic.)

Tako je govoril poštenjak Kopitar po domačem pregovoru: „Kar je na sreč, to je na jeziku“ samo zato, ker mu je bilo do resnice, ter je bil uverjen, da je bilo temu res tako; kajti „kedar molči zgodovina,“ — rekel je o slovesni priliki slavnega jezikoznanca slavni učenec, „tedaj govori na glas jezikoznanstvo“, tako da povemo včasih lahko izvestno, s katerim narodom je kateri narod občil. ⁵⁾

5. Med Kopitarjeve tiskopise spada tudi nemška knjižica čudno krščena: „**Anti-Tartar**“ [Protit-Tartar] itd. ⁶⁾

1) „Die salzburgischen Zehentglauber (sic), die diese Slaven bloss getauft hatten, aber zu bequem waren, ihre Sprache zu lernen, flohen nach Hause, als sie die Anhänglichkeit der Slaven an diese griechischen Apostel sahen.“ [Kopit. ondi].

2) Nekdaj tako nemški (?) namesto „taufen“.

3) „Glag. Cloz.“ na str. VIII.

4) Res da izhaja ta beseda iz grške *μόναχος* (monachos); ali ne naravnost, nego po zastareli nemški srednici „Münch“, iz katere je tudi ime bavorskega mesta „München“.

5) Tudi slovenska beseda „krščenica“ (kristjanka), ki se ne nahaja za pomen „dekla“ v nijednem drugem slovanskem narečju, svedoči, veli Kopitar, da je bila že davno v Panoniji doma. (Mikl. „Kopit. Klein. Sehr.“, 180).

6) Ves naslov: „Anti-Tartar oder Herstellung des Thatbestandes in Sachen der Wiener Editio Princeps (1834) des ältesten Denkmals der polnischen Sprache, nämlich des polnischen Drittels des (nicht Margarethen-, sondern) Elisabeth-

Postala je ta knjižica vsled očitnega prepira, ki ga je Kopitar jako na kratko omenil uže v svojem lastnem životopisu, namreč vsled „prepira s Poljakom Borkovskim“ in to zarad tega, kdo je prvi dal na svetlo psaltir Sveto-Florianski, pisan v treh jezikih [latinski, nemški in poljski].

Vnel se je pa ta prepir zato: Kopitar je bil ta znameniti spomenik, ki ga je hotel izdati sám, pokazal in izročil poljskemu grofu Stanislavu Duninu-Borkowskemu, s tem pogojem, naj ga izdá on na svoje troške, ali — vsega. Ta ga pa dá l. 1834 na svet po svoje t. j. samo s poljsko . . . besedo, s krivo razlago in pod krivim napisom: „Psalterium reginae Margarethae“ (psaltir kraljice Margarete).

Kopitar sám poštenjak — mislil je, da je poštenjak tudi poljski plemenitaš; pa se je prevaril. — Jako razžaljen s takim ravnanjem zagradi ga Kopitar najprej v „Jahrb. d. oesterr. Lit.“ (1834—1835), potlej pa tudi v imenovani posebni knjižici zato, da pokaže svetu, a vzlasti prijateljem, komu pripada čast, da je dal omenjeni „psaltir“ prvi in na pošten način na dan. Popravlil je tudi z motu samoglavcu, ki je krstil knjigo po krivem za „psaltir kraljice Margarete“, namesto Elizabete-Jadvige.

6. Razen teh knjig spisal je učeni Kopitar še mnogo drugih manjših spiskov, ki se nahajajo raztreseni po različnih nemških časnikih.

Malo da ne pol stotine (49) teh spiskov, z lastnim Kopitarjevim životopisom vred, nabral je njegov premarljivi in hvaležni učenec, slavni gosp. dr. Fr. Miklošič, ter jih dal na svet obilen zvezek (380 strani) pod napisom: „Barth. Kopitar's Kleinere Schriften“ [I. Theil. Wien. Friedrich Beck's Universitäts-Buchhandlung. 1857].

Dalji napis nam pravi, da jim je vsebina jezikoznanska, zgodovinska, narodopisna in pravno-zgodovinska (sprachwissenschaftlichen, geschichtlichen, ethnografischen und rechts-historischen Inhalts“). —

Ta napis sam na sebi razodeva veliko učenost Kopitarjevo; še bolj se pa moraš tej obsežni učenosti čuditi, čitaje na drobno spis za spisom. Nad vsakim vidiš zaznamovano, od kod je pretiskan, kar je velike hvale vredno.

Za lastnim životopisom Kopitarjevim (prepletenim z mičnimi jezikoznanskimi, zgodovinskimi in osebnimi podatki), zanimljivi so posebno sledeči spiski, do malega presodbe (Recensionen): „Joakim Stuli („Stulli“), čudna zgodovina in kratek pretres njegovega latinsko-taljansko-ilirskega slovarja.“¹⁾ — J. Dobrovskega „Slavin“ 1806 (nemški časopis za književnost slo-

Hedwigischen Psalterium trilingue (A. 1300—1370) zu St. Florian in Oesterreich gegen den plagiaristischen Roman eines Tartaren.“ Als Manuscript für Freunde herausgegeben von „Leberecht Hassenschelm“. „Stockholm bei A. Bonnier. Druck von Breitkof und Härtel“. —

¹⁾ „Rjecosloxe (rječosložje) krstil ga je J. Stuli.

vansko). Istega česka slovnica. (Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache von J. Dobrovský, Prag 1809). Hrvatska slovnica; spisal neki ljudoljub („Horvaczka Grammatika“ „von einem Menschenfreunde“) v Zagrebu l. 1810.

„Nekoliko „odlomkov“ iz lastnega životopisa Demetra ali Dimitra (Dositeja) Obradovića. Vës izpisek (vollständiger Auszug) iz istega životopisa.“ — „Obradovićeve osmrtnica [Nekrolog].“¹⁾

Uže ti 3 spiski nam kažejo, kako rad se je Kopitar bavil sè slovečim pisateljem srbskim Dositejem Obradovičem, predhodnikom Vukovim, ki je prvi počel rabiti v „knjigi“ národní jezik namesto poprejšnje zmesi, ki je neizrečno presedala bistrournemu Kopitarju. — Ondi se nahajajo tudi Kopitarjeve rodoljubne sanje pod napisom: „Patriotische Phantasien eines Slaven“, ki so se pa nekatere uresničile uže jako lepo. — Jako mični so tudi spiski: presodba Hacquetove znamenitne nemške knjige: Podobe in popis južno-zahodnih in vzhodnih Slovencev, Ilircev in drugih Slovanov. (Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Wenden (sic), Illyrier und Slaven (sic) I. del 4. v Lipsk. 1801. — „Prispevki (Beiträge) za pregled knjizevnosti srbske v državi avstrijski“. — „Slovenska stolica (Sprachkanzle) v Gradcu“. — „Nemško-slovenske branja“ (na svetlo dal J. N. Primic v Gradcu 1813). O tej prezanimljivi in poučni presodbi, (v kateri je pokazal Kopitar, kako dobro je znal glas milemu materinemu jeziku), kanimo pozneje govoriti še nekoliko več. — „Новине сербске“ t. j. Novine serbske iz carstvujuštega grada Vienne [sic],²⁾ ki so izhajale od avgusta meseca 1813 vsak dan. — Izdajala sta jih D. Davidović pa D. Frušić. Kopitarjeve misli o teh „novinah“ zremo kesneje iz spiska „Kopitar pa Mušicki“ (čigar pesem: „Sjeni Dositeja Obradovića“ itd. pride tudi ondi na vrsto). —

Odlikuje se spis: J. Dobrovskega „Slovanka“, naslednica „Slavinu“, ki je bil nehal izhajati uže l. 1806. Ta učena presodba je tako izvrstna in mična, da jo moraš, če te je kolikaj jezikoznanca — čitati in prečitati nehoté. — Vleče te na-se tudi spisek o znamenitih Slovencih v „Rezjanski dolini“, — tako tudi strogi, ali vendar blagovoljni pretres Caplovićeve nemške knjige o Slavoniji in nekoliko tudi o Hrvatski (v Pešti 1819. 2 dela); — najbolj pa oznanilo II. knjige Vukove pesmarice, ki je izišla v Beču 1815 pod napisom: „Народна србска пѣснарица“ Narodna srbska pesnarica, izdana Vukom Stefanovičem. Ondaj se je Vuk držal v „nar. srb. pesnarici“ še starega

¹⁾ Tudi v časop. Annalen der Literatur und Kunst l. 1810 str. 341 pisal je K. zopet o Dositeju ter prevel vsega skup vsa njegova „Priključenija i pisma“. „Srpska Zora“ (Bečka) 1879 na str. 68.

²⁾ To je ponemčil Kopitar po svoje „Serbische Neuigkeiten [Zeitung] aus der kaisernden Stadt Wien.“

pravopisa z „debelim jerom“ (Ѧ). Iz vsake vrstice tega oznanila vidiš, kako vesel je bil Kopitar te uže II. knjige narodnih pesmi srbskih, po katerih je tako hrepenel. Zanima nas tudi stara „novica“, da je bil I. knjigo oznanil neki Nemec, ki se je samo zarad teh pesmi tukaj (v Beču) učil srbski. Naposled podaje Kopitar Nemcem za pokušnjo nekoliko prevedenih srbskih pesmi, ki jih je preložil sam na nemški jezik, drže se, kolikor se je dalo, izvirne besede.

V zadnjih vrsticah te zanimljive presodbe čitaš, da je bila ta dragocena knjiga Kopitarju posvečena, i kako ga je to veselilo.

Presilno te vabi k sebi tudi cirilski (srbski) napis na str. 310 „Писменица сербскога језика“ t. j. Pismenica Serbskoga jezika po govoru prostoga naroda napisana Vukom Stefanovićem Serbijancem“.

Govorjenje je o Vukovi srbski slovnici, ki je bila tiskana v Beču 1814.

Kaj je to? — srbsko (cirilsko) pisanje brez „debelega jera“?! — Tako je. — S to knjigo je sloveči Vuk Stefanović začel prestvarjati srbski književni jezik pa tudi srbski pravopis. ¹⁾ — S koliko radostjo je pozdravil to znamenito knjigo vrli naš Kopitar! „Dobro došla“ — vskliknil je goreči rodoljub — „prva pismenica srbska, s cirilskimi pismeni pisana! A dvakrat dobro došla, da si napisana verno po govoru prostoga naroda!“

Presodil jo je potem na tak način, da se ne moreš načuditi njegovi preveliki učenosti, bistrournosti in razsvetljenosti.

Bavil se je pa Kopitar s knjižnim presojevanjem uže léta 1809 in še več let nato po različnih nemških časnikih (po imenu: „Vaterländische Blätter“, — „Annalen der Literatur und Kunst“, — „Allgemeine Wiener Literatur-Zeitung“, — Oesterreichischer Beobachter“, — Wiener Jahrbücher der Literatur“ itd.) presojeval slovanske, nemške, laške, rumunske, latinske in novogrške knjige tako izvrstno, tako pošteno in duhovito, da si je pridobil sila veliko slavo tudi s tem težavnim poslom, ki ga more obavljati samo tak „védež“, kakoršen je bil — naš Kopitar.

V časniku navedenem malo poprej na tretjem mestu vredoval je od njegovega početka t. j. od l. 1813 slovanski predel. ²⁾

Odlična poštenost (nepriustranost) in celó poleg pravične strogosti nekaka blagodejna dobrohotnost sije iz njegovega presojevanja vzlasti slovanskih knjig. Bódi si, da kateremu pi-

¹⁾ Vendar je pisal ondaj (l. 1814) še po stari književni navadi: „serbski“, l. 1815 uže „srbski“, pozneje pa po glasu „srpski“. Tudi stara književna „Vienna“ (Wien) rabila mu je na knjižnih napisih l. 1814 in 1815 še namesto narodnega imena „Beč“.

²⁾ „Српс. Зора“ 1879; str. 69.

satelju „prigovarja“, bódi si, da mu kaj svetuje, pové mu vselej svoje dobro premišljene razloge za svoj „prigovor“ ali pa nasvet. Izmed slabih svojstev pisateljevih najde na njem vselej tudi kaj hvale vrednega, in to ga — veli — navdaje z nado, da se utegne pisatelj drugikrat obnesti — če ne na občno zadovoljstvo, a vsaj mnogo bolje nego prvič. ¹⁾

Hudo — da strahovito je pa šibal napihnjeno nevednost in predrzno sleparstvo, kajti on je bil — poštenjak vès, kolikor ga je bilo od glave do nóg. —

Zato mu se je neizrečno užalilo, ko je videl, da mu nasprotniki, kateri mu niso mogli v znanstvenih prepirih do živega z veljavnimi dokazi, — izpodkapajo z „nepoštenim orodjem“ poštenje in čast.

Kaj je storil Kopitar, ko je protopop Major (katoličan) sumnjičil in očitno obiral nedolžnega ilirskega nadškofa (razkolnika) po krivi misli, češ, da je ta napisal v znanem časniku Bečkem óni spisek, ki je bil njemu (protopopu) tako neugoden? Čim to Kopitar zve, razodene — kar čitatelji menda še pamtijo — protopopu mahom brez zamude, da je on (Kopitar) spisal óno oznanilo, a ne nadškof razkolnik.

Tako dela poštenjak. — Čast in poštenje mu tudi v črni zemlji!

Da spoznamo slavnega rojaka še bolj, spoznavajmo ga nadalje še iz njegovega — da rečem tako pismenega in osébnega poznanstva z drugimi slovečimi možmi. Očitnost je pisatelju dostikrat na poti, da ne more biti vselej to, kar je na srcu, tudi na jeziku; v pismih („dopisih“) ali v razgovorih s prijatelji in znanci ni toliko zaprék. Prijatelj govori s prijateljem ali mu pa piše po navadi odkritosrčno ter ne deva sveče pod mérnik.

Neizrečno nam je žal, da se je po nesreči ohranilo sila malo izmed pre mnogih dopisov, ki jih je pisal Kopitar drugim, a drugi njemu, n. pr. slavni Dobrovský, Safařík, Mušicki, Vostokov, Pogodin, Jak. Grim, nemška „Helenista“ Wolf (iz Berlina) in Schneider (iz Breslave), modroznanec Herman iz Lipska, jezikoznanec Vater, Časi iz Pariza, Bauring iz Londona i. dr.; — smemo pa zdušno reči, da óni dopisi, kateri so bili do zdaj tiskani, Kopitarju niso pomanjšali slave, nego mu jo še pomnožili. Naj sodijo častiti čitatelji sami.

Kopitar pa Mušicki.

Prvi izmed slovečih Jugoslovanov, s katerimi se je Kopitar „pismeno“ spoznal po prihodu na Dunaj, bil je sloveči srbski Lukijan Mušicki.

¹⁾ Prim. v pretresu Primeeve knjige zadnjo vrsto na str. 227 in prvih 5 vrst na str. 228 (Kl. Schr.); tako tudi v pretresu Čaplovićeve knjige zadnja odstavka ondi na str. 343 itd.

Kako vnet je bil Kopitar za slovanstvo sploh uže v beli Ljubljani, priča nam njegova slovnica. Ko je prišel na Dunaj, in videl v dvorski knjižnici tolike zaklade knjig, a med njimi tudi obilo slovanskih (kakoršnih je pogrešal v Ljubljani), zaželel je uže tedaj prebivati med temi dragocenimi zakladi ter prosil mahom drugo leto (1809) trdne službe v ces. kr. dvorski knjižnici. Izpodletelo mu je prvič, premda se je poganjal zanj iste knjižnice glavar (Praefekt) grof Osolinski. — Na drugi predlog njegov posrečilo se je pa Kopitarju proti koncu l. 1810, kar uže vemo. Kdo je bil srečnejši od Kopitarja, ki se je bil priljubil grofu Osolinskemu uže poprej, še bolj pa sè svojo veliko spretnostjo potém. Bila je to voda na njegov mlin.

Najraje se je Kopitar bavil sè staroslovenščino, poleg nje pa tudi z drugimi slovanskimi jeziki in zgodovino slovansko. Posnemati je hotel slovečega Muratori-ja, ki je spisal „Rerum Italicarum scriptores“ in „Annali d' Italia“, kedar nabere dosta snovi („gradiva“) za to.¹⁾ — Ali koliko širje in pustejšje je bilo tedaj slovansko polje! —

Zato je želel iskreni rodoljub, da bi se v književnih stvareh približal Slovanu. Peklo ga je, da se znajo tako malo med sabo Slovani, največi narod med narodi.

Ker pa ni mogel potovati po vseh deželah slovanskih, rad bi bil imel pri vsakem rodu vsaj po jednega prijatelja, kateri bi mu poročal o književnih stvareh.

Kako se oveseli Kopitar, ko mu mitropolit Stratimirović na njegovo prošnjo (pisano 24. junija 1811) za srbščino priporoči za dopisnika srbskega učenega rodoljuba in nadahnjenega pesnika L. Mušickega, ki je bil istega leta zložil in izdal v Budi (Ofen) izvrstno pesem: „Sjeni Dositeja Obradovića“ z drugo vred pod imenom: „Oda mojemu prijatelju.“²⁾

Začne se dopisovanje med Kopitarjem in Mušickim.

V nadi si je bil ondaj Kopitar, da bode v Beču profesor „slovenske slovnice in književnosti“. On sam piše Mušickemu 26. dec. 1811, da je bil predlog uže pričet; ali toži mu se nadalje, — da se godi pri „nas vse počasi itd. [Res je ondaj zapala ta stvar in to, česar se je nadal učitelj, — dosegel je stotram po 27 letih njegov učenec].

V istem pismu govori Kopitar o Dositeju Obradoviću. Jako je čislal njega in njegove spise, ter jih, kar uže vemo, nekoliko tudi preložil na nemški jezik; vendar veli, da mu „slog“

¹⁾ „Srpska Zora“ Bečka 1879; str. 68: „Jernej Kopitar“ (po njegovim neštampanim pismina. Od Djordja Rajkovića).

²⁾ Oznanil in pohvalil je Kopitar pozneje obé vzlasti zarad stare alka-jične mére. (Kl. Schr. 209). Ondaj je bil Mušički arhimandrit v Šišatovu. Zbrane pesmi njegove izišle so mu po smrti 1838—1848 v 4. zv.

(Styl) Obradovičev ne ugaja baš najbolje; ali — nič zato, prekrčil je pot itd. ¹⁾

Obradovič je bil namreč prvi, kateri je Kopitarju ustregel s tem, da je zavrgel staroslovensko-srbsko zmes, ²⁾ ki je rabila poprej pisateljem srbskim za književni jezik, ter pričel pisati v narodnem jeziku premda ni mogel sleči mahom do dobrega — stare „železne srajce“. — Ali Kopitarju je poskakovalo srce od veselja, da je narejen gaz, — da je prekrčen pót. Ni dvojil, da bodo hodili po njem i drugi. Ni se motil razsvetljeni mož.

Izmed vseh drugih Slovanov priljubil si je bil Kopitar posebno Srbe in srbsčino. (To pa zato, ker je slišal praviti že poprej o njihovih prekrasnih narodnih pesmih, kakoršnih nima nijeden drugi rod slovanski, pa ni evropski).

L. 1811 žaluje po Dositeju, poprašuje po Črnem Jurju (Kardordju), — ugiblje, komu utegne pripasti Srbija itd. ³⁾

Ker se je govorilo ondaj o dobi Napoleonovi v Beču tudi mnogo o tem, kdo bóde vladar vsemu svetu, razodel je Kopitar Mušickemu 26. dec. 1811 i zastran tega vprašanja odkritosrčno „svoje misli“, ki jih pa ne smemo tukaj ponavljati samo zato, ker se „Matica slovenska“ po svojih pravilih ne sme baviti s „politiko“.

Kažejo nam pa óne besede očitno, kakšen Slovan je bil Kopitar, in koliko krivico mu je delal óni, kdor ga je sumnjičil tako nesramno, kakor smo že slišali.

Istega leta (1811) vpraša Kopitar Mušickega v nekem listu: „Kaj pravite o nasvetovanem vseučilišču sè zgoli pravoslavnimi (graeci ritus) učitelji?“

Želel je namreč Kopitar, da se iz darov, ki jih dobivajo srbski samostani in vladike, (katerim naj bi se za to podelile akademičke odlike), osnuje šolski zalog (Fond), a z obrestimi, naj bi se vzdržavalo srbsko vseučilišče v Karlovcih (Karlovitz) ali pa kje drugje; vsi učitelji naj bi bili Srbi. O tem je tudi pisal v „Vaterl. Bl.“ 1811, br. 80. —

Čitajoč Dositeja začne premišljati tudi srbske samostane, ter zaželi, naj bi se iz njihovega sveta (zemljišča) vzdržavale učilnice in knjižnice. On ni želel kakor Dositej, da bi samostani nehali, nego da bi se premenili s časom v učilnice, ali pa v družbe za izdavanje zgodovinskih virov slovanskih. ⁴⁾

¹⁾ „Uebrigens halte ich Obradovitsch's Styl nicht für den besten; ein wenig zu geschwätzig, aber er hat das Eis gebrochen. (26. Dec. 1811). —

²⁾ Po Kopitarjevo „makaronizem“ („Macaronismus“).

³⁾ Wem die Serben wohl zufallen werden? Ob dem Napoleon als ein Theil des Empire français oder Deutschland (Rheinbund)? [Iz pisma Mušickemu pis. 26. dec. 1811].

⁴⁾ „Wenn ich an S. S. und Nest. [Stefan Stratimirović und Nestorović] denke, so fallen mir unsere occidentalischen Klöster des 9.—14. Jahrhunderts

Jako se je Kopitar veselil napredovanja srbske književnosti. Poštoval je Mrkalja, Solarića in Došenovića; ali sleparji književni bili so mu trn v peti, vsi brez razločka. Tako tudi srbski pisatelj A. Mrazović, ki je bil izdal: „Rukovodstvo k slavenskomu krasnorečiju, za primere pa dodal tudi svoje prevode iz latinskih pesnikov. Dolgo je čakal Kopitar, da bi se kdo oglasil zoper tako počénjanje. — Naposled začne izpodbadati Mušickega, naj pošteno prerešeta Mrazovićevo knjigo, obetaje mu zato poleg slave tudi — za ono dobo obilno „nagrada“ — po šest zlatakov za polo. 1)

Zastran Čaplovićeve knjige: „Slavonien“ itd. pisal je Mušickemu latinski, pa prav po domače: „Deberetis vos recensere; sed estis — faul“ (Vi bi jo morali pretesti, pa ste — preleni). — Ker se pa ni ganil Mušicki, napiše Kopitar sam v „Vaterl. Bl. XII (1819), šte. 50—52 bistroumen pretres, ki smo ga imeli uže v mislih. („Kl. Schr.“ 331).

Uže l. 1811 (1. nov.) priobčil je bil Mušickemu željo, da bi se našel med „Ilirci“ kakšen bolji Kačić, ter bi nabiral različne narodne pesmi, ki so do malega res krasne. 2)

S tém je hotel učeni Kopitar, (ki je silil vedno, naj se narodne besede itd. samo vé rno zapisujejo), ljudem zatrobiti, naj si poiščejo kakega drugega boljega moža za ta posel, a ne Kačića, ki sam kuje (posnema) narodne pesmi. To za odgovor gosp. Dj. Rajkoviću, ki se v „Čpne. 3op.“ (1879, str. 69) čudi, „kako je mogel Kopitar misliti, da so Kačićeve pesmi narodne.“

V časopisu „Annalen itd.“ l. 1810 presodil je slavni Dobrovsky Kopitarjevo slovnico ter rekel, da se je naš jezik močno premenil po 300 letih. Kopitar piše Mušickemu (26. dec. 1811), da on ni teh misli, rekši: „dokler obdeluje kateri jezik samo ljudstvo, a ne knjižniki, preminja se [jezik] samo po tisočletjih,

und ich frage, ob dieser Gang der Studien und Cultur nicht auch bei den orientalischen möglich wäre? Wie, wenn Ew. Hochwürden auch noch die Musen in Ihr Kloster einlogirten? und sich, statt zu cameralistischen Aufhebungsspeculationen Anlass und Vorwand zu geben, zuerst einige, dann mehrere und endlich alle Klöster zu Studiranstalten reformirten, seien es Schulanstalten od. Congregationen à la St. Maur zur Herausgabe von slavischen Geschichtsquellen! Welch' ein Feld, welch' ein Ruhm in der Geschichte für den, der den Anfang macht! [Mušickemu 5. dec. 1815].

1) Mrazoviciana ritorika prodiit. Quid vos? Feretisne vobis inspectantibus tam misera pro repraesentantibus literaturae et eloquentiae Slovenicae venditari! Quin tu recense (germanice), et faciam imprimi. Habebis inde et gloriam et aureos sex pro τασακο (Bogen). Fac quae petimus. (23. jul. 1822).

2) „Wenn sich doch ein besserer Kacich unter den Illyriern fände, der die wirklich meist schönen Volksgesänge jeden Inhalts sammelte; die Serben und Kroaten haben daran einen Schatz, wie vielleicht kein anderes Volk! (11. nov. 1811). —

t. j. samo od tisoč do tisoč let;“ na kratko, mi govorimo še tako, kakor sta govorila Dalmatin pa Truber.“¹⁾

O Frušiču in Davidoviću, ki sta l. 1813 začela v Beču na svetlo dajati „Новине сербске“ (Novine serbske), piše Kopitar Mušickemu 29. jun. 1813, da sta — kakor pravimo zdaj po navadi — „nadepolna“ mladeniča. Mušicki naj skrbi za to, da ne bodeta tako nemškovala, njegova skrb pa bode, da se bodeta držala zdravega razuma ali pametnih načel.“

V pismu 26. maja 1820 razodeva i Kopitar svojo radost, ker vzhaja v Novem sadu nova zvezda — Šafařík, je bil prišel tje l. 1819 — za gimn. učitelja in ravnatelja, ter ga pozdravil Mušicki mahom z navdušeno pesmo. — Vendar je bil Kopitar v skrbi za-nj, zato ker so mu bile dobro znane vse okolščine.²⁾ Ni se varal bistroumni naš rojak. —

Ko zve vrli rodoljub, da vabi ruska vlada Šafaříka v Rusijo, ponujaje mu petkrat obilnejšo plačo, oznani to hitro Mušickemu (16. apr. 1830) in gleda, kako bi se dalo opraviti, da bi ostal tak učenjak v naši državi.³⁾

V pismu 26. jan. 1821 jemlje Mušickemu v misel slavnega Dobrovskega, kateri je izdeloval ondaj v Beču s Kopitarjevo pripomočjo svoje sloveče delo („Institutiones linguae Slavicae dialecti veteris“), ki je prišlo drugo leto potem na dan v Beču. Piše mu, kako marljivo dela Dobrovský pri njem vsak večer od 6ih do 9ih, kako živita in kako se zabavljata po dušnem naporu. — „Sic itur ad astra“ (tako se kuje človek v zvezde), pravi šaljivo veseljak Kopitar.

V dopisu 2. jan. 1824 govori o svoji znameniti „kormčiji“, ki je bila tiskana prvič l. 1613 ter mujo je poslal Mušicki istega leta na ogled. Ker je Kopitarjeva izdava izšla s posebnimi opazkami ali opombami, zato priobčuje K. prijatelju (kateremu je bil poslal 1 iztisek uže po vladiki Petroviću), da opazke niso njegove (Kopitarjeve), nego da jih je dodalo vredništvo in zakaj? — itd.

V dopisih Mušickemu nahajamo drugi primer, kako zdušen je

¹⁾ „— — — aber in dem Punkte bin ich nicht einverstanden mit ihm (Dobrovsky), dass sich unsere Sprache seit 300 Jahren etwas, geschweige beträchtlich geändert: so lange blos das Volk und nicht Buchmacher eine Sprache bearbeiten, gehen die Veränderungen nur nach Jahrtausenden; dies sagt auch Fernow von den italienischen Dialekten. Und kurz, wir sprechen so, wie Dalmatin und Truber a. 1550 sprachen: quis contra factum?“ —

²⁾ „In Neusatz geht ein neuer auch von Ihnen begrüster Stern auf Шафарик. Doch wird Herodes (Stratimirović) auch nicht schlafen, noch weniger seine Schriftgelehrten (Hranislav i. dr.). Indessen wird Gottes Wille geschehen, das ist mein Trost. —

³⁾ „Nostine Saffarikium esse vocatum in Russiam, cum sat amplo salario 4000 Rubel Banco = totidem W. W. florenis? Nae et vos illo potuissetis bene uti?“

bil Kopitar, in kako skrbno je gledal na prste „književnim sleparjem.“ Léta 1830 pride mu v roke rokopis z napisom: „Доситијева Буквица“ (Dositijeva Bukvica), ki ga je bil neki Kaulicija poslal Jermencem (Mechitaristen) v Beč, naj jo natisnejo, ter razglasil očitno, da je bil ta rokopis shranjen pri Novosadskem trgovcu Jurju Kirjakoviću. ¹⁾

Za svoj sum, t. j. za svojo misel, da je ta rokopis ponarejen, ni imel Kopitar drugega, razen tega, da je sam Dositej v pismih o svojem življenju zastran „Bukvice“ rekel, da je (ona) azbučno uredjen izvadak iz Zlatoustovi[h] poučenja; ker pa ni bilo v Kaulicijevem rokopisu ničesar, kar bi bilo podobno modrim Zlatoustovim izrekam ali vsaj Dositejevim, ter je Kopitar védel, da C. Plić (Mušickemu „protosindjel“) tudi pripravlja rokopis Dositejevega „Првенца“ (Prvenca) za natisk, — zato piše mahom Mušickemu, naj mu oznani, kako in kaj. — Slutil je namreč bistroumni mož, da ni ta posel nič drugega nego trgovska dobičkarija in sleparija ali prevara? ²⁾

Odpiše mu Mušicki, da je res tako, kakor je on slutil. Zahvali se Kopitar vrlemu prijatelju na ljubavi, ter mu priobči, da je pisal uže i Šafařiku, naj posvari dobičkarja; da se ne opehari itd. ³⁾

Tako je bistroumnost Kopitarjeva sleparstvo zasedila, a zdušnost njegova ubranila.

Izpodbadal je Mušickega, naj prevede na srbski jezik slovečo Zimermanovo knjigo „Vom Nationalstolze“ (o národnem ponosu), ki je bila prevedena skoraj na vse žive jezike; ali ni se htelo prevajati — nadahnjenemu pesniku.

Zvédel je bil Kopitar, kako zamérja starokopitnik S. Stratimirović Vuku zato, ker je izdaval „Danico“ kakor koledar v srbskem jeziku; hotel je namreč Stratimirović, naj se pišejo Srbom samo „slavenski“, t. j. staroslovenski ⁴⁾ koledarji. — Tedaj je pisal šegavi Répnjičan Mušickemu: „To bi bilo vprav tako, kakor

¹⁾ Ta „Bukvica“ se začenja tako (s cirilskimi po starem pravopisu): Азѣ просто говори се ја. Ја сам вами љубими читателју прие ове книѣце (sic.) писав до алфавиту, а ти си е примio и ползовао се. Ево ја ти долазим itd. — Буки се заčenja tako: „Буди разсудан itd.“ „Срп. Зора“ 1879, str. 86). —

²⁾ „Vix dubito esse speculationem mercatoriam, et imposturam. Equidem nisi vos plenius edocueritis, non possum prohibere titulum, et admittam, nisi quae erunt inadmissibilia. Si contra Pliicii opusculum nossem, aut videre possem, possem et jure ipsum titulum prohibere et totam speculationem arcere, ne succedat impostura.“ (23. maja 1830). —

³⁾ „Gratias maximas de statu Дос. Обрадовича бугвица. Scripsit Saffarikio, ut moneat speculationem, (fortasse etiam sensu evangelico) ne perdat pecuniam. Vos interea properate absolvere et mittite. Originale nolite exponere periculis itineris, nisi si forte velitis fundamentum facere in nostra bibliotheca, quae colligit autographa. Sed alla finfine et vos ipsi deberetis talem collectionem ineipere rerum vestrarum.“ (16. apr. 1830). —

⁴⁾ Prav za prav pa treba tu misliti na ono zmes („makaronizem“).

bi veleva papež, naj se tiskajo samo latinski koledarji, ne pa tudi nemški, laški, francoski, hrvatski, poljski itd.“

Mušicki, ki je popeval iz prva „slavenski“, pozneje pa po Kopitarjevi želji tudi srbski, zapel je l. 1830 zopet „slavenski“ ter dal v Karlovcu cirilski tiskati svojo pesem (himno): „Da Bog živitъ carja!“ — Dodal je opazko, da govori „horvatski Serbin“ v svojem narečju zanj, nanj, predanj, podanj, ponj, unj, namesto: za njega, na njega, pred njega, pod njega, u njega.

Odkritosrčno mu pové Kopitar svoje misli o tej pesmi ter ga opozori prijateljski (v pismu 9. febr. 1830), da te opazke ni bilo treba. Tudi v evangelju, pisanem v Srbiji l. 1372 — veli — nahajam sem pa tam nanj, zanj itd. ¹⁾

Kesneje poučuje (v dopisu 26. marca 1830) prijatelja na dalje, da beseda хоругвь (horugvъ) ni staroslovenska, nego nova poljsko-ruska („chorągiew“), in da bi bila bolja hrvatska „zastava“.

Za mlajših let čital je Kopitar marljivo stare izvrstnjake („klasike“), sóseb Horaca, kiga nosil sabo tudi potujoč. Zato ga je jako zanimalo in veselilo mahom iz prva, ker je Mušicki posnel v svojih pesmih tudi stare „mere pesemske“. — Samo da Kopitar i sam priznava, da njemu ni jasno, na koliko se „časomerje“ (Quantität) in „prozodija“ razlikuje med sabo. V grščini — veli Kopitar — ima vsaka beseda jeden náglas (Akzent) kakor tudi v staroslovenščini, ali da bolje povém, vprav zato je v [staro-]slovenščini isto kar v grščini, ker so počevši od Cirila, vsi [staro]slovenski svetopisemski pisatelji („bibliopisci“) bili Grki, ali vsaj po grški odgojeni.

„V grščini“ — pravi dalje Kopitar — seznavam (doznajem) se prozodijsko časomerje iz „epskih (junaških) pesmi“ ter dodaje, da mi v staroslovenščini nimamo tega „izvora“ itd. —

„Pri Poljakih je predzadnji zlog dolg, in to jim je vsa prozodija. Dobrovský veli v svojem „Slavinu“, da je on, kar se tiče náglasa, nahajal v rokopisih svetopisemskih takih razlík, da je vedel uže potém, je li bil kateri rokopis pisan v Rusiji ali Srbiji itd.“ —

Tudi Kopitar je primérjal novi (Kucbekov) psaltir staremu tiskanemu v Benetkah l. 1561 ter veli, da se razlikuje — ne samo v mnogih besedah, nego i v náglasu.

Kopitar pa Dobrovsky.

Uže drugo leto po prihodu Kopitarjevem na Dunaj (1809), tedaj predno je Kopitar še uradoval v dvorski knjižnici, začela

¹⁾ „Notae recte se habent, praeter ultimam, quae poterat abesse, utpote abundans. — Razloživši, kako so postale te oblike, priobčuje prijatelju: „Habeo cod. scriptum in Serbia 1372 ubi passim НАНЬ, ЗАНЬ. Vide et Dobrovii Institutiones itd.“

sta si bila dopisovati ta slavna učenjaka slovanska, „znana menda že v Ljubljani po Zoisu“. ¹⁾ — Ker sta si bila velika prijatelja, in tudi v poglavitnih znanstvenih stvarih (do malega) vedno složna, dalje ker vé vés svet, da ne bi bile Josipa Dobrovskega „Institutiones linguae Slavicae dialecti veteris“, neprecenljive za svojo dobo, brez našega Kopitarja morebiti nikdar ugledale belega dne; — zato nam mora biti v čisljih vse, kar koli zvemo in še zvemo o teh dveh veljakih, ki pripadata oba velikemu narodu slovanskemu. ²⁾

Na srečo je vrli gosp. V. Jagić priobčil v svojem arhivu za slovan. jezikoznanstvo („Archiv für slavische Philologie“ IV. Berl. 1880, str. 516—526) prva dva obilna dopisa izmed več ónih, ki mu jih je bil uže lani iz posebne ljubavi za parabo, t. j. za razglašanje izročil gosp. dr. Fr. Miklošič. Kedar se razglasijo po imenovanem časniku ³⁾ vsi listi ali pisma, katere je pisal Dobrovský Kopitarju, — tedaj pridejo na vrsto i óni, katere je pisal Kopitar Dobrovskemu in so zdaj v Pragi v českem muzeju shranjeni, pa tudi uže gosp. Jagiću za razglas o bečani. ⁴⁾

Zadovoléti nam je tedaj za zdaj s tem, kar je uže na svetlem. — Mnogo ugodneje bi nam bilo da imamo pred sabo Kopitarjev prvi „dopis“ (kajti Dobrovskega prvo razglašeno pismo je prav za prav „odpis“ na omenjeni „dopis“); ali „bolje íšta nego níšta.“

Posloveniti in priobčiti hočemo tedaj iz prvih dveh nemških pisem slavnega Dobrovskega to, kar utegne čitatelja zanimati najbolj, — vzlasti pa jezikoznanca.

Dobrovský, starejši učenják, govori s Kopitarjem, mlajšim učenjakom, kakor učitelj z imenitnim, „nadepolnim“ in poštovanim učencem, kajti imel je ondaj uže v rokah Kopitarjevo slovnico.

I. pismo.

V prvem pismu, pisanem **13. marca 1809**, potrjuje Dobrovský Kopitarju najprej, da je prejel vse poslana mu stvari, med katerimi je bil „nóvi zakon“ [2. natiska] ⁵⁾ in menda tudi slovnica Kopitarjeva, ki jo omenja Dobrovský, v tem odpisu z veliko pohvalo. Dalje piše:

¹⁾ J. Marn. „Jezičnik“ 1880, str. 5. —

²⁾ Josip Dobrovsky, rojen 17. avg. 1753, umrl 6. januarja 1829.

³⁾ Gosp. V. Jagić se je na časten pozov preselil v Petrograd, njegov arkiv bode pa izhajal — tako javlja „Obzor“, — v Berlinu tudi poslej. —

⁴⁾ „Gl. Arch. f. slav. Philol. IV (1880); 516 v opazki.

⁵⁾ Ó tem veli: „Das N. Test. (2ter Aufl.) hatte mir schon mein böhm. „Slavin“ mitgebracht, aber es thut nichts. Ich kann es einem Bruder zurückstellen.“ —

„Jako so mi bili po volji Vaši glasi, a seosebno blagovoljne vrstíce b.[arona] Z.[oisa]. — To je pravo „bodrilo“ (podbujanje) slovanskemu književniku, ki si ne more biti pohvale po mnogih v nadi. Morda se utegnem z blago ponudbo vendar kedaj okoristiti, ¹⁾ a Vas, ljubi prijatelj, najdem menda vendar na Dunaju. Sicer bi mi bilo jako drago, ako bi mogel pokazati Vam svojo malo zalogo („Vorrath“) ter uvesti Vas (če se smem toliko upati) v globočino slovanskega jezikoznanstva.

„Slovani moramo biti složni“, t. j. v književnem delovanju. Kako se skladajo moje misli z Vašimi o P. Marku in Lindeju, čitali bodete skoro v kakem „Dunajskem pretresu.“

„Zakaj so se zanemárjali Z(oisovi) sveti?“ — Vaša slovnica navdala me je z velikim veseljem, in če so drugi ž njo tako zadovoljni kakor jaz, ne bode založniku žal, da je tako obširna. „Mislim si obširna gledé na pregled pravopisnih poskušanj, ki so meni sicer na korist, ali težko da učencem“. „To ste čutili menda sami. Vendar bodi to uže povedano.“

„Jako drago mi je bilo to, kar sem videl iz primerov, da so imeli Slovenci (Krainer po tadanji navadi) v sedanjiku (im Praesens) nekda tudi „u“ ²⁾ (za „em“): hočo (hoču) za „hočem“. Ker pravijo zdaj „očem“, trebalo bi bilo pod „h“ navesti take slučaje, v katerih je odpadel ta h. ³⁾

„Spangenbergova postila“ je jako dragocena. Mislim, in to ne brez razloga, da je imel slovanski tolmač pred sabo česki prevod.

„Ni li bil, ker piše j a s t, koroški Slovenec; res, da je j a s t staroslovenskemu a z (staroruskemu j a z) bliže nego j e s t; ali j e s t je sicer Vašemu jeziku podobnejši, zato ker premenite a in j a skoraj vselej v e: „pet“ namesto „pjat“ itd.“

Dostikrat utegne kdo dvojiti, je li katera beseda slovanska, ali pa nemška, kakor: „mzda“ in „misda“ (gotski); ali oboje je iz grške „μισθος“ [misthos]. Ta je dospela najprej k Gotcem, a po teh stopram dalje do Slovanov.

Tako je „pram“ [brod] ⁴⁾ iz „περαμος“ [peramos]. To so pobrali Slovani podunajski (an der Donau).

Iz [gotške besede] „fana“ je naš česki „pan“ (gospod), ki pa drugim Slovanom ni znan, zato ker niso bili vsi Slovani Gotcem podložni.

¹⁾ Ne vemo, katero ponudbo ima D. tû v mislih, dokler ne pridejo Kopitarjeva pisma na dan.

²⁾ boljše o, iz starosloven. Ѡ = a (oⁿ), ki se je premenil pri Rusih, Čehih, Srbih, Hrvatih (tudi „slovenskih“, t. j. pri „kajkaveih“ na Hrvatskem v glas „u“, Slovencem pa v 1. jedninski osebi sedanjikovi v „em“.

³⁾ „Spiritus densior h“, krstil ga je Dobrovsky.

⁴⁾ „Fähre“ (po Dobrovskem); po Vuku je pa „pram“ = ladja večja od čolna.

Ciril je za lat. „sulphur“ našel uže „župel“, očitó iz „Schwefel“; „žup“ ni slovanska korenika, nego izhaja iz „jup“. zanesli so jo Franki med Hrvate.“

Truberju je rabilo menda česko sv. pismo, tiskano l. 1549 v Pragi, ali pa Norimberška l. 1540, če je imel celo; lahko pa, da je zadovolél z novim zakonom. —

Zanimljivo je čitati, kako sta si belila ondaj ta slavna učejaka glavo z mejniki hrvatskega jezika, t. j. z razločkom med hrvaščino in srbščino.

„Kje je meja hrvatskemu narečju?“ „Oj, sam bi rad, — veli D. — da si znam odgovoriti na to.“

„Če ne bódem potoval, obupati mi bóde. Vendar je „budem“ z deležjem namesto z nedoločnikom hrvatski: „budem kopal“; — „budem kopati“ je pa srbski (sic), dalmatinski (sic) itd.“ —

Hrvatski je „v“ pred „u“; „vugel“¹⁾ itd. itd.

Tu priobčuje Dobrovský Kopitarju svoje druge misli o hrvaščini in slovenščini, o dobi preselitve Hrvatov in Slovencev v denašnje kraje.

„Meni se je, — piše D. nadalje — hrvaščina bolj priljubila nego slovenščina in „korotansčina“, zato ker je „Hrvat“ narodpisno ime ter znači óno pleme, ki se je zvalo tako, predno se je preselilo tje od Vága, Morave (March) itd. (pri Požunu ali pa pri Dunaju [Beču].“ —

„Slovenci (Die Krainer) so postranska veja Hrvatom ter se preselili menda z Avari in za Avarov še pred Hrvati, ki so se naselili za Heraklijeve dobe v Dalmaciji.“

„Slabo je primerjal Katančić“. — Panonci in Benečani (Veneter) slovó vendar zmérom kakor ljudje, ki ne govore slovanski, niti galski, niti ilirski, vendar pa tak jezik, kateri je trakovskemu, ilirskemu (sedanjemu albanskemu) dosta blizo v rodu, ne pa slovanščini, ki se nahaja samo daleč za Tatrami (Karpati).“ —

„Schlözer je za svojega Nestorja (tù celó za svojega „podkrapnika (Interpolator) prevnet; zato ni dal, da bi obveljala latinska poročila.

Kó je Rastislav prosil boljih učiteljev [vérskih], bil je Ciril uže napisal slovanskih knjig, a vprav to je napravilo kneza Rastislava, da je poslal k cesarju Mihálu.

„Ciril pride iz Carigrada, in prinese sabo slovansko evangelje. — Tako pripoveduje stara „legenda“ izrekoma. Schlözer se je izpregledal ter dal drugo (poznejšo) natisniti, a vrh tega še povse novo rusko pravljico. Mnogo grške in po grščini skovane besede dokazujejo uže [samo po sebi], da je bila namenjena vsa naprava Slovanom okolo Soluna in po Srbiji.“

Ker je Ciril preko Bolgarije potoval na Moravsko, dopuščeno mu je bilo, da se je udeležil pri prevérjanju Bolgarov.

¹⁾ Tako pravijo „kajkaveci“ po Hrvatskem namesto „vogel“ (ogel), kakor pravijo kajkaveci t. j. Slovenci drugod.

„Obradovičeva usoda mi je nekoliko znana. On je prvi začel pisati srbski „prsto“ ter se priljubil s tem [národu]. Kratek opis njegovega življenja in poseben zapisek vseh njegovih spisov utegnili bi biti pripraven sestavek za slovansko enciklopedijo. Slovani moramo biti složni.“

„Drugi bi bil [za slovansko enciklopedijo] Orfelin; živi li še ali ne?“ Kumerdej pa Japelj možujeta (paradiren) že v „Oesterr. Annalen“.

„Moskovci izgovarjajo o (on) često kakor a, vprav tako, kakor [nekateri] kranjski Slovenci“.

„Kako je zalegel (prišel) I med jugoslovanska narečja? — Nekdaj so imela vsa [ta narečja] I, ki se sliši, kakor veli Karaman, še po nekaterih otokih. — Dalje nego drugi ohranili so ga Hrvati. Južni kraji Iⁿ ne ugajajo: altare — „autel“, „ulna“ — „aune“, piangere-plangere etc. etc. Tako se je godilo tudi Slovanom. Vsi so prinesli I v 2. deležju [preteklega časa] sabo: „byl“, ¹⁾ „dal“.

[Tu je brez dvojbe govorjenje o tem, da izgovarjajo zdaj skoraj vsi Slovenci I na koncu zlogov in beséd tako kakor u, sicer pa včasih tudi kakor v].

Na to veli Dobrovský: „Tako nemarno izgovarjajo tudi nekateri Lužičani; celó po nekaterih vaséh na Moravskem slišiš izgovarjati: „svovo“ namesto slovo itd.“²⁾ Da imajo Slovenci i. dr. samo starejših spomenikov svoje govoríce (n. pr. iz 14. veka), ondaj bi se sodilo drugače“.

Tako so (v slovnici na str 281) „niju“, „ti[j]u, „obeju“ dragocene zastarélke (Archaismen), ker nimajo pri imenih (v rodivniku in mestniku) več dvojine (Dual).

Celó „dveh“ (rod. in mestn. iz „dva“) ni dvojina. Ta je staroslov. „dvoju“, česki „dvau“, po sedanjem pravopisu dvou, po starem „dvu“).

Značajne besede slovenskega narečja smete navesti, — morda Vam pomore moja poskušnja v predgovoru.

Vaš „naj“ je skrajšan iz „nehaj“. Vaš jezik prerad besede skrajšuje; zato je pa nam drugim [Slovanom] nerazumljiv; n. pr.

¹⁾ Severni Slovani ločijo še pe staroslovenski „byti“ (pol. być) = sein (esse) od „biti“ (-ć) schlagen; y (Ы) pa tudi izgovarjajo drugače nego i (И). Mi pišemo oboje jednako, da si ne izgovarjamo obojega povse jednako.

²⁾ Naj vzamem tukaj v misel, da se je ohranil staroslovenski I Ы, ki je glasil, kakor debeli poljski prečrtani J, tudi še pri nekaterih Slovencih na Kranjskem, namreč v Črnomlju in po njegovi okolici, kodar ga izgovarjajo razločno celó na koncu kake besede. Tudi okolo Št. Vida pri Zatičini (Sittich) slišiš ta poljski J še dan denes; vendar se je premenil ondod in do malega po vsem drugem Kranjskem na koncu zlogov in besed uže v samoglasnik o, še bolj pa v u (kakor pri Malorusih, sem pa tam tudi pri Slovakah). Staroslov. lj (Л) premenil se je pa mnogim Slovencem v glas u samo v besedi „prijatelj“, ki jo izgovarjajo „prjatu“. Zato smo pisali pred Miklošičevo dobo „prijatel“.

„že“ in „še“ za „uže“ in „ješče“. ¹⁾ „Res“, „resnica“ spada tudi med značajne besede (unter die charakteristischen Wörter), kar se tiče tvarine (quoad materiam).

Nahaja se samo v staroslov. („im Slav.“) „rjesnota“, in „v rjesnotu“ je vprav to, kar pri Vas „vres“ (sic.).

Samo staroslovensščine („des Altslavischen“) treba bi se Vam učiti gledé na to.

Ni treba drugega nego da prečitate psaltir in evangelje, in da razkrajate besede vedno do debla ali osnove; n. pr. (kakor na str. 12. v Vaši slovnici). „Juniejšij bych“ — [treba razkrojiti do „jun“, „by“ itd.] —

„Če pa najдете starih srbskih psaltirjev (tiskanih v Benetkah), še boljše.“

„Sicer se vam treba učiti rusko-slovanski („russisch-slawisch“), a ne slavensko-srbski („slaveno-serbisch“).

„Samo na ta način morete postati korenit slovanščinar“.

V istem (dolgem) listu odgovarja Dobrovský Kopitarju — kakor se kaže — na njegovo vprašanje, — kod so hodili Hrvati, seleč se v svoje sedanje kraje.

„Po katerem potu so hodili Hrvati, tega ne bode mogla določiti menda živa duša do zobca (auf ein Haar). Kdor veli, da so stanovali poleg Čehov nekako do Pasave, voditi mu jih bode preko Koroške in Kranjske v Dalmacijo. Kdor jih pa vodi, kakor jaz preko Tatre, nato dol do Vaga, Morave, a stopram potem preko Donave, óni si bóde moral misliti, da so preveslali v okolici Požunski (Pressburg) ali pa Komarnski (Komorn)“.

„Za Srbe se zna, da so preveslali pri Belem gradu.“

„Ali človek mora prečitati vselej izvorna pisma, a ne smé preveč upati izpiskom.“

„Vzemite pred-se Konštantina z Bandurijevo razlago, ter glejte, da določite njegovo véliko Hrvatsko (Grosskroatien) na severni strani.“

„De sede Croatarum (Χρωβατοι) ante migrationem in hodiernam Croatiam sive Dalmatiam?“ [Kje so stanovali Hrvati, predno so se preselili v sedanjo Hrvatsko ali Dalmacijo?] bila bi lepa naloga. Vendar bi trebalo temu primérjati Stritter'jeve izpiske o Avarih (Obrih)“.

„Appendini bode zahman tratil čas, če bóde hotel, — kakor Dolci pred njim — zaslediti v krajevnih in osebnih imenih dalmatinskih slovanskih imen.“ —

„Kako so devali panonsko besedo Sabajum (pijača iz ječmena) na cedflo, samo da bi skrojili iz nje slovansko besedo.“

¹⁾ Do zdaj nisem hotel pisati staroslovenski „uže“, rekši: kdor piše „uže“, moral bi dosledno namesto „še“ ali „šče“ pisati tudi „ješče“ (ki nam se pa zdaj preveč upira). Ali ker železne“ doslednosti itako ni, — naj obvelja zarad večje jedinosti vsaj „uže“ (= vže, belokranjski „vre“, kakor „renem“ na mesto „ženem“).

— Salona morala se je premeniti najprej v slano, a vendar niso bila pomorska mesta še davno poslovanjena, premda so imeli Slovani notranjo deželo uže več vekov ali stoletij v rokah.“
[Kopitar dreza Dobrovskega, naj bi spisal staroslovensko slovnico].

Dobrovský: „Na staroslovensko slovnico mislim zdaj resno [a mislil sem na njo uže poprej] 1).

Na vprašanje zatran nekake mašne knjige glagolske odpisal mu je učeni Dobrovský tako:

„Vaša mašna knjiga glagolska je menda Rečka. 2) Dobro treba Ferdinanda I. („Graetziu posuit“) ločiti od đarovnika, Ferdinanda II. — Dozdeva se mi res, da je hotel Ferdinand I. za katoličane s tiskanjem mašnih knjig in brevirjev skrbeti tako kakor Truber za lutrance. Ferd. I. nato umrè, a Ferd. II. podari pismenke, kolikor so jih našli, propagandi.“

Sklepaje **prvo** poučno pismo, obeta Dobrovský Kopitarju, da mu kani skoro poslati nekoliko pismenih opomb o njegovi slovnici.

„Marca meseca 13. dné 1809.

Jos. Dobrovský“.

Kako je poštoval slavni Dobrovský našega Kopitarja, kaže nam vzlasti njegovo

II. pismo. 3)

„Predragi Slavin. Mazi ti Bog“ [t. j. pomagaj ali pomozi ti Bog.]

„Novo leto spominja me starih dolgov, ki mi jih treba poravnati. Prvikrat pišem tù [letno] številko 10 in Vam želim s tem deseterne sreče, premda bi bilo to še zmérom premalo gledé na to, kar ste pretrpeli. 4) Na jedenkrat se ne dá nič veličanskega (nichts grosses) upati.“

„Pa ne marava ničesar, kar je odvisno od politike.“

„Ergo ad Slavica“. (Tedaj k slovanščini).

„Moja staroslovenska slovnica 5) ni še niti pri-

1) Tem besedam dodaje za zagovor še to: „Nur den Cyrill. Text kann ich ausserhalb Russland nicht herstellen, wohl aber einzelne Proben geben.“

2) „Ihr glag. Missal scheint das Fiumer zu sein“. [Dobrov.] — Prim. „Kl. Schriften“ na str. 119, kjer veli Kopitar v opazki, da je najnovejšo mašno knjigo glagolsko priskrbel slavni Karaman. To knjigo ima menda v mislih tudi Dobrovsky.

3) Jag. „Arch.“ IV 519—526.

4) D. méri na poprejšnjega leta nesrečno vojsko na Dupaju in okolo Dunaja.

5) D. piše: „Meine slavische Gramm.“ — „Slavisch“ (tudi „slavonisch“) čitamo pri stariših piscih često za „altslavisch“ oziroma za „altslovenisch“. Prim. „slavenski“ pri stariših srb. piscih, ki so imenovali tako tudi svoj „makaronizem“.

četa, t. j. na čisto prepisanega ni še ničesar, ali v izpiskih in napisanih načrtih gotova skoraj vsa. Tudi jaz sem pisal vse latinski, kakor Vi želite; samo da bi jo dal rad tiskati na Dunaju ali pa v Budi (Ofen). Potovati bi mi tedaj bilo tje, kar se utegne tudi zgoditi. Vendar me odbija zima in še mnogokaj drugega.“

„Prekrasno bi bilo, ako bi mogli vendar dobiti službo v ces. knjižnici. Rad bi pogrešal še dalje te radosti, da bi Vas objel.

Knjige „de conversione Carantanorum“ (kako so se prevedili Korotanci) imam jako v čisljih, ter si želim Vaše in Dolinarjeve razlage.“¹⁾

„Ugodil mi je za zdaj Salagius. Ta učeni Oger je dognal, da je bila ta knjiga pisana l. 873, da je bil tedaj o tej dobi Solnogradski protopop potegnil iz Panonije in zato slovanska maša ondod ob isti dobi uže bolj razširjala se med Slovani.“

Ne zabite véрно (kritično) primérjati temu poročilu prve legende o Cirilu in Metodu, (a ne druge, ki jo je Schlözer dal tiskati po zmoti).

„Na Moravsko prinesel je Ciril slovansko evangelje uže sabo (863) ali po Asemanu 865). Odhaja v Rim (867) pustil je vse knjige za bogoslužje potrebne na Moravskem („reliquerunt“), zato piše Nestor „položeny knjigy“, a ne „preloženy“, dasi X. poglavja, vem da, ni pisal Nestor, nego nekak podkrpenik. — Preložil je bil prve knjige Ciril brez dvojbe uže v Carigradu.“

„Krščevanje pri Bolgarih, posebno če si mislimo, da je redovnik in živopisec (Maler) Metod bil naš Metod, opozorilo je vojvoda Rastislava, zato je zaželel takih učiteljev dobiti.“

Drago bi mi bilo, ako bi se kedaj pošteno oznanila Japljeva slovnica (Japel's Gramm.); kajti nečem se odpovedati še slovanskemu sv. pismu („Bibl. Slavica“). — Anti utegnemo doživeti Vodnikovega dela [slovarja]. —

„Staromoravsko narečje ni ogersko-slovensko, nego česko-slovensko („der slovakische Dialekt. Ordnung 2“). — Moravska ni segala preko Donave“.

„Kranjski in dolnje-štajerski Slovenci (Bezjaki t. j. „Zagrebski Hrvati“) so po Salagiju óni Hrvati Konštantinovi, ki so se ločili od dalmatinskih ter se preselili v Panonijo. Ogerski Slovenci so izselci (Emigranten), ki so se preselili za novejšo dobo iz Stajerskega itd.“ Samo ti so izgovarjali tudi **ü** namesto **u**“.

„Panonske Hrvate trebalo bi tedaj deliti a) na prave (Zagrebske ali „Zagrebačke“), b) na ogerske Slovence, in c) na kranjske, štajerske in koroške“.

¹⁾ Ondaj je živel na Dunaju tudi naš učeni rojak Tom. Dolinar („Dolliner“), sloveč pravoznanec.

[Dobrovský odgovarja zopet na pojedina jezikoznanska vprašanja].

„Dalmatinci na pol Srbi [glagoljaši] a ciriličani (katerim rabi cirilica) so pravi Srbi, k katerim spadajo še Bolgari itd.“

„Koleda“ je lat. „colenda“ t. j. „strena novi anni (novoletni dar) itd.“

„Temnica“ je staroslovenska beseda, ki se nahaja često v novem zakonu. — Tudi Jambrešić jo ima kakor hrvatsko. — Tu določujejo vse bolj nālike (analogije); n. pr. iz „suditi“ je sužden (starosrbski), „sujen“ (za „sudjen“) hrvatski, meždu — med itd.“

„Vse te Slovane in Hrvate (sic) morava tedaj obiskati“.

„Lahko da se Vukovičev psaltir (Vukovik's [sic] Psalter) z nekaterimi besedami bolj približuje cirilskemu nego ruska nova izdava (recenzija); pa so ga popravljali tudi uže Srbi in glagoljaši.

„Hankenšteinovega rokopisa niso mogli najti po Hankensteinovi smrti. Lahko, da ga je dobil nadškof Karlovski („Erzbischof von Karlowitz“). Jaz pa imam izpiskov iz njega in iz drugih starih rokopisov, da bōdem mogel kedaj vendar podati nekoliko primerov (Proben) iz starega cirilskega prevoda.“

„Vi bi se zamaknili v Igorjevo pesem, ki sem jo dobil iz Rusije. Rusi je niso niti razumeli na nekaterih mestih; nemški prevod (In den russischen Miscellen) ni točen (natančen).“

„V slovansko sv. pismo spada iz vsakega narečja kakšen primer“.

„Od Srbov ne smete preveč pričakovati; trgovci so.“

„Mušicki mi ni pisal. Treba te ljudi predramljati (aufrütteln).“

„Pozabili so vsi Jugoslovani pravi razloček med ѣ (y) in и (i), in to uže davno, zato je rabil glagoljašu samo jeden Jer; celō za ě govore in pišejo mnogi e. Kaj treba soditi po tem? Nič drugega nego to, koliko moč ima podnebje na govorila (Organe, t. j. Sprachorgane). Celō Rusu ni zamere, če ne vé, kedaj treba pisati Ъ (ě) ali pa e (e).

„Slovenci delajo vprav tako po različnih krajih; meni so bile take opazke v Vaši slovnici jako poučne“.

„Sreča, da je prišel Ciril tako zgodaj, a njegovim prevodom hitro v Rusijo.“

„Da segate Vi tudi v naš predel, utegne Vam biti kolikor toliko na korist; rad bi samo, da nam pokažete Vi ali Vodnik, ali pa kdo drugi vaše zaklade.“

„Preklicujem vsako krivico, katero sem storil Vašemu narečju, ¹⁾ ki mu je pri meni cena poskočila po Vaši slovnici in po novem prevodu sv. pisma (t. j. Japelj-Kumerdejevem). Škoda, da se je začelo tako pozno pisati“. Popravite tudi mojo presodbo

¹⁾ Čitaj Kopitarjev list pisan Mušickemu 26. dec. 1811 itd.

Vaše slovnice, kakor Vam drago, če je to dovoljeno po zakonih strogih znanstvenih sodnikov (Aristarchen) Dunajskih.

„Uže zdavnaj je bila gotova. Spomnil me je [te presodbe] na novo Vaš list, a zdaj je uže davno tega, da sem jo poslal vredništvu.“

„Počakati mi je, [da vidim], bódete li se karali z mano.“

„Ljubši so mi — kaj pak — Vaši kmetje nego Vaši pisatelji.“

Z Madžarji ni môči nič pametnega govoriti, če je njihovemu domoljubju na kvar.

[O tej priliki pové Dobrovský Kopitarju, od kod je itd.].

„Menda ne veste, da sem se rodil v Džermetu ¹⁾ ne daleč od Rába na Ogerskem. Oča mi je bil pa Čeh; zato ne trobim z Madžarji v jeden rog.“ [Pa pride brzo zopet na vrsto jeziko-znanstvo].

„Tudi mi smo imeli župane (praefectos provinciae); vendar mi je „župa“ sumna — menda ni prava slovanska beseda. Ni tako lahko določiti, je li katera beseda slovanska. Rusi nimajo nikake besede iz „žup“.

„O Megizerju ne vem več nego toliko, kolikor pravi o njem Töcher. Trebalo bi pregledati vse njegove predgovore. Ta posel bi bil za Vas. Znete li njegove pregovore („paroemias“)? —

Je li priobčil i štajerske? „Sclau.“ [Sclavice] znači mu dolnje-štajerski; od tega loči on „kranjski“ in „koroški“.

„Jako drag mi je njegov „thesaurus polyglott.“

„V nadaljevanem „Slavinu“ naj bi se vzelo iz njega primerov“.

„Popovičev „Idiotikon“ je slovanščini (für Slavica) obila zaloga. Ne bódete se kesali“. —

[Znamenitna je Dobrovskega razsodba o Slovanih in Nemcih].

„Slovan je šegavejši [ondod], kodar je slobodnejši, in celó če ga tlačijo, ne tako neokreten (weniger schwerfällig), kakor Nemeč. Drugi ljudje vidijo pa tudi drugače. Samo Madžar naj ne opisuje Slovana!“

Na točko g) Kopitarjevega pisma odgovarja Dobrovský:

Truber je bil tedaj Nestorjevih misli, da so bili Ilirci Slovani, „at falso“ (ali po krivem).

„Na Moravskem je po gorah Nemcev, kateri besedo „Holz“ tako izgovarjajo, da se sliši l tako, kakor poljski prečrtani ali debeli l. ²⁾

¹⁾ Česki „Děrmět“ Djermet (= Gyermet; Dobrovský piše: nem. „Jermut“). Namesto českega d' ali hrv. dj (t. j. srb. ģ) izgovarjamo mi Slovenci dž ali pa samo ž; n. pr. „Madžar“ ali pa „Mažar“ namesto Madjar (Magyar).

²⁾ Tudi Kočevarjem rabi v govoricí ta poljski (debeli) l. Navzeli so se ga menda nekdaž od sosedov, starih Slovencev, kakor nekateri Nemeč v Sileziji od sosedov Poljakov. Slišal sem govoriti sam več takih Nemcev, ki so izrekovali l v besedi „bald“ itd. tako na debelo, kakor Poljaki.

„Res da je „korizma“ hrvatska, pa vem, da sem jo našel nekje pri P. Marku. — Vaš „pirih“ treba primérjati ruskemu „pirogu“, a ta je iz [besede] „pir“ (convivium, pojedina).“

„Oba odtiska Vaše slovnice poslal sem Vater-ju ter ga prosil naj priobči jednega Schlözer-ju, pa nisem dobil še odpisa. Temu je menda kriva nesrečna vojska.“

„Da moreva samo vrlega b.[arona] Zoisa skupaj obiskati.“ Moči bi nama bilo do dobrega obdelati vsaj „kranjske stvari“ (Carniolica).“

Če ni dal, kakor se čita na str. 403, — na svetlo nikakih evangelijev (na nedelje in praznike), rabili so menda vendar sem pa tam Dalmatinove. Ni li v vsi kranjski deželi nijeden duhoven sebi za rabo kolikaj zapisal iz svojih cerkvenih govorov? Lužičani so imeli ves novi zakon v rokopisu, predno so začeli tiskati evangelije.

„Str. 429. Petere Mozesove bukve niso bile prve, katere je Mandelc tiskal v Ljubljani. V „österr. gelehrt. Anzeig.“ (1779) 1. str. 111 naveden je Jezus Sirah l. 1575. 8.“

„Str. 449. Hrvatskim knjigam, z latinico tiskanim, bil je za osnovo bezjački, sedanji [l. 1809] hrvatski pravopis — čital sem katekizme sam. — Skrbelo se je tedaj za dalmat.-glagolske Hrvate in Bezjake. Truberjevega prevoda rešetavec (Kritikus) bil je Bezjak, in uže ta je dajal svojemu pravopisu prednost pred „novo-kranjskim.“ —

Po nekoliko vrsticah, českemu narodu na čast in slavo napisanih, izgovoril je Dobrovský svoje posebne misli o imenih: „Kranjci“ in „Hrvati“. Nato nadaljuje:

„Njihova [hrvatska] književnost je še mnogo ubožnejša od naše.“ „Ali govor jim je čistejši in bogatejši. Glagolska književnost je pa vendar tudi starohrvatska, vsaj na pol.“

S tem pa nečem nikakor žaliti Vašega narečja. Samo da ponosni ne smete biti (Slovenci) na to, da ste se navzeli nemških šeg in besed.“

„Méni jezikoznancu ugajajo najsurevješi Slovani najbolj: kakor so i Vam Vaši kmetje bolj po volji nego Markovi meščani.“

„Če sodim po str. 426, dozdeva se mi, da je bil Krel Bezjak, ali da mu je bila znana vsaj njihova književnost. Slovenski čitatelji (po Kranjskem itd.) priljubili so si pa menda vendar bolj Dalmatinovo govorico. Osnujte si, dragi ljudje, vendar najprej **jeden** književni jezik! Ali to menda ni v naši moči.“

Še nekaj: Megizerjevih spisov naj bi se poprijeli Vi. Njegovih očenašev (kakih 40 ali 50) nisem videl še nikdar. Rad bi vedel uže, je li med njimi več slovanskih in kateri? — sosebno ónih, katerih ni imel pred njim vrli Boh[orič].“ —

Neizrečno nam je — pravimo drugič — žal, da nimamo, razen teh dveh natisnjenih, zdaj pri rokah več drugih listov, ki sta si jih pisala ta možaka; ali dosti nam je dokaza, kako je tedanji prvi jezikoznanec slovenski poštoval našega bistroglavnega Jerneja. Še bolj nam pa kažejo to óne besede, s katerim se Dobrovský v predgovoru svoje staroslovenske slovnice („Institutiones linguae Slav. dialecti veteris“) zahvaljuje presrčnemu prijatelju K o p i t a r j u pred vsem učenim svetom za obilno pripomoč pri izdelávanju in izdávánju omenjene prevažne knjige. Ondi pa priznava odlični poštenjak očitno tudi to, da gre Kopitarju posebna hvala še za to, da je prišla zaželena knjiga tako zgodaj na dan. In da povikša čast in slavo vrlemu svojemu učencu in gojencu še bolj, izusti Dobrovský na posled (v istem predgovoru) veselo nado, da utegne Kopitar svoje zasluge še bolj pomnožiti sè staroslovensko-grško-latin-skim slovarjem, ki ga kani dati na svetlo.

Tako poštljivo je slavni Dobrovský govoril o našem odličnem rojaku.

Isto tako, — da še z mnogo večjo poštljivostjo — govori pa tudi nadepolni učenec in sloveči učenjak Kopitar v svojih spisih pri vsaki priložnosti o preslavnem učitelju in voditelju ter ga diči vedno z odličnimi naslovi: „magister“ (Meister, mojster), „patriarcha“ (t. j. znanstveni očák), „summus Dobrovius“ (preveliki ali preslavni Dobrovský) itd.

Pretresaje mu l. 1810 prvega „Slavina“ piše Kopitar: „Mi pa ponavljamo svojo staro pesem: Naj bi nas gospod Dobrovský sám, ki zna tej stvari najboljše glas, obdaril s pravo staroslovensko slovnico.“¹⁾

Povedati se ne dá, kako ponôsen je bil Kopitar na to, da ga je po slavnega Dobrovskega smrti učenj jezikoznanec Jak. Grim razglasil²⁾ za njegovega dostojnega naslednika.

Zato se je Kopitarju sila užalilo, ko je preklical Dobrovský svoje misli o prvih krščenikih (kristjanih) slovanskih in o njihovem bogoslužnem jeziku. Duhoviti Dobrovský je bil namreč iz prva sám, in to samo po zgödovinskem umovanju dognal ter učil s Kopitarjem vred, da so bili stari Slovenci v nekdanji Panoniji izmed vseh Slovanov najprvi kršчени, da je bil tedaj iz početka bogoslužni jezik staroslovenski, iz katerega je postal s časom slovenski cerkveni jezik. Naposled pa je začel Dobrovský trditi, kakor nasprotniki Kopitarjevi, da so bili Bolgari prvi kristjani izmed vseh Slovanov, (da je bila tedaj stara bolgarščina prvi cerkveni jezik starim Slovanom.)

¹⁾ Gl. „Kl. Schrift.“, str. 31. itd.

²⁾ V nemšk. časopisu „Göttingische gelehrte Anzeigen 1837, Nr. 33. — Prim. v Kopit. „Hesych.“, str. 72.

To je peklo ponosnega Kopitarja tako, da se ni mogel utrpeti, da ne bi bil nekako trpko pogrel te čudne „preprege“ tudi v svojem lastnem životopisu, in to uže konec prvega odstavka v zgodovinskem delu, ¹⁾ tū izpuščenem iz navedenega vzroka.

Ni si mogel Kopitar misliti nikakor, da je „prepregel“ preučivši se sam ob sebi óni Dobrovský, ki ga je on' zarad prevelike učenosti, bistroumnosti in poštenosti ne samo sila poštoval, nego i obožaval.

Kopitar pa Vuk.

Kdo ne vé, da je ta „Vuk“ sloveči pisatelj srbski: Vuk Štefanović Karadžić ²⁾, ki je nabiral in izdaval najprej izvrstne narodne pesmi srbske, pozneje pa tudi narodne „poslovice“ in pripovedke.

Po vsem tém zaslovélo mu je ime Vuk ³⁾ tako, da se imenuje po jugoslovanskih knjigah in novinah po navadi na kratko brez priimka ali pridevka.

Po nesrečnih bojih srbskih l. 1813 pobegnili je Vuk iz Srbije v naše cesarstvo in došel proti koncu istega leta v Beč, kjer se je seznanil nato z našim Kopitarjem, vnetim za vse Slovane, posebno pa za Srbe zarad prekrasnih njihovih narodnih pesmi, kar je bilo uže povedano. Ali zbirke srbskih narodnih pesmi ni bilo še na svetlem.

Kdo je bil srečnejši od rodoljubnega Kopitarja, da se je spoznal in sprijateljil z vrlim Vukom Štefanovićem, ki je znal mnogo srbskih narodnih pesmi na pamet, ter bil tudi materinemu jeziku kos, da malo kdo tako.

Vuk je bil tedaj mož — ves po volji razsvetljenemu Kopitarju, ki se je ondaj trudil že na vso moč, da zatara pri Srbih óni ričet „makaronizem“, ki je tako presedal njegovemu zdravemu razumu.

Zato prične neutrudni Slovenec naganjati imenovanega domoljubnega Srba, naj napiše brez zamude vse óne srbske narodne pesmi, poslovice in pripovedke, katere še pameti (pomni), ter jih dá na svet. Dopovedával mu je pa i to, da je treba Srbom, — kakor ribi vode — tudi srbske slovnice in slovarja srbskega.

Zasveti se preprostemu, ali razumnemu Vuku v zdravem mozgu. Dopovedal mu je učeni Kopitar srčno to, kar si je želel uže davno zarad srbsčine in zarad slovanščine sploh.

¹⁾ „Kop. Kl. Schr.“, str. 2.

²⁾ Rodil se je 26. oktobra (po našem računu 7. novemb.) 1787 v Tršiću v Srbiji, umrl v Beču 7. febr. 1864.

³⁾ Narodno [krstno] ime. —

Poslušne vrli Vuk modrega prijatelja in napiše na pamet najprej vse óne národne pesmi srbske, katere je bil pobral doma in drugod, razen teh pa tudi še več drugih, katere mu je priobčila rodbenica Savka Čarka džija, ondaj Stepanu Živkoviću žena, s katero se je bil srečal v Beču.

Ta prva Vukova zbirka srbskih národnih pesmi prišla je na svetlo v Beču uže drugo leto (1814) pod napisom cirilskim: Mala prostonarodna slaveno-serbska pës narica. Slavni nemški jezikoznanec Jak. Grim bil je óni Nemeec, ki je prvo zbirko oznanil ter se zaradi teh pesmi prišel nalašč v Beč k Vuku in Kopitarju srbski učít (l. 1814). Še istega leta izšla je — kar uže vemo — tudi slovnica Vukova („Pismenica serbskoga jezika“) s cirilico in v prostonarodnem govoru pisana, in to po Kopitarjevi volji brez „debelega jera“. ¹⁾ Slišali smo uže, kako in zakaj se je Kopitar oveselil te slovnice, ki jo je pozdravil s presrečno „dobrodošlico“. Bilo mu je namreč gledé na tedanje srbske pisatelje načelo: pišite ali čisto staroslovenski, ali pa čisto srbski, — pravopisno načelo, za vse jezike pa: „piši tako, kakor govoriš.“ ²⁾

Oboje načelo uresničil je po njegovem napotku naposled razumni Vuk, ki je začel — popustivši staro zmes — pisati tudi prvi povse čisto srbski (tedaj mnogo bolje nego Dositej Obradović).

Iz Kopitarjevega, uže omenjenega učenega pretresa Vukove slovnice gre óčitno na dan, kolik vpliv je imel naš Kopitar tudi pri popravljanju cirilske abecede za srbski jezik po navedenem načelu; (kajti Vuk je v svoji slovnici izpuščal po Tekeljevem vzgledu samo debeli „jer“, a vse drugo pustil še pri starem). Svedoči nam str. 315 „Kl. Schr.“, da je Vuk vzlasti pismenko j po Kopitarjevem svetu ali „predlogu“ iz latinice presadil v cirilico. Ali joj predrznemu Kopitarju in siromaku Vuku, ki ga je posluhnil!

Zarad te nesrečne „repatice“ zagnali so namreč srbski popi in drugi pravoslavni duhovni na oba sum, da hočeta — čujte, čujte! — polatininiti vse pravoslavne Srbe.

Celó metropolit (nadškof) St. Stratimirović, (kateremu je premarljivi Kopitar pisal več rodoljubnih pisem), začne zdaj sumnjičiti tega vrlega rodoljuba, češ, da se poganja za „unijo“. ³⁾

Strašno razžaljen je pa bil St. Stratimirović potem, ko je Kopitar oznanjaje in hvaleč prvi srbski slovar Vukov, ki je bil

¹⁾ L. 1824 prevel je to slovnico na nemški jezik slavni Jak. Grim v Berlinu in izdal sè zanimljivim predgovorom, itd.

²⁾ Prim. „Kl. Schr.“ 315: „Indessen ist es Zeit, den Grundsatz geltend zu machen, dass die Buchstabenschrift nur da ist, um das gesprochene treu darzustellen; ob so recht gesprochen ist, geht den Schreiber nichts an“ was gleich lautet, kann und soll er auch gleich schreiben.“ —

³⁾ „Srps. Zora“, 1879, str. 70.

izišel s Kopitarjevo obilno pripomočjo v Beču 1818) v Bečkem listu „Oesterr. Beobachter“ v br. 29. apr. 1818 očitno izrekel besede, da „obscuri viri“ (mračnjaki) ne bodo mogli ustaviti prirodi teka.

Tako je bil nadel namreč razsvetljeni Kopitar starokopitnežem srbskim, kateri so se poganjali za staro zmes „makaronizem“ imenovano. St. Stratimirović, ki si je mislil, da je hotel z navedenim nadévkom pičiti njega, ¹⁾ potoži se pismeno najprej znanemu piscu Čaploviću, rekši, da Kopitar, (ki ga on sicer jako poštuje in njegove domoljubne „težnje“ po pravici ceni), priporoča Vukov slovar, ne dá mira „staremu jeziku.“ S tem še nezadovoljen, dá si napisati spisek za odgovor na omenjeno Kopitarjevo oznanilo Vukovega slovarja, ter pošlje ta odgovor istemu listu („Oesterr. Beob.“), ki ga je res tudi natisnil pod štev. 260, l. 1818.

Čita se v tem odgovoru razen drugih reči i to, da je srbski národni govor proti „cerkveno-slavenskemu“ manj vreden, nego latinski govor kakega srbskega selskega beleznika (Dorfnotar) proti Ciceronovemu, — da je srbsko narečje po Vukovi slovnici slabje [od „makaronizma“] zato ker nima besed za več pomenov, — da je Kurbekov slovar bolji od Vukovega, — da Kopitar ne zna ni čisto ni pokvarjeno srbski itd.

To je isti prepir, ki ga jemlje Kopitar v misel v lastnem životopisu, kjer veli, da je pojasnil nasprotnikov „umotvor“ v 4. zvezku Dunajskih letnikov („Wiener Jahrbücher“) tako strašno, da ni odgovoril nasprotnik več ni bele ni črne, nasprotoval pa je Kopitarju isti „nadškof“ (St. Stratimirović), ki ga je bil rešil poprej pošteni Kopitar krivičnega suma Majorjevega in neprijetnih nasledkov.

Naslanjaje se na tako močan steber, kakor je bil Kopitar, ni se dal ni Vuk nikakor zbegati možém starega kopita, nego se držal možki „zdravega razuma“.

Še predno je izišel njegov srbski slovar, upótil se je bil mož pod zimo l. 1814 v predrago srbsko domovino in v druge srbske kraje nabirat novih národnih pesmi, beséd, poslovic itd., izdal l. 1815 u Beču uže drugo „narodno srbsko pësнарico“, ²⁾ ter jo iz zahvalnosti in posebnega poštovanja posvetil razsvetljenemu Slovencu: „gospódinu Jarneju Kopítaru, Kranjcu itd.“

S koliko radostjo je to navdajalo Kopitarja, sodiš lahko po njegovih lastnih besedah, ki jih je napisal, pretresaje to znamenitno knjigo konec izvrstne presodbe.

¹⁾ V listu, ki ga je bil poslal Kopitar metropolitu St. Stratimiroviću uže 4. sept. 1811, čitamo namreč te besede: „Nach meiner Ueberzeugung muss der Macaronismus aufhören und nur Altslavisch rein, und auf der anderen Seite reines Umgangsserbisch treten.“ („Srps. Zora“ 1879 na str. 70 v op. 10).

²⁾ Po zapadnih krajih pravijo Srbi „pjesna“, po južnih in vzhodnih pa „pjesma“ ali pesma. Poprijevši se pozneje južnega narečja rabil je Vuk nato samo obliko „pjesma“. Prim. stsl. „pësнь“, nsl. „pësem“.

Prvi zvezek — piše Kopitar — posvetil je izdatelj blagorodni gospi Mariji Stanisavljevičevi za dobrote v boleznih in siromaščini prejete; ta drugi zvezek pa svojemu, res da ne srbskemu, a vendar slovanskemu rojaku, dvorne knjižnice skriptorju Kopitarju. ¹⁾

To je pa storil po Kopitarjevih mislih „nelatinski Vuk“ ponevedoma vprav po Katulovem nauku ²⁾ zato, ker je Kopitar imel v čisljih njegove poprejšnje pesmi. Na posled pohvali vrlega Vuka s temi besedami: „Jako preseza tedaj gospod Vuk tudi gledé na to in na vse drugo navadno knjigopisno drhál. ³⁾

Ta zbirka, (ki je imela v sebi nad 100 ženskih in 17 junaških pesmi, Homerjevim jako podobnih, ⁴⁾ ter je bila prav za prav prva knjiga čisto srbski pisana), — ta zbirka, velim — zaslovela je še bolj od prve.

To podbode marljivega domorodca Vuka, da hoče po l. 1820 izdati v Beču novo pomnoženo zbirko srbskih narodnih pesmi.

Tedanji pregledalec za slovanske knjige, Kopitar ni našel v njih nikake spotike, ter privolil mahom, naj se natisnejo. — Ustavi se pa temu iznenadi ⁵⁾ redarstvo (policija), rekši, da oživljajo te pesmi zgodovinski spomin in da bi utegnile kaliti državni pokoj in red.

Imela je namreč ta zbirka v sebi tudi novejših junaških pesem, izmed katerih je bila najznamenitnejša dolga pesem o početku srbskega vstanka l. 1804, dvakrat dalja nego Homerjev „brodni imenik“ („Schiffskatalog“), in polna lastnih imen.

Redarstvo se ni dalo nikakor preučiti; prisiljen je bil tedaj ubogi Vuk, potovati v Lipsko, kjer je prišla zabranjena zbirka od l. 1823. do 1824. v treh zvezkih na dan.

Naglo zaslové zdaj srbske narodne pesmi po vsi Evropi.

Pripomogli so k temu vzlasti: slavni nemški jezikoznanec Jak. Grimm, gospodična Jakobova, znana po književnem imenu Talvj, ⁶⁾ plem. Götze, ⁷⁾ W. Gerhard, ⁸⁾ i. dr., ki so prelagali srbske narodne pesmi jako spretno na nemški jezik.

Nekoliko jih je preložil Bowring l. 1827 v Londonu tudi na angličanski jezik.

¹⁾ Kopitar ni bil namreč pod pretresom podpisan.

²⁾ „Quoi dono lepidum novum libellum — Corneli tibi; namque tu solebas — Nostras esse aliquid putare — „pesnas“.

³⁾ „So steht Herr Vuk auch hierin wie in allem übrigen hoch über dem gemeinen Haufen der Buchmacher.“

⁴⁾ Vseh teh 17 junaških zapela sta Vuku dva srbska slepeca.

⁵⁾ Srb in Hrvat pravita „iznenada“, Beli Kr. pa „iznenadi (a ne „iznenade“), premda pravijo vsi trije „nada“.

⁶⁾ „Volkslieder der Serben“ 2. Bde. Halle 1825—26.

⁷⁾ „Serb. Volkslieder.“ Petersb. und Leipzig. 1827.

⁸⁾ „Wila“ [vila] 2. Bde. Leipzig 1828.

Uže poprej so se čudili tuji književniki lepoti in izvrstnosti srbskih narodnih pesmi, ko so jih znali samo po pojedinih pesmih na tuje jezike prevedenih; ¹⁾ zdaj pa ni bilo „občudovanju“ ni kraja ni konca. Kaj takega ni doživel učeni svet več od Homerjeve dobe.

Četrty zvezek Vukovih srb. nar. pesmi prišel je z jako počūnim predgovorom na svet l. 1833 zopet v Beču. — Kako se je zgodilo, da so se smele srbske nar. pesmi zopet v Beču tiskati in prodavati po vsi Avstriji z ōnimi vred, ki so bile (1823—24) tiskane v Lipsku, — o tem kanim govoriti še na drugem mestu, in to v predelu: „Kopitarjeve zasluge za slovanstvo sploh.“

Razen teh neprecenjenih pesmi, ki so bile natisnjene potēm še večkrat, ²⁾ izdal je neutrudni Vuk s časom še več dragocenih srbskih knjig v cirilici — se vé — in to: Narodne srpske poslovice, prvič tiskane na Cetinju l. 1836, drugič v Beču l. 1849; — Srpske narodne pripovijetke, prvič tisk. v Beču l. 1853; drugič l. 1870; — Kovčezīć; v Beču 1849; — posrbljeni Novi zavjet; prvič tisk. v Lipsku l. 1824; ³⁾ — prevažni Srpski rječnik; pomnožen in drugič tiskan u Beču l. 1852 itd. itd.

S temi in drugimi knjigami in „knjižnicami“, [s katerimi se je branil „zdravi razum“ jako srčno zaslepljenim starokopitnim mračnjakom], uglasil je Vuk s Kopitarjevo pomočjo „prekrčeni pot“ in osnoval narodu srbskemu pravo narodno „knjigo“, vsakemu prostaku razumljivo.

Hvaležen je bil vrli Vuk za to na veke razsvetljenemu Slovencu, — ne šamo „v svoje, nego i v vsega srbskega naroda ime“, ter ostal Kopitarju véren prijatelj do njegove smrti, a véren mu častilec tudi po njegovi smrti. —

Zdaj počivata oba verna prijatelja, in hrabra borilca za narodno razsveto („prosveto“) na sv. Marka pokopališču Du-

¹⁾ Priobčil je bil namreč slavni nemški pesnik Gōthe (po talijanskem, l. 1774 z izvornikom vred tiskanem prevodu Fortisovem in po francozkem prevodu grāfinje Rosenbergove) prvo pravo srbsko-narodno pesem o „Hasanaginici“ pod napisom: „Klaggesang von der edeln Frauen des Asan Aga“ uže l. 1789. [50 let nato je pa rekel Gōthe, da je ponemčil to prekrasno pesem „po francozkem prevodu“ imenovane grāfinje. „Ali to ni res“ — veli gosp. dr. Miklošīć; kajti da ni imel Gōthe pri rokah tudi Fortisovega prevoda z izvornikom vred, ne bi bil zadel mére (Metrum). Lahko, da je tedaj moŹ to stvarico pozabil po toliko letih. (V Vuk., „srpsk. nar. pjesm.“ l. 1846 v Beču, nahaja se izvirna pesem nekoliko popravljena v III. knjigi na str. 527). — Iz prve zbirke Vukove ponemčil je Kopitar sám dve pesmici (gl. „Kl. Sehr.“ str. 288, iz druge pa 16 narodnih pesmi. (Gl. Kl. Sehr.“ str. 351—367).

²⁾ Poslednjič v Beču l. 1875 po zaslugi gosp. dr. Miklošīća in več drugih odličnih narodnjakov.

³⁾ Pod napisom: „Versionis Novi Testamenti serbicae specimen“ (z učēnim predgovorom Vaterjevīm). Drugič je izišel pod navedenim srbskim napisom v Beču l. 1847.

najskem („Marxer Friedhof“), kjer so slovenski pevci, visokošolci Dunajski, za nove dobe o vseh svetah (po Dunajski navadi namesto „o vseh vérnih dušah“) uže več nego enkrat z domačimi glasi počastili slavnega rojaka spomin. Da se ni zgodilo to še večkrat, temu niso bili krivi mladi rojaki, (nego — neugodne okolnosti, ki so jim branile). Od l. 1878 ponavljajo blagi mladeniči svoje neskončno počtovanje do mrtvega, ali v našem spominu brezsmrtnega rojaka pokladaje mu vsako leto vsaj krasen venec na grob njemu in sebi na čast.

Kopitar in Šafařík.

Slišali smo, s koliko radostjo je bil rodoljubni Kopítar ¹⁾ v pismu 26. maja 1820, pisanem prijatelju Mušickemu — pozdravil „novo zvezdo v Novem sadu vzhajajočo“. — Tako je imenoval tedanjega mladega, nadepolnega gymn. učitelja in ravnatelja P. J. Šafaříka.

Ni se motil bistroumni veljak. Poslavlil se je Šafařík sè slovanskim jezikoznanstvom in zgodopisjem s časom res tako, da ga „kuje ves slovanski svet v zvezde“.

Takega učenca in prijatelja zaželel je bil učeni jezikoznanec in zgodovinar slovanski — Kopitar, ter mu počel menda še pred letom 1823 dopisovati in priobčevati svoje znanstvene (zgodovinske in jezikoznanske) misli.

Ali na žalost uničeni so vsi vzajemni dopisi med Kopitarjem in Šafaříkom. Iz verjetnih ust vemo, da je Šafařík o prvi nesrečni dobi svojega življenja (l. 1857) v Pragi uničil vse liste, katere so mu pisali nekdanji drugi učenjaki in prijatelji, tedaj tudi Kopitarjeve. Zatrti so žalibog i „Šafaříkovi dopisi Kopitarju“; ohranili so se samo Šafaříkovi listi pisani slovečemu pesniku Janu Kolárju. Podaril jih je gosp. A. V. Šembera in to 200 češkemu muzeju, a ta jih je začel razglašati stopram l. 1873, tedaj 12 let po Šafaříkovi smrti v svojem „Časopisu“.

Ali toliko, da smo se omrsili, ustavi neki mogočnik tiskanje — kakor smo zvedeli iz drugega povse verjetnega živega vira — zato ker zabavlja Šafařík v naslednjih listih tudi Čehom.

Izišlo je v imenovanem „Časop. česk. Mus.“ l. 1873 in l. 1874 samo 73 listov, ki so bili pisani vsi od l. 1821 do konca l. 1827 iz Novega sada. To so tedaj dopisi samo šesterih let.

Vendar mu moramo biti zahvalni, da smo smeli vsaj „paperkovati“ po teh prezanimljivih listih, v katerih se spominja

¹⁾ Čehoslovani poudarjajo izgovarjaje to ime prvi zlog in potezajo nekoliko na koncu — ar; brez naglasa je pa njim srednji zlog, ki ga mi poudarjamo ali naglašamo. Zato piše Šafařík namesto po naše „Kopitar“ v svojih listih „Kopítar“; (samo prvič „Kopytar“).

pisavec na več mestih tudi Kopitarja ter se izpoveduje premilemu prijatelju svojih najskrivnejših misli o njem.

Tudi v več drugih dopisih (Vostokovu, Pogodinu in Palackemu) izpovedával se je Šafařík odkritosrčno — morda preodkritosrčno vseh svojih misli o Kopitarju — o njegovih delih in o njegovem značaju.

Dosta jasno je v vseh teh listih ali izpiskih iz njih — opisano razmêrje med Kopitarjem pa Šafaříkom. Razločno nam pravijo ti povêrljivi dopisi, da ni bilo med „učiteljem in učenecem“ uže davno prave sloge, premda sta si dopisovala več let, dokler je živel Šafařík še v Novem sadu.

Poslušnega učenca želel si je Kopitar, kakor si želi vsak učitelj, ter ga hotel za roko voditi, celó noge mu premikati in uvesti ga v svoje svetišče. Učenec je pa izmikal, če tudi strahoma roko po malem uže iz početka, hotê stati na svojih nogah in hoditi po — svojem potu, ter je bil na razpotju uže davno poprej, nego je bil zapazil to njegov, v priljubljeni si uzor ves zamišljen vodnik.

Prvič se Šafařík spominja Kopitarja v listu 2. febr. 1823. Ondaj sta si hotela Šafařík (iz Novega sada) in Kolár (iz Pešte) naročiti si nekoliko ruskih in poljskih novin. Šafařík priobčuje Kolárju, da je poprašal pismeno Kopitarja (in Jungmana), katere novine so bolje, in da pričakuje še odpisa; — Kopitarjeve slovnice pa da ni še videl. 24. maja 1823 prosi Kolárja, naj mu izpiše (na kratko) iz Dunajskih „Jahrb. d. Lit.“ XIII. zvez., kako je presodil Kopitar Dobrovskega „staroslov. gram.“ vzlásti pa to, ni li v njej tudi kaj o književnosti tega jezika. Kopitarjeve sedanje misli, da mu niso znane, a od njega da jih ni mogel zvedeti. V pismu 21. januarja 1824 prosi Šafařík Kolárja, naj mu z drugimi knjigami vred iz Pešte omisli po knjigarju Kilijanu tudi Kopitarjevo slovnico; 10. okt. 1825 toži se pa prijatelju, da je tega uže leto dni, kar je prosil Kopitarja, naj bi mu poslal „kritično izvestje“ o popu Dukljanskem, ¹⁾ kje mu je izvirnik, je li „cerkveno-slovenski“ ali prosto srbski itd., pa da ne more dobiti od njega ničesar.

Spomina vreden je posebno prvi list 1. 1826, pisan J. Kolárju iz Novega sada 9. januarja 1826: „Prišel sem sídlu starê církevne Slovenčiny na stopy“ (prišel sem sédežu stare cerkvene slovenščine na sled). Ali to priobčuje milemu prijatelju kakor največo skrivnost, ter ga prosi, naj je ne razodene živi duši. ²⁾ „Obávám se, — veli — aby Vuk (Vík) a Kopytar na mne ne udeřili.“ (Bojim se, da nebi Vuk pa Kopitar udárila na-me). „Časem více“ (s časom kaj več).

¹⁾ Ondaj se Šafaříku ni še sanjalo, kolik je ta posel, ki ni opravljen do dobrega še dan denes. (Prim. v „Letop.“ 1879 str. 194—195.)

²⁾ „Prosim račtež to pro sebe zadržeti“ („Časop. česk. Mus.“ 1874; str. 54).

V dopisu 20. febr. 1826 piše Šafařík J. Kolárju:

„Stopy staré Slovenčiny Vám ták na krátce ukázati nemohu“. V Turčiji, veli nadalje, je več „slovenskih“ [slovanskih] plemén nego se gg. Vuku in Kopitarju sanja. Naštevši več imen mest macedonskih itd., (ki jih tolmači sè slovanskimi), opominja prijatelja zopet, naj tega ne pravi tačas nikomur, da se ne vplete [on, Šaf.] v kák prepír z gosp. Kopitarjem zarad njegove Korotanije, ¹⁾ rekši: „Kedar se oborožam, ondaj pojdem na bojišče.“

Ko so se poganjali tedanji književniki slovanski za vse-slovansko abecedo, pisal je Šafařík J. Kolárju, (1. marca 1826) o tej stvari na dolgo in široko. — Ker Srbi nečejo ni slišati o tem, da bi popustili cirilico, ²⁾ zato — veli — naj bi se latinica dopolnila s cirilico. „K tomu absolutně radím [svetujem], a při tom zústanu na věky věkóv. (Str. 65).

V istem listu potrjuje i Šafařík, da je snoval res i Kopitar novo abecedo. Hotel je namreč, kakor smo uže povedali, pomnožiti latinsko abecedo Slovanom za rabo. Namenil jo je bil izprva menda vsem Slovanom, pozneje — priljubivši si častitljivo cirilico — vsaj onim Slovanom, katerim rabi latinica, — naposled pa (t. j. potem, ko so se bili Čehi poprijeli sedanjega poroženega Husovega pravopisa) vsaj dotičnim Jugoslovanom. ³⁾

Šafařík piše namreč:

„To, kar sem tukaj povedal o vseslovanski abecedi, povém, kedar bode čas za to, tudi drugim „vseslovanom“ (vzlasti pa gosp. Kop[itarju]), ki je prav za prav kriv vsemu temu abecedovanju, a sam se pa sramuje svoje izmisleke dati na svet.“ ⁴⁾

Ali več nam ni priobčil o skrivni „Kopitarjevi abecedi“ ni Šafařík.

Znamenito je Šafaříkovo pismo, poslano J. Kolárju iz Novoga sada **21. maja 1826** — menda potem, ko je bila izišla Šafaříkova prva knjiga: „Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten“ (Ofen 1826): P[án] Kopitár (sic) mi najednú počína i často i mnoho psáti.“

V istem listu oznanja Šafařík prijatelju, da je dal Dobrovský zopet nekaj o Cirilu in Metodu na svet, in pravi: „K** [Kopitar] piše: „auch nicht befriedigend. Der gute D** wird alt“. — Ste li čitali presodbo v „Jahrb. d. Liter.“? —

¹⁾ „Zatím se neračte o tom pronesti — abyeh se do pútky s. P. K—rem pro jeho Karantani ne vpletel. Až se ozbrojim, potom vijdu na bojiště (Str. 63).

²⁾ „Kdo jim do kyrillici sahá, ten jim do srce sahá“ (Str. 68).

³⁾ Uže l. 1808 želel je „latinice“ z obožavaním Schlözerjem vred tudi Rusom. Glej opaz. na str. XXI. Kopit. slovnice.

⁴⁾ „Časop. č. M.“ 1874; 68.

„Prokoša nam je razglasil za bedaka in [za] sleparstvo kakor Libušin zbor.“¹⁾ — Temu dodaje še tehtne besede:

„P. Kopitárovi se jesté pořád o Kyrillo - Methodo - Karantani sniva!“ itd.

Glejte razpotja, — glejte razstanka med Kopitarjem in Šafaříkom!

O tem se pa ne sanja o tej dobi še čisto nič ponosnemu učitelju, ki misli še vedno, da je našel v Novem sadu poslušnega učenca, vérnega znanstvenega prijatelja in slédnika.

Kopitar dopisuje tedaj, ne sluteč, kaj se godí v Novem sadu, svojemu nadepolnemu učencu tudi poslej, ter ga pazi preskrbno, da ne bi kam zašel ali zagazil. — Ta prevelika skrb učiteljeva ni bila pa učencu posebno ugodna. To nam svedoči Šafařík v listu J. Kolárju 24. sept. 1827 pisanem s temi besedami (gl. str. 415 „Časop.“): „Kopitár [sic] pořád dotírâ a žádâ [priganja in zahteva] schlagende Beweise de Slavis in Illyrico et Moesia ante sec. VI. — a pravi: vulgaria et scio et negro“ (navadne pripovedke znam, pa jih ne maram).

„Jemu tedy v této věci nemôže býti spomoženo. „Schlagende Beweise“ môže jen matematika dáti — já sem spokojen, jestli jen největší k víře podobnost dosáhnúti mohu. Bone Deus, quis in tanta antiquitatis obscuritate omnia evidenter et ad oculus demonstrat? Kde historia mlčí, tam sú jiní [drugi] rovně hodověrní svědkové [jednako verjetni svedoki ali priče] starožitnosti.“ — „Já za to mám, že jsem nalezl [našel] *klíč* k tajemství naší prastaré historie, a že na pravé cestě sem.“ —

Mahom nato navaja več prestarih krajevnih imen, ki se nahajajo v starem Iliriku in v Meziji ter jih razglašâ za „slovenska“.²⁾ Najvažnejša dokaza zoper Kopitarja ste mu pa dve imeni. O njih piše (na str. 416 „Časop.“) tako:

„Imen Črmen (t. j. červen) in Debr t. j. dolina nahajamo na stotine; uže pri Herodotu Kyrmiana itd. pri Prokopu itd. To poslednje [ime] svedoči, da je domovina cerkveni staroslovanski govoricí tû v Traciji, Macedoniji in Meziji, a ne v Korotaniji, kakor trdi v jedno mér Kopitár; kajti — modruje Ša-

¹⁾ Ondi str. 77.

²⁾ Ondaj je Šafařík (prav za prav Šafarík, Slovak) obliko „slovensky, a, o“ rabil tudi za širji pomèn: „slovansky, a, o“. Znano je, da govoré Slovaki (kakor pravijo sami) „slovensky“, a ne „slovacky“; imeli so tudi, ni davno tega, svojo „Matice slovensko“. Zadušil jim jo je na preveliko žalost — sovražnik. — Po nemški govoré pravijo pa Őgri namesto „slovakisch“ po navadi „slavisch“.

fařík nadalje — samo v „cerkveni slov.“ je črmen¹⁾ = červen [rdeč], a depr²⁾ = dolina.

Toži se nadalje še v istem listu proti koncu, da mu neče Kopitar nikakor pripoznati, da so postali nekateri skrajški v cirilici tako, kakor si je on mislil in tudi priobčil bil uže obema prijateljema. —

Šafařiku se zdí, da je njegovo razjasnilo tako jasno, da ne more biti jasneje. „Haec omnia pro se loquuntur“. (To vse samo za-se govori). — Ali Kopitar mu ni hotel verjeti nikakor, nego zahteval dokazov, da so to skrajški itd.³⁾ „Za Boga, treba li tu dokazov!“⁴⁾ vzdihuje uže drugič Šafařik pod mogočnim „uplivom“ Kopitarjevim, katerega se vendar zdaj ni mogel iznebiti še povse.

Kaže se nam ta vpliv še na drugačen način: 1. okt. 1827 oznanja namreč Šafařik prijatelju J. Kolárju, da je na prigajnanje Kopitarjevo napisal presodbo ali prav za prav razlago Dobrov. spisa: „Friderici Iter“ za Dunajske „Jahrb.“ in da je moral v tem Kopitarju ugoditi in popustiti — po pravilu „ljubav za ljubav“.⁵⁾

Sila potreben se je videl ta „zagovor“ Šafařiku; kajti ponovil ga je še v listu 25. okt. 1827 z drugimi besedami,⁶⁾ oznanja prijatelju, da je poslal omenjeno presodbo istega dne v Beč.

Pa še enkrat pride v istem listu na dan slavnega Slovenca vpliv na upornega učenca. —

Priobčivši Šafařik J. Kolárju, kako je (pretresaje Surowieckega knjigo o starih Slovanih in sestavlja je dopolnilo tej knjigi) zasledil več znamenitih reči, in da kani razpravo o tém napisati po česki, — poroča namreč dalje: „Ker pa tudi Kopitar zmérom prigajnanja in sili,⁷⁾ utegnilo bi se zgoditi, da dám izpisek iz tega kedaj [„jedním časem“] tudi v Dunajske „Jahrb.“

¹⁾ Glej v Mikloš. staroslovenskem slovarju na str. 1121 iz rokopisa Suprasl. itd. črmѣnѣ, ruber = rdeč. — Iz iste starosloven. besede izhajajo današnje slovenske: črnelj, čermel, čmrl ali čmrlj, tudi: „čmrljak“ luteum ovi (v Ribnici) = rumenjāk, žoltak itd.

²⁾ Besede „debr“ ali „děbr“ ni v vsem Mikloš. slovarju, nego na str. 190 samo „dabr“ silva, gojzd (Nomocan bulg. saec. XIII.) Prim. (ondi na str. 189) tudi stsl. besedo „dabrava“ naši sedanji besedi „dabrava“.

³⁾ „Demonstra, quae asseris, illa esse compendia.“ („Časop. česk. Mus.“ 1874; str. 417).

⁴⁾ „Bone Deus, třeba-li tu důkazův!“ (Ondi).

⁵⁾ Musel sem v tom Kop. uhověti „a popustiti — an mi i on v mnohém na pomoci.“ (Str. 418).

⁶⁾ Oznámil sem Vam, že na požádání Kopitara recen. a vyklad psal sem na Dobr. Iter Friderici. Dnes to posílám. Musel sem v tom povoliti Kop. an i on mně tytyž slúži. (Str. 420).

⁷⁾ — „všeljak dotírá a nastoupá (Ondi).

Ali s časom začne preblagovoljni vpliv Kopitarjev — prešedati rahločutnemu in po samostalnosti hrepenečemu Šafařiku, premda mu je pisal Kopitar zmérom jako prijazno in odkritosrčno.

Ali vprav ta prevelika odkritosrčnost — bila je Šafařiku (čujte, čujte!) sumljiva. —

To nam priča Šafařik sám v listu, poslanem 11. okt. 1830 prijatelju Palackemu, govoréč o Kopitarju: „Piše mi on přečasto a přiliš upřimne chtěje mne na svou samospasitelnou víru obrátiti itd. itd. — Mně každé tyranství (!!) nesnesné.“¹⁾

Podpisana je bila tedaj s temi razločnimi besedami ločitev med Šafařikom pa Kopitarjem užé l. 1830 v Novem sadu; a ničesar ne sluti še „preodkritosrčni“ Kopitar.

Ne sluteč te odločne premembe, nadaljuje neutrujeni rodoljub svoje odkritosrčno prijateljstvo sè Šafařikom po starem, ter mu hodi na roke, kakor koli more. Dobivši od prijatelja M. Čopa slovenske književnosti obilen popis, pošlje ga l. 1831 sè svojimi opazkami na rokopisu in z odlično pismeno pohvalo Šafařiku v Novi sad.

Kakor je bil Kopitar pohvalil in priporočil Šafařiku Čopovo delo, tako so bile pohvaljene Kopitarjeve opazke²⁾ v Šafařikovi zgodovini jugoslovanske književnosti, ki je pa prišla stopram po njegovi smrti l. 1864 v Pragi na svet.

Ondi se čita, da je Kopitar v svojih pismih priobčil Šafařiku tudi nekoliko zapiskov o Cojzovi rodovini.

Tako se je vršilo to „na-pol-prijateljstvo“ še dve leti med Kopitarjem pa Šafařikom, — dokler je živel ta v Novem sadu, in ga ni drznil odpovedati Kopitarju na ravnost.

L. 1833, ko se je Šafařik, (popustivši svojo službo v Novem sadu), selil v Prago, oglasi se gredoč na Dunaju tudi Kopitarju. — Kako vesel je bil naš Kopitar tako odličnega učenca in poštovanega prijatelja. Želé iz vsega srca orati s takim možem slovansko ledino, — ponovi odkritosrčno, kakor mu je bila navada, svojo poprejšnjo pismeno ponudbo: naj bi ostal pri njem na Dunaju,³⁾ da bi delala poslej sè združeno močjo kakor sta nekoliko let poprej Dobrovský pa Kopitar — slovanstvu na korist. (In kako hvaležen mu je bil Dobrovský za tako „tiranstvo“!) —

Ali preobčutljivi Šafařik, ki ni mogel nikakor pritegniti nekaterim mislim Kopitarjevim, a vzlasti ónim o pravi domovini staroslovenskega cerkvenega jezika), — ní hotel privoljiti nikakor.

¹⁾ „Slovn. nauč.“ IX. 1872; str. 5.

²⁾ „bündig und schlagend, wie es seine Weise war“. (P. J. Šaf. Gesch. der südl. Literat. I. 1864 Vorw. IV. V. — Prim. Marn. „Jezičn.“ 1880; 24).

³⁾ Prim. besedam iz dopisa Palackemu 11. okt. 1830 v „Slovn. nauč.“ IX; 5.

Prešel je, kamor ga je bolj vleko, — v Prago k svojemu Palackemu. Prijateljstvo s Kopitarjem pa vsaj na videz še ne neha. To se je zgodilo stopram potém, ko so bile l. 1837 izišle Šafaříkove „Slovanske starožitnosti“ in jih je Kopitar strogo presodil (v Chmelovem časniku: „Oesterr. Geschichtsforscher“ l. 1838. I; str. 501 i. d.) vzlasti zato, ker je Šafařík v svoji imenovani knjigi na str. 814 i. d. trdil zdaj s Kopitarjevimi nasprotniki vred očitno, da se je slovansko bogočastje pričelo v Bolgariji itd.

Nekdanja prijatelja — bila sta si stopram od te dobe očitna nasprotnika. Tri leta poprej hotel je Kopitar Šafaříku še pokazati, kako ga spoštuje, s tém, da mu pošlje (l. 1835) prvemu odtisek svoje prve znamenite knjige „Glag. Cloz.“, predno so jo začeli še (z letnim šte. 1836) razpošiljati knjigarji po svetu.

Ali premda je nasprotoval Kopitar uže v tej knjigi Šafaříku očitno zastran starosti bolgarskega jezika, ogibal se je Šafařík vendar na vso moč očitnih prepričev z nekdanjim učiteljem svojim; branil se je — izpodbijal Kopitarjeve misli, in razodeval svoje o Kopitarjevem počenjanju rajši samo pisмено v listih drugim znanstvenim prijateljem pisanih.

Prezanimljiva so ta pisma, da ne bi priobčili vsaj poglavitnih stvari iz njih častitim domorodcem, kateri se zanimajo za slovečega domorodca, po katerem so se ozirali nekdanj, kakor po „zvezdi prehodnici“, vsi slovanski učenjaki.

Rusu M. P. Pogodinu, ki je bil zaprosil Šafaříka, naj bi on presodil imenovano knjigo Kopitarjevo, odpisal je Šafařík iz Prage 2. oktob. 1835 tako: ¹⁾

„Kar se tiče Kopitarjeve knjige, morate prositi Vostokova, naj jo on presodi. Njemu to pristoji najbolj.“ ²⁾ Jaz ne morem in nečem zdaj pečati se s tém. V svoji razpravi o starobolgarskem, t. j. ciril. narečju mi je spomniti se te reči.“ ³⁾ „To pa mi je vendar vzeti v misel uže zdaj o Kopitarjevi knjigi“:

„Kopitar veli, da štejem jaz sedanjo bolgarščino za staršo od Cirilove in Metodove dobe; ne vem, kako me je mogel razumeti tako krivo; kajti jaz sem prepričan, da je vprav narobe.“ [Na str. 320 v dopisu Pogodinu $\frac{2}{12}$ 1835 ponavlja namreč Šafařík skoraj iste besede s tem dodatkom: „Jaz sem bil in sem

¹⁾ Gl. A. N. Попов. „Čtenija vĕ imperatorskomĕ obščestvĕ istorii itd. IV. (Moskva 1879) na str. 146 — 147.

²⁾ „Er ist der competenteste Richter.“ —

³⁾ Stopram dve leti nato (v „Časop. česk. Mus.“ 1837, str. 232 — 235) presodil je Šaf. Kopitarjevega „Glag. Cloz.“ jako ugodno, t. j. „diplomatično“, prepustivši razsodbo o starosti glagolitske abecede in liturgije slovanske bodóčnosti. Vse drugače govoril je drugo leto Kopitar presojaše Šafaříkove „starožitnosti“. —

še zmérom teh misli, da je sedanja ali nova bolgarščina pričela poganjati stopram po strašnem razpadu bolgarske države (po l. 1019), pognala pa da je stopram mnogo pozneje, vzlasti po turskem prihodu. Meni je bilo „bolgarsko“ ali „cirilsko“ zmérom isto“. Ponovivši v prvem odpisu (2. okt. 1835) besede Kopitarjeve iz „Glag. Cloz.“¹⁾ vzklikne Šafařik: „Nikoli nisem kaj takega niti govoril niti pisal“. „Ne morem Vam povedati, kako mi je to neugodno.“ —

4. jul. 1836 piše Šafařik istemu prijatelju zopet nekaj novega — o Kopitarju: kako namreč Kopitar, (ne zadovoléviši s tem, da je postavil glagolico za vrstnico cirilici), razglaša zdaj²⁾ glagolico za „prestaroslovansko“ („für uralt-slavisch“), za ostanke staroslovanskega runskega pisma [„Ueberbleibsel der altslavischen Runenschrift.“] —

Na posled veli Šafařik — naj navedemo njegove lastne besede: „Ich bin neugierig, wohin diese Narrheit führen, wo endigen werde. Dass dabei andere Motive und Absichten zu Grunde liegen, als Sie sich vorstellen, ist gewiss.“ (!?!) —

Po zadnjih besedah sodimo, da je vedel in — na žalost! — verjel tudi Šafařik óno „izmišljotino“, katero je stopram tri leta pozneje raztróbil óni skrivni Pantilij po Brokhausovem „Conversationslexik. d. Gegenw.“ III (1840).

Istega pomena dopis o glagolici poslal je bil Šafařik uže poprej [21. febr. 1836) Vostokovu.³⁾ Priobčivši temu najprej, da se Kopitarjev „Glag. Cloz.“ ondaj ni dobival še na prodaj, ter da je bil Kopitar do ónega dne samo njemu in Pogodinu prvima³⁾ poslal po 1 odtisek,⁴⁾ — piše Šafařik nadalje:

„Njegovim mislim, — da je glagolska abeceda starša „ali [vsaj] vrstnica cirilski, in da je Metod stopram po Cirilovi smrti s pomočjo latinskih menihov v Korotaniji zveržil cirilsko abecedo, ter preložil cerkvene knjige v „korotansko“ narečje, — ne pritegnem nikdar, dokler bodem zdravega razuma in umél, kaj je zgodovina.“⁵⁾

Naposled se ponižuje Šafařik pohlevno pred Kopitarjem in pravi, da sicer jako čisla njegovo bistro glavo in njegovo

¹⁾ Glej na str. XXXIII. „Nec male quis dicat eum Schaffarikio, hunc linguae bulgaricae statum vix non ipso Cyrillo antiquiorem videri; — in na str. XLVIII: „Lingua Bulgarica hodierna, Schaffarikio iudice, antiquior S. Methodio.“

²⁾ Gl. Vostok. „Perep.“ str. 325—326.

³⁾ Zarad pristojnosti imenuje Š. najprej Pogodina, a za njim stopram sebe.

⁴⁾ „— vendar morebiti tudi Vam [Vostokovu] in drugim prijateljem — popravi si Š. naglo napisane besede.

⁵⁾ „Seinen Hypothesen (itd.) werde ich nie beipflichten, so lange ich gesunden Menschenverstand habe, und was Geschichte sei, verstehe.“ —

učenost; a ne more si vendar kaj, da mu ne bi — „četudi žalostnega srca“ — očital prepravdljivosti, t. j., svojeglavnosti v pravdanju, lažnega modrijanstva in gole neresničnosti; ¹⁾ „pa se nečem — veli — prepirati ž njim“.

Tako hudo je Šafařík sodil in (vsaj gledé glagolice) obsodil Kopitarja v navedenem pismu iz početka l. 1836.

Ali ne dvojimo, da se je s časom neizrečno kesal te pre-nagle sodbe ter se tolažil vsaj s tem, da ni bila očitna; kajti čujte, kaj se je zgodilo.

Naposled in sicer predno je minulo 22 let, dokazoval je namreč Šafařík sam to, kar Kopitar, in res tudi dokazal: **da je glagolica res starša od cirilice**, vrh tega pa še i to, da je prav za prav „glagolico“ iznašel Ciril, — tako imenovano „cirilico“ pa sestavil bolgarski škof Klemen.

Preklical in popravil je tedaj Šafařík s tém znamenitim spisom **veliko krivico**, storjeno Kopitarju — res da — v ne-očitnem pismu, ki ga je pa razglasil „čas“ — na srečo potém, ko je bila krivica uže popravljena in imenitna pravda „o glagolici in cirilici“ uže dognana — sloveči bistrournosti Kopitarjevi na čast.

Dognal jo je Šafařík sám tako izvrstno, da je podpisal njegovo razsodbo v glavni stvari brez kakega prigovora tudi „slavnega učitelja slavni učenec.“ (Gl. Encykl. Ersch-Gruber“ I. pod besedo „Glagolitisch“ str. 403—422).

Potrdivši tedaj naposled Kopitarjeve misli zastran „glagolice“ in „cirilice“ skoraj do zobca, spoznal je Šafařík, da se Kopitarju ne sme — in ne bi bila smela nikdar očitati prepravdljivost, lažno modrijanstvo ²⁾ in gola neresničnost, — da je bil Kopitar potem takem poštenjak ves, kolikor ga je bilo od glave do nóg, in da je to, kar je trdil, — trdil iz gole uvérjenosti — povse odkritosrčno.

Véren sin predrage svoje domovine, držal se je brez straha in obzira vedno domačega pregovora:

„Kar je na srcu, to je na jeziku.“

To je zvedel l. 1840 Šafařík s tajnim Pantilijem i. dr. vred — tudi iz Kopitarjevega „Hezihija“.

¹⁾ „Kopitar's (dessen Talent und Kenntnisse ich übrigens hochschätze und mich demüthig vor ihm beuge) Rechthaberei, Sophisterei, gänzlicher Mangel an Wahrheitssinn (!!!) betrüben mich in hohem Grade; ich mag aber mit ihm nicht streiten.“ —

²⁾ Ako bi bil Šafařík živel še l. 1872, vem, da se ne bi nahajale ni v „Slovníku naučnem“ (IX. na str. 5) o Kopitarju razžaljive besede: „dvorského slavisty a zofisty.“ („Slova Š.—ova“).

Kopitar pa Vostokov. ¹⁾

Še dokler je živel očak Dobrovský, začela sta si bila dopisovati sloveča učenjaka slovanska Slovenec Kopitar pa Rus Vostokov — oba izvrstna jezikoznanca in ondaj oba ces. knjižničarja, Kopitar v Beču, a Vostokov v Petrogradu.

Kako je Kopitar čislal i Vostokova, vidi se iz jednega njegovih listov (l. 1841), v katerem piše učenemu Rusu, da mu mora on (Vostokov) hoté ali nehoté nadomestiti Dobrovskega.

Da je Kopitar začel Vostokovu pisati uže l. 1828, kaže nam mladega F. Adelunga list, pisan 31. okt. 1828.

Mladi Adelung piše namreč Vostokovu, da mu pošilja v tem listu Kopitarjevo pismo, ki je bilo poslano z Dunaja v zvežnju z drugimi pismi v cesarjev glavni stan (Hauptquartier), v „štiridesétnici“, t. j., v štiridesetdnevnem prestanišču (Quarantaine) pa bilo razpečateno in prekajeno, da tedaj — veli Adelung — Vostokov zdaj lahko vgane sam, zakaj je tako zastarélo in luknjičasto. ²⁾ — Pisano je pa bilo 3. avgusta 1828.

Dozdeva se nam, da je bil to prvi Kopitarjev dopis Vostokovu, a prvi Vostokov list, pisan Kopitarju aprila meseca 1829, bil je odpis na óno zastarélo pismo Kopitarjevo.

V tem odpisu ³⁾ prosi namreč Vostokov Kopitarja najprej na kratko nemški, naj mu dovoli, da se sme zahvaliti ž njim po ruski, ker si misli, da zna Kopitar z drugimi slovanskimi jeziki vred tudi po ruski, a njemu teče pero najglaje po ruski.

Nato se opravičuje, da mu ni odgovoril poprej: „Najin prijatelj Keppen, po katerem Vam pošiljam nekoliko knjig, lahko posvedoči, da se to ni zgodilo iz malomarnosti („ne ot nebreženija“). Potém poroča Kopitarju, da je imel ves čas posla ustanavljaše „Rumjancovski muzej“ itd., dalje: da je priredil okrajšano rusko slovnico za niže závode, po svoji „prostrani“ slovnici za gimnazije, to pa da prepisuje zdaj na čisto itd. Naposled imenuje knjige, ki jih je poslal na dar Kopitarju, pridvorni knjižnici in Pražkim učenjakom. —

V listu 30. apr. 1830 (na str. 280, br. 208) zahvaljuje se Kopitar Vostokovu za poslano mu nove stvari, pa tudi za blagovoljne vrstice. „Jeden list Vaš — piše K. na dalje — priobčil mi je pokojni Dobrovský, mudí se poslednjič na Dunaju, tako

¹⁾ Aleksander (Hristoforovič) Vostokov, slavni ruski jezikoznanec, rojen l. 1781 na Livonskem (Lievland) umrl l. 1864 v Petrogradu. 9 let po njegovi smrti izdal je I. Sreznevski sè svojim pojasnilom njegovo obilno in prezanimljivo dopisje (Korrespondenz) pod napisom ruskim: Переписка А. Х. Востокова (Perepiska A. H. Vostokova) v Petrogr. 1873.

²⁾ V takih prestaniščih prebadajo in kadé namreč pišma zato, da bi jih razkužili.

³⁾ Perep. str. 276, šte. 202.

tudi odtisek svoje knjige „Institutiones“, — poln obkrajnic (Marginalien) za drugo izdajo. Jako me je zanimalo, da je v Ostromirovem evangelju sv. Silvester postavljen na zadnji dan decembra meseca. Vidite, kako tudi ta „panonizem“ na novo potrjuje našo misel, ¹⁾ da se je staroslovenski govorilo po panonski škofiji Metodovi. ²⁾

„Še dan denašnji so po tolikih nezgodah („post tot discrimina rerum“) panonski Slovani, t. j. oni, ki govoré slovenski, ³⁾ po Kranjskem, Koroškem, Štajerskem, zahodnem Ogerskem od Blatnega jezera do Šoprona (Oedenburg) in po banovini hrva t s k i („Provinzial-Kroatien“), ter jih je več nego poldrugi milijon: nekdanj so pa segali celó v Tirole in Bavarsko, ter se dotikali pri Lincu ob Donavi s Čehi na njenem levem kraju. Njih [Slovence] pa Bolgare štejem za jedno pleme, ki so ga več nego 200 let po njegovih naselitvi ob južni Donavi, („katere naselitve zgodovina ni zapazila“), novi naselniki Srbi in Hrvati razpolovili, kakor zagozda sredi njih zabita („cuneum egerunt per medios Slavos novi advenae Serbi et Croatae“). —

„Uže zdaj, ko ne znamo bolgarščine več nego toliko, da jo ločimo od srbščine, — vidimo, da je slovenščini bolj v rodu [nego srbščini]; n. pr. po Leakovi knjigi „Researches in Greece“: stori za stvori (slovenski sturi za stori); bárat (quae-runt“), sloven. baram (ich frage): „orei“ sloven. orehi; „zaitzi“ sloven. zajci (srb. zeci) itd.“

Nato priobčuje Kopitar Vostokovu, da bode naganjal rojake, naj popišejo vendar uže naš besedni zaklad, ter omislijo Vostokovu in drugim [jezikoznancem] bolji slovar, nego ga je skrpal pokojni P. Marko. — Tudi mu napoveduje K., da dobóde iz Kranjskega skoraj novih slovenskih knjig, ter mu jih hoče poslati na oddarek ⁴⁾ za poslani mu lepe stvari.

„Jako ugodno mi bode“ — veli nadalje Kopitar — vse, kar koli Vi napišete; posebno ugodne bi mi pa bile ruske narodne pesmi, národne veselice (Volkskomödien), vzlasti kar bi bilo v pravem ruskem jeziku („erzrussisch“), pa tudi iz ruskih narečij kaj („Dialektologie), n. pr. maloruske knjige.

Kopitar razodene zdaj Vostokovu, zakaj se je uprl Hankovemu odlomku evangelja sv. Jovana, in pravi, da je moral to

¹⁾ Kopitar piše tu po pisateljski šegi „našo misel“ („unsere Meinung“) namesto: „mojo“.

²⁾ „Altslavisch sei die Sprache der pannonischen Diözese Methods“. — Kopitar rabi v nemščini „altslavisch“ za „altslovenisch“, kakor je „der Slave“ po njegovo (slovenski) „Slovén“, tedaj „die Slavin“ po njegovo (slovenski) „Slovénka“, kar je bilo uže omenjeno „Kl. Schr.“, str. 290 („III“).

³⁾ „Die pannonischen Slaven, d. i. die Slaven des windischen Dialektes (slovenski).“

⁴⁾ „Zu einigem *ἀντιδωρον*“ (Gegengeschenk).

storiti samo zato, ker je bil obečal pokojnemu Dobrovskemu, — da ni tedaj storil tega sam ob sebi.¹⁾

Znano je namreč, da ni hotel Dobrovský zbog očitnih jezikovskih pregreh nikakor pripoznati pravotnosti temu evangelijskemu odlomku, ki mu ga je bil pokazal nekdanj Hanka, rekši, da je zasledil ta stari odlomek (česki prevod) na platnicah neke stare knjige,²⁾ in da izhaja po njegovih mislih iz X. ali XI. veka.

Ker je pa Dobrovský trdil na ravnost, da je ta rokopis ponarejen, zato se ga ni upal Hanka nato „obelodaniti“, pa ni pokazati živemu krstu, niti Palackemu,³⁾ dokler je živel Dobrovský, nego storil je to stopram po njegovi smrti (l. 1829); Dobrovský je bil pa podučil še pred smrtjo Kopitarja, ter ga naprosil pismeno, naj se upre, ako bi se Hanka predrznil po njegovi smrti z omenjenim evangelijskim odlomkom na dan.

V pismu 26. sept. 1830 (na str. 283, br. 209) oznanja Kopitar Vostokovu imenitno novico, da kani namreč na svoje troške izdati in pojasniti znamenit glagolski rokopis, na kožico (pergamen) pisan, ki utegne biti, kakor je vsa podoba, — „naš Ostromir“,⁴⁾ ter prosi, naj mu bode pri tem na roko „z notranjimi in zunanji pomočki.“ Kdo ne slutí, da je govorjenje o bodóčem „Glag. Cloz.“?

Odgovorjaje 14./26.) dec. 1830 (gl. str. 284 pod štev. 210) na Kopitarjevo oznanilo in prošnjo, obeta Vostokov, da ga je volja sè svoje strani pripomagati, da se privede ta stvar „v javnost“, ter priloži svojemu pismu snimek nekoliko vrst iz cirilskih rokopisov XI. veka, v katerih se rabijo **glagolske** pričetnice („načalnjuzja bukvy“ — Initial-Buchstaben). — „Ovržena je“ — veli Vostokov — „s to zasledbo pokojnega Dobrovskega misel, da glagolske črke niso bile izmišljene pred XIII. vekom.

„Brez dvojbe so rokopisi, iz katerih so te pričetnice posnete, starši od XIII. veka, in jaz jih po vsi podobi prištevam XI. veku“.

V tem listu priobčil je Vostokov Kopitarju tudi konec ali sklep govora sv. Ivana Zlatoustega: „velika ubo tvarь“ iz rokopisa Supraselskega, ki ga Kopitar ondaj še ni imel prepisanega.

¹⁾ „Gegen Hanka's Fragment von Johannes Evangelio musste ich ex promisso an den sel. Dobrovsky, dessen Protestation als gegen eine Impostur einlegen. Es ist traurig, dass man aus Vaterlandsliebe eine fraude pieuse. — Non ego!“ (Kop.).

²⁾ „Disciplina et doctrina Gymnasii Gorlicensis.“ 1595. (Časop. česk. Mus. 1829, II. 33).

³⁾ Da je pa Dobrovsky trdil pravo, dokazuje obširno gosp. A. V. Šembera v svoji česki knjigi „Libušin soud domněla nejstarší památka reči české jest podvržen, tež zlomek evang. sv. Jana“. — Ve Vídni, 1879“ (od str. 79—86).

⁴⁾ „Er hat das Supin in ТЪ, verwechselft nie ꙗ mit Оу etc. etc. — veli Kopitar, ki mu popiše nato rokopis in njegovo vsebino.

7. maja 1831 („Perep.“ str. 288, štey. 212) piše Kopitar Vostokovu, da ga je njegov list, pisan 14./26. dec. 1830, zatekel bolnega ter ga potolažil, od pomladi pa da „zdravstvuje“ menda popolnem. Obetaje Vostokovu očitno zahvalo za njegovo ljubav, naznani mu, da ima rokopis Supraseljski vprav vse óne tri govore cele, katerim ima on v rokopisu glagolskem samo „odlomke“ (kósce), ki pa jako ugajajo njegovim (Vostokovim) mislim zastran razložka med **а** (ѣ) in **u** (oy) itd.

Poroča mu na dalje, kaj bi rad dodal še svojim glagolskim odlomkom, zaprosi Vostokova, naj mu dá, če je mogoče, véno prepisati omenjene tri govore sv. Jovana Zlatoustega iz rokopisa Supraseljskega (naj bode ta rokopis pri Bobrowskem v Vilni, ali zopet doma v Supraslju, ali pa nemara celó v cesarski javni knjižnici Petrogradski), ter obeta ruskemu prijatelju, da mu povrne rad troške mahom, čim mu jih naznani in kako rad bi mu vrnil o takih okolnostih ljubav za ljubav. —

To prošnjo ponovi Kopitar z drugimi besedami úže 9. maja 1831, rekši, ako ne bi prejel morda Vostokov zadnjega pisma, [zato ker je bil ondaj vstanek na Poljskem]; in ker ne dobí še nikakega odpisa, ponoví jo (po srečno za Ruse končanem poljskem vstanku) zopet 1. oktobra 1831. Skrbel je tudi za to, da se porveje stroški mahom v Petrogradu.

Kako je slavni Vostokov imel Kopitarja v časti, vidi se iz teh ruskih vrstic, ki jih je poslal óni temu oktobra m. 1831 („Perep.“ str. 294, št. 217): Iz poslednjega Vašego ot 1. okt. 1831 ja serdečnym udovolstvijem uznal, čto posredi Věnskoj holery [Dunajske kolere] Vy živy i zdorovy“. — Priobčuje mu nadalje tudi svojo radost, da ni nehal pripravljati priprav za izdajo glagolskega Dunajskega rokopisa [„Glag. Cloz.“].

Naposled javlja: „Ako bi bil rokopis Supr. tû [v Petrogradu], imeli bi Vi prepisek úže davno. Obrnil sem se zarad njega do Bobrowskega [v Vilno], in mu pišem denes zopet“.

(5./17. nov. 1831 odpiše Bobrowski Vostokovu, da je imenovani rokopis dobil tačas iz samostana Supraseljskega, da kani (ker nima drugega pripravnega človeka), iz posebne ljubavi do Kopitarja, ki mu je bil takó prijazen pred 10 leti na Dunaju, — prepisati ga sam ter poslati Vostokovu naravnost v Petrograd; a — na posled poslal ga je Kopitarju naravnost v Beč, in to izvirnik, a ne prepiska).

Prihaja na vrsto ono znamenito pismo, ki ga je neutrujeni Kopitar svojemu ruskemu prijatelju poslal 29. apr. 1841 („Perep.“ str. 348 pod štey. 271); óno znamenito pismo, ki se začena z besedami: „Vi mi morate hoté ali pa nehoté nadomestiti Dobrovskega.“ —

Potlej se toži blagemu prijatelju, kako mu se je izneveril nekdanji učenc in mnogoletni dopisnik Illa. [Šafarik], ki sedi zdaj (1841) po prijateljstvu Ил. [Pal.] na Dobrovskega stolici.

To žalovanje sklepa Kopitar z britkimi besedami: „Ich stehe allein“ [samujem]. „Après tant de revers, que vous rest-il? Kaj Vam, t. j. kaj mi, ostaja po tolikih ne-zgodah? —

Ali Kopitar se (v dopisu) mahom potolaži in na to vprašanje s ponosnim Francozom sám ponosno odgovori: „Moi“ (jaz). — Vendar si lahko mislimo, kako težko je bilo ponosnemu možu pri srcu, koje videl, da ga je zapustil po „očakovi“ smrti celó óni prijatelj, katerega si je bil priljubil do óne dobe izmed vseh najbolj poleg nesrečnega rojaka in dragega prijatelja Čopa, ki je pa, predno ga je pogoltnila neusmiljena Sava, tudi nekako omahoval, in to, — kakor si je mislil Kopitar — premamljen po dolgih, opravljivih jezikih vernih Pantilije vcev¹⁾, ki so izpodkapali poštenjaku vseh poštenjakov neoskvrnjeno poštenje, ter mu ga na žalost tudi izpodkopali močno po latin-skem pregovoru, ki pravi:

„*Calumniare audacter, semper aliquid haeret*“,

t. j. obrekuj predrzno (smelo), pa se ne boj, da se ne bi kaj prišlo.

Da zagrizeni sovražniki Kopitarjevi niso zadovoléli samo z jedno nesramno lažjo, nego jih raztrošali, hoté ga uničiti povse, skrivaj še več — in še nesramnejših o preodkritosrčnem in preponosnem Kopitarju, priča nam dobro [pa tudi slabo] podučeni I. Sreznjevski v dolgem pojasnilu. (Gl. „Perep.“ str. 464, štev. 271).

Kdo bi se tedaj čudil, da so mu se iznevérgjali prijatelji in znanci; „kajti sum je vrag“ — rékal je neki sodnik.

Res, da je vrli Vuk obožavanemu svojemu Kopitarju véren ostal do njegove smrti, ter ga pohajal (obiskoval) po gostem; ali Vuk mu je bil samo učenec, Vuk je mogel modrega Kopitarja samo poslušati in posvetávati se ž njim zarad srbščine; višemu jezikoznanstvu slovanskemu, (brez katerega Kopitar ni mogel živeti, kakor ni riba brez vode), pa Vuk ni bil kos; o tém se tedaj Kopitar ni mogel razgovarjati ž njim kakor s kakim drugim, kateri mu je bil raven.

Zato se je zdelo Kopitarju, da — samuje; in si ni mogel kaj, da se ne bi bil potožil „sebi ravnemu“, ali oddaljenemu prijatelju, želeč, da bi mu on nadomestil nepozabnega Dobrovskega.

¹⁾ „Nobis interea conscientiae nostrae fiducia securis, — donec tandem in ipsa nos patria et quasi domi nostrae de repente adoriretur. Tum demum coepimus suspicari conspirationem jam adultam —. Attamen et tunc contemptissimus ulcisci injuriam, cum et Pantilii doctissimus Labacensis socius non solum respiscere videretur, sed etiam paulo post perisset lavans in Savo flumine.“ (Gl. „Hesyeh.“ str. 68). Ondi na str. 70 pa piše Kopitar nadalje: „Illi vero mortuo suo in Carniola doctissimo quidem, sed et inconstantissimo socio, in reliqua Pannonia quaerere alios itd.“

Pa — prevarila je zapuščenega Kopitarja menda tudi ta nada; kajti zahman iščemo v Vostokovi „Perepiski“ odpisa na poslednje Kopitarjevo pismo, ki je ostalo tudi poslednje; kajti poznejšega ni v navedeni zbirki.

Je li se izneveril Kopitarju naposled i Vostokov? — Kakor se kaže, — bilo je tako. — A zakaj?

Zagrenélo je bilo menda ruskemu učenjaku, ker ni hotel Kopitar pritegniti njegovim mislim, uže l. 1820 objavljenim „o hohnanju“ ¹⁾ v staroslovenščini, t. j. da treba v Ostromirovem evang. Ѡ (a) izgovarjati hohnaje kakor **on**, Ѡ (e) pa kakor **en**, — a ne, kakor je trdil Dobrovský: a = u; e = ja.

Kopitar je pa v svojem „Glag. Cloz.“ (1836) izpodbijal nóvi nauk Vostokov, dokazujoč, da treba staroslovenski a in e izgovarjati tako kakor slovenski ô in e, (dasi je bil v listu 7. maja 1831 nekako pritegnil mislim Vostokovim, pozneje se pa preučil, ker se mu je zdelo, da je v slovenščini premalo dokazov za to). — Nasprotnih misli sta si bila tudi zastran početka slovanskega bogočastja; v Bolgariji ga je iskal Vostokov, — v Panoniji Kopitar.

Od oktobra meseca 1831 do 29. apr. 1841 ne nahajamo v „Perepiski“ več nijednega dopisa med Kopitarjem in Vostokovom.

Pokazal je naš slavni rojak tudi v poslednjem listu svoje blago srce, — pokazal, da je bil on — četudi „inimicus causae“, vendar „amicus personae“, t. j. „razumnik črti stvar, osebe ni mu mar“; — osebe ne črti zaradi stvari.

Vendar nečemo obsoditi pre naglo ni slavnega Rusa, da je namreč zanemaril tega latinskega pregovora modri nauk; zato smo rekli „menda“ [mu je bilo zagrenélo itd.]. — Lahko, da je bilo njegovemu molku krivo tudi kaj drugega, — lahko, da znano „Pantilijevo maslo“, (ki se je prodávalo po vsi Evropi ne dolgo potém, ko je bil izišel Kopitarjev „Glag. Cloz.“) — lahko pa tudi to, da so bila temu molku kriva preobilna opravila, s katerimi je bil Vostokov preobložen vprav od l. 1841 do 1842 in to poleg premnogega posla tudi z vredovanjem izdanega Turgenjevovega dela „Historiae Russicae monumenta“ (ruske zgodovine spomeniki), ki je izhajalo od l. 1841 do 1842. Na kratko: ne vé se izvestno, kaj je bilo prav za prav krivo, da je obmolnil ter se naposled (vsaj na videz) izneveril Kopitarju i Vostokov.

Ni nam tega pojasnil ni vrli Sreznevski v svojih znamenitih opombah. Jako neradi pogrešamo tega v njegovem dolgem pojasnilu o Kopitarju. Vendar ni ostalo Pantilijevo sumnjičenje, (ki se je ponavljalo v dopisih celó po smrti Kopitarjevi), brez vpliva na tega časti in poštenja vrednega Rusa.

¹⁾ „hohnati“ pomeni Belim Kranjcem okolo Metlike „skozi nos govoriti“.

„Samujem“, vzdihal je ponosni Kopitar, kakor smo slišali, samo zato, ker ni imel svoje vrste slovanskega jezikoznanca, ali vsaj kakega novega, za višje slovansko jezikoznanstvo pripravnega učenca.

Kar se prikaže o tej mračni dobi na Dunaju — nova slovenska zvezda od Ljutomerskih goríc.

Kopitar pa Miklošič. ¹⁾

„Sloven'e Slovenca vabi.“

Leta 1838 popusti gosp. dr. Miklošič v Gradcu modroznansko stolico, ki mu ni ugajala, ter se upoti v Beč, da bi se posvetil tu vs pravoznanstvu in postal kedaj odvetnik. Pravoznanske šole izvršil je bil uže v Gradcu.

Nekoliko časa po prihodu v glavno in prestolno mesto izroči Kopitarju poljskega grofa Ostrowskega priporočilni list, ter se seznaní o tej priliki — Slovenec se slovenskim učenjakom, ki je slovel ondaj po svojem „Glag. Cloz.“ uže na dolgo in široko. Pozneje je imel dr. Miklošič priliko sestajati se s Kopitarjem včasih tudi drugod; ta pa priložnost, spoznavati mladega slovenskega rojaka. —

Naglo se uveri Kopitar o obilnih vednostih in o izvrstni sposobnosti dr. Miklošiča za jezikoznanstvo, ²⁾ ter si priljubi nadepolnega Slovenca, a ta njega tako, da sta hodila potém v isto gostilnico skupaj obedovat, po obedu pa vsak dragi dan skupaj šetat. Šetaje razgovarjala sta se slavna Slovenca in jezikoznanca — sosebno o tacih rečéh, ki segajo v jezikoznanstvo slovansko. Tako je postal dr. Miklošič Kopitarjev učenec in prijatelj. Kakor je Kopitar svojega učitelja, slavnega Dobrovskega, — tako je čislal in obožaval ter obožava še dan denes Kopitarja dr. Miklošič, ki ne more prehvaliti sosebno učiteljeve prevelike bistroumnosti.

„Kedar sem izprožil“ (trdil) — tako pravi dr. Miklošič — „kaj novega, rekel je včasih pri tej priči: Das kann nicht sein.“ „To me je“, veli dr. Miklošič — „podbadalo, da sem premišljeval stvar še bolj natanko, kar mi je bilo na veliko korist.“

Srečen je bil dr. Miklošič, da je imel takega učitelja, — srečen pa tudi Kopitar, da si je našel tako bistroglavega učenca in novega vérnega prijatelja, kakoršnega je zaželel potem, ko se mu je bil izneveril Šafařík. — Ni tedaj čuda, da si je

¹⁾ Gosp. dr. Fr. vitez Miklošič, dvorski svétnik, akademik, c. kr. prof. slovanskega jezikoznanstva itd. v Beču, rodil se je 20. nov. 1813 v Radomeščaku blizu Ljutomera (na dol. Štajerskem).

²⁾ Se diják naučil se je bil razun več drugih jezikov samotež tudi staroslovenski.

želel, imeti tudi na svojem mestu v dvorni knjižnici takega naslednika.

Ker se je primerilo l. 1844 (ko je bil Kopitar uže prvi varuh in dvorski svetnik), da je bilo v dvorski knjižnici jedno mesto prazno, pošlje Kopitar svojemu priljubljenecu ¹⁾ brez zamude list, v katerem mu je to oznanil ter ga pregovarjal, naj prestopi v znanstveno svetišče. In posrečilo mu se je, da ga je pregovoril.

Dobivši omenjeno službo najmlajšega uradnika v pridvorni knjižnici, popusti Miklošič mastno odvetništvo, ter se posveti obožavanemu Kopitarju za voljo — vès slovanskemu jezikoznanstvu.

Še bolj se na to utrdi poprejšnje veliko prijateljstvo med tema večnega spomina vrednima možema naše krvi. — Na žalost — nista dolgo skupaj delovala v znanstvenem svetišču; kajti uže po kratkem času — še istega leta pobere nemila smrt izmed tedanjih slovanskih jezikoznancev prvaka, nepozabnega nam rojaka, ter raztrga prezgodaj to znamenito prijateljsko zvezo.

Kdo popiše Miklošičevo žalost po toliki izgubi! — — —

Kopitar je umrl brez oporoke. Ko je nekega dne nato ostalinski skrbnik (odvetnik) pregledaval Kopitarjeva pisma v poprejšnjem njegovem stanišču v mestu, ne bi li mogel zaslediti med njimi kakega zapiska Kopitarjevega ob ónih nesrečnih novcih, (pa se je trudil zahman) — bil je nazoč tudi gosp. dr. Miklošič, in to kakor dvorske knjižnice zastopnik iz drugega vzroka. — Vidé mnogo pisem po tléh razmetanih, popraša odvetnika, kaj misli storiti s temi stvarmi.

„Prodati jih kanim po teži („na vago“) kakemu „branjevcu“, odreže se mož na kratko.

Nato drzne gosp. dr. Miklošič vprašati ga, ne bi li ga bila draga in dobra volja, dovoliti mu, da bi si smel vzeti kaj sabo (za spomin). — Dovolí mu brez opotavljanja. — Miklošič seže po prvem zvezku, v katerem so bili na srečo — „Dobrovskega dopisi“. — Tako je gosp. dr. Miklošič rešil vsaj te dragocene dopise, ki jih razglaša zdaj po njegovi posebni ljubavi Jagičev „arkiv“.

Vsa druga pisma bila so (žalibog!) prodana brez dvojbe tako, kakor je bil odvetnik nakanil. Kolik kvar! —

Da je bil gosp. dr. Miklošič tako drzen in hotel izbrati si še več takih stvari, — dovolil bi mu bil — kakor si misli zdaj sam — „podatni“ odvetnik morda iz srca rad še več drugih pisem, ali branila je gosp. Miklošiču skromnost, zahtevati ali usvojiti si še več pisem, med katerimi so bili izvestno tudi do-

¹⁾ Pred drugim potovanjem v Rim, naprosil je bil Kopitar gosp. dr. Miklošiča, da je stanoval v njegovem stanišču, dokler se je bavil on v Rimu.

pisu preslavnega jezikoznanca Jakoba Grimma, J. P. Šafarika, in še več drugih, ki jih pogrešamo tako neradi.

Kopitarja več ni,
al' Miklošič živi.

Ta neutrudni delavec na polju slovanskega jezikoznanstva pripravljaj se je še pred smrtjo Kopitarjevo, in to še pred vstopom v dvorsko knjižnico na znanstveno delo ter začne nemudoma samotež orati in obdelovati staroslovansko „ledino“, kolikor je ostalo še neizorane in neobdelane. Ostalo je pa take na silno prostranem polju še mnogo in premnogo. Čvrsto se poprime delavni možak preobilnega in pretežkega posla, ter prične množiti najprej književnost staroslovansko.

Še istega leta, ko je Kopitar umrl (1844), izdal je Miklošič v Beču sv. Jovana Zlatoustega govor na cvetno nedeljo („S. Joannis Chrysostomi homilia in ramos Palmarum“.) — Uže leto po Kopitarjevi smrti dá na svetlo svoje samostalno delo, tudi še pred Kopitarjevo smrtjo spisano: „Radices linguae slovenicae veteris dialecti“ (Korenike staroslovenskega narečja). Lipsiae (v Lipsku) 1845.

Pa tudi on najde svojega „Pantilija“, ki je raztrošal glas (najprej skrivaj, potem pa tudi očitno), da je vzlasti to delo, kakor se kaže, po pravem Kopitarjevo, ki ga je našel Miklošič v Kopitarjevi ostalini ter ga prodaje tedaj po krivem za svoje, t. j. da je ta knjiga — „pisateljski kradež“ (Plagiat).

Odgovoril je na to bistrumnega Kopitarja bistrumni učenec prav po Kopitarjevo ter vrgel „philosophiae et juris doctor“ svojega nasprotnika tako v rog, da se ni pokazal nikdar več na dan.

Uže dve leti na to (1847 izda v Beču (grški) knjigo: „Vita S. Clementis episcopi Bulgarorum“ (Sv. Klemenca, škofa bolgarskega življenje), ter posveti to knjigo iz zahvalnosti pokojnemu učitelju Kopitarju („Manibus Kopitarii gratas discipuli animus“).¹⁾

Več drugega, kar se je bil Kopitar namenil storiti, ali je bil samo pričel, pa ni mogel dovršiti, — dovršil je neutrudni njegov učenec in častilec.

Tako je spisal in izdal l. 1850 (v Beču) prvi staroslovanski slovar (Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti 4°), ki ga je bil obečal Kopitar malo da ne trideset let poprej slovanskemu svetu, pa ga ni mogel izgotoviti. Kar je bil pripravil, to se hrani zdaj v knjižnici Ljubljanski. —

¹⁾ Istega leta 1847 izšla je tudi Miklošičeva knjiga „Vitae sanctorum“; l. 1850 „Lautlehre“ in „Formenlehre der altslov. Sprache“ (vse troje v Beču). Predzadnja knjiga bila je pozneje jako pomnožena in dozdaj uže tretjič, — poslednja pa, (tudi močno pomnožena) l. 1854 drugič tiskana.

Tudi imenitni staroslovenski rokopis Supraseljski („codex Suprasliensis“), cirilski pisan in iz XI. veka izhajajoč, ki je bil Kopitar vsega, (kolikor ga je bilo tedaj), prepisal in pripravil menda za tisk, — dal je natisniti Miklošič l. 1851 (v Beču) v knjigi: „Monumenta linguae palaeoslovenicae e codice Suprasliensi“ ¹⁾ — [118 listov tega necelega rokopisa hrani Ljubljanska knjižnica s Kopitarjevim lastnoročnim prepisom vred]. — L. 1859 priobčil je po tisku k slovečemu prej opisanemu rokopisu še dva lista, ²⁾ ki sta se našla pozneje.

V I. zvezku Miklošičeve „Slavische Bibliothek“ (1851) čitaš na prvem mestu Jerneja Kopitarja lastni životopis („Selbstbiographie), — a na str. 57—89 znameniti zgodovinski predgovor Kopitarjev k evangelju Remskemu izdaje Parizke l. 1843 pod napisom: „Bartholomaei Kopitarii Prolegomena historica in Evangelia slavice, quibus olim in Regum Francorum oleo sacro inungendorum solemnibus uti solebat ecclesia Remensis itd.“

Šest let nato počastil je gosp. dr. Miklošič Kopitarjev spomin izdaviši obilno (uže omenjeno) zbirko Kopitarjevih manjših spiskov pod napisom: „Barth. Kopitar's Kleinere Schriften“ I. Theil. Wien, 1857.

Kako težko smo pričakovali II. zbirke prevažnih „manjših spiskov Kopitarjevih“ in kako smo se oveselili, ko smo čitali v „Novicah“ uže veselo novico, da kani slavni gosp. dr. Miklošič, vprav letos o stoletnici Kopitarjevi izdati zaželeno II. zbirko! —

Iz srea rad bi bil gosp. dr. Miklošič (kakor nam je pravil kesneje sám) res izdal tudi II. zbirko manjših spiskov svojega nepozabnega učitelja in prijatelja, ter je uže pripravil rokopisa za kakih 30 pôl, ali zbog nenadnega napotja ne ugle-dajo, kar smo uže povedali, morebiti nikdar belega dne — na preveliko žalost vsem slovanskim jezikoznancem in Kopitarjevim častilcem.

Vsak slovenski jezikoznanec vé, da je gosp. dr. Miklošič spisal in od l. 1862 do 1865 (v Beču) izdal uže drugič, in to sila pomnoženi staroslovenski slovar, z grško in latinsko besedo tolmačen pod napisom: „Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, emendatum auctum“ ³⁾ 8. 1171 strani.

Razen premnogih drugih, jako čislanih spisov jezikoznanskih, spisal je ta neutrudni slovenski učenjak tudi **primerjajočo slovnico slovanskih jezikov**. (Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen“) IV. zvez. v Beču od l. 1852 do 1875. ³⁾

¹⁾ „Suprasl est abbatia Basilianorum prope Bialystok.“

²⁾ Zum „Glag. Clozianus“. („Denkschr. Akad. phil.-hist. Cl. 1850; X. I. Abt. 195—214.“ Posebej l. 1860).

³⁾ I. zvezek („Vergleich. Lautlehre“ izišel je l. 1879 drugič; tako tudi III. zvez. („Vergleich. Wortbildungslehre“) uže l. 1876.

Po tem svojem najimenitnejšem znanstvenem delu postal je Miklošič — „slovanski Grimm“ ter se poslavil na veke.

Tako je častil in časti slavni gosp. dr. Miklošič svojega slavnega učitelja še vedno — dejanski; tudi v svoji slavi je ostal hvaležen učenec ter pripoznava rad brez ovinkov, koliko se ima zahvaliti neprečislani bistrournosti Kopitarjevi.

Slab godec, kateri vedno „stare“ gode; — slab učenec, kateri sam ne premišljuje in se ničesar ne priučil; tak ne bode napredoval vse žive dni.

To ne veljá kratko ni malo o Miklošiču, ki premišljuje v jedno m^{er} s preveliko marljivostjo ne samo vse slovanske, nego i vse druge indoevropske jezike, posebno pa staroslovenščino, prededov naših posvečeno govorico.

Tako vse te jezike vedno premišljuje in jezik jeziku, — narečje narečju skrbno primerjajoč, — zasledil je mnogo novih važnih reči, — popravil pa tudi mnogo zmot, ki sta jih zgrešila Dobrovský in Kopitar. Na veliko korist je gosp. dr. Miklošiču pri tem i to, da se je priučil tudi sanskrtskega in litvanskega jezika, katerima sta se ustavljala še njegova prednika.

Posebnega spomina je vredno, da je Miklošičeva učnost dognala imenitno jezikoznansko pravdo o tako imenovanem „rinezmu“ (hohnanju) v staroslovenščini. Znano je, kako se je Kopitar v „Glag. Cloz.“ ustavljajal n^{ovemu} Vostokovemu nauku o „rinezmu“ staroslovenskih samoglasnikov *ę* (ǣ) pa *ą* (ǣ̃).

Z neovržnimi dokazi dopovedal je Miklošič učenemu svetu uže l. 1852 (v I. zvezku primerjajoče slovnice str. 43 i. d.), da so naši prededi res „hohnaje“ izgovarjali oba glasnika, kakor izgovarjajo Poljaki svoj *ę* pa *ą* še dan denašnji. —

Pri tem dokazovanju pomogel je Miklošiču (poleg drugih važnih dokazov) posebno madžarski jezik. Dokazal je namreč bistrourni Slovenec, da zvoní v ónih besedah, katere so Madžarji pobrali pri starih Slovencih, — staroslovenski *ę* iz madžarskih ust tako, kakor *en* (*in*), staroslovenski *ą* pa kakor *on* (*om*, *an*, *un*); n. pr.:

staroslovenski: lešta (leča), pętzkъ, řędъ itd.

madžarski: lentse (izg. lenče), péntek, rend itd.;

staroslovenski: obračъ (obroč), dağa (dóga) itd.

madžarski: abronts (izg. abronč), donga itd.

To nam kaže očito, da so naši prededi izgovarjali *ę* in *ą* res „hohnaje“ (t. j. skozi nos) kakor *en* in *on*, — pred ustniki (vor den Lippenlauten) pa kakor *em* in *om*; n. pr.: „jerębica“ (izg. jerembica); — „goląbъ“ (izgov. golómb; zato madž. „galamb“); „tąpъ“ (izgov. tómpъ), sloven: tóp, tópast in tum-

past (iz „tompast“). Znamenito je, da se čita v rokopisu Bonon. XII. veka poleg oblike „sǎbota“ dvakrat tudi „sobota“, enkrat pa celó „sombota“. (Prim. madž. szombat“).

Pripoznával je sicer Kopitar sám, da se nahaja tudi v sedanji slovenščini nekoliko „rinezem“; n. pr.: koroški Slovenci pri Pliberku (Bleiburg) izgovarjajo staroslovansko besedo „pǎtъ“ kakor **pont** [pót], v Zilski dolini staroslovenski glagol „vǔpreštĭ“ kakor „vprenči“ [vpreči]. ¹⁾ — Ali samo po teh ostankih, — ker jih pred letom 1836 ni zasledil več ni pri Bolgarih, ni pri Srbih, ni pri Hrvatih, ni pri Slovencih, zato ni drznil še pritrčiti Vostokovim mislim.

Potrdil in utrdil jo je, kakor smo slišali, njegov sloveči naslednik tako srečno, da je obveljala nato po polnem.

Stanovitno uči pa Miklošič, ²⁾ opiraje se na trdne pis-mene „trdnjave“ po Kopitarjevo z drugimi besedami: da so Slovenci prišli izmed vseh Jugoslovanov prvi v polovici VI. veka od zgornjega „Dunaja“, t. j. od zgornje Donave sem v sedanje in nekdanje mnogo prostornejše kraje, segajoče na zahodno stran do Dravinih izvirkov v Tirole, na vzhodno stran pa do črnega morja; — dalje, da so bili Slovenci izmed vseh Slovanov tudi najprvi kristjani; da so prejeli krščansko véro najprej po duhovnikih Oglejskih in Solnogradskih, nato pa — slišali smo uže, zakaj — iz Carigrada [namreč po Cirilu in Metodul]; — da je bil cerkveni jezik, ki jima je rabil, — slovénski, ³⁾ t. j. „staroslovénski“, [a ne bolgarski]; da so pozneje Srbi in Hrvati — preselivši se iz početka VII. veka v sedanje kraje, — a še pozneje Madžari Slovence razpolovili ter jih razdelili na dvoje pleme, in to: na **zahodno** (Kopitarju „korotansko“) in na **vzhodno**, ki je segalo do Carigrada. — **Zahodno** pleme zove se še dan denes **slovensko** ali **Slovenci**, ⁴⁾ (ki živé po Kranjskem, Štajerskem, Koroškem. po primorju, po zahodnem Ogerskem, namreč v županiji Zaladski, in po hrvatski banovini, t. j. v županiji Zagrebski, Varaždinski in Križevski); — **vzhodno** pleme zove se pa **bolgarsko**, in to od óne dobe, ko se je poglobilo z nekdanjimi Bolgari, kateri so spadali k uralsko-altajskemu pleмену.

¹⁾ Tudi ime „Carantanum“ (slovenski po Kopitarjevo „Koratan“, bolje „Korotan“) zagovarja po Kopitarjevih mislih „rinezem“. [Stajerski Slovenci pravijo nekd še dan današnji „mésene = starosloven. „mesěcb“].

²⁾ Gl. „Allg. Encykl. Ersch. u. Gruber. Leipz. 1858, (68. zvez., str. 407 itd.) pod besedo „Glagolitisch“ in Mikl. „Vergl. Lautl. d. slav. Spr.“ 1852, str. VII.

³⁾ „Črnorizec“. Hrabr pravi slovenski govoriči „slověnskyj jazykъ (СЛОВѢНСКІЙ ЯЗЫКЪ) ali pa „slovénska réčъ“. (Prim. Mikl. Lexik., str. 858).

⁴⁾ „Slovenci“ po starem „Slovéne“ (jedn. „Slovéninъ“) Gl. Mikl. „Lexik.“ ondi (858) pod besedo: „Slovéninъ“.

Srednje slovensko pleme, ki je prebivalo po **Panoniji**, — izginilo je med Madžarji, ki so bili po Kopitarjevih besedah z Nemcem Wichingom, pomočnim škofom Metodovim vred krivi, da se je po smrti Metodovi zatrlo tudi bogoslužje slovensko ter potihnilo med Slovenci povse. ¹⁾

Ker so bili po besedah Miklošičevih Slovenci izmed vseh Slovanov prvi, kateri so prišli v dotiko z omikanimi narodi evropskimi na zahodu in na jugu, — zato se dá lahko razjasniti, zakaj se je njihovo ime samo nekoliko premenjeno, nadélo vsem plemenom slovanskim. ²⁾ Ker so bili Slovenci izmed vseh Slovanov najprvi pokristjanili, zato je — veli Miklošič — tudi lahko razumeti, kako se je zgodilo, da je bila vprav njihova govorica, t. j. staroslovensčina s časom „bogoslužni jezik“ vsem Slovanom, ki so jo pa nato pilili in — popravljali vsak po svoje: [Bolgari po svoje, Rusi po svoje, Srbi po svoje itd.]. Zato ni po njihovih cerkvenih knjigah več prave, čiste staroslovensčine.

Da je bil staroslovenski cerkveni jezik v Panoniji doma, pričajo tudi po Miklošičevih mislih óne besede (tujke), katerih so se panonski Slovenci navzeli od nemških sosedov, ki so jih počeli tudi prevérjati; n. pr. „buküvi“, ³⁾ [pozneje „bukvi“ nsl. „bukve“] iz staro (visoko)nemške: „buoh [buch]“, littera; „müniüh“ [tudi mñnihü, ⁴⁾ pozneje mñihü, sloven. mñih in mñih (monachus); „papeži“, [papež] iz stvnem. „pabes“ (papa), „popü“, iz stvnem. phafo (clericus), „postü“, [post] iz stvnem. „fasta“ (jejunium) itd.; beseda „hrüstiti ali krüstiti“, krstiti (baptizare) postala je pa po Miklošičevih mislih pri starih Slovencih doma iz imena „hrüstü“ [„krüstü“], Christus (Kri-stus); ⁵⁾ staro(visoko)nemškega „christen“ ni mogel Miklošič zaslediti („ist unnachweisbar; glej v imenovanem svojem spisku. „Glagolitisch“ na str. 409).

Nahaja se pa — dodaje Miklošič ondi — v staroslovenskem cerkvenem jeziku tudi takih beséd, ki niso sicer izposojene iz staro(vis.)nemščine; ali zna se jim, da so postale pod vplivom tega nemškega narečja; n. pr. „neprijazni f. (žensk sp.) stvnem. „unholda f. (diabolus, vrag); „piklü“ ali „piklo“ = „pix“ in

¹⁾ Gl. „Kopit. Prolegomena historica“ k evangelju Remskemu Pariške izdaje v Miklošič. „Slav. Bibliothek“ I. (1851); str. 67 in 68.

²⁾ Prim. imena č. Slovan (mn. Slovane); r. Slavěnin („Slavjanin“) mn. Slavěne („Slavjane“; po tej obliki pisalo se je uže i pri nas „Slavjan“, „Slavjani“) itd. „Slovenci“ . . . ist auch der generische Name aller Slaven überhaupt — veli i Kopitar. Gl. „Kl. Sehr.“ 128.

³⁾ Miklošiču je ü = Ё.

⁴⁾ ĭ = Ъ.

⁵⁾ Iz stsl. besede „krüstü“ je naš „krst“ 1. Taufe. 2. Christ, ali samo še v réku: „živ krst“ (= „živa duša“); Srbom in Hrvatom je pa „krst“ = križ itd.

„infernus“ (smola in pèkel), stvnem. „pech“ z obojim pomenom, ki pa pripada tudi novogrški besedi *πίσσα* (pissa).

Nadalje kažejo tudi po Miklošičevih mislih i one tujke, ktere so se iz latinščine vteple v staroslovenske cerkvene knjige, da se je to zgodilo v nekdanji Panoniji; n. pr. „kaleži“, (calix), ston. „kelch“; „kūmotrū (compater), ston. „altari“; „poganū“ (paganus), slov. pogan [zdaj nečist, nesnažen človek] itd.

Te in druge, tu ne našete besede bile so — veli Miklošič v navedenem spisu (na str. 409) „nemško - latinsko - kristjansko imenstvo,“ ¹⁾ ki mu Dobrovský s pristojno besedo pravi „**predcírillsko**“ (vorcyrillisch), zato ker so ga bili nemški duhovniki [papeževi] v Panoniji zasejali še pred Cirilom in ga je ta uže n ašel pri panonskih kristjanih.

V **Bolgariji** — pripoveduje učeni mož na dalje — izpodrinile so to imenstvo do malega grške besede; govorili so namreč ondod: „monahū“ za „mūnichū“; „papa“ za „papežī“; „ijerej“ za „popū“, „dijavolū“ za „neprijazni“, „adū“ za „piklū“ itd.

Jako zanimljivo je i to, kar je zasledila Miklošičeva učenost in bistrournnost še po vrhu za dokaz, da je staroslovenski cerkveni jezik iz Panonije doma. To nam pravijo namreč po njegovih mislih tudi nekatere cerkvene besede, ki se nahajajo v madžarščini, in pričajo vrh tega i to, da so Slovenci sodelovali, ko so se Madžarji krščevali, premda zgodovina o tem molči.

Madž.: „kereszt“ [sz = s] iz starosloven. „krüstū“ [krst]; madž. keresztel (baptizare) iz stsl.: krstiti [krstiti]; madž. „koma“ (compater) iz stsl. „kumū“; madž. „malaszt“ (gratia) iz stsl. „milostī“; madž. „csötörtök“ iz stsl. „četrütükū“ [četrtek]; „péntek“ iz stsl. „pētükū [petek]; madž. „pokol“ (infernus) iz stsl. „piklū“; madž. „Balaton“ (lacus balatinus, Plattensee) iz stsl. „blatīno“, zato piše „črnorizec“ (menih) Hrabr.: „knezi blatīnskū (knez blatenski) in še več drugih, ki jih našteva Miklošič v svojem, uže večkrat omenjenem spisu (na str. 410).

Resnične so tedaj besede: Kedar zgodovina molči, [dostokrat] jezikoznanstvo na glas govori.

Iz vsega tega pa vidimo, kako je Miklošič potrdil ter še bolje razjasnil in pritr dil v glavni stvari vse to, kar je trdil gledé predomovine častite govornice naših očakov in gledé njegove prvenstva pri bogoslužju slovanskem — njegov slavni učitelj Kopitar.

Tako je Miklošič očitno in v glavni stvari popolnoma potrdil ²⁾ tudi Kopitarjevo poslednjo misel, da je „glagolica“ starša od „cirilice“, potem ko je bil Kopitarjevi misli pritegnil in svojo preklical uže poprej uporni Šafařík, — anti ne bode preveč, če rečemo še enkrat — **bistrournnemu** Kopitarju na čast.

1) „die deutsch-lateinisch-christliche Terminologie“. —

2) V znanem prezanimivem spisu „Glagolitisch“. —

Kopitarjevo delovanje v dvorski knjižnici.

Iz lastnega životopisa Kopitarjevega vemo uže, kako je tega mladega učenjaka, dasi je bil ondaj (l. 1814) najmlajši izmed vseh uradnikov v cesarski knjižnici, doletela čast, da je bil poslan v Pariz po óne knjige, rokopise in druge dragocene stvari, katere so bili unesli Francozi po povelju francozkega cesarja Napoleona I.; potem ko je bil ta zmagoviti mogočnik l. 1809 dobil v pest tudi glavno in prestolno mesto avstrijskega cesarstva.

Ko so ga pa l. 1814 mogočni trije zavezniki pri Waterloo-u treščili ob tla, ukazano je bilo Dunajske pridvorne knjižnice glavarju, naj nasvetuje katerega izmed knjižničnih uradnikov, da se odpravi kakor poverjenik v Pariz po unesene rokopise, knjige in medoreze (Kupferstiche).

In ko tedanji cesar Franc privoli v pismeni predlog, (v katerem je bil omenjeni glavar za ta važni posel živo priporočil svojega ljubljenca Kopitarja zaradi njegovega obilnega znanja, ¹⁾ — upoti se presrečni Kopitar 11. julija 1814 v sloveči Pariz. Kako se je zdaj radoval, da je znal tudi dobro francozki; kajti brez tega znanja ne bi bil doživel te sreče in časti.

Ker je pa vitez Barč, varuh za bakroreze, jako bolehal, ter ni mogel potovati v Pariz, prevzeti je bilo Kopitarju i skrb za bakroreze, med katerimi je bilo mnogo sila važnih, — med njimi pa tudi dosti znamenitih drvorezov (Holzschnitte).

Kako spretno se je znal obnašati naš prebrisani in skrbni rojak pri tem težavnem opravilu, zahtevaje v Parizu nazaj vse, kar je pripadalo pridvorni knjižnici Dunajski, — pokazali so njegovega truda prvi nasledki proti koncu l. 1814. Osem velikih zabojev, natlačenih z dragimi rokopisi in knjigami nove in stare dobe (tako imenovanih prvotiskovnic „Inkunablen“), dospelo je bilo uže do Ulma, a nato zopet v staro domovje — na Dunaj.

Tako je bil po Kopitarjevem, spretnem in modrem ravnanju zopet pridobljen velik del lastnine cesarski knjižnici pripadajoče. — To pa ni bilo še vse; pogrešalo se je še 230 zvezkov talijanskih rokopisov, med njimi 220 dragocenih iz Foscarinijeve zbirke („Collezione Foscarini“, Foscarinische Handschriften). Kopitar jih ni mogel zaslediti v Parizu nikakor. Na posled vga-nejo, da bodo v Milanu ali pa v Benetkah, da jih treba tedaj ondi iskati, zato ker jih je l. 1809 zahteval Anton Répoverjenik za kraljestvo talijansko.

Kopitar pošlje tedaj predlog s prošnjo vred na Dunaj, naj mu se dovoli, da bi smel iz Pariza vračati se po Talijanskem na Dunaj zato, da iztakne še ónih 230 rokopisov, pa tudi

¹⁾ „wegen seiner ausgebreiteten Kenntnisse“. (Ilg. Fr. v. Mosel. Geschichte der k. k. Hofbibliothek. Wien, 1835, str. 233).

zato, da obiše in pregleda sloveče knjižnice talijanske ter se lahko priuči še več koristnega za svoj poklic.

Cesar odobri Kopitarjev predlog in usliši njegovo prošnjo s tem dodatkom, da prevzame Kopitar v Parizu vso književno lastnino cesarjevo, ter jo pošlje do Ulma, a stopram nato, naj se upoti on v Milan, da najde óne rokopise, nato pa naj potuje v Rim in Florenco v ta namen, da si ogleda ondi knjižnice, ter se vrne na Benetke in po notranji Avstriji zopet na svoje mesto.

Kar pride Kopitar 14. februarja 1815 iznenadi na Dunaj, in to, kakor jadrnik z važnimi in nujnimi pismi. ¹⁾

O tej priliki razloži grofu Osolinskemu na tanko vse, kar je bil opravil v Parizu do óne dobe, in da je moral pustiti v Parizu še tri zaboje polne medorezov, zato ker ga je avstrijski poslanec, grof Bombelles, odpravil z omenjenimi važnimi in tajnimi pismi na naglem na Dunaj. —

Ne dolgo na to dobí Kopitar povelje, naj se vrne zopet v Pariz, da odpravi ondi svoj posel do dobrega; vendar je moral še čakati, dokler mu ne napiše mogočni minister knez Meternich napotka potrebnega gledé na neke stvari, zarad posebnih okolnosti in sitnosti.

Ali predno se vrne Kopitar v Pariz, pride vmes tako imenovanih „sto dni“, ki se računajo od ónega dné, ko se je Napoleon, pobegnivši z Elbe, vrnil zopet v Pariz (20. marca 1815).

Ta nepravila in nova vojska z Napoleonom bila je kriva, da se ni mogel niti Kopitar vrniti v Pariz niti grof Bombelles poslati na Dunaj ónih treh zabojev z dragimi bakrorezi natlačenih, katere mu je bil izročil.

Potem ko je bil pa Napoleon 18. junija 1815 pri Waterloo-u potolčen, in Pariz prišel (7. julija 1815) zopet v roke mogočnim zaveznikom, posreči se avstrijskega poslanstva tajniku v Parizu zaslediti naposled nepokvarjene one tri bakrorezov polne zaboje, katere je moral Kopitar iz početka l. 1815 pustiti v Parizu.

Srečno je dospela nato (26. okt. 1815) tudi ta pošilka na Dunaj.

Tako je dobila pridvorna knjižnica Dunajska zopet vso svojo lastnino iz Pariza nazaj. K temu je pa jako pripomogla poverjenika Kopitarja odlična spretnost, ki mu je bila na veliko hvalo.

Ker je bil rokopisov imenik (katalog) v cesarski knjižnici za poslednje vojske ostal nedodelan, dobi Kopitar 8. jan. 1817 nálog, naj uredi in popiše nepopisane rokopise, vendar ne spuščaje se „za zdaj“ v nikako presodno razlago njihove vsebine. ²⁾

¹⁾ „— mit wichtigen Depeschen als Courier“. (Mosel na str. 230).

²⁾ — ohne sich jedoch für den Augenblick in eine kritische Commentirung derselben einzulassen.“ (Mosel na str. 241).

Vendar se Kopitar, za znanstvo ves goreč, ni mogel utrpeti, da ne bi bil sam rad prekoračil odkazane mu meje, ter je popisujoč izvrstno presodil in na kratko razložil vse rokopise Fö-skarini-jeve in Rangone-jeve, do malega pa i Solno-gradske. ¹⁾

Ne dvojimo, da se je — premda prekoračivši nálog — prikupil s tem dobrovoljnim delom, očitim znamenjem posebne gorečnosti do znanstva, še bolj svojemu dobrotniku, grofu Osolinskemu. —

Na tanko je izvrševal Kopitar tudi vse svoje dolžnosti v znanstvenem svetišču, kateremu se je bil posvetil in ga pohajal do zadnjega s tolikim veseljem, da ni zamudil nikdar odločne ure.

Znal je pa v njem vsemu glas od vseh drugih tedanjih uradnikov, in ko je l. 1829 iznenadi izbran za prvega varha pridvorskega gledišča ravnatelj, Ig. Fr. pl. Mosel, (ki je bil uže poprej pravi dvorski svétnik, pa ni služil niti v dvorski niti v kaki drugi knjižnici), ter prišel na prvo mesto vprav ondaj, ko je bil zaslužni Kopitar na vrsti, pomakniti se na prvo stopnjo, (bilo je to tri leta po smrti preblagega grofa Osolinskega), ostal je vendar naš izvédeni rojak duša vsemu závodu. Mosel sám ne more v svoji zgodovini dvorske knjižnice (gl. str. 227) učenosti in spretnosti Kopitarjeve prehvaliti.

Ko so pa po Moslovi smrti l. 1844 ta veličanski zavod izročili naposled vendar vodstvu našega slavnega rojaka, skrbel je zdaj „prvi varuh (kustos) in dvorski svétnik“ še z večjo marljivostjo za red, ter gledal strogo na to, da so — kakor on — prihajali v knjižnico tudi vsi podložni mu uradniki o pravem času. —

Posebno njegovi gorečnosti za slovanstvo imamo se zahvaliti, da si je za njegovega delovanja pridvorna knjižnica omislila toliko dragocenih knjig slovanskih, kakoršnih iščeš zahman po drugih javnih knjižnicah.

Brez pomišljávanja smemo trditi i to, da ne bi bil niti sloveči „Glag. Cloz.“, niti „Hesych.“, niti rokopisa Aseman., niti evangelje Remsko, pa morebiti ni rokopis Šupraseljski in še mnogokatera slovanska knjiga nikdar, ali vsaj tako zgodaj ne ugledala belega dne, ako ne bi bil naš slavní rojak „deloval“ v tolikrat imenovanem cesarskem závodu Dunajskem, kajti česar ne bi bil mogel opraviti ali dobiti Kopitar „zasebnik“, opravil in dobil je Kopitar po svojem odličnem „nameščaju“ v tako ime-nitnem závodu.

Tuji zgodopisci, kateri so prihajali za Kopitarjeve dobe v dvorsko knjižnico primerjat najstarih rokopisov deželnih njenim rokopisom, niso mogli Kopitarja prehvaliti zarad posebne uljudnosti in spretnosti pri tem poslu. ²⁾

¹⁾ Mosel na str. 242.

²⁾ „Wien. Jahrb.“ XV (1821); str. 219.

Najvažnejši vspeh delovanja Kopitarjevega v pridorni knjižnici je pa ta, da je bil, predno se je ločil od tega posvetnega svetišča, pridobil sebi tako veljavnega naslednika, ki sluje zarad svoje prevelike učenosti kakor prvak v slovanskem jezikoznanstvu tudi uže davno po vsi Evropi, in obdeluje — dasi ne pripada več cesarski knjižnici, — književno polje slovansko še nenehoma z neutrujeno marljivostjo.

Komu ni znano slavno ime — Miklošič!

Žal, da je velezaslužni Kopitar samo malo časa prvoval v premilem knjižnem domovju. Toliko da mine četrt leta, potem ko je bil povišan na prvo mesto in imenovan za dvorskega svetnika, zapustiti je moral sloveče mesto prevažnega svojega delovanja na veke; sicer bi bil — v svesti smo si tega — storil še mnogo slovanstvu na prid.

Kopitar pa Vodnik. ¹⁾

Kopitar sám nam poroča v lastnem životopisu, kako sta se shajala z V. Vodnikom, prvim pesnikom slovenskim, pri preblagem baronu Ž. Cojzu, Mecenu obema: „domačemu slovénu“ (Vodniku) in njemu, domačemu knjižničarju in tajniku.

Oba sta si bila prijatelja, dokler se ni začela tiskati — Kopitarjeva slovnica; (kajti poprej sta se samo šalila in dražila brez kake zamere). Slišali smo, da Vodniku ni bilo nekako po godu, da je Kopitarjeva slovnica uže pri založniku. „Domačega slovéna“ je menda črvičilo, da mu je — premda je bil on v Cojzovi hiši slovenstva vodnik — vtekel se „domači knjižničar-tajnik“.

Po Kopitarjevih besedah sodimo namreč, da je Vodnik uže ondaj mislil spisati kako slovensko slovnico ali „pismenost“, kakor jo je spisal stopram 3 leta pozneje (za francozke vlade), in to po njenem naročilu.

Jako se je užalilo Kopitarju, da ni hotel Vodnik verovati v njegovo slovničarsko učenost ter razgovarjal založnika, rekši, da Kopitarjeva slovnica ni popolna. Zato nastane med njima — zaméra. Ni se mogel Kopitar utrpeti, da se ne bi bil potožil celó Dobrovskemu v prvi „poslanici“, iz Ljubljane 30. marca 1808 z obilno književno priklado mu poslani, ki jo je (s priklado vred) tudi uže priobčil Jagičev „Archiv“ (1880) na str. 670—685. Ali pri dobrih ljudéh je zamera kratka; brzo se zopet „zdobrovóljijo“ — veli Beli Kranjec.

Tako sta storila tudi naša vrla rojaka, oba častizeljna, ali oba tudi — dobrega blagega srca.

¹⁾ Rodil se je 3. febr. 1758 v gornji Šiški blizu Ljubljane, umrl 8. januarja 1819 v Ljubljani.

Ker je namreč Kopitar moral l. 1808 odpotovati iz „béle Ljubljane“ na Dunaj, predno je bila dotiskana njega slovenska slovnica, — prevzel je Vodnik po njegovem odhodu iz srca rad popraviljanje tiskarskih pogrškov (počevši pri glagolih) in celó izdelávanje zapiska nesklanljívih beséd. To pravi Kopitar sam v opombi na str. 388—389, iste slovnice, ki je izišla (z letnim števí. 1808) stopram l. 1809.

Tako je vrli Kopitar — kakor smo slišali — priučívši in preučívši se priznal po 30 letih (v lastnem životopisu) na ravnost, da je Vodnik njegove slovnice založniku po pravici povedal, in to bolj nego si je mislil morebiti sam, itd. (a nato očíta sam svoji slovnici večí nedostatkov).

Tako govóri in píše sam o sebi samo poštenjak, a ne „prepravdljivec“ t. j. prepírljivec, kateri hoče vselej po sili prepravdati in se vedno za „zadnjo“ loví.

Kako je Kopitar po bratovski spravi v Vodniku pesnika in slovníčarja číslal in hvalil, kažejo nam Kopitarjeve besede, ki jih čítamo v pretresu Primčeve (Primicove) knjige l. 1813. Ondi ¹⁾ píše Kopitar: „Die Vodnik'schen und Jarnik'schen Gedichte ehrenvoll ausgenommen, muss Recensent bekennen, dass er oft mehrere Seiten lesen musste, bis er auf einen durchaus echt slovenischen Satz stíess“.

Odkritosrčeni Kopitar nam je pa po svojem vodilu: „kar je na srcu, to je na jeziku“, v lastnem životopisu na kratko in zanimlivo popisal tudi „Vodnika človeka“. —

Kdo se ne spominja čítaje Kopitarjev popis Vodnikovega značaja nehoté „dobrovoljnega Kranjca?“ Še bolj nego Kopitarjeve besede, popisuje nam pa Vodnikov značaj resnična smešnica o tem, kako si je pomogel dobrovoljni mož iz zadrege, ko mu se je ustavil v omenjeni kapelici o znani prilíki nemški očenaš užé pri „vsakdanjem kruhu“, (ter ga izmolil lepo — slovenski).

Vodnikov nenadni odgovor na svojih nasprotnikov pikanje: „slovenski ga pa znam!“ — svedoči nam, da je bil Vodnik, ne samo dobrovoljen, nego i šegav. Pravi nam pa ta resnična smešnica na glas tudi to, koliko večja je moč materinega jezika od tujega. —

Molitev, katere se dete od premile matere ali vsaj v materinem jeziku naučí, — pomni tudi mož vse žive dni; naj se je pa pozneje s tem bolje v tujem jeziku priučí, — s časom mu vendar (ako je često ne ponavlja) zopet iz spomina izpuhtí. Temu živa priča je bil naš priljubljenec Vodnik.

Lahko, da je bistrourni Kopitar, ki se tedaj ni mogel načúdití temu čúdnemu „pojavu“, zasledil mu kesneje vzrok; ali

¹⁾ Gl. str. 212 „Kl. Sehr“ (2. vr. od zdol).

ondaj so mu bile oči še z mreno preprežene, da ni spoznal te resnice, stopivši malo poprej iz starokopitnih šol.

Pa bodi si kakor koli, potolaženi smo; kajti uverili smo se na preveliko radost, da sta se ločila naša tako imenitna rojaka, ko je odhajal Kopitar na Dunaj, kakor prava prijatelja, ter si ostala prijatelja do smrti.

Slava obema!

Kopitar in Metelko. ¹⁾

L. 1817 ustanovljena je bila (in to ne brez Kopitarjeve pripomoči) v Ljubljani sila potrebna „stolica“, t. j. učilnica slovenska za bogoslovce, bodóče dušne pastirje slovenskemu ljudstvu. Prvi očitni njen učitelj je bil sloveči slovničar slovenski Fr. Metelko, ki je razlagal iz početka slovenščino po Kopitarjevi slovnici, ondaj najbolji izmed vseh poprejšnjih. Neznano je Metelko čislal in slavil rojaka Kopitarja zaradi njegove učenosti, razodete uže v tej prvi svoji knjigi, ki je bila tedaj vsem slovenskim slovničarjem, — sv. pismo.

Živo se priime Metelka vzlasti Kopitarjev abecedni nauk, po katerem naj se različne abecede slovanske uravnajo tako, da bode za vsak razločno izgovarjan glas posebno in samo po jedno znamenje ali pismenka, a ne po dve ali več (staknjenih) pismenk za jeden glas, ²⁾ kakor n. pr.:

v „bohoričici“ fh za š; zh za č itd.

v poljščini: sz „ š; cz „ č „

[v nemščini: sch „ š; tsch „ č „]

In ker je bila po Dunajskem shodu, (katerega so se v jesen l. 1820 udeležili: Dobrovský, Kopitar, Ravnikar, Metelko i. dr.) zvođenéla rodoljubom nada, da bi dobili vsi Slovani občno abecedo, — osnuje Metelko po Kopitarjevem pravilu novo abecedo vsaj za Slovence ter da ž njo natisniti (l. 1825 v Ljubljani) prvič svojo slovensko slovnico, ³⁾ uravnano po slavnega Dobrovskega česki slovnici, ⁴⁾ premda je bil leto poprej Pet. „Dainko“ štajerske Slovence uže osrečil z novo abecedo in slovnico. ⁵⁾

¹⁾ Roj. l. 1789 v Škocijanu (pri Dobravi) na Dolenskem; umrl 27. dec. 1860 v Ljubljani.

²⁾ „Nichts einfacher und einleuchtender als die Theorie der Buchstabenschrift: Analyse das Wort (den artikulirten Menschenschall) bis auf seine Bestandtheile (Elemente), und jeden gefundenen solchen einfachen Bestandtheil stelle durch ein eigenes Zeichen dar.“ (Kopit. Gram. XXII).

³⁾ „Lehrgebäude der Slov. Sprache“ Laibach, 1825.

⁴⁾ „Lehrgebäude der böhm. Spr.“ Prag. 1809 (drugič 1819).

⁵⁾ „Lehrbuch der Windisch. Spr.“ Graz, 1824.

Jako so hvalili učenjaki domači in tuji slovnico Metelkovo; abeceda njegova ni pa ugajala mnogim in premnogim. Med temi je bil tudi Kopitar; kajti uže poprej, potem ko mu je bil namreč Metelko poslal menda kako poskušnjo, grajal je v dopisu z Dunaja l. 1851 znamenje *z* za polglasnik, rekši: „kozliček med ovčicami“.)

Vendar je Kopitar branil „metelčico“, zato ker je bila sicer po njegovih pravilih osnovana, in imel vrlega Metelka jako v čislih, uverivši se iz njegove izvrstne slovnice, da zna slovenščini res posebno glas. Zato ga je maja meseca 1830 z Dunaja pismo podbadal s pohvalnimi besedami, naj se zjedini s Čopom ter popiše nekaj sam, nekaj po svojih učencih slovenskega jezika zaklad. — Prijateljski mu svetuje, kako treba pri tem poslu ravnati, da bode iz zapiskov na listih za leto dni slovenski slovar tako, kakor je postal Vukov srbski. „Ali začeti je treba“ veli Kopitar, spominjaje ga Horacijevih besed: „Dimidium facti, qui bene coepit habet“ [dober začetek pol zvršetka].

Naposled naroča vrli domorodec Metelku, naj pozdravi Čopa in pové to tudi njemu²⁾

Pa ne vemo, da bi se bil Metelko poprijel kedaj tega težavnega posla, ali da bi bil začel množiti Vodnikov nemško-slovenski slovar (rokopis), ki ga je bil po Vodnikovi smrti kupil Ravnikar (tedaj modroznanskih šol ravnatelj) in izročil Metelku, ta pa (l. 1848) isti rokopis nepomnožen tedanjemu „slovenskemu društvu“, ki ga je hotelo pomnožiti in spraviti na dan. (Znano je kako je prišel naposled po dolgi, nemili usodi jako pomnožen v Ljubljani l. 1860 na svetlo, in to brez pisateljevega ali vrednikovega imena na troške nepozabnega nam škofa Antona Alojza Wolfa. Vredil ga je pa za tisk zaslužni gosp. M. Cigale v Beču).

Vrnimo se k „metelčici.“

Priljubila se je samo svojemu „očetu“ in peščici slovenskih pisateljev, ki so jo tudi branili (Zalokar, Bl. Potočnik, Burger), drugim je pa bila — trn v peti, dasi jej je hodila iz početka celo vlada na roko, ter dovolila, da so se smele z njo tiskati in rabiti po malih šolah tudi šolske knjižice, ki jih je spisal ali poslovenil Metelko sam.

Ali nove abecede nasprotniki (med njimi sosebo „čbeličarji“: dr. Jak. Zupan [„Horatius“], Čop, pesnik dr. Fr. Prešern, Mih. Kastelic) začno l. 1831 očitno udrihati ter udrihajo tri leta po njej tako strašno, da je ni junaški branitelj — Kopitar sè svojim „ostrim mečem“ ni mogel rešiti bridke smrti.,

To je bila glasovita „abecedna vojska“ (ABC-Krieg) brez prelivane krvi, zato menda bolje po naše tudi „črkarska ali abe-

1) „Hoedus inter oves“ (J. Marn. „Jezičnik“ 1873, str. 13).

2) Ali ondaj je bil Čop menda uže Metelku nasprotnik (četudi ne še očiten) zbog „metelčice“.

cedna pravda“ imenovana. Pričel jo je dr. Jak. Zupan v Celovškem nemšk. časniku „Carinthia“ šte. 20. l. 1831. 1)

„Metelčica“, — premda po Kopitarjevem pravilu osnovana, — ni ugajala množici nasprotnikov zato, ker je bila zmes iz „latinice“ in „cirilice“ t. j. latinska abeceda [po Šafaříkovi želji] pomnožena z nekaterimi cirilskimi pismenkami, za naš č, š, ž itd. in s posebnim izmišljenim znakom za naš polglasnik (ki ga pogrešamo v sedanjem „pravopisu“); a vprav nad tém polglasnikom spotikal se je z mnogimi drugimi vred celó metelčičin najodličnejši branitelj — Kopitar.

Čutil je ta veljak, koliko težje se dá njegovo pravilo zvršiti, nego ga je bilo njemu postaviti. Zato je tako dolgo odlašal zvršetek, ker se je po besedah Šafaříkovih sramoval, t. j. ker se je bal, da se ne bi osramotil, ako se njegova za „latinico“ izmišljena „dopolnila“ — učenjakom morda vendar ne bi prikupila.

Njemu je „metelčica“ če tudi ne povse — ugajala vsaj zato, ker je bila brez staknjenih ali zloženih črk in brez rogovilic.

Ali ker se „cirilica“ ni prilégala „latinici“, — ni bila vsa „metelčica“ lepa, a vprav zato je imela tudi toliko nasprotnikov, ki so opravili naposled, da ni obveljala, ter bila pregnana na naglem tudi iz malih šol. — Zbalo se je, kakor smo slišali nekdaj praviti, duhovsko oblastvo na Kranjskem sóseb tega, da ne bi nastala s časom velika zmešnjava zastran priimkov ali pridevkov, ako bi se zatrošal Metelkov pravopis tudi v krstne knjige, in da je vprav zato vlada, opozorjena na to okolnost, odpravila „metelčico“ tudi iz šol.

Vendar jo je smel njen „oča“ rabiti razlagaje slovenščino bogoslovcem Ljubljanskim tudi še potém, ko je bila odpravljena iz malih šol.

Srečnejši nego z „metelčico“ bil je Kopitar z „vukovico“ t. j. z Vukovim srbskim „pravopisom“, ki je obveljal na posled vés po Kopitarjevem napótku.

Kopitar pa Čop. 2)

„Priatelj mu je bil M. Čop, kar spričuje njuno vzajemno občevanje s P. J. „Šafaříkom“ — piše gosp. J. Marn v svojem „Jezičniku“ l. 1880 na str. 24. — Učeni Matija Čop, ki je znal 19 jezikov, bil je od l. 1827 do 1830 v Ljubljani gimn. učitelj, a na to očitne knjižnice knjižničar, ter popisal slovansko knji-

1) Pod napisom „Cyrillisirung des windischen Alphabetes“ (s podpisom „Horatius“).

2) Rojen v Žirovnici na Kranjskem (Gorenjskem), umrl (utonil po nesreči v Savi blizu Ljubljane) 6. julija 1835.

gopisje. Kopitar mu je svetoval, naj ga da sám na svet; a Čop pošlje rajši vés rokopis (kakih sto strani na celih pôlah) Koptarju, ta pa — kar nam je uže znano — l. 1831 sè svojimi opazkami Šafařiku, ki je spisoval jugoslovanske književnosti zgodovino.

„To so prekrasni prispevki“ — piše Kopitar Šafařiku — težko da bi bili mogli od kod drugod dobiti tako dobre priprave. Čop je mehák presodnik in obilnega vzajemnega znanja.“¹⁾

Abecedna pravda bila je kriva, da sta se l. 1833 nekako razprla preučena naša rojaka in prijatelja — Kopitar pa Čop. Ta je bil namreč ondaj najhujši očitni nasprotnik nóvi abecedi.

Ker se je bil pa pod svojim pismenim napadom podpisal z Metelkovim, t. j. cirilskim (Ч) Č, pisal je Kopitar Metelku jako šegavo, pa tudi pikro pismo soper Čopa. To dolgo pismo Kopitarjevo, ki je vredno imena „poslanica“, bilo je natisnjeno pod napisom: „Ein Wort über den Laibacher ABC-Streit“ („Aus einem Briefe aus Wien a Hrn. M***.“ [Metelko]) v „Illyr. Blatt“ l. 1833, štev. 27.

V tem listu pravi Kopitar, da se je „Pan Maciek“²⁾ za zdaj pod svojimi dokazi soper „metelčico“ nalašč podpisal z Metelkovim Ч, češ, saj imam še mnogo boljih za njo, da utegne tedaj Čop skoraj prepreči in prestopiti k „metelčičarjem“. — Svetuje pa Metelku nadalje šaljivo, naj povabi „zgubljenega sina“ [Čopa] ž njenovim ljubljencem vred na „politično pojedino“, pri kateri se pa ne bi smelo pogrešati „kaŭe“ [kaše], kakor jo je popisal „ljubeznjivi Prešérin“ v svojem „sladkosnednem sonetu“ (Gourmand-Sonett):

„ — — — — — bolj'ga shita
In bôljfh' obdelana in bolj polita.“ —

Tako in še drugače pika Kopitar odgovarjaje nasprotnikom v isti „poslanici“ Čopa, a ž njim vred i Čelakovskega in dr. Fr. Prešérna, spominjaje se tudi Prešérnove šaljivo-rezne zabavljice: „Čudni dihur“, s katero je meril pesnik na svojega največega prijatelja — Čopa, zato ker ni dal, premda je bil tako učen, nijedne knjige na dan. —

¹⁾ „Es sind herrliche Beiträge und ich zweifle, ob Sie sonst woher eine so brave Vorarbeit erhalten haben können. Zhóp ist ein milder Rezensent und von extensivem Vergleichungsgesichtskreis“, (Gl. P. J. Šaf. „Geschichte d. süd-slav. Literatur“ I. 1864. Vorw. IV—V.)

²⁾ „Gosp. Matiček“ Kopitar imenuje Čopa v tem listu nalašč šaljivo po poljski, zato ker je živel Čop poprej med Poljaki, a ondaj prijateljski občeval s českim pisateljem Čelakovskim, ta pa jako ugodno presodil Čopovega ljubljenea dr. Fr. Prešérna pesmi, katere so bile izišle v „Krajski Zhbělizi“ I—III (1830—32), ter še posebno pohvalil Prešérnov šaljivo-pikri sonet o „črkarski“ pravdi“ in razločno pritegnil Prešérnu, — vrh tega pa sméšil Slovence zaradi preobilnosti slovenskih slovníc. Ta presodba izišla je ponemčena po Čopu tudi v „Illyr. Bl.“, l. 1833, štev. 6.—8

Ker se ne nahaja ta zabavljica ali „sršen“ v Prešérnovih „Poezijah“ (1847, v Ljubljani natisnil Jož. Blaznik), naj jo pre-tiskamo iz „Krajske Zibelice“ 1832, III. 20:

„V Ljubljani je dihur, ki noč in dan žre knjige,
Od sebe pa ne dá nar manjši fige.“

Na prigovor Čopov, da se pisava po Kopitarjevo ne dá zvršiti ali uresničiti. ¹⁾ odgovori Kopitar, da jo je zvršil razen Metelka res tudi uže „Dainko“. —

„Na kratko, po našem — veli Kopitar —“ nauči se (kakor nekaj v Atenah) vsaka navadna buča vsaj v osmih dnéh pošteno čitati na vse žive dni; po vašem potrebuje pa [Angličan] več let, kakor toži angličanski slovničar Sheridan“. —

Posebnega znamenja za polglasnik Kopitar ni hotel pogrešati nikakor za slovensko (oziroma za kranjsko-slovensko) narečje, rekši, da je potrebno, zato ker se brez njega ne dajo po kranjsko-slovenskem izgovarjanju pošteno napisati besede: p 2 s [pes], t 2 š, t 2 n 2 k, ter sto in sto drugih.

Po mnogih drugih učenih in šaljivih besedah Čopu namenjenih veli Kopitar na posled, da se bode držal vedno tega, kar velevala bojna pravica in čast, ²⁾ da se pa, ako se po teh besedah Čop ne prevéri, ³⁾ ne misli več pripraviti ž njim, spominjaje se izreka, ki ga je (prav po Goethejevo) povedal modri Leon Mediaevus:

„Hoc scio pro certo, quoties eum stereo certo,
Aut vinco, aut vineor, semper ego maculor.“

[To vem izvestno, kolikorkrat se z blatom bojujem,
Naj premorem al' ne, vselej oblatim se jaz].

To je bilo res prav po Goethejevo povedano.

Odzove se nato Kopitarju Čop v posebni prikladi k številki 30. „Illyr. Bl.“ pod napisom: „Slovenischer ABC-Krieg Nr. 3“ in s podpisom „U (für Hrn. K. mit dem Beisatze: ironice)“.

„Je li vsa ta abecedarija vredna“, veli Čop, „da se tako psuje!“

Po pregovoru: „kakor se posojuje, tako se povračuje“, — veli gosp. J. Marn — ošteje pa vendar tudi on Kopitarja, umije Čelakovskega in prepusti Prešérnu, naj se umije sám.

Vendar je pokazal Čop ukljub temu razporu, kako mu je še zmérom v čisljih Kopitarjeva velika učenost, in da se neče pri vsem tem dotikati njegove po pravici zaslužene evropske

¹⁾ „Hr. U. nennt unsere Schreibung unausführbar.“

²⁾ „Genug, dass er uns nie jenseits der Grenzen des strengen Kriegsrechtes und der Ehre finden soll.“

³⁾ „... sollte Hr. U auch nach diesen unseren . . . Erklärungen nicht zur „bona fides“ zurückkehren.“

slave. ¹⁾ V isti pravdi ni kratil hvale ni Kopitarjevi slovnici, katero jej je prepéval uže poprej, ki je pa prišla na dan stopram po Šafaričovi smrti. (Gl. „Gesch. der südslav. Lit.“ 1864, I, 36). Ista knjiga nam svedoči, kako je učeni Čop preslavljal Kopitarja tudi zaradi njegove druge delavnosti, učenosti in bistroumnosti, pokazani pri presojevanju različnih knjig po različnih časnikih, in Čop je bil prvi, ki je še za življenja Kopitarjevega izprožil željo, ²⁾ naj bi se odlični manjši spiski Kopitarjevi zbrali in izdali na korist jezikoznancem, ne samo slovenskim, nego i drugim.

Vendar je bil menda razpor po abecedni pravdi kriv, da se je tudi Čopa prijela „Pantilijeva“ laž, — kar smo omenili uže poprej, ³⁾ ter je Kopitarja tako bolelo.

Pregledal je in spametil se pa vendar učeni Čop, kakor se je zdelo, predno —

„V Save deréče valóv tam vrtinčinah smrt ga zasači.“ ⁴⁾

Kopitar pa Prešérn. ⁵⁾

Povedano je bilo malo poprej, kako je Kopitar vsled Čelakovskega presodbe, (mlademu nadopolnemu pesniku dr. Fr. Prešérnu sila ugodne), pičil i tega „ljubljenca“ Čopovega. A zakaj? — Brez dvojbe zato, ker je i dr. Prešérn nasprotoval ubogi „metelčici, ter zložil bil óni sladkosnedni sonet, ki ga je priobčila „Kr. Zhbeliza“ (III. 1832 na str. 28) pod napisom „Zherkarfka pravda, ⁶⁾ in se začenja z besedami:

„Al práv se piše kaŭa ali kafa,“ —

a naposled veli:

„Obhaja taka misel nas Slovence,
 „De pravdajo se ti moŭže mor'biti,
 „Za kar so se nekđajni Abderiti
 „V sloveči pravdi od oslove sence“.

¹⁾ „Wenn wir im gegenwärtigen Aufsätze die Ansichten des Herrn Kopitar mehrmals zu bestreiten veranlasst werden, so wollen wir dadurch seiner wohlverdienten Celebritaet, die unserer Anerkennung nicht bedarf, keineswegs nahe treten.“ (Čop v „Slowen. ABC-Krieg“ 1833, str. 2, iz posebne priklade k „Illyr. Bl.“, štev. 13.)

²⁾ Prim. „Gesch. der südslav. Lit.“ in ABC-Krieg, oziroma J. Marn. „Jezičn.“ 1880, str. 3—4.

³⁾ Gl. str. 82.

⁴⁾ Prešérn. „Poezije“ 1847, str. 96.

⁵⁾ Roj. v Vrbi na Gorenskem 3 dec. 1800, umrl v Kranju 8. febr. 1849.

⁶⁾ V Prešérnovih „Poezijah“ 1847 na str. 158 (z novim, t. j. sedanjim pravopisom).

Sosebno poslednje besede razžalile so menda ponosnega Kopitarja; zato je v znani svoji „poslanici“ (poslani Metelku in razglašeni nato po tisku) pičil tudi Prešérna.

Ali — zadela je kosa ob kamen.

Zadeti pesnik — mlad, vroče krvi in poln pikre šegavosti, kakor Kopitar, — nabrusi pero ter napiše pikri sonet: ¹⁾

„Apêl podóbo na ogled postavi“,

(sê sklepom): — „Le čevlje sódi naj Kopitar!“ ²⁾

Dopovedati je hotel s tem razžaljeni pesnik učenemu jezikoznancu in slovničarju na ta pikro-šaljivi način: naj sodi samo jezikoznanske, a ne lepoznanških (pesniških) stvari. —

Kako gorák je zato Prešérn ostal Kopitarju do onkraj groba, svedoči nam znani „zabavljivi napis“ Kopitarju namenjen:

„Nosil učeno glavó z častjó sim itd.“

Vendar je bil ta slavni pesnik tako pošten, da je „Kopitarju jezikoznancu“ priznaval veljavo v jezikoznanških rečeh celó — v „nebeski diki.“ ³⁾

Ko je namreč Dobrovský „na ónem svetu“ Kopitarja (ki je bil vprav prišel iz sveta) poprašal s pesnikovimi besedami:

„Al Dubróvničanov, sêrpski al már vérlí hrovaški

Jêzik pišejo Gaj, Gaja goréča druhal? —“

odreže se Kopitar — prav po Kopitarjevo (pa tudi po Prešérnovu) ter rzsodi tako:

„Gaj daničar, daničarska druhal svoj pišejo jezik,

Slavšine tí júžnih so janičárji dežél. —“

Oba — Kopitar in Prešérn — premda velika nasprotnika med seboj, nasprotovala sta zopet „ilirščini“, katere se je bil poprijel v Zagrebu malo poprej Gaj s svojimi mladimi živimi sledniki vred, popustivši poprejšnjo „kajkavščino“.

Velika zamera je nastala zarad tega med rodoljubi, ki jih poštuje zdaj — ko so nas zapustili na veke, in je jenjala človečja strast, — vês jugoslovanski svet.

Istina je: vsi so bili rodoljubi: Kopitar in Gaj, dr. Prešérn in Stanko Vraz itd., — kajti vsi so hoteli osre-

¹⁾ Prišel je z jedno latinsko in s trami prehudimi nemškimi zabavljicami vred prvič na svetlo v „Mlyr Bl.“ 1833 v posebni prilogi s poslednjim Čopovim spisom vred pod napisom „Literarische Scherze in August Wilh. Schlegels Manner“ s podpisom: Vom Doctor-Dichter P**. Prim. njegove „Poezije“ 1847 na str. 160.

²⁾ V omenjeni posebni prilogi (l. 1833) čitaš „kopitar“, v „Poezijah“ pa uže „Kopítar“.

³⁾ Prim. v „Poezijah“ na str. 113 zabavljico „Daničarjem“, t. j. Gajeveem, imenovanim onako po „Danici ilirski“.

čiti narod jugoslovanski; samo gledé načina, kako bi se dal uredničiti ta blagi namen, niso bili jedinih misli. —

Gaj je zmogel na hrvatski, **Kopitar** (po Vuku) na srbski strani, — pa „mirna Bosna“.

Tej dvojni zmagi nasledek je sedanjí, **Srbom in Hrvatom občni književni jezik in jedini hrvatsko-slovenski pravopis**, (ki nas veže tudi s Čehi). Kolik dobiček! —

Za popolno jedinstvo v pravopisu naj pa vsem Slovanom bodočnost skrbi!

Kopitar pa Ravníkar.

Dokler je bil Matevž Ravníkar, naposled škof Tržaški, (roj. 20. sept. 1776 na Vačah na Kranjskem, umrl pa 20. nov. 1845 v Trstu), bil je poprej v Ljubljani učitelj veroznanstva (dogmatike) in ravnatelj modroznanskih šol itd. in znameniten pisatelj slovenski. — Ko je prišla Kopitarjeva sloveča slovnica na svetlo, začne jo mož marljivo prebirati in premišljevati — na velik dobiček sebi, pa tudi slovenskemu ljudstvu; kajti Kopitarjevi slovnici je se treba zahvaliti, da je Ravníkar popustivši poprejšnjih naših pisateljev neslano nemškovanje, počel pisati lepo čisto slovenski ter ponujati starim in mladim zdrave dušne paše, tako da se šteje po njegovih izvrstnih spisih nova doba književnosti slovenske. Zato si ni mogel Kopitar kaj, da ne bi bil v lastnem životopisu vzel v misel sosebno tega dvojno imenitnega učenca ali slednika, ki mu slové najbolj „Zgodbe sv. pisma za mlade ljudi“ (v Ljubljani 1815, 1816). S pohvalnimi besedami omenja pa Kopitar tudi [Ravníkarjevega] prevoda pobožnih knjig po imenu: „Šveta malha“ (v Ljubljani 1813) in „Perpomozhik Boga prav íposnati itd.“ (v Ljublj. tudi l. 1813).

Učitelj Kopitar veli naravnost, da se je iz teh dveh spisov [tedaj iz spisov svojega učenca] naučil marsičesa.

Znano je tudi, da sta si ta imenitna rojaka dopisavala vzlásti o novi abecedi, kako bi se namreč dala „latinica“ dopolniti s „cirilico“ po Kopitarjevih pravilih.

V 3. delu svojih „Zgodeb sv. pisma“ (1817) na str. 325 napovedal je bil Ravníkar uže, da hoče z latinskimi črkami scer, pa po Kirilovo tudi on „v prihodno“ pisati, in torej črk, „kar nam jih manjka, prínarediti“.

Vendar se je hotel poprej in to l. 1820 posvetovati še s Kopitarjem in Dobrovskim (ki je bil ondaj uže v Beču pri Kopitarju) in se odpravi zato z Metelkom i. dr. v Beč na abecedni shod. —

Ker se može niso mogli zjediniti gledé vseslovanske be-

sede, dal je Ravnikar ondi narisati menda 11 novih pismenk ter podbadal nato Metelka, dokler jih ni prejel v svojo slovnico. Ravnikar je tedaj pravi oča „metelčici“, ¹⁾ osnovani po Kopitarjevih pravilih, (četudi ne povse po njegovi volji).

Po Kopitarjevih trebalo bi pisati kakor srbščino, tako i slovenščino véрно po národni govorici; vendar nismo niti čitali, niti slišali praviti, da bi bil grajal Ravnikarja zato, ker je začel v slovenščini rabiti tudi stari deležnik (particip) na „-ši“, premda je med našim ljudstvom potihnil (do malega) popolnem, zato ker med ogerskimi Slovenci še dandenes krepko živi. In od Ravnikarjeve dobe rabi zarad kratkoče vsaj po malem tudi našim pisateljem. K o p i t a r p a R a v n i k a r, — oba imenitna slovenska sina — ostala sta si prijatelja do smrti.

Kopitar pa Slovanstvo v obče.

Oni trenotek, ko je bil naš Kopitar začel iznenadi spisávati slovensko slovnico, prešinila ga je silna ljubezen ne samo do slovenščine, ampak do slovanščine in slovanstva sploh.

Svedoči nam to uže prvo njegovo pismo slavnemu Dobrovskemu iz „bele Ljubljane“ 30. marca 1808 poslano, [ki nam je pa dospelo mnogo pozneje v roke nego Dobrovskega odpis].

Iz vsega srca želel si je uže ondaj priti najprej na kaki dve leti k „mojstru“, potem pa v kako obilno knjižnico, n. pr. v cesarsko na Dunaj.

Hotel se je posvetiti sosebnó slovanski zgodovini in postati „slovanski Muratori“, jako ga je pa vleklo na-se tudi slovansko jezikoznanstvo. ²⁾

Predno se mu je pa ta druga želja res izpolnila dve leti nato, dopisoval je Dobrovskemu, (ker ni mogel k njemu) iz Ljubljane in z Dunaja z neizrečno veliko marljivostjo in gorečnostjo pravega slovanskega rodoljuba.

Ves ogenj za slovansko vzajemnost pošiljal je Kopitar Dobrovskemu — učencu učitelju — prave „poslanice“ o premili naši slovenščini za znanstveno rabo.

Njegova gorečnost za slovanščino bila je tolika, da se je v istem (prvem) pismu „mojstru“ dragovoljno ponudil za dopisnika namesto Vodnika, — na veliko radost „mojstru“ ali učitelju, ki si je priljubil bistroglavnega učenca mahom na vse žive dni.

¹⁾ Glej v posebni prikladi k „Illyr. Bl.“ 1833, štev. 22 na 3. str.

²⁾ „Der Wunsch meines Lebens wäre, ein paar Jahre an Ihrer Seite, Meister! mich vorzubereiten und dann an eine reiche Bibliothek, etwa die kaiserliche in Wien, zu kommen, u. d. slavischen Geschichte das zu werden, was Muratori der italienischen ist, — slavische Sprachforschung würde mich freilich auch sehr lebhaft beschäftigen. — (Iz omenjenega pisma; glej Jagić „Arch.“ IV. (1880), str. 672).

Ne smemo se načuditi zdravemu razumu, ki nam govori iz Kopitarjevih jezikoznanskih „poslanič“. —

Prišel je bil Kopitar (proti koncu l. 1808) pravoznanstva se učiti, ¹⁾ pa se mu odpové uže drugo leto povse, ter stopi iz prevelike ljubezni do slovanstva v znanstveno svetišče, po katerem je hrepenel tako živo.

Spomina vredne so besede, ki jih čitamo v omenjenem listu Kopitarjevem Dobrovskemu poslanem z Dunaja 7. apr. 1809, tedaj predno je bil dobil še prvo trdno službo.

„O! naj bi bil jaz samo slovanski kustos v pridvorni knjižnici, nastala bi velikanska tiskarnica slovanska [na Dunaju]“. ²⁾

Ali iskreni rodoljub ni čakal dotlej, da bi postal „slovanski kustos“ nego je skrbel za tako potrebno napravo brez zamude.

Na Ogerskem imela je ondaj samo vseučiliščna tiskarnica v Budimu pravico cirilski tiskati, in je bila jako „draga“; njeni izdelki pa sila slabi.

Ponudi se (po Kopitarjevem napotku) neki Dunajski tiskar, ki je tiskal poprej samo grški, da si hoče nabaviti i slovanskih pismenk, ako mu bo de pošiljal tudi metropolit iz Karlovcev (Karlovitz) svoje stvari tiskat.

„Sramota je, reče Kopitar, da je ní na Dunaju, dasi so v prostrani Avstriji tri četrtine njenih narodov slovanske“ in napiše 12. sept. 1812 tedanjemu metropolitu Stratimiroviću list, v katerem ga podbada, naj pomaga tako potrebni napravi na noge. ³⁾ Na žalost — brez vspeha.

Ali Kopitar ni miroval, dokler se mu ni izpolnila srčna želja ter nastala slovanska (cirilska) tiskarnica tudi na Dunaju pri Jermercih (Mehitaristih).

Iz navedenega dopisa Stratimiroviću vidimo, da je hotel Kopitar ondaj nadaljevati tudi „Slavina“ in da si je bil pristavil uže mnogo priprave iz Cojzove in dvorske knjižnice. Spomnivši se pa, da mora biti metropolitiska knjižnica v Karlovcih z ruskimi in staroslovenskimi rokopisi bogatejša, zaprosi Stratimi-

¹⁾ Cojz je želel, naj bi se K. učil pravoznanstva, poleg tega se pa dobrovoljno pečal tudi sè slovanščino. Iz Kopitarjevega še ne natisnjenega pisma Dobrovskemu z Dunaja 7. apr. 1809, t. j. iz izpiska pokojnega dr. L. Glückseliga. Temu je bil namreč gosp. dr. Miklošič po Kopitarjevi smrti priobčel Dobrovskega liste, pošiljane Kopitarju, zato da bi spisal Kopitarjev životopis. Ker je pa dr. Glückselig odšel v Prago, zapustil je oni rokopis sè svojim tiskanim zapiskom vseh važnejših manjih spiskov Kopitarjevih gosp. dr. Miklošiču, on pa iz gole ljubavi prepustil zdaj oboje nam za porabo. Bodi mu za toliko ljubav drugič očitna hvala!

²⁾ „O man lasse mich nur slavischen Custos an der Hofbibliothek werden, es soll eine grossartige slavische Buchdruckerei erblühen.“

³⁾ „Durch die Protection einer solchen Druckerei würde Ew. Excellenz, so scheint es mir, Dero erhabenen Verdiensten um die österreichischen Slaven griechischer Kirche und um die ganze slavische Literatur die Krone aufsetzen.“ („Срп. Зора“ 1879 str. 69; op. 6).

roviča, naj bi mu dal prepisati dotični imenik in mu poslal ta prepisek. Ali — „žalibože!“ — ni ta prošnja ni bila uslišana. —

Uže dve leti poprej (1810) izprožil je bil Kopitar pod napisom: „Patriotische Phantasien eines Slaven“ ¹⁾ tudi to željo: kakor se uči česki jezik na Dunajskem vseučilišču in Terezišču, tako naj bi skrbela Avstrija tudi za vse druge Slovane svoje; vsi pa dobili svoj delež (s Čehi vred), ako bi se postavila na vseučilišču Dunajskem poleg stolice za češčino in druge jezike, tudi stolica za staroslovenščino; s časom bi pa utegnila iz tega zavoda nastati v tem središču sredinska akademija slovanska („slavische Central-Akademie“).

Izpolnila se je vrlemu rodoljubo prva želja, četudi stopram po njegovi smrti; drugo uresniči morda — bodočnost.

Za francozke vlade seznanil se je Kopitar s francozkimi častniki, ki ga naprosijo, da jim popiše vse slovanske národe avstrijske.

Zve to redarstvo in ga pozove nekega dne na odgovor. Ta se pa odreže tako modro, da je prišla njegova nedolžnost mahom na dan; uveri se pa o tej priliki strogi predsednik, da se je nameril na bistro glavico, in Kopitar dobi — ne dolgo potem (iz početka decembra m. 1810) — službo (knjižnega pregledovalca za slovanske in novogrške knjige z 800 gld. na leto), a nekoliko dni na to še lép kolač za božič, t. j. prvo trdno službo v dvorski knjižnici.

Presrečni rodoljub, (ki je bil uže l. 1809 „Iliriji oživljeni“ posvetil več navdihnjenih spisov), začne zdaj obdelavati književno polje na vse strani, a najbolj slovansko — po različnih časopisih, imenovanih in neimenovanih (med te spada tudi „Archiv“ slovečega bar. Hormayra, s katerim se je bil seznanil na Dunaju po Dobrovskega priporoki mahom iz početka). Do l. 1814, predno je šel po znanem poslu v Pariz, napisal je bil za omenjene časopise uže premnogo razprav, presodeb, učenih preprirov itd. Jako zanimljivi so njegovi spiski o rumunskem, albanskem in novogrškem jeziku; ali nas zanimajo najbolj oni, ki se tičejo slovanske književnosti in slovanstva sploh.

Dasi je svoje izvrstne spiske podpisoval samo s črko K. ali pa J (= Jernej), spoznali so jih zvedenci vendar skoraj vselej po značajni pisavi Kopitarjevi, ter jih ne samo čitali, nego i uvažavali. — Posebno slovél je pri Slovanih njegov uže večkrat omenjeni spis: „Patriotische Phantasien eines Slaven“, ki je izišel prvič v „Vaterl. Bl.“ 1810, nato pa predelan pod napisom: „Blick auf die slavischen Mundarten, ihre Literatur und die Hilfsmittel, sie zu studieren“ (Pogled na slovanska narečja in njihovo književnost s pomočki vred za nauk) na novo v „Wiener

¹⁾ „Vaterl. Bl.“ III. 87—93 (gl. „Kl. Schr.“ str. 61 in 70; 14).

allg. Literaturzeitung“ l. 1813, šte. 34—35, ter bil potem še večkrat pretiskan ter na druge jezike preložen.¹⁾

Uže pred l. 1814, (sosebno pa od l. 1813, ko sta bila začela avgusta meseca „Novine serbske“ na svetlo dajati mlada rodoljuba D. Davidovič in D. Frušič, katerima je hodil jako na roke), poganjal se je Kopitar sosebno za srbsčino, in to, da prestane neslani „makaronizem“ ter se uvede v književnost národní jezik s pametnim pravopisom po njegovih pravilih. Vse to je srečno opravil po velikem trudu in hudih pismenih borbah ta znameniti Slovenec s pomočjo svojega vrlega srednika in prijatelja Vuka, kar smo slišali uže v predelu: „Kopitar pa Vuk“.

Vzlasti Kopitarjeva zasluga je, da so dobili Srbi po Vuku l. 1814 prvo srbsko slovnico, še istega leta prvo zbirko národnih pesmi itd., l. 1818 pa prvi srbski slovar in **da rabi zdaj Srbom prekrasni národní jezik in pameten pravopis** (brez nepotrebnege debelega jera) **za književni jezik.**

Da se „obelodani“ Kopitarjevo rodoljubje še bolj, naj priobčimo še to znamenito zgodbo, katero je stari poštenjak in pisatelj česki gosp. Ant. Rybička zvedel na ravnost iz Vukovih ust²⁾ ter razglasil po „Slovníku naučnem“ (IV. l. 1865 pod imenom „Karadžić“).

Ker ni hotelo Dunajsko redarstvo po l. 1820 iz znanega vzroka dovoliti, da bi se bile Vukove pomnožene „Srpske narodne pjesme“ tiskale v Beču, moral je ubogi Vuk — kar še pametimo — potovati v Lipsko, ter jih ondi tiskati (pri Haerdtlu in Breitkopfu l. 1823—1824).

Prepovedalo je pa bilo Dunajsko redarstvo ta tisk na Dunaju Kopitarju ukljub. Ali kaj stori Kopitar, ko so dospele prepovedane Vukove narodne pesmi za prodaj v Beč? —

Po svoji oblasti kakor knjižni pregledovalec dovoli on, da se smejo te knjige razprodavati brez kake spotike. In ko se vrne Vuk iz Lipska v Beč, najde svojo novo izdajo uže pri Bečkih knjigarjih na prodaj.

Nedolgo potem pa pokliče redarstvo Vuka in Kopitarja na odgovor. Dolgo se je vlekle izpraševanje in preiskovanje; vendar so deli stvar na posled „ad acta“, in obveljalo je naposled srčnemu Kopitarju, da so se Vukove srbske pesmi smeje prodavati nato tudi po domačih deželah. —

Obilo je pomagal vrli Kopitar Vuku tudi pri spisavanju prvega srbsko-nemško-latinskega slovarja, ki je izišel v Beču

¹⁾ Pod napisom „O slowanskyeh nářečjeh“ l. 1813 v českih novinah Dunajskih, ki jih je vredoval J. N. Hromadko.

²⁾ Tako tudi druge podatke iz življenja Vukovega. To nam je pravil, ni davno tega, g. Rybička v Beču sám. — Ko smo nekđaj mi vprašali Vuka, kakšen je bil Kopitar, odgovoril nam je samo na kratko: „E, to je bio čovjek!“ — Res kratek, a jednat životopis. Obraz pa in oči povedale so nam več nego sto in sto besedi. —

l. 1818 pri Jermencih in imel v sebi kakih 30.000, natanko pa 26.270 beséd. ¹⁾

Iz golega rodoljubja raztolmačil je učeni slovenski sin prijatelju vse srbske besede (pismeno v rokopisu) z nemškimi in latinskimi pomeni.

Vzlasti s Kopitarjevo pomočjo preložil je Vuk prvič i „Novi zavjet“ (zakon), ki je izišel v Lipsku l. 1824 pod napisom: „Versionis Novi Testamenti serbicae specimen“.

Pa zopet imata Vuk in Kopitar sitnosti pri Dunajskem redarstvu. Zatožil je bil namreč nekdo brez dvojbe kakšen starokopitnik „debelojerac“ — o b a, da sta v zvezi z angličansko družbo svetopisensko, (ki je bila ondaj pri nas prepovedana), in z drugimi zunajnimi prepovedanimi družbami itd., pa niso mogli poštenjakoma dokazati ničesar. In kakor se v ognju očisti zlato, da se sveti še bolj, — tako sta si tudi Kopitar in Vuk — kakor veli Srb — „osvetlala obraz“. —

Srbi imajo zdaj, kakor smo uže povedali, književni jezik in pravopis po Kopitarjevih mislih in pravilih, — a ni se jim zato izneverila nijedna duša.

Zdaj se vidi, kako bedasto je bilo „debelojersko“ sumničenje, da hočeta Kopitar pa Vuk Srbe „polatiniti“, zato ker sta privzela v novo srbsko abecedo latinski j. — „Risum teneatis amici! (prijatelji, ne smejte se)!“

Treba nam se vrniti k letu 1820.

Neutrudni rodoljub Kopitar ni nehal podbadati in prositi, dokler ne priroma (l. 1820) sedemdesetletni očak Dobrovsky na Dunaj, kjer je pri Kopitarju 18 mesecev izdelával in ž njegovo obilno pripomočjo srečno izdelal svojo slovečo knjigo („Institutiones linguae slavicae dialecti veteris“), ki je izišla ondi pomnožena s tremi dodatki Kopitarjevimi, marca meseca l. 1822, potem ko se je bil vrnil Dobrovsky uže konec l. 1821 v Prag. ²⁾

V XVII. zvezku „Wien. Jahrb.“ l. 1822 na str. 66—107 oznanil in presodil je Kopitar učiteljevo slavno delo, kakor veli

¹⁾ 23. marca 1817 pisal je Kopitar Dobrovskemu: „Vuks rein serbisches Lexikon hat etwa 70 Druckbogen (30.000 Wörter), dazu ich das Deutsche und Lateinische seit Oktober [1816] bis jetzt machen musste. Nun sind wir bereits an der Feile und in 6 Wochen beginnt der Druck itd.“ Spomina je vredno, da se Dobrovskemu pa Kopitarju niso strinjale misli zastran srbo-knjižnega jezika in pravopisa, da se je Dobrovsky poganjal za stari književni jezik ter nadel Vukovim spisom ime: „srbski makaronizem“. (Dr. Glücks. v rokop. str. 12 in v „Oesterr. Bl.“ f. Lit. u. K.“ 1846 (III), šte. 87, str. 677).

²⁾ Znamenito je to, kar piše dr. Glücks. v svojem rokopisu na str. 12: „Kopitar war freiwillig des Lehrers und ältesten Freundes Mitarbeiter, Excerptor, Kopist, Korrektor, ja „Handlanger“ geworden, um nur Dobrovsky's altslavische Grammatik zur Herausgabe zu bringen“. Prim. „Oesterr. Bl. f. Lit. u. K.“ 1846; str. 677 (19).

odkritosrčni mož v dopisu Dobrovskemu 8. maja 1822, po svoji uverjenosti, a vendar z vidnim poštovanjem do spisatelja. ¹⁾ Ali da ni uka žejni učenece neprenehoma drezal starega slabotnega učitelja, nikdar ne bi bila ugledala ta imenitna knjiga belega dne. Da ga je ugledala — to je zasluga rodoljuba Kopitarja.

Potem ko so bili imenitni Dunajski letniki („Wiener Jahrb. d. Lit.“) začeli izhajati l. 1818, pristopi jim Kopitar za stanovitnega sodelatelja ter jim ostane veren do l. 1830; 1829 vredoval jih je (po smrti poprejšnjega vrednika) vse leto tudi sám.

Kopitarju gre posebna hvala, da je bil imenovani časopis tako imeniten tudi za književnost slovansko, in to ne samo po njegovih (brezimenih) nego i po spisih tedanjega prvaka slovenskega (Dobrovskega), ki ga je pa zopet njegov iskreni učenece Kopitar ves čas in z velikim vspehom vnel za presojevanje slovanskih knjig.

Ondi (v IV. zvezku l. 1818) posekal je junaški Kopitar sè svojim ostrim „mečem“ in zdravim razumom mogočnega nasprotnika Vukovega in svojega ter priboril narodni knjigi srbski veljavo na veke.

Ondi (v zv. XXIII. l. 1823, str. 220—274 in v dodatkih l. 1824 zv. XXV. str. 152—168 in l. 1826, zv. XXXIII. str. 288—290) izišla je tudi Kopitarjeva važna „Kormčaja knjiga“, ²⁾ ali prav za prav njegova presodba te knjige, ki ima v sebi pravoslavno cerkveno pravo, o katerem niso vedeli poprej avstrijski in drugi nemški učenjaki in sodniki čisto nič, dokler ni Kopitar [vsled neke pravde, ki se je vršila med zakonskimi ljudmi pravoslavne vere pri najvišem sodišču] omenjene knjige na kratko prevel iz ruskega na nemški jezik.

Ta nemški izpisek je Kopitar izročil slovečemu rojaku Tom. Dolinarju, ondaj na Dunaju cerkvenega prava učitelju, na katerega se je bilo zarad te stvari obrnilo najviše sodišče, Dolinar pa na Kopitarja.

Kopitar je na to priobčil svojo presodbo omenjene knjige (ali po pravem treh takih knjig), in stopram po tem Kopitarjevem spisu zvedeli so nemški cerkvenopravniki, kako je vzhodno-slovansko cerkveno pravo. ³⁾

Približala se je doba, ko je začel Kopitar samotež vredovati važni časopis, o katerem govorimo. — Predno pa korajčimo dalje, ozreti se nam je na l. 1819.

¹⁾ „nach meiner Ueberzeugung aber doch mit sichtbarer Ehrfurcht für den Verfasser“. Gl. Oesterr. Bl. f. Lit. u. K.“ 1846, šte. 87, str. 677 (20).

²⁾ Po Kopitarjevo (ondi) „Kormčaja knjiga“, v dopisu Mušiekemu (2. jan. 1824) „Kormčaja“ t. j. Kormčaja imenovana. Rajši je imel Kopitar „zložene“ pismenke od „rogatih“.

³⁾ Prim. F. A. Bienerjevo knjigo „de Collectionibus canonum“. Berol. 1827, str. 5, Gieselerjevo „Kirchengesch.“ itd.

Ondaj je bil v Pragi prvič tiskan in z nemškim prevodom po svetu razposlan tako imenovani „Kralodvorski rokopis“. ¹⁾ Dobrovský razsodi, da je pravotnen, t. j. da izhaja po njegovih mislih iz konca 13. ali pa početka 14. veka (1290—1310).

Verujoč učiteljevim besedam, oveselil se i Kopitar „Kraljedvorskega rokopisa“, ter ga presodi jako ugodno v časopisu: „Vaterl. Bl. f. österr. Kaiserstaaten“ l. 1819, štev. 9—10. (V tej presodbi govori pa Kopitar samo o „Kraljedvorskem rokopisu“, a ne tudi o „Libušinem soudu“ ali „Zelenogorskem rokopisu“; kajti temu ni priznal pravotnosti nikdar, — kakor ni storil tega ni Dobrovský, ki je zavrgel „Libušin soud“ mahom na prvi pogled, rekši, da je „podvržen“. ²⁾)

L. 1820 imel je Kopitar na Dunaju priliko govoriti z Dobrovskim i o tej stvari itd. — Nasledek tega razgovora je bil, da je začel dvomiti tudi o pravotnosti Kraljedvorskega rokopisa. Jako sumno se je namreč — po besedah Miklošičevih — zdelo Kopitarju vzletiti to, da se nahaja v tem rokopisu [sem pa tam] tudi taka méra, kakoršna je v srbskih narodnih pesmih, ³⁾ ki so bile izišle tri leta poprej v Beču; take mere pa ni v vsi evropski književnosti nego samo v srbskih in bolgarskih narodnih pesmih.

In ko je bil Dobrovský l. 1824 v Hormayrovem „Archiv-u“ štev. 46, a nato v „Wien. Jahrb.“ istega leta zv. 24, očitno se oglasil soper „Libušin soud“, zavrgel je Kopitar 4 leta nato (po „očakovi“ smrti) o posebni priliki vse tako imenovane najstareše česke spomenike, tedaj i „Kraljedvorski rokopis“.

L. 1829 poslal je bil namreč Palacký Dunajskih letnikov vredništvu obširen spis, v katerem se je poganjal za vseh teh spomenikov pravotnost. Kopitar, ki je ondaj sam vredoval omenjene letnike, dá natisniti vës spis na str. 138 i. d.; ali naposled zavrže v opazki vrednikovi na str. 166 vse modrovanje zgodopisca Palackega, rekši, da Palacký z vsemi svojimi besedami ni ovrgel tega, kar je trdil pokojni Dobrovský. ⁴⁾

¹⁾ Pokojni V. Hanka je pisal Dobrovskemu, da je našel ta rokopis na sv. Ludmile dan l. 1817 v Kraljičinem dvoru („v Kralovej Dvore“) v zvoniku, in to sám s kaplanom [P. Borčem]. „Gl. Časop. česk. muss.“ l. 1870, III, 220.

²⁾ Ta rokopis, ki ga prišteva Hanka XI. veku, poslal je „neimenovan domorodec“ po Pražki [mestni] pošti grofu Fr. Kolovratu novembra 1818; (tiskan je bil prvič l. 1819 v Varšavi v „Pravdi ruski“, a drugič v „Kroku“ l. 1822 I. 3 str. 48—61).

³⁾ Vendar zarez (cezura) ni tako pravilna kakor v srb. nar. pesmih ali v J. Trnskega hrvatskem prevodu. (Zagr. 1854).

⁴⁾ „Wir haben — veli vrednik — Hrn. Palacky ausreden lassen, müssen aber doch bemerken, dass der sel. Dobrovsky durch alles oben gesagte von Seiten der Schrift nur bestätigt, von Seiten der Sprache aber bei weitem nicht widerlegt ist“. V isti opazki zavrgel je Kopitar opiraje se na pokojnega Dobrovškega besede tudi „odlomek evangelja sv. Jovana“.

Zbog tega nastane med Čehi in Kopitarjem velika zamera, seosebno pa potem, ko jim je ta učenjak (pod imenom Kozmas Luden) déval Libušin soud, (ki ga imajo za najstarši česki rokopis), na nič tudi v Gersdorfovem „Repert.“ l. 1837;

Ali Kopitar je ostal pri svojem. —

In kaj se zgodi? — Kakor je nekdanj Šafařík po Kopitarjevi smrti preklical svojo poprejšnjo trditev o „glagolici“ ter prestopil k Kopitarju, — tako je prestopil k Kopitarju 35 let po njegovi smrti jeden izmed najodličnejših pisateljev in domoljubov českih, gospod A. V. Šembera, ter pritegnil njegovim mislim najprej samo na pol, t. j. samo zastran Libušinega soudu;¹⁾ drugo leto (po lastnem skrbnem preiskovanju in premišljevanju) pa uže povse t. j. tudi gledé „Kraljedvorskega rokopisa“, ter izdal na Dunaju tudi posebno česko knjigo.²⁾

To se nam je zdelo potrebno v misel vzeti samo zato, da opravičimo našega slavnega rojaka poštenjaka tudi pred ónimi Slovenci, kateri so ga sodili do zdaj morda krivo — po kakoršnjem koli vplivu. — Opravičil je Kopitarja zdaj prav za prav „samovidec“, gosp. Šembera sám, ki je veroval v „Zelenogorski“ in „Kraljedvorski rokopis“ toliko let, verujoč poprej popolnem obožavanima možema Šafaříku in Palackemu; prevéril se je pa mož naglo — sebi samemu na preveliko žalost, — potem ko je začel to stvar sam premišljevati ter oba rokopisa (izvirnika) — oziroma „Kraljedvorskega rokopisa“ véрни svetlotisk pregledovati, preiskovati ter presojevati, in to: ne samo po podobi, nego i po jeziku itd.

Ne moremo razkladati tukaj, kako se je zgodilo, da se je prevéril po toliko letih in pritegnil naposled Kopitarju imenovani česki poštenjak in narodnjak; — opozoriti nam je pa častite čitatelje samo zarad našega slavljenca, da velja i pri stvari staro pravilo:

„Da se resnica prav spozna,
Čuti je treba oba zvona.“

Če pa obvelja naposled to, kar dokazuje gosp. Šembera v obeh omenjenih knjigah z novimi bistrournnimi dokazi, — čudil se bôde svet po pravici potém še bolj nego zdaj — sloveči bistrournnosti Kopitarjevi.

¹⁾ V omenjeni česki knjigi: „Libušin soud“ donněla nejstarší památka řeči české, jest podvržen, tež zlomek evang. sv. Jana. Čehoz důkazy podává A. V. Šembera prof. řeči a literat. české na universitě Videnské. „Z dvěma světlotisky“. „V Vídni. Nakladom spisovatelovym“. 1879. (Jeden teh svetlotiskov kaže nam „Libušin soud“, jeden pa Brizinski rokopis).

²⁾ Pod napisom: „Kdo sepsal Kralodvorsky rukopis roku 1817?“ Objasnuje A. V. Šembera itd. Ve Vídni. Nakladem spisovatelovym“. 1880. (Brez svetlopisa, ki je prišel uže l. 1861 v Pragi na svet).

Kakor je storil stari poštenjak gosp. Šembera to, kar je storil, — samo iz gole ljubezni do resnice, a ne iz sovražtva do svojega naroda, ki ga ljubi še vedno nad vse, — tako se ne more po pravici zdaj več očitati ni Kopitarju, da je nasprotoval tako imenovanim najstaršim českim spomenikom iz sovražtva do českega naroda.

Res, da niso bili Kopitarju po volji vsi slovanski učenjaki; slovanske narode, njihov jezik in pisatelje poštenjake objemal je vrli Slovenec vse z **jednako ljubeznijo**. To nam pričajo njegovi razglašeni in nerazglašeni spisi.¹⁾

Slavnega očaka Dobrovskega smrt²⁾ ni Kopitarja pobila, nego osrčila.

Vemo, kako ponosen je bil na književno nasledstvo in prvaštvo po njem. Zadalo mu je poleg velike radosti tudi dosti skrbi in nevolje. Mnogo drugega časa pobrali so mu učeni prepiri in drugi manjši (vzlasti presodni) spisi. Res, da so bili mnogi izmed njih slovanstvu na veliko korist, ali odbijali so ga mnogo let, da ni dal nikake knjige na svet. Vendar smemo reči, da je po Kopitarjevi zaslugi izišel poljskega jezika najstarši „Svetoflorijanski spomenik“, (ki ga je izdal poljski grof Dunin-Borkowski l. 1834 v Beču, pa soper Kopitarjevo voljo brez nemške besede in se samovoljnimi preuredbami v poljščini. Slišali smo, kaj je storil nato Kopitar, da si zagotovi prvenstvo.

Leta 1836 iznenadi pa bistra glava Kopitarjeva vès slovanski svet z odličnim sadom nenavadne učenosti, se slavnoznanim „Glag. Cloz.“, ter dokaže ž njim, da je „glagolica“ — če ne starša od „cirilice“, tej vsaj vrstnica.

Po njem razglasi znamenite „spomenike Brizinske“ — pravih prededov naših najstarše spiske.³⁾

V njem izproži tudi važni dokaz o panonstvu staroslovenskega jezika in o slovanskega bogoslužja staroslovenskem pričetku.

Kratka staroslovenska slovnica (z dodanim kratkim staroslovenskim slovarjem) v njem prekosila je „očakovo“ posebno v pravopisju in preglasju.

Jako ugodno so Kopitarjeve učenosti prvi obilnejši sad presodili tuji in domači učenjaki: Jak. Grimm, Andr. Schmeller,

¹⁾ Čit. Kopitarjeve spiske: „Slavische Völkerkunde“ („Kl. Schr.“ 120). Faustin Proháčka und Jos. Zlobieky („Kl. Schr.“ 58); — Hromadko's Sprachkanzle und Zeitung in Wien („Kl. Schr.“ str. 196). „Срп. Зора“ 1879, str. 86 op. 2. „Patriot. Phantasien eines Slaven“ itd. itd.

²⁾ Obžaloval jo je Kopitar v pristojni osmrtnici. Gl. „Oesterr. Beobachter“ 7. marca 1829.

³⁾ L. 1812 učil je Kopitar na Dunaju slovanskih jezikov nemškega učenjaka bar. Gviljema Humboldta, ta pa mu poslal drugo leto imenovanih spomenikov snimek.

Mor. Haupt, M. J. Fesl, grof Castiglione, Šafařik i. dr.

Toliko da je obhodil „Glag. Cloz.“ vso Evropo, razglasi se vesela novica, da se je zopet našlo sloveče Remsko evangelje, ki je bilo izginilo nekam za francozkega vstanka l. 1792, ter ga je z Dobrovskim vred jako nerad pogrešal i Kopitar. ¹⁾ Njegovemu bistroumju in trudu se je zahvaliti, da je prišlo zopet na dan.

Kakor kakšen prerok prerokoval je bistroumni Kopitar, da se ta knjiga mora zopet najti; kajti — rekel je — okovana je bila sè zlatom in olepšana z dragim kamenjem.

Res so jo našli naposled po dolgem popraševanju ²⁾ in iskanju v občinski knjižnici Remski, — ali brez drage oprave, kakor je prerokoval Kopitar. ³⁾

Naj se je pa pokazalo potem, da ta knjiga ni starša od 14. veka, dognano je bilo vsaj to, v kakem jeziku in s kakim pismom je bila pisana ta zgodovinska znamenitost. ⁴⁾

Razglasivši po različnih časnikih več važnih spisikov o cerkvenih knjigah ruskih itd. in izdaviši svoja „Miscellanea graecoslavica“ vsled prihoda vélikega kneza ruskega na Dunaj (l. 1840), iznenadil je še istega leta učenjake slovanske sè znano, — rekli bi — hudo oborožano knjigo: „Hesyhii Glossographi discipulus“ itd., ter si pridobil i s tem delom novih zaslug za staroruski jezik, za zgodovino staroslovensko in za staroslovenščino, vzlasti sè svojim popisom glagolskega rokopisa (Asemanijevega), ki si ga je bil Kopitar po svojem prvem prihodu v Rim samo „izpisal“ v knjižnici vatikanski.

Tedaj (1837) potoval je Kopitar, kakor uže vemo, na svoje troške v Rim samo iz znanstvenega namena, t. j. zarad glagolskega rokopisa vatikanskega (Aseman).

Drugič (leta 1842), ko je hotel namreč papež v Rimu na novo ustanoviti rusinsko semenišče in stolico za staroslovenščino, bil je pa v Rim povabljen, in to na posebno priporoko Theinerjevo ter se upotil v „večno mesto“ 28. okt. 1842. Po viši privolji nakanil je bil Kopitar dve leti v Rimu ostati in razlagati „slovansko književnost“ najprej z rusinskimi gojenci, ki so jih dan za dnevom pričakovali v Rim. ⁵⁾

¹⁾ Gl. „Instit.“ praef. pag. XIV in „Glag. Cloz.“ praef. pag. X.

²⁾ Pisaril je Kopitar zarad te knjige na samo na Francozko, nego celo v Rusijo, in to ne brez ugodnega vspeha.

³⁾ „Blätt. f. Unterh.“ 1838, štef. 34 in 35. (Leipzig). Kopitarjevo poročilo.

⁴⁾ Nekdaj so mislili na Francozkem, da je to evangelje starogrško, dokler jim ni povedal nekega ruskega poslanca tajnik, da je staroslovensko, ter na prošnjo korarja Remskega (okolo l. 1721) prvo stran tudi prevél na francozki jezik. (Ondi).

⁵⁾ Iz rokopisa: „Aus einem Privatbriefe Augustin Theiner's (Priester's der Congreg. des Oratoriums in Rom) an Prof. Dr. J. M. Fesl in Wien, ddo. Rom 2. jun. 1846.“

Rad bi bil Kopitar izučil vsaj jednega tako, da bi bil ta po dveh letih učil lahko druge. Izročil je „propagandi“ tudi predlog, kako bi bilo treba povse preurediti in dopolniti njeno slovansko tiskarnico: hotel je dati na novo liti vse slovanske pismenke in napraviti „mátice“ (matrice) itd., omisliti tudi potrebno število ruskih pismenk s tiskali vred ter izračunal troške za vse skupaj na 15.000 do 20.000 škud („scudi“). Na nesrečo so pa Rusini, ne vem, zakaj — veli Theiner — predolgo odlašali potovanje v Rim. Prisiljen je bil Kopitar naposled začeti nauk z nekim frančiškanom portugalskim, ki je napredoval jako dobro in dobil naposled od „učitelja“ za spomin slovansko sv. pismo l. 1816, po katero je Kopitar nalašč pisal na Dunaj. Drugi čas je pa prepisoval neutrujeni rodoljub znameniti slovenski rokopis knjižnice vatikanske. Na priporoko Theinerjevo dovolil je papež, da ga je smel Kopitar prepisovati v knjižnici („Bibliotheca Vallicellana) pri Theinerju. ¹⁾ — Prepisal si je vès evangelij sv. Jovana; več ni mogel, zato ker je uže bolehal; druge evangelje je pa samo čital.

Ker pa pričakovanih Rusinov še ni bilo v Rim, vrnil se je Kopitar po šestih mesecih sam rad iz Rima in dospel 7. maja 1843 zopet v Beč. ²⁾

Četudi ni bil tedaj namen dosežen popolnem, vendar ni bilo Kopitarjevo drugo potovanje v Rim brez vspeha za slovanstvo.

Uže za prvega bivanja v Rimu (1837), kadar je prijateljeval ž njim ondi vsaj še na videz Palacki, seznanil in sprijaznil se je bil Kopitar s francozkim krasopisom Silvestrom, ki je pohajal ž njim vsak dan knjižnico vatikansko, ter izdal v esoljni davnopis („Paléographie universelle“). — Ker se učenjakom niso strinjale misli o starosti cirilskega in glagolskega dela, oziroma jezika v obeh delih, ³⁾ — zato se združita oba možaka; in Silvestre dá Remski rokopis po vérnem snimku na svetlobo z učenim predgovorom zgodovinskim, ki ga je prijatelj za voljo spisal neutrudni in žilavi Kopitar sám, a to mu je bilo poslednje delo, — to je bila — kar smo uže omenili — tudi Kopitarjeva „znanstvena oporoka ali zadnja volja“, v kateri je potrdil vse, kar je učil (do malega) kakor učenjak vse žive dní. —

¹⁾ S Theinerjem se je bil seznanil uže l. 1829 v Beču pri „belem volku“, kamor je zahajal l. 1820 in 1821 tudi slavni Dobrovsky z veseljakom Kopitarjem za tako imenovano „slovansko mizo“. Tudi v Rimu se je rad spominjal v veseli družini s Theinerjem in njegovim tajnikom onih kratkočasnih ur na Dunaju.

²⁾ Prvič in drugič imel je K. v Rimu priliko govoriti sè slovečim jezikoznancem Mezzofantijem, ter mu moral obečati svojo slovensko slovnico. (Iz netisk. dopisa Kopitarjevega dr. Feslu 11. febr. 1843.)

³⁾ Po Kopitarjevih mislih sta si oba dela vrstnika, ter izhajati iz 14. veka; nasprotniki pa trdijo, da je cirilski dél iz 1050, glagolski pa iz l. 1395,

Tukaj naj omenimo še samo to, da je Kopitarjeva bistra glava prestvarila skoraj vso slovansko-cerkveno zgodovino devetega veka, in da obveljujejo Kopitarjeve globoke misli ¹⁾ zdaj, ko nehuje stara strast — čim dalje, tem bolj. Tuji nepristranski učenjaki pritegnili so jim že davno.

Ni li to, kar smo slišali do zdaj, lepa vrsta Kopitarjevih zaslug za slovanstvo?

„Kopitarjeva zasluga je pa tudi, da nam je vednost „rodila slavnega Miklošiča; in kaj bi bila slovanska filologija „brez Kopitarja in Miklošiča? — Kopitarjeva zasluga je dalje, da imamo na Dunaju, v Gradcu, v Pragi in po drugih vseučiliščih stolice za slovansko jezikoslovstvo; nadalje da se v Parizu, v Berolinu, v Lipskem in po „drugih nemških vseučiliščih predava slovansko jezikoznanstvo.“ ²⁾

Zasluge Kopitarjeve za slovanstvo priznala je s kraljem pruskim (1842) in papežem Gregorjem (1843) še poprej (1840) cesarska akademija ruska ter osvetnila učenega izdatelja znamenite knjige „Hesyeh. glossogr. discipulus et epiglossistes russus“ sê svojo véliko zlato svetinjo.

Ne moremo si kaj, da ne bi o tej priliki Kopitarjevemu slovanstvu in značaju na čast priobčili te zanimljive zgodbe. V omenjenem rokopisu, ki nam ga je gosp. dr. Miklošič izročil blagovoljno za porabo, našli smo zapisano, da je Kopitar obilo kupnino („den namhaften Erlös“), ki jo je dobil za rusko svetinjo, razdelil med nepremóžna književnika slovanska — Vuka in Šafařika. To je storil naš Kopitar, hoté pospešati kolikor toliko književnost slovansko, ter pokazal gledé Šafařika s tem blagim delom na novo, kakó slavno se je držal modrega nauka: „inimicus causae amicus personae“.

Prevelikih zaslug udobil si je slavni naš rojak tudi kakor knjižni presodnik („Recensent“ ali „Kritiker“). To priznava gosp. dr. Miklošič v razgovoru o vsaki priliki s posebnim poštovanjem do svojega učitelja, ki ga imenuje tudi očitno bistroumnega jezikoznanca in preslavnega moža („sagacissimus philologus“, vir celeberrimus. ³⁾)

To očitno hvalo daje Kopitarju i sloveči Ceh dr. J. Hanuš, ki ga zove, in to po pravici najimunitnejšega knjižnega presodnika v našem veku. ⁴⁾ Največih zaslug v tém oziru pridobil si

¹⁾ Prim. a) „Jahrb. d. Lit.“ 1822 in 1829; 134—138. b) „Glag. Cloz.“ 1836. c) „Das Ausland“ 1836, 228. d) „Oesterr. Geschichtsforsch.“ 1838, III zv.; 501—515. e) „Augsb. Allg. Zeitg.“ Beil.-Nr. 189. f) Hesyeh. Ep. 1840 g) Evang.-slav. „Cod. Rem. Proleg.“ Par. 1843, 1—18.

²⁾ Prim. dopis z Dunaja v „Soči“ 1877, štev. 45.

³⁾ V posvečbi svojega starosloven. slovarja. (Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti. Vindob. 1850).

⁴⁾ „Der grösste Kritiker unseres Jahrhunderts.“ (Mikl. „Slav. Biblioth.“ II, 1853, 201).

je pa Kopitar kakor presodnik **slovanskih knjig.**¹⁾ Velike so po tem takem Kopitarjeve zasluge za slovanstvo.

Kopitar pa Slovenci.

V opazki na str. IV. svoje slovnice pisal je mladi Kopitar, da se kranjske dežele prebivalci, uže kar svet pomni („seit Menschengedenken“), kličejo „Kranjci“, a ne Slovenci (Winden), kakor si pravijo njihovi srodniki na Štajerskem in Koroškem zato, da se ločijo od nemških sodeželanov; na Kranjskem pa ni treba tega razločka zato, kar živé po vsi deželi samo Slovenci.

Po pravici je povedal odkritosrčni Kopitar. Tako je bilo res za njegove dobe in „kar je pomnil tedanji svet.“

(Po znanem pravilu: *divide et impera*“ bilo je to menda tudi jako našim nasprotnikom, da smo se delili Slovenci na toliko imen: „Kranjci“, „Beli Kranjci“, „Črni Kranjci“, „Kraševci“, Bezjaki itd. itd.). — Ali uže tretje leto nato imenoval je Kranjca razločno od **Slovenca.**²⁾

„Sreča, presreča bila je zanj“, — veli gosp. J. Marn, — „da je prišel l. 1799 k blagemu baronu Ž. Zoisu v hišo“. Ondi se je v njegovem in Vodnikovem društvu zavedel zopet slovenskega duha, ki so ga bile omamile starokopitne šole, v katerih je bila ondaj slovenščina — zaničevana tujka.

Ponevedoma — nehoté postal je slovenski slovníčar. Ali primerjaje slovenščino drugim sestram slovanskim in tujim jezikom, uveri se o njenih prednostih, dalje o prednostih slovanskih jezikov mimo tujih. Zaljubi se v milo slovenščino, sladko materino govorigo, — priljubi si pa i slovansčino sploh, kar nam pričajo njegovi uže natisnjeni in nenatisnjeni dopisi slavnemu Dobrovskemu.

Velika zasluga Kopitarju je, da je spisal Slovincem slovensko slovnico, ki je presešla Bohoričevo, Hipolitovo in Pohlino, ter zaslovela naglo po vseh slovenskih in drugih slovanskih deželah, prevejala popačeno književno slovenščino, ter popravila to, kar je zagrešil vzlasti P. Marko Pohlín.

Posebna zasluga Kopitarjeva je, da je zasledil in jako razumno objasn timer dvojno (dovršno in nedovršno) svojstvo slo-

¹⁾ V spisu: „Beiträge zur Uebersicht der serb. Literatur“, piše Kopitar: „Wir werden indessen, so oft wir so glücklich sind, ein neu erschienenenes Werk in dieser oder einer der benachbarten Mundarten in die Hände zu bekommen, es einzeln dem Publikum anzeigen. Aus einzelnen Beiträgen erwächst dann auch ein ganzes. Jeder **slavische** Autor wird unser Institut verbinden, wenn er ein Exemplar seines Werkes gegen **Vergütung** des Preises an die Strauss'sche Buchhandlung einsendet.“ (Gl. „Kl. Schr.“, str. 135—136).

²⁾ V spisu (presodbi): „Slavische Völkerkunde.“ Glej „Annalen für Lit. u. Kunst“, 1811 III. 187—214. („Kl. Schr.“, str. 129).

venskega glagola. On je bil med slovenskimi slovničarji prvi, ki je ustanovil (na str. 310) važno pravilo, da se na vprašanje: „kaj delaš?“ po naše ne sme odgovarjati z dovršnikovim sedanjikom (Praes. verbi perfectivi), nego da treba odgovarjati na tako vprašanje z „nedovršnikom“ (verb. impf.).

Iz posebne ljubezni do materinega jezika ponudi se mladi marljivi domorodec (dokler se je še tiskala njegova negotova slovnica) iz Ljubljane 30. marca 1808 sam rad slavnemu Dobrovškemu namesto priletnega Vodnika za dopisnika, obetaje slovanskemu prvaku, da mu hoče o slovenskih stvaréh nagleje in zvesteje poročati. ¹⁾

Temu (prvem) dopisu z dodatkom („P. S.“) — pravi „poslanici“ — pridela je še obilnejšo književno prilogo — vsega skupaj 15 drobno tiskanih strani. ²⁾

Med temi podatki priobčuje „obožavanemu mojstru“ ena dvéh celih stranéh tudi izpisek iz svoje (ondaj še nenatisnjene) slovenske slovnice, in to imenske sklanje in glagolska spregala.

Kako je bilo Kopitarju žal, da je moral Linde (za svoj primerjajoč poljski slovar) zajemati iz tako kalnega vira, kakoršen je bil P. Marko za slovenščino! — Na vso moč se je trudil naš Jernej, — trd Slovenec, kako bi namesto popačene meščanske — posadil na njeno mesto čisto, národno slovenščino.

To mu se je tudi posrečilo. Njegova je opravila, da se počno slovenski pisatelji potler bolj zavedati svojstva slovenske govorice ter niso več tako nemškovali, kakor v poprejšnji dobi.

Za izgled — kako se ne sme, in kako treba sloveniti — priobčuje na str. 88—95, kako nespretno je poslovenil P. Hipolit, a koliko bolje Vodnik nekatere oddelke iz „sveta v obrazih“ (Orbis pictus).

Pridobila je Kopitarjeva slovnica — Ravnikarja, in to je Kopitarjeva zasluga.

V zaslugo se mora šteti vrlemu domorodcu tudi dodatek („Nachschrift“, str. 385—460). V njem je popisal na Dunaju vse slovenske knjige novovrske dobe z glagolskimi in cirilskimi spisi (iste dobe vred, ki jih je našel ondi v pridvorni knjižnici). Kako se je oveselil, da je zasledil ta zaklad. ³⁾

Mahom iz prve njegove „poslanice“ preudaril je Dobrovský iskrenega Slovenca ter se sprijaznil z njim pri tej priči na veke.

¹⁾ „Im Bewusstsein meiner reinen Absichten und in der Ueberzeugung, dass ich zu dem würdigsten und wärmsten Freunde der Slavität rede, wage ich es sogar mich selbst als einen fleissigeren Correspondenten pro slaviciis, quam est Vodnicus, Ew. H. W. hiemit vorzuschlagen.“

²⁾ Glej Jagić „Arch.“ 1880, str. 670—685.

³⁾ Gl. Kop. „Gramm.“, str. 388.

Kako vesel je bil Kopitar prvega očkovega odpisa, vidi se iz Kopitarjevega drugega dolgega pisma, zopet prave „poslanice“ Dobrovskemu iz Beča 6. febr. 1809.¹⁾

Razodevši „mojstru“, kako rad bi se posvetil iz posebne ljubezni do lepega slovanskega jezika ves slovanstvu itd., vpraša nadalje ga za stran več jezikoznanskih in zgodovinskih reči.²⁾

Vrli Kopitar pa svojega učitelja tudi z veliko gorečnostjo podučuje, i to o slovenščini in njeni književnosti, zato da bi bil slavni jezikoznanec pošteno „podučen“ v vsem, kar se tiče premilega našega jezika.

Podučil in preučil ga je res, — nekoliko sè svojo slovnico, a nekoliko z dopisi — da ni sodil slovenščine potem več tako krivo, da ne rečemo, zaničeval, kakor poprej po nespretnih spisih Truberjevih, Pohlinovih i. dr.

Slišali smo, kako je preklical slavni možak nato vsako krivico, katero je storil slovenščini ponevedoma, ter jo cenil toliko več.³⁾

Kolika mu je tudi druga „poslanica“, kolika je Kopitarjeva marljivost, — kolika ljubezen do slovenščine in slovanščine sploh!

Ker je vneti rodoljub čutil, koliko napotje je pri nauku slovenščine in drugih jezikov slovanskih tako različna „abeceda“, zato vzdihuje, kakor v svoji slovnici, tako naposled uže v drugi poslanici po „jedini abecedi“ vsaj za ono polovico Slovanov, katerim rabi „latinica“.

Odlični poštenjak ostal je véren svojim obljubam tudi potem, ko je bil na trdnem, vzlasti véren Slovenec. Neprestano se je zanimal za mili materin jezik. — S posebno radostjo je segal po novih slovenskih knjigah ter jih hvalil rad očitno, — če so bile kolikaj hvale vredne.

Kako se je veselil „kranjski Slovenec“, ko so dobili štajerski Slovenci l. 1812 slovensko stolico (licejsko) v Gradcu in je bil mladi nadepolni J. N. Primic izbran za učitelja

¹⁾ Začenja se z besedami: „Wie unendlich angenehm mich Ew. Hochw. gütige Zusehrift, die mir diese Tage über Laibach zugekommen, überrascht habe, brauche ich nicht zu sagen.“ — „In der Zwischenzeit (seit jener meiner Zusehrift vom 30. März 1808) hat sich eine Veränderung mit mir zugetragen, die ihren Grund in meiner Liebe zur schönen slav. Sprache hat.“ (Jag. „Arch.“ 1880; 685).

²⁾ Na ta vprašanja odgovoril mu je Dobrovsky v dveh pismih tudi pravih „poslanicah“ (13. marca 1809 in 1. jan. 1810), iz katerih smo uže priobčeli poglavitne stvari.

³⁾ S temi izvornimi besedami: „Ich bitte Ihrem Dialekt jedes Unrecht ab und schätze ihn nun höher aus ihrer Grammatik und der neuen Bibelübersetzung (Iz Dobr. pisma Kopitarju 1. jan. 1810; gl. Jag. „Arch.“ 1880 na str. 521).

„lepe slovenščine, ki je za petje skoraj tako pripravna kakor talijanščina.“¹⁾)

Ves v ognju od prevelikega veselja opominjal je goreči rodoljub Primca očitno, naj začne mahom „popisovati“ slovenske besede po Štajerskem navadne — za slovenski slovar, ter mu svetoval prijateljski po svoji izkušnji, kako bi se dalo to imenitno delo naj brže in vspešnejše opraviti; samo naj ne odlašaja predolgo nabranega ali izpisanega tiskati dati, da se mu ne pripeti kakor Japelju, Kumerdeju i. dr., ki so odlašali (samo da bi nabrali vse), izdati svoj slovenski slovar dotlej, da jih je prehitela smrt.

Ni nam treba praviti, da so se razletele te domoljubne besede kakor glas — vpijočega v puščavi. — Izda pa pohvaljeni J. N. Primic l. 1813 v Gradcu vsaj „Nemško-slovenske branja“.

Zanimljivo je čitati, kako spretno presoja Kopitar to knjigo in popravlja zmote pisatelju, slovenščine učitelju. — „Die Vodnik'schen und Jarnik'schen Gedichte ehrenvoll ausgenommen, muss Recensent bekennen, dass er oft mehrere Seiten lesen musste, bis er auf einen durchaus echt slovenischen Satz stiess.“

Vidi se iz slovenskih popravkov, kako dobro je znal Kopitar našemu jeziku svojstvo.²⁾)

Pokazal je pa Kopitar naposled tudi svoje blago srce, kakor mu je bila hvale vredna navada pri takih presodbah. Pohvalivši namreč gredoč dve novi knjigi (omenjena prevoda Ravnikarjeva) zarad lepe, čiste slovenščine, veli konec obširne presodbe:³⁾ „Wenn sich Herr Primic nach solchen Mustern bildet und durch Umgang mit dem besonders von Städten entfernten Landvolke mehr in den Genius seiner Muttersprache einzudringen sucht, so dürfte er bei seinem lobenswürdigen Enthusiasmus in der Folge etwas befriedigendes liefern, was Recensent wünscht und hofft“.

Kopitar je zmote v Primčevi slovenščini grajal, pa jih tudi „sproti“ popravljaj. O taki presodbi smemo tedaj po pravici reči, da ne podira, nego da zida.

Spoznala je Kopitarjeva bistra glava, da je slovenščini poglaviten steber — slovenska duhovščina; zato se je na vso moč trudil in — kako vemo — res tudi pripomogel, da se je — kakor v Gradcu — tako tudi v beli Ljubljani, v glavnem mestu njegove predrage domovine, ustanovila slovenska stolica vzlasti za bogoslovce; kajti za Kopitarjeve dobe bila so slovenščini vrata ne samo po malih nego i po viših (latinskih) šolah celó v domači deželi zaprta. Če pa človek misli in govori toliko let največ po tuje, odvadi se ne samo govoriti, nego i misliti „po naše“.

1) Prim. Kopitarjeve besede v „Kl. Schr.“ na str. 194 v 2. odstavku.

2) Nemeec bi rekel den Geist der slovenischen Sprache.

3) Gl. „Kl. Schr.“ str. 211—228.

Jezik kateri se ne rabi po očitnih učilnicah tudi za višje „pojme“, — zaostaja. Previdel je to bistroumni Slovenec; zato je rekel nekdanj: „Dokler ne začno vsi o vsem pisati v materinem jeziku, dotlej ne bode omikan nijeden narod.“¹⁾

Pa porečeš: „a zakaj ni sam pisal v materinem jeziku?“ — Menda vprav zato ne, ker je bil naš toliko časa zanemarjeni jezik zaostal in ondaj za višje znanstvene nauke, (kakoršne je obdelával Kopitar) še premalo pripraven; a poštenega slovenskega slovarja ni bilo še za Kopitarjeve dobe. Zato je vrli domoljub naganjal vedno, naj se uže popiše slovenski „besedni zaklad“,²⁾ ter se trudil neprenehoma, da se povzdigne na višjo stopnjo z drugimi sestrami vred tudi predragi slovenski jezik, ki je morebiti — kakor je rekel ondi — „vnuk cerkvenoslovenskemu, v katerem sta brata Ciril pa Metod preložila sv. pismo iz grškega jezika“.

Slavno se je vrli domoroдец pri vsaki priložnosti poganjal za milo slovensčino ter se očitno ponašal sè svojo domovino in národnostjo.³⁾

Hvalil je pa, kar se tiče prave, čiste slovensčine, bolj kmete nego meščane in gospodo. Ni zahman napisal v svojem životopisu, da je njegov rojstni kraj „daleč od kakoršne koli vélike ceste“.

Velika radost ga je prešinila vselej, kedar koli je zvedel kaj novega o slovenski narodnosti in govorici. To nam kaže sosebno njegov zanimljivi spisek o „Slovincih v Rezjanski dolini“. ⁴⁾ Znamenite so besede, ki jih je izpregovoril ondi mahom od kraja, in da pokaže tujemu svetu, koliko nas je, dodal je še, da se razprostirajo Slovenci „od Gorice do Blatnega jezera in od ondi do Dunajskih vrat, kamor prinašajo na trg vsak teden perutnine in sočivja na prodaj“.

Spomina vredne so tudi Kopitarjeve besede, ki jih čitamo v njegovem spisku „Slavische Völkerkunde“, t. j. v presodbi Hacquetove knjige („Kl. Schr.“ str. 331): „Uebrigens mag es wahr sein, dass der Deutsche auf die oft glänzende Carriere guter Köpfe aus Krain mit Eifersucht hinblickt; aber ist denn Schande geschickter zu sein als Michel oder Hans?“ —

Tudi kmeta slovenskega bi bil rad (ondi) primerjal nemškemu; ali bojé se za tega, odjenjal je raje, spomnivši se basni, kako se je boril človek z levom.

¹⁾ „So lange nicht alle über alles in der Muttersprache schreiben, kann kein Volk auf Cultur Anspruch machen.“ (Kl. Schr.“ 236).

²⁾ To je imenoval „Inventar des slavischen oziroma slovenischen Sprachschatzes“. (Gl. „Kl. Schr.“ 195, itd.)

³⁾ Gl. „Glag. Cloz.“ str. LXXX; „Hesyeh.“ 48.

⁴⁾ „Kl. Schr.“ 323—330.

Uže v svoji slovnici (mahom v pristopu) povedal je bil slavni narodnjak Slovincem, da pripadajo, dasi so zdaj majhen rod, vendar od nekđaj k jedni izmed največih rodbin med narodi, in kako imenitni so Slovenci tudi po svoji legi. Neizrečno rad in s posebnim ponosom razglašal je imena in jezika slovenskega slavo po svojih spisih in dopisih.

Znano nam je, kako je vedno trdil in dokazoval, da je bil staroslovenski t. j. panonsko-slovenski jezik, (ki je izmed vseh jezikov slovanskih našemu najpodobnejši) — prvi cerkvenoslovanski jezik.

To je potrdil tudi v svoji „znanstveni oporoki“ (druge ni zapustil).

Uže jako boleha je (l. 1844) dobil je v roke Vostokovega staroslovenskega „Ostromirja“ (tiskanega v Petrogr. od 1840 do 1843), prebiral ga s preveliko radostjo ter poslal iz Badna Vostokovu v Petrograd svoje presodne opomnje — poslednje vrstice, katere je napisala Kopitarjeva roka, ki jih pa — neradi pogrešamo v Vostokovi „Perepiski“. ¹⁾

To je bila Kopitarju tudi poslednja radost. In še na smrtni postelji — do zadnjega vzdihljeja zabavljaj se je z „očakovimi“ spisi. —

Oziraje se zdaj na vse, kar je storil slavni naš rojak za **slovenstvo in slovanstvo** sploh, naj sodijo prečastiti domorodci sami, koliko so vredne besede onega neznanega nam moža, kateri je pisal o Kopitarju, „jenž tak mnogo pracoval o Slovanech, a tak málo **pro** Slovany“ (za Slované). —

Res, da Kopitar ni pisal slovanski, oziroma slovenski; ali **največ** tega, kar je pisal, napisal je — kakor smo videli — **Slovincem** in drugim **bratovskim narodom** na korist. Kar je posejal, obrodilo je stoterni sad. —

Po pravici so tedaj ponosni vsi Slovenci na tako slavnega rojaka, po pravici je ponosna vzlasti Kopitarjeva domovina na takega sina, — po pravici sme pa ponosen biti ves slovanski rod na tako slavnega Slovana — po učenosti velikana.

¹⁾ Dr. L. Glückselig v „Oesterr. Bl. f. Lit. u. K.“ 1846, str. 680.

Dodatek.

Zapisek manjših spisikov Kopitarjevih in kje so prišli na svetlo.

(Oni spiski, kateri se — z viri, iz katerih so ponatisnjeni, vred — nahajajo v Miklošičevi zbirki „Barth. Kopitar's Kleinere Schriften“, Wien 1857, zaznamovani so tu najprej od števil. I. do XLIX in z dotično stranjo.)

I.	Selbstbiographie [März 1839]	1
II.	Joachim Stulli	14
III.	Slavische Aufschrift zu Lichtenwald in Untersteier	16
IV.	Slavin von J. Dobrovský	16
V.	Adresse der künftigen slavischen Akademie an den Verfasser des Aufsatzes: „Das vormalige und das künftige Illyrien in der Minerva 1809“	34
VI.	Slavische Sprachkunde. Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache von J. Dobrovský. — Praktische böhmische Grammatik von J. Nejedlý. Horvaczka Grammatika	39
VII.	Ueber die glagolitische Literatur: das Alter der Bukvica: ihr Muster, nach welchem sie gebildet worden: den Ursprung der röm.-slavischen Liturgie: die Beschaffenheit der dalmatinischen Uebersetzung, die man dem Hieronymus zuschrieb u. s. w. Ein Anhang zum Slavin	47
VIII.	Bruchstücke aus der Selbstbiographie des D. Obradović	49
IX.	Serbien oder Servien?	56
X.	Faustin Proháčka und Josef Zlobický. (Nekrologe)	58
XI.	Patriotische Phantasien eines Slaven in to: 1. Slavischer Volksstamm. 2. Slavische Sprache. 3. Slavische Volkszweige. 4. Berührungspunkt der zwei Hauptäste. 5. Geschichte der slavischen Kirchensprache. 6. Literatur der neueren slavischen Sprache in Pannonien. 7. Literatur der katholischen Sloveno-Serben. 8. Literatur der griechischen Sloveno-Serben. 9. Literatur der Russen. 10. Literatur der Böhmen. 11. Li-	

	teratur der Polen. 12. Literatur der Lausitzer-Wenden. 13. Betrachtungen. 14. Auch etwas, was in Oesterreich noch zu wünschen wäre	61—70
XII.	Die Mechtaristen	71
XIII.	Noch etwas über die Mechtaristen	71
XIV.	A. Gazi's griechischer Merkur	73
XV.	Der Berg Athos und Montenegro	76
XVI.	Vollständiger Auszug aus der Selbstbiographie des D. Obradović	79
XVII.	'Ερμῆς ὁ λόγιος (Hermes der Kundige) von A. Gazi	94
XVIII.	Topographische Ansichten gesammelt auf einer Reise in die Levante von J. von Hammer . . .	110
XIX.	D. Obradović (Nekrolog)	113
XX.	Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Wenden, Illyrier und Slaven von B. Hacquet	120
XXI.	Beiträge zur Uebersicht der serbischen Literatur im österreichischen Kaiserstaate . . .	135
XXII.	Miscellen: 1. Ungern ist nicht Pannonien. 2. Ungern, Ungarn oder gar Hungarn. 3. Originalsprachen. 4. Kobold, „Berstuk“ u. „Markropet“. 5. Stalder's Idiotikon. Aarau 1812. 6. Rippe zu Oberburg in Steiermark. 7. Hormover in Epirus. 8. Obradović's erstes Werk. 9. Neckanekdoten. 10. Papa, papež. 11. Erstreben. Anstreben. 12. Becs [Beč], Dunaj, Videň. 13. Pest, Ofen, Budim. 14. Tót. [Wer erklärt uns diesen Namen?]. 15. Königlhase. 16. Debe-kožniki. 17. Sigma. 18. Korai. 19. <i>Μάλλον</i> . 20. Spiritus lenis. 21. Nándor Ispány. 22. Deutsche, Slaven. 23. Długosz. 24. Revision des orthographischen Processes Ungarn oder Ungern? Auch ein letztes Wort. 25. Kollar. Eine Geisterstimme an Herrn Schultes. 26. Cyrillisch. 27. Eigennamen. 28. Feistritz. 29. Paraszt. 30. Smodnik. 31. Leibnitz und Lessing. 32. Madjar. [Unger, russisch „Vengerec“ statt „Vugerec“]. 33. Stef. Leška's Hungaria polyglotta seu Elenchus vocabulorum. 34. Tót. 35. Lengyel, Węgier. 36. Paraszt. 37. Zur Kirchengeschichte Pannoniens und Bulgariens. 38. Griechische Aussprache. 39. Korai's <i>Στοχασμοί</i> . 40. Korai. 41. Historische Frage. [„Zweikampf des Lombergar oder Lambergar und Pégam“, Gemälde auf Bienenstöcken in Krain]. 42. Griechische Grammatik. 43. Jamblich. 44. Grammatische Rüge. 45. Ungern, nicht Ungarn. 46.	

	Bibliographische Anfrage. 47. Völkernamen. 48. Martolos. [Menschenräuber, Menschendieb etc.] 49. Geographische Synonymik. 50. Oeffentliche Bibliothek in Chios. 51. Popovič und sein österreichisches Idiotikon 52. Dachrinnen. 53. Ueber ein österreichisches Idiotikon. An den Herausgeber Friedrich Schlegel. 54. Ueber die musikalische Beschaffenheit der deutschen Sprache. 55. Kosak [u. nicht Kasak]. 56. Zur Geschichte Karantaniens. 57. „Slavonische Kirchensprache“ [po Schlözerju za „altslovenische“]. Tót. 146—181	
XXIII.	Walachische Literatur von G. K. Roža.	182
XXIV.	Schulanstalten für „Nichtunirte“ in den österreichischen Staaten	189
XXV.	Windische Sprachkanzlei in Grätz	193
XXVI.	Hromadsko's böhmische Sprachkanzlei und Zeitung	196
XXVII.	Neugriechische Literatur	198
XXVIII.	Griechische Aussprache von A. Georgiadis	209
XXIX.	Serbische Literatur 1. „Sjeni Dositeja Obradovića“, u. „Oda mojemu prijatelju M. Vitkoviću“. Von L. Mušicki. (Ondi, 784.) Kl. Schr. 2. „Bukvar slavenskij triazbučnyj etc. („Slovenisches Abc in drei Alphabeten, oder erste Anleitung zur Kenntniss der Bücher u. Schriften zum Gebrauche der Slaveno-Serben, verfasst von P. Solarić.“ Venedig 1812	210
XXX.	Deutsch-slovenisches Lesebuch von J. N. Primitz. Grätz, 1813	211
XXXI.	Neugriech. Literatur von A. Christopulos	228
XXXII.	Geschichte des Ursprungs der Römer in Dacien von P. Major	230
XXXIII.	Die deutsche Orthographie von einem Kosaken	243
XXXIV.	Serbische Literatur, 1814	257
XXXV.	Versuch eines schweizerischen Idiotikons. Von F. J. Stalder	265
XXXVI.	„Slovanka“, von J. Dobrovský. Prag, 1814	272
XXXVII.	Literatur der Grammatiken und Wörtersammlungen aller Sprachen der Erde von J. S. Vater	303
XXXVIII.	Vocabolario Milanese-Italiano di F. Cherubini	307
XXXIX.	Griechische Aussprache. 1815	309
XL.	Grammatik der serbischen Sprache nach der Rede des gemeinen Volkes von Wolf Stefanović	310
XLI.	Romanische oder Macedono-wlachische Sprachlehre von M. G. Bojadschi	320
XLII.	Die Slaven im Thale Resia	323
XLIII.	Slavonien und zum Theile Kroatien, von J. von Csaplovics	331

XLIV.	Berichtigung der „Berichtigungen“ des Herrn —y.	344
XLV.	Serbisches Volksliederbuch von Wolf Stefansohn. Zweiter Theil	347
XLVI.	Eine walachische Antikritik	369
XLVII.	Noch ein Wort über Ulrich Lichtenstein's Frauendienst	371
XLVIII.	Ueber die Bibelgesellschaften	373
XLIX.	Ueber den Ursprung und die verschiedenartige Verwandtschaft der europäischen Sprachen, nach Anleitung des russischen allgem. vergleich. Wörterbuchs. Von Ch. G. von Arndt. Frankf. a. M. 1818	378

(Naslednji tiskani spiski niso bili še pretiskani):

50. Dositej Obradović, erster serbischer Volksschriftsteller (Charakteristik. — „**Annalen der österr. Lit. u. Kunst**“, 1810, str. 341—350).
51. Adam Bartsch in Wien u. seine neuesten Arbeiten. (**Vaterl. Bl.** 1812, šte. 19).
52. Ueber die Gailthaler. Aus der „**Carinthia**“ mit [eindringlichen] Vorbemerkungen. (Ondi, 1813, str. 66—67).
53. „Zur Kirchengeschichte Pannoniens u. Bulgariens.“ Auszug aus der von dem macedonischen Hieromonach Ambrosius Pampereus 1802 sine loco in Wien herausgegebenen griechischen Legende von h. Klemen (Cyrill u. Method. **Wien. allg. Lit. Ztg.** 1813. **Intelligenzbl.**, str. 137—139).
54. Bibliographische Notiz über die Handschrift des altdeutschen Gedichtes Gottfried's von Bouillon. („**Deutsch. Museum**“ 1813. VII. zvez., str. 72—76).
55. Förderung von Höfer's „**österreich. Idiotikon**“. („**Wien. allg. Lit. Ztg.**“ 1813, str. 831. [Kurze Anzeige].
56. [Ein raisonnirender] Auszug aus Leak's **Researches in Greece**. London, 1814. (Ondi, 1816, str. 150—160; 180—191; 193—198).
57. Ueber Vuk's serbisches Wörterbuch — und ob der Haupt-Grundsatz aller Literatur, die Muttersprache, blos bei Serben und Neugriechen nicht gelten soll. (Wien. „**Jahrbücher der Literatur**“ 1818, zvez. IV. „**Anzeige-Bl.**“, str. 45—59).
58. Jos. Dobrovský's „**Institutiones linguae Slavicae dialecti veteris**.“ Vindobonae 1822. (Recension sammt Nachschrift. Ondi, 1822, zvez. XVII, str. 66—107).
59. Ueber griechisch-russisch-walachisches Kirchenrecht. (Recension der drei Kormčien der orientalischen Kirche in Europa, u. zw. „**Kormčaja knjiga**“, „**Πηγάδιον**“ u. „**Pravila**“ nebst einem Blick auf den serbischen Zakonik. (Wien.

- Jahrb. 1823**, zvez. XXIII., str. 220—274 und Nachträge dazu **1824**, zvez. XXV., str. 152—168, — **1826**, zvez. XXXIII, str. 288—290. — Obilen spisek).
60. Sam. Gottlieb Linde. Biographie und Charakteristik. (Wien. Jahrb. d. Lit. 1823, zvez. XXIII. Anzeigbl. str. 45—57.
61. „Gerasima Zelića žitije, njim samim na svet izdano“, d. i. Leben, Reisen und Begebenheiten des Gerasimus Zelić, Archimandriten zu Krupa in Dalmatien aus den Jahren 1795—1811. (Recension. — Ondi, **1824**, zvez. XXVI, str. 113—199). —
62. Ueber die Volkslieder der Serben und Neugriechen nach den Sammlungen Vuk's, Fauriel's und deren Uebersetzer. (Ondi, **1825**, zvez. XXX, str. 159—277. —
63. Bulgarische, walachische u. albanesische Sprache und Nationalität. (Fortsetzung des Auszuges aus Leake's Reserches in Greece. (Ondi, **1826**, zvez. XXXIV, str. 111—145).
64. Schreibsystem (und Grammatologie) der Walachen, Bulgaren u. Albanesen bei Recension des Klausenburger „Dictionariu Romanesc u. des Ofner Lexic. valach. lat. etc. (Ondi, **1829**, zvez. XLVI, str. 59—106). —
65. Slovenisirung Griechenlands, über und gegen Fallmerayer's Geschichte Moreas im Mittelalter. Stuttg. 1830. I. (Wien. Jahrb. d. Lit.“, **1830**, zvez. LI, str. 111—120).
66. Erklärung hinsichtlich Borkowski's St. Florianischen Psalter's; gl. Jahrb. d. Lit. **1834**, zvez. LXVII, str. 154—165.
67. Ursprung der slavischen Liturgie in Pannonien [zugleich Indignation über die Verstümmelung seiner Anzeige des I. Bandes der böhm. Geschichte von Palacký in Gersdorff's „Repertorium“, Leipz. 1837, zvez. 14., str. 181 (182)—185]. (Chmel's „Oesterr. Geschichtsforscher“ Wien **1838**, zv. III, str. 501—515.)
-

J. Kopitar in sedanja slovénška slovnica.

Spisal P. Ladislav Hrovat.

Ako se naše slovstveno napredovanje primérjati smé poslopju ter zvati n. pr. „Slovenski Dom“, dal mu je temelj v slovníchnem oziru slavni J. Dobrovský; stebri štirje poglavitni so mu V. Vodnik, J. Kopitar, M. Ravnikar in Fr. Metelko; streho pa so slovenskemu poslopju postavile Novice, kajti one so delavne moči budile in združile, besede raztresene po Sloveniji pojavile za obče blago, vpeljale kranjsko govorico — pomnoženo z drugimi — kot obče slovenski pisni jezik, vpe-ljale gajšico brez hrupa in brez velikega truda, ter sploh vzbudile narodno zavést. — Po štirih dobah, v katerih je slovenščina se vzbudila, pa zadremala, zopet vzbujena vstala, da sedaj vspešno deluje, štejemo naj štiri poglavitne stebre.

Drugi poglavitni steber našemu poslopju je posebej v slovníchnem smislu Jernej Kopitar. Če kdo zasluži lepo stoletno svečanost, zasluži jo on; kajti Kopitar je prvi Slovenec, ki je tudi slovanski filolog. Njegove zasluge za sedanjo slovensko slovnico so globokega vpliva.

1) Kopitar je bil prvi, ki je v novoslovenščini opozoril na glagole dovršne in nedovršne (Gramm. str. 306.). — V staroslovenščini pozna je že Dobrovský, in zove (Institut. pag. 374.) verba futura (perfecta, seu perfectae actionis) in pa verba praesentia (imperfecta, quod actio diutius durat.) To pa zato, ker se rabi v staroslovenščini praesens dovršnikov v pomenu futura. — Grščina in latinščina naznanjate trpež in dovršenost samo v preteklosti z imperfektom in aoristom (perf. historicum — scribebam, scripsi). Slovenščina pa kaže to po notranjem pomenu glagolov skozi vse čase, ter ima za vsa- ktero dejanje ali dva razna glagola, ali pa jednega glagola dve obliki; obrazuje pa tako:

- a) Glagol se spremeni v deblu, ali, kakor pravimo sedaj, glagol prestopi iz jedne vrste v drugo (Jan. §. 273.), n. pr.: obleči — oblačiti; pasti — padati; kaniti — kapati; stopiti — stopati; sestiti — sedeti; leči — ležati idr.

- b) Glagol se sestavi s prepozicijo: rezati — narezati, odrezati, prerezati, zarezati, prirezati.
- c) Vzameta se dva razna glagola: delati — storiti; metati — vréči; býti — vdariti; jemati — vzeti. (Celo noč smo lo vili, pa nič vjeli; per totam noctem capiebamus, et nihil cepimus).

In tako ima slovenščina tri glavne čase (časova doba — Zeitstufe) in za vsakega po dva načina (časov način — Zeitart), toraj tri glavne čase, pa šest načinov: dam — dajem; sem dal — sem dajal; bom dal — bom dajal. — Naš do vršnik je zgolj jednak grškemu aoristu; ta določek polajša slovenskemu di-jaku razum aorista, ko ga Nемеc ne more do vzeti; tisti imperfectum (ging, fng, schrieb, fasste) moti ga povsodi.

2) Kopitar je sistematično napadel germanizme, zlasti člen, artikel (Gramm. str. 214). Ž njim se je pričela očišče-valna doba.

Vendar v enem slučaju je v zadregi, ter navêde v opombi stavek: „Ktero kravo si drajši prodal, to pisano al to černo?“ — češ, tu je vendar le res artikel, kajti pronomen nij. — Načelo to je pozneje sam preklical. Ko je namreč pretresaval in recensoval Primičeve nemško-slovenske Branja, ter mu očital mnogo germanizmov, med temi tudi artikel, izrekel je: Tudi jaz sem v svoji gramatiki pustil artikel pri nekih rekih (navede omenjeno), toda pravi Slovenec se ga ogne s tem, da rabi konkretna imena, ter reče: „ktero kravo, brezo ali dimljo, sivko ali bevko, rudeško ali plavko? etc. (Kop. Kl. Schriften, ed. Mikl. 1857). — In tako je to germansko revče iztrebil Kopitar.

3) Kopitar je nastavlil dva principa — za pravopis in za skladnjo (sintakso).

- a) V oziru sintakse je izrekel zoper M. Pohlina, ki veli „die crainerische Sprach in die Regeln bringen“, to pravilo: „Ne jezik v pravila vprezati, marveč pravila v jeziku iskati in po jeziku posneti.“ (Gr. 131. 148).

Tu je ubral Kopitar pravo struno, ki poje vsem narodom; jezik morejo in smejo spreminjati veliki pesniki, veliki govorniki, nikdar pa ne slovničar; on mora dokazati: „Tako je v narodu, tako piši ti, da boš pisal pravilno“, ne pa: „Piši, kakor ti velevam jaz.“ — V tem smislu govori Kopitar še drugje: „Der Grammatiker soll treuen Bericht geben, wie die Sprache ist, aber nicht dieselbe reformieren wollen (Schr. 43). — Die Lexikographen und Grammatiker sind nur Statistiker, nicht Gesetzgeber der Sprache, sie sollen treu inventieren und beschreiben, was und wie es ist.“ (Schr. 287).

- b) Za pravopis: „Vsak jezik mora imeti toliko jednotnih črk, pisljivih z jednim poteglejem, kolikor ima glasov.“ — Zato je zdihoval po novem Kirilu, ki bi latinico prestrojil slo-

venščini rabljivo za vse glasove. (Gr. 159, 203). Na podlagi tega principa je nastala Metelčica, — pa tudi ona slovitna abecedna vojska.

4) Kopitar je veliko pripomogel k pojasnjenju v zadevah staroslovenščine; deloval je po načelih in na podlagi Dobrovskega. — Toda gledé Glagolice in Cirilice ga je popustil, ter šel naprej, krenil svojo lastno pot, in sicer pravo pot. Bilo je namreč vprašanje: ktera pisava je Cirilova — Glagolica ali Cirilica? in pa: ktera je starejša? kajti starejša mora biti Cirilova. Od teh dokazov je bil zavisen odlok. Dobrovský je nastavil dve puhli hypotesei, dokazovaje, da so Glagolico naredili pozneje dalmatinski duhovni z nekako pobožno zvijačo. Kopitar pa je dokazal v svojih „Prolegomenih Glagolitu“, da je Glagolica vsaj toliko stara kakor Cirilica; da bi stareja bila, ter pisava Kirilova, tega dokazati ni mogel, ker takrat še niso bili znani starejši in odlični spomeniki, koje so našli še le pozneje. Pač pa je nastavil dve bistrourni hypotesei: *α*) kaj, ko bi imeli Slovenci Glagolico že pred Kirilom, čeravno ne od Hieronima, kakor je bilo občno mnenje? Kiril bi bil vzel iz te pisave 12 pismenk za slovenske glase, ki jih grščina nima — ter naredil Cirilico. *β*) Kaj, ko bi bil Kiril sestavil Glagolico iz novega, češ, da nebi Latinci črtili Slovencev zarad grške pisave; Grke so črtili zarad razkolništva? Pot za njim sta krenila Šafařík in Miklošič, pritrčila njegovi misli, da je Glagolica toliko stara kakor Cirilica, in pa dokazala, da je stareja, toraj pisava Kirilova. Tako je Kopitar tudi tu temelj novemu preiskovanju; kar je slutil on, to so dokazali drugi po njegovih načelih. Šafařík (Glagolitismus IV.) piše: „Kopitar hat die Wahrheit mehr durch seinen ausgezeichneten Scharfsinn (divinando) errathen, als mit überzeugender Klarheit bewiesen, was bei der damaligen Unkenntniss der wichtigsten Denkmäler schlechthin unmöglich war.“ (Gl. Zlati Vek I. 1863, str. 254—289; Progr. Obergymn. Rudolfswert 1878, str. 1—31).

Slovnice slovenske.

Spisal Julij pl. Kleinmayr.

Ostra veda je bila med Jugoslovani večinom vpeljana strani Slovencev, kateri so v obče z neko posebno ljubeznijo od davna gojili znanosti jezikoslovne. Priča nam v to mnogo vrlih mož; priča nam ob enem slovanska vzajemnost na polji vednostnem in literarnem za novejših časov. Tu je naš Jernej Kopitar krčil cesto temeljitejšemu znanju slavistike; on je prvi Slovenec, ki je bil ob enem povse obražen slovanski filolog, a njegove zasluge za slovensko slovnico sedanja posebej so tudi velike pomembe.

Oglejmo si, pri priliki stoletnice našega velikana, v kratkih črticah glavneje slovnice nam milega materinega jezika. Mnogo delavcev slovstvenih je v rokopisu zapustilo dovršene slovnice, a vse te se niso natisnile. Omeniti nam je le onih, ki jih v tisku imamo.

V protestantskeji dobi se je slovenščina hitro zbudila in se je jela razcvétati. Sodelovavci Truberjevi, razun Bohoriča, niso bili jezikoslovno izobraženi možje; oni so pisali, kakor je govoril narod in vendar pisava njih še dan denes ni popolnoma ostarela.

Da se večja jedinost v pisavi doseže, naložili so stanovi kranjski, ki so s pripomočjo štajerskih in gorotanskih stroške v slovenski natis novih verskih knjig poravnali, Adamu Bohorič-u, magistru philosophiae, ravnatelju stanovskih šol v Ljubljani, naj določi pisavo in pravopis. Vsled tega on spiše v latinskem jeziku slovnico novoslovenščini. Naslov tej prvi slovnici je:

„Areticae horulae succisivae de Latino-Carniolana literatura ad latina linguae analogiam accommodata, unde Moschoviticae, Rutenicae, Polonicae, Boëmicæ et Lusaticæ linguae cum Dalmatica et Croatia cognatio facile deprehenditur. Praemittuntur his omnibus tabellae aliquot, Cyrillicam et Glagoliticam, et in his Rutenicam et Moschoviticam ortographiam continentes. Witebergæ, 1584. 8°.“

Po tej slovnici določeni pravopis je obveljal pri pisateljih, vrstnikih in naslednikih do blizo 1844. leta, in še denes so posamezni med narodom našim, ki so se samotež branju privadili in še vedno najrajše po v „Bohoričici“ tiskanih knjigah segajo. Čeravno je v

tej slovnici mnogo ptuje spone, nemške obleke, neslovenske podloge, je vendar le živa priča v nerušljivo jedro naše materinščini, v analogično sestavo in uže nekako napredovalno kulturo našemu jeziku, da ga je zamogel Bohorič slovnično tako vrediti, da se jezik v 300 letih bistveno ni spremenil. Drugače je, če primerjamo Lutrovo nemščino s sedanjo ali pa Montaigne-ovo francozčino z moderno!

V sedemnajstem stoletji, ko se je tudi na zahodni meji naši pričelo skrbeti za slovstvene nam potrebe, priobčil je Gregor Alasia da Sommaripa, redovnik v Vidmu, italijansko slovenski slovar s kratko slovensko slovnico. Slovenskih pisateljev šteje to stoletje malo; enako je bilo v prvej polovici 18. stoletja. Takrat je priobčil:

Pater Hipolit Novomeški (1684—1722) A. Bohoričevo slovnico pod naslovom:

„Grammatica latino-germanico-slavonica. Ex pervetusto exemplari ad modernam loquendi methodum in Carniolica lingua aecommodata, a plurimis expurgata mendis et germanicis aucta dictionibus, a quodam linguae Slavicae amatore. Labaci, formis Joan. G. Mayr. 1715.“

Hipolitova slovnica se navadno imenuje drugi natis Bohoričeve. Hitro se je raztržila in uže 50 let na to se je pater Marko, preziraje Bohoriča in njegovega epitomatorja Hipolita, pri sestavi svoje slovnice, z nekako čudnim ponosom imenoval prvega slovenskega slovničarja.

Pater Marka Pohlin (1735—1801.), marljiv mož, ki nam je zapustil 21 tiskanih in 11 netiskanih spisov raznega zrna; mož, ki je mnogo kvaril in se mnogo graja — a ina vendar le obilo zaslug v izbuditev opozicije izvedenejših pisateljev, nam je spisal slabo slovnico, v katerej je slovenščino bolj pačil nego učil. Naslov tej knjigi, koju Jernej Kopitar z vso ožjostjo kritikuje, je:

„Kraynska Grammatika“, d. i. die crainerische Grammatik oder Kunst die crainerische Sprach regelrichtig zu reden und zu schreiben, welche aus Liebe zum Vaterlande, bei ruhigen Stunden, mit besonderem Fleisse verfasst und zum Behufe der Reisenden mit etwelchen nützlichen Gesprächen versehen und zum Druck beförderet hat P. Marcus a S. Antonio Pad. des uralten Eremiten-Ordens der Augustiner Discalceaten Professor Priester. Laybach bei J. F. Eger 1768.“ 8°, 196 strani.

Sedaj se je začelo daniti. Delovali so: Japel, Kumerdej, Volkmar in časom, ko je šel naš V. Vodnik po dovršenej latinski šoli v samostan sv. Frančiška (1775), ko je Št. Kemperle v Ločeniku na Goriškem (1771—1789) pričel mali slovar, ko je Št. Kuzmič objavil za ogerske Slovence „Novi zakon“, ko je M. Pohlin uže mirno opazoval nasledke prečudne mu slovnice, je na Gorotanskem, kjer je prej vladala grozna puščoba med izobra-

ženimi Slovenci, bil jedino prav marljiv delavec na slovstvenem polji naš Gutsman Oswald, duhovnik jez. reda v Celovcu, r. v Grobšteni 1727, umrl 1790. On se je prvi oglasil zoper Pohlinove novotarije in nam podaril slovnico:

„Windische Sprachlehre, verfasst von Oswald Gutschmann, kais. kön. Missionarien in Kärnten. Mit obrigkeitlicher Genehmigung. Klagenfurt, bei Ign. Al. Kleinmayer, 1777.“

Sestavil je to delo na prošnjo svojih prijateljev in soduhovnikov. Doživela je slovnica nekaj natisov. Knjiga obsega blizo 150 strani z geslom:

„nil discit, qui sine ordine discit.“

in hrani marsikako dobro zrno. Ob enem navdušuje v lepo, pravilno slovenščino, ter po nemški piše: „Verujte mi, učeni in marljivi sorojaki! čeravno ima prostak po različnosti krajev različni izgovor posameznih besedi, čeravno se on tu in tam nekoliko bolj neótesano odreže, vendar povse in natančno razume lepi in čisti govor izobraženca; on postaja ponosen in si stavlja biti več nego drugi, ako zasliši pravilen govor in vidi, da njegov jezik ni brez vseh lepotij“. —

Kumerdej Blaž (1738—1805) kakor Gutsman pravi: „ein in allen slavischen Mundarten best und gründlich bewanderter Herr“ si je za izobraženje slovenskega jezika mnogo prizadjal in je tudi pisal na 235 polah „primerjajočo slovnico“ — a predno jo dovrši, umre. V tem delu primerja slovenščino drugim (14) slovanskim narečjem.

Pričetkom našega stoletja obelodani naš veleum Jernej Kopitar svojo slovensko slovnico, naslovom:

„Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark, Laibach, bei Wilh. Hein. Korn 1808“.

O zgodovini te slovnice nam J. Kopitar sam piše, kaj ga je napotilo, da je pričel sestavljati slovensko slovnico (glej Miklošič Slav. Bibl. Wien 1851).

Imenovana slovnica obsega 460 strani in 48 strani vvoda. Naš strokovnjak Metelka piše o njej: „Gründliche Bemerkungen, voll gesunder Kritik und geläuterten Geschmacks. Niemand, der sich mit der slovenischen Literatur beschäftigt, soll dieses Werk ungelesen, die schönen Vorschriften nicht nur der krain. Schriftsteller, sondern auch die mit glagolitischen und cirilischen Buchstaben gedruckten kroat.-illyr. Bücher, vollständig beschrieben, oder wenn es schon Andere gethan, kurz angezeigt“ (Met. Lehrgeb. Vorr. 24. S.) in Dobrovsky pritrđi: „Allerdings wird diese Grammatik in der slov. Literatur Epoche machen und des P. Marcus willkürliche Neuerungen werden bald vergessen sein“ (Slovanka, S. 233).

Leta 1811. smo vdobili slovensko slovnico v italijanskem jeziku. Naslov ji je:

„Saggio grammaticale Italiano-Cragnolino, composto da Vincenzo Franul de Weissensturn, Dottore di lege. Trieste 1811; 355 strani 8°.

Teoretični oddelek je povse po Kopitarjevej, v praktičnem je tudi ponatis Linhardt-ovega „Matička“ in slovarček.

Valentin Vodnik, starejši vrstnik Kopitarjev, ki je poslovenil Lhomondovo francozko gramatiko, je spisal v slovenskem jeziku slovnico:

„Pismenost ali gramatika za prve šole“. V Ljubljani. Eger 1811. Valentin Vodnik, vódia latinskih, prvih in delovskih šol. 8°. 198 str.

Slovnica ima pet delov in precej lepo vredjeno terminologijo. Pervo poskušnjo, slovnico pisati po slovenski, storil pa je:

J. Zelenko, čegar slovnica je povse v duhu Markovem, na jedni strani nemški, na drugi slovenski vravnana prišla na svitlo v Celji leta 1791. naslovom:

„Slovennska Grammatika oder Georg Sellenko's wendische Sprachlehre“.

Pervo, čisto slovensko in v krepkih izrazih dal nam je pa V. Vodnik, kakor v vezani tudi v nevezani besedi naslednikom res vodnik, začetnik znanstvenega imenoslovja, katero so sprejeli Metelko in drugi.

Pričetkom našega stoletja nam je dalje priobčil Janez Šmigovec (r. 1786 v Halozah, u. 1829.) jedno slovnico. Kako da je to delo nastalo, nam piše naš starosta D. Terstenjak sledeče: „Bilo je 2. aprila 1809. ko se v Ptuj pripelje nadvojvoda Janez. Blagoslavljalno se je bandero štajerskih brambovcov. Prišel je tje tudi deželni glavvar Ferdinand grof Attems. Po svečanosti je bil obed in tu reče nadvojvoda: Sramota za mene, da nisem mogel slovenske junake v slovenščini nagovoriti. Zakaj nihče ne piše slovenske slovnice za Nemce? — Na to mu Attems priporoča, kot sposobnega moža, mladega uradnika pri ptujskem magistratu, g. Šmigovca. Princ pozove k sebi Šmigovca in ga nagovarja spisovanju slovenske slovnice. Šmigovec obljubi in slovnica izide l. 1812. Naslov ji je:

„Theoretisch-practische windische Sprachlehre. Durch viele Uebungsstücke zum Uebersetzen erläutert, mit einer auserlesenen Sammlung von Gesprächen und einem Radical-Wörterbuche, herausgegeben von Johann Leopold Schmigoz, Grätz bei Aloys Tusch, 1812.“ 320 str. 8°.

Dvanajst let za tim obelodani, kasneji dekan, Peter Danjko (1787—1873) slovensko slovnico:

„Lehrbuch der windischen Sprache. Ein Versuch zur gründlichen Erlernung derselben für Deutsche und zur vollkommeneren Kenntniss für Slowenen, von Peter Dainko, Grätz. Kienreich, 1824. 344. 8°.

Popravljal je naš črkopis in smelo trdi Metelko, da bi bil Danjko bolj prav storil, ko bi se bil v svoji slovnici v marsikaterih rečeh ravnal bolj po Smigovcu; pa quilibet abundet in sensu suo!

Prvi, ki je razlagal slovenščino bogoslovcem leta 1795., bil je takratni katehet pri nunah Janez Debevec, — a ta stolica je kmalo pojenjala. Za njim pa je nastopil na njo Metelko l. 1817. po prizadetvi Ravnikarja in Kopitarja. Delal pa ni samo praktično, marveč tudi teoretično in nam podal po nazoru veleuma Dobrovskega na historični podlogi filologično osnovano slovnico. „Ona je — smelo trdi o. Lad. Hrovat — kakor Zumpt podlaga vsim latinskim slovnici, sestavljenim na historični sistemi — tako vsem poznejim slovenskim. Nekaj se prida, nekaj opusti, nekaj pojasnuje in razlaga, nekaj po novejih preiskavah prenaredi in za praktično rabo primerno obdela; temelj pa vendar ostane Metelko!“ Naslov tej znamenitej knjigi je:

„Lehrgebäude der slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen. Nach dem Lehrgebäude der böhm. Sprache des Herrn Abbé Dobrowsky. Von Franz Ser. Metelko, k. k. Professor der sloy. Philologie am Lyceum. Laibach 1825. Leop. Eger. 330. 8°.

Da bi pa posebno ljudski učitelji sami znali prav brati in pisati v ličnej slovenščini in to v Metelčici, spiše Metelko malo slovnico:

„Slovenische Sprachlehre. Ein Auszug aus dem Lehrgebäude der slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien, für Anfänger, Lehramtspräparanden und Lehrer an den slovenischen Volksschulen. Laibach. 1830. 8°.

Tu nam kaže kratko in dobro obrazila, v katerih je slovenščina tako bogata in slovniške izraze je posnel po nemški, tedaj navadni slovnici. Slovnici obe ste nevenljivi pridobitki našej jezikoznanski vedi; črkopis pa, t. j. „Pocirilica“, kakor jo je Metelko imenoval, „Metelčica“ ali „Žabičica“, kakor so jo v takrat razburjeni „abecedni vojski“ imenovali, je nevidno zginila in Prešern ji je zložil nagrobnico, da „vsi homeopati ji niso mogli pomagati!“

Leta 1832 obelodani v Gradcu dr. Anton Janez Murko (1809—1871) svojo slovnico:

„Theoretisch-practische slowenische Sprachlehre für Deutsche“

in to v „Bohoričici“ ter tako z besedo in v djanji podere na Štajerskem „Danjčico“ in „Metelčico“. Jednajst let na to priobči jo drugič, a v Gajici:

Theoretisch-practische Grammatik der slovenischen Sprache in Steiermark, Kärnten, Krain und dem illyrischen Küstenlande, von J. A. Murko. Grätz 1843. Ferstl. 267. 8°.

Imeli so tedaj uže mnogo obširnih in prav izvrstnih slovníc, a sestavljene so bile večinom v nemškem jeziku. Ker je pa obča skušnja prepričala, da nam vsak nauk, toraj tudi jezikoslovni, najlepše in najveselejše napreduje, če se učencem v domačem razjasnuje, treba nam je bilo posebno tudi v slovenščini spisanih ročnih slovníc. V to priobči v Gradcu leta 1847 dr. Josip Muršec:

„Kratko slovensko slovnico za pervence“,

katero je naučno ministerstvo začasno našim srednjim šolam bilo dovolilo.

Prihodnje leto uže priobči vrli naš Anton Janežič prvo svojo knjigo v nemškem jeziku:

„Leichtfasslicher Unterricht in der slovenischen Sprache für Deutsche“, 1848.

Po odboru slovenskega društva naprošen, je zvedēni Blaž Potočnik (1799—1872) spisoval latinskim šolam namenjeno slovnico, katera je v „Gajici“, toda v nemškem jeziku, po posameznih polah prihajala na svitlo. Naslov ji je:

„Grammatik der slovenischen Sprache. Verfasst von Blasius Potočnik“, Laibach 1849. 8°. 190.

V nižih razredih se je rabila o času Metelkovem Potočnikova slovnica. Zopet se je tedaj slovenščina učiti jela po nemški in sicer od leta do leta trše po nemški.

Na to spiše v vsej hitrici zdravnik Fr. Malavašič (1818—1863) slovnico v slovenskem jeziku, mladim in starim Slovencem, učencem in učiteljem, češ, da se vpelje v niže šole. Imenovala se je:

„Slovenska slovnica za prve slovenske šole v mestih in na deželi, v Ljubljani, J. Giontini, natis. Blaznik“, l. 1849. 8°. 176 str.

Preden se ta slovnica potrdi, jo vdobi v presojo Metelko. Naglo sestavljena, je v mnogih stvareh pomanjkljiva, premalo določena in dosledna. Pretresovalec jo preojstro prime in vsled njegove razsodbe ni bila sprejeta v prve slovenske šole v mestih in na deželi. Pomagali so si z okrajšano, po Vodnikovu v Trstu l. 1847. natisnjeno „Kranjsko pismenostjo“ za male šole in še le leta 1869. se je tej nezgodi nekako v okom prišlo, ko spiše Andrej Praprotnik svojo, v ta namen prav primerno:

„Slovensko slovnico za pervence“, ki je doživela leta 1877. četerti natis. 94 str. 8°.

Med tem časom pa piše marljiva čbelica Anton Janežič (1828—1869) Metelku: „Ker nimamo prav primerne, v slovenskem jeziku spisane slovnice, sem jo po zgledu vaše izvrstne gramatike sestavil. Poslal sem jo uže dr. Miklošiču, da mi jo pregleda in tudi vas bi prosil, da bi mi enako storili“. (27. aprila 1853.) Uže prihodnje leto se obelodani:

„Slovenska slovnica, s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence. Spisal Anton Janežič. V Celoveu 1854.“ 8°. 182 str.

Podloga je bila tu in treba je bilo le nadalje zidati in dopolnovati.

Istega leta priobči A. Janežič

„Slovenische Sprachlehre für Deutsche“

in v družbi z mnogimi izvedenimi Slovenci marljivo deluje na priobčitvi nove izdaje slovenske slovnice.

Leta 1862 prične resno pripravljati „Slovensko slovnico“ za drugo izdavo in jo na veselje vsim Slovanom in posebno obraženim Slovincem obelodani leto 1863. Smelo trdi prof. Marn leta 1864.: „Reči moram, da je to slovnica, kakoršne, razen Čehov, kar jaz vem, še nimajo drugi Slovani. Po tej se hočemo ravnati“. Več nego resnične so te besede, kajti, kakor imamo slovnico sedaj, to je plod pol stoletja in glava njej so prvi nam možje. Enakemu delu je treba mnogih delavcev — in bilo jih je tudi. Ob enem smo napravili korak naprej; Janežič se je oprl na staroslovenščino. O zgodovini te slovnice pa nam najlepše pričajo posamezni letniki „Glasnika“ in to od leta 1858 do 1864. Mi lahko posnamemo, da je naša slovnica Janežičeva na podlogi 1.) Metelkove, pripoznano izvrstne slovnice in ta zopet a) na podlogi jezikoznanstveno izobraženega Dobrovskega in b) temeljito izvedenega Kopitarja ter c) dotedanjih slovenskih slovníc; 2) da se opira na staroslovenščino slavni preiskav Miklošičevih in 3) da je sestavljena na podlogi mnogoštevilnih manjših in večjih, znanstveno-jezikoslovnih spisov naših boljših pisateljev in strokovnjakov. Tu naj zadostujejo sledeča imena: Navratil, Cigale, Svetec, Macun, Šolar, Žepič, Valjavec, Lad. Hrovat itd.; in 4) na podlogi najboljših slovníc ostalih slovanskih jezikov, n. p. Veber: „Skladnja ilirskoga jezika“; Čelakovsky: „Čtení o srovnovací mluvnici slovanské“; Zikmund: „Skladba jazyka českého“ itd.

Povse novo, po obliki in po osnovi, predelano po tirjatvah jezikoznanstva modernega, in popravljeno po najboljših slovniških pripomočkih, smo vdobili to drugo izdavo slovenske nam slovnice.

Kmaló na to nas razveseli France Levstik s svojim temeljitim delom:

„Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen. Behandelt von Fr. Levstik. Laibach, 1866.“ Delo hrani v sebi mnogo korenitega in dobrega.

Anton Janežič je svojo slovnico vedno še pilil in po malem popravljaj in doživeli smo, dokler je on živel, leta 1863, tretjo ter leta 1868 četrto izdavo, a leta 1869 nam marljivi slovníčar, buditelj slovenske beletristike in neutrudljivi tajnik družbe sv. Mohora, na občó žalost vsih Slovencev umre in peti natis

smo vdobili, ne da bi ga bilo še enkrat pregledalo vestno oko natančnega delavca. Naslov temu natisu:

„Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo. Spisal Anton Janežič, bivši c. k. profesor na realki v Celovcu, 1876. V založbi tiskarnice družbe sv. Mohora.“ 8. 250 str.

Leto poprej smo doživeli deveti natis Janežičeve slovnice, pisane v nemškem jeziku. Uže to nam kaže, kako da se je knjiga prikupila. Imenuje se:

„Slovenisches Sprach- und Übungsbuch für Anfänger, zum Schul- und Privatunterrichte. Von Ant. Janežič, weiland Professor an der k. k. Oberrealschule in Klagenfurt, 9. Auflage. Verlag der St. Hermagoras Buchdruckerei, 1875.“ 8., 278 str.

Za letom 1875. ste nam še dve večji slovnici — a obe pisani v nemškem jeziku ter opiraje se na Janežičevo. Te ste:

„Kurzgefasste practische Grammatik der slovenischen Sprache für Deutsche. Verfasst And. Komel, k. k. Hauptmann.“

Knjiga, namenjena bolj vojaškim krogom, in

„Slovenisches Sprach- und Übungsbuch. Nebst einer Chrestomatie und einem slov.-deutschen und deut.-slovenisch. Wörterverzeichnis. Für den ersten Unterricht bearbeitet von Doct. Jac. Sket, Klagenfurt, 1879.“

Kakor nam priča zapisnik 46. seje „Matičnega odbora“, dne 29. novembra 1879, je „prof. Josip Suman svojo slovensko slovnico, na podlagi najnovejših naukov Miklošičevih ravno do delal“ in upati smemo, da se nam to znamenito delo v kratkem obelodani. —

Omeniti hočemo še moža, kojega delovanje na jezikoznanstvem polju spada nekoliko v dobo „ilirske literature“. Ljudevit Gajev poziv v kolo „ilirizma“ tudi v Slovincih ni ostal brez nasledkov. Iz vsih „ilirskih“ pokrajin so dospеле mlade, izvedene moči in se družile v delu z nazori buditelja ilirskega. Med Slovinci: Stanko Vraz (1810—1851). Jurij Kobe (1807—1858). Davorin Terstenjak (roj. 1817), dr. Radoslav Razlag, Josipina Turnogradska (1833—1854) in drugi. Ovo delovanje ni postalo splošno med slovenskimi pisatelji, a vendar se jih je precejšnje število poprijelo in probudil se je tudi gojitelj Slovanstva v Gorotanu Matija Majar, (roj. 1809). Namen vsim njegovim delom jasno kaže knjiga, ki jo je naslovom:

„Pravila, kako izobražiti ilirsko narečje“ leta 1848 v Ljubljani priobčil. Knjiga hrani marsikako dobro zrno, a mnogo grešnega, ker do sedaj, kakor uže prof. Ivan Macun pravi: „še neima jošte primiera, niti če ga dobiti kada, da bi slovničari umietnim putem stvorili jezik.“ Mimo te slovnice nam je podal marljivi naš Majar še: „Slovnico za Slovence“ in „Uzajemno slovnico slavonsko.“

Ker se je pri nas ljudsko šolstvo zboljšalo in je po sebi produkcija narodnih del sploh in šolskih knjig posebej narastla, imamo ob enem tudi tu precejšno število boljih in pripravnih malih slovníc in slovničnih pričetnic. Odveč bi bilo vse naštevati. Omeni se naj le: „Slovenska slovnica v spregledih“, spisal leta 1863 v Ljubljani Anton Lesar (1824—1873). Na dalje učna knjiga: „Slovnica in prvo berilo za drugi razred slovenskih šol, Dunaj 1875.“ 8., 196 str. in najnovejši učni deli: „Slovnica in drugo berilo za ljudske šole, Dunaj 1878.“, 8., 223 strani in „Slovenska slovnica z naukom, kako se pišejo pisma in opravilni sestavki, Dunaj 1879.“ 8., 216 str. i. t. d. —

To so kratke črtice o slovenskih slovnícah *) in sicer pri spominu na stoletnico Kopitarjevega rojstva; pri spominu na onega moža, ki je po delavnosti svoji temelj našemu jezikoznanstvu in temelj naši slovnici; pri spominu na njega, ki je spoznavši moč, katera biva v mili nam slovenščini, pravilno in zdatno priučenej, leta 1808. nekako smelo izkliknil: „Nicht unsere Sprache, nur unsere ungeweihten Schreiber germanisieren. Freilich liegt die Schuld nicht ganz an ihnen, denn es gibt keine slavischen Unterrichts- und Bildungsanstalten. Unsere Schriftsteller sind lauter Autodidacten“. (Gramm., str. 215).

Korak pa smo, odkar nam je naš slavni Kopitar pravo pot pokazal, tudi na tem polji naredili in dospeli smo do uže temeljito uredjene slovnice slovenskega jezika. Prepričevalnim ponosom se v tej stroki družimo drugim slovanskim slovstvom in tudi Neslovanu lahko zakličemo, da smo, ozirom na naše okoliščine, več storili, nego nam je sploh mogoče bilo.

Tudi pri sosedu nemškem ni dolgo tega, odkar se je slovnica prava veda bolj vkoreninila. Jezikoznanska veda v modernem smislu je bila v Nemcih še le časom genialnega Friderik Schlegel-na (1772—1829), ki je nekoliko razkril obširno znanje indo-evropskih jezikov in časom Franc Bopp-a, ki je to znanje slovnično vtemeljil. Ozirom na njuna dela si je še le Jakob Grimm (1785—1863) natančneje ogledal nemščine bitstvo, za katere zgodovino se do istihmal ni skoraj nič storilo. Sicer se je tudi v protestantski dobi uže Mart. Lutrov sovrstnik Valentin Ickelsamer v prvo s spisovanjem nemške slovnice pečal, a delo njegovo je brez vse veljave in nam kaže veliko neznanje in površnost. Slično so delali Janez Clajus v slovnici nemški, pisani v latinskem jeziku „ex bibliis Lutheri Germanicis et aliis ejus libris collecta“, potem Greintz, Girbert in še le Schottelius Just (1612—1674) koncem 17. stoletja je nekoliko boljše zadel. V to pa je bilo 18. stoletje zopet povse brez prave historične podloge in slovnica nemškega jezika je bila pričetkom našega stoletja še v otročjih povojih. Učeni profesor, dr. Mih. Geistbeck (Geschichtl.

*) Primer. „Slovnice slovenskega jezika“. Spisal Jos. Marn v Jahresb. Obergymn. Laibach, 1861, str. 13—26.

Veränderungen in der deutschen Sprache, Gotha 1880), prepričevalno piše: „Als das Morgenroth unseres Jahrhunderts bereits anbrach, stand die Grammatik der deutschen Sprache in der Kindheit“ .. in če Nemeč z vsim ponosom svojega Grimm-a „heros“-a imenuje, po delavnosti kojega je v nekaterih desetletjih nemška slovnica do možke zrelosti dospela, zamoremo tudi mi našega slavnega Kopitarja, ozirom na slovnico našo, pravega velikana in veleuma imenovati, kateremu se je po temeljitih študijah posrečilo odpreti nova pota, nove in prave nazore. Kopitar je bil prvi Slovenec, ki nam je podal kritično slovnico in ob enem kot učen Slovenec prvi slovanski filolog, ki je mnogo pripomogel k pojasnjenju v zadevah staroslovenščine, ter po njej tudi v zadevah mile nam novoslovenščine.

Slovenec, ki pozna razmere nam domače in pozna izrojitev slovnice naših, mora pritrditi besedam, koje uže leta 1837. E. v. O. (Geschichtl. Uebersicht der slavischen Sprache, Leipzig, 1837, str. 107) izreka: „Slovnica Kopitarjeva, delo jednega najznamenitejših slavistov, nam zaznamenuje posebno razdobje, epoho, in sicer ne samo v zgodovini slovenskega jezika, temuč vsled zelo učenega vvoda in temeljitih komentarov obenem tudi v slovanskej slovesnosti. Mnogo je Slovencem za onim časom slovnice, a vse te so ne brez nasledkov in večinom na podlogi in zdatni oporabi Kopitarjeve učeno sestavljene gramatike.“

V Kopru, meseca junija 1880.

Tri prošnje Kopitarjeve l. 1809.

(Hranijo se izvirno z nekterimi drugimi listi do barona Erberga v tukajšnjem muzeju, čegar kustos K. Dežman jih je v prepiskih sam ponudil nam, da se priobčijo v pričujoči spomenici. Kažejo nam te pisma prav živo, kako je vrli naš rojak hrepenel, da brž ko brž pride v pridvorno knjižnico, in tako — v zbor učenin, da moder, bistra slovenska glava — postane slovanski vedi — slava).

I.

Ew. Majestät!

Der Unterzeichnete bittet allerunterthänigst, an die Stelle des mit Tod abgegangenen Joseph Schober als Skriptor an Allerhöchstdero Hofbibliothek aufgenommen zu werden.

Erstens hat er nicht nur während seiner Studienzeit, gewöhnlich unter 60—70 Mitschülern immer den 1. Preis erhalten, sondern auch durch 8 darauf folgende Jahre, an der Seite des seiner Kenntnisse und seines Charakters wegen allgemein berühmten und geschätzten Baron Zois in Laibach als dessen Privatsekretär und Bücher- auch Mineraliensammlungsgehilfe den Wissenschaften gelebt, so dass er sowohl auf literarische Vorkenntnisse, als auf gereiften moralischen Charakter getrost jeder Prüfung sich unterwerfen kann.

Zweitens dürfte der ganz eigene Umstand zu seiner Empfehlung beitragen, dass er ausser den gewöhnlichen Sprachen: Griechisch, Latein, Italienisch, Französisch und so viel Englisch, um die Bücher dieser Nation zu verstehen, auch die altslavische Kirchensprache, sowohl mit cyrillischer, als mit glagolischer Schrift lieset und sich nur noch die Musse wünscht, um ausser dem windischen Dialekt, der seine Muttersprache ist, und davon er beiliegende Grammatik verfasst hat, sich auch in den übrigen slavischen Mundarten: der Böhmischen, Polnischen, Russischen und Serbischen, die alle in Ew. Majestät Staaten gesprochen werden, so zu vervollkommen, wie man es von einem Slavisten mit Recht verlangen kann, der sein Fach in dem Umfange zu treiben, Beruf in sich fühlt, als man bisher nur von den Ausländern: Schlözer, Linde u. Vater und von den Innländern: Zlobicky u. Dobrowsky weiss. Die Hofbibliothek enthält Schätze

für slavische Sprachstudien, über deren Gemeinnützigmachung durch zweckmässige „Catalogues raisonnés“ und Vermehrung durch gelegenheitliche Ankäufe um so mehr ein Slavist von Profession gesetzt werden dürfte, da in dieser Hinsicht die hoffenden Blicke der gelehrten Welt nach Wien gerichtet sind, seitdem Schlözer 1772 zuerst erklärte, dass die gehörige Aufhellung nicht allein der slavischen, sondern der Geschichte der ganzen östlichen Hälfte von Europa ohne ausgebreitete u. gründliche Kenntniss der slavischen Sprache nach allen Mundarten unmöglich und folglich nur von eingebornen Slavisten in Petersburg oder Wien zu erwarten sei — und zwar mit viel mehr Recht von letzteren, da sie nicht allein die ganze occidentalische Literatur vor den Russen voraus haben, sondern auch in Rücksicht auf allgemeine slavische Sprachkunde sich recht eigentlich im wahren Centrum befinden, und sowohl in Wien selbst den Zusammenfluss von Slaven aller Mundarten zu Gebote, als zu autoptischen Erörterungen nach allen Seiten hin nur kurze Radian haben.

Ew. Maj. haben durch die ausserordentliche Unterstützung eines Durich, des dalmatinischen Lexikographen Stulli u. a. und erst ganz neuerlich durch die Ernennung eines um die slavische Literatur notorisch verdienten Mannes zum Präfecten der Hofbibliothek der Welt zu zeigen geruht, wie Allerhöchstdieselben jede Bemühung zum Besten eines Volksstammes, dem zwei Drittheile von Ew. Maj. glücklichen Unterthanen angehören, zu bemerken, zu belohnen u. aufzumuntern wissen.

Der Unterzeichnete bittet um keine ausserordentliche Unterstützung; er bittet nur bei Wiederbesetzung einer erledigten Stelle, die ihm so schön seine Lieblingsstudien zugleich zum Amtsgeschäfte machen würde, huldreichst berücksichtigt zu werden. Während der „Vakanzferien“ würde er wohl auch Zeit finden, um Excursionen zu machen, wie sie sich einst der Gelehrte Popovič in dem Raume wünschte, der zwischen dem adriatischen u. schwarzen Meere, dem Hämus und der Donau enthalten, und wiewohl so nah und in jeder Rücksicht höchst interessant, doch bisher grösstentheils eine terra incognita ist.

Der glückliche, für jeden Gelehrten beneidenswerthe unschätzbare Wirkungskreis an einer der ersten Bibliotheken Europa's (verbunden mit den Excursionen — die gewiss noch unbekannte Schätze von slavischen und griechischen Manuscripten aus den türkischen Klöstern zu Tage fördern müssten —) würde ihn in den Stand setzen, vielleicht einst der slavischen Geschichte das zu werden, was Muratori den Italienern geworden ist.

Wien, 27. November 1809.

II.

An S. Durchlaucht, den Fürsten Trautmännsdorf, ersten Oberhofmeister etc.

Ew. Durchlaucht!

Indem der Unterzeichnete die beiliegende Bittschrift der gnädigen Disposition E. D. anheimstellt, bittet er Hochdieselben gnädigst bemerken zu wollen, dass es sich eigentlich darum handelt, um durch Benützung des zufälligen Absterbens des Skriptors Schober zur Anstellung eines Slavisten nicht nur an der Hofbibliothek, sondern auch durch die demselben ertheilte Wirksamkeit auch in der gelehrten Welt bedeutende Lücken auszufüllen. Der Unterzeichnete ist so kühn, zu hoffen, dass sein von brennender Liebe zum Fache unterstütztes Talent und sein redlicher Fleiss seinen hohen Gönnern nicht Unehre machen werde.

Wien, 27. November 1809.

III.

Hochwohlgeborner Freiherr!

*Gnädiger Herr! *)*

Die weite Entfernung des Baron Zois, seine ohnehin grossen embarras bei der neuen Ordnung der Dinge in unserm Vaterlande und vor Allem sein dermaliges physisches Unvermögen (da er eben wieder in der rechten Hand gelähmt ist) sich bei Ew. Gnaden schriftlich für mich zu verwenden, entschuldigen meinen kühnen Entschluss, in seinem und der gesammten Slavität Nahmen ein meiniges Anliegen der gnädigen Aufmerksamkeit von E. Hochwgb. zutrauensvoll anheimzustellen. Eine Anstellung bei der Hofbibliothek wäre, nach Baron Zois und meiner Ueberzeugung, der Platz, wo ich der gelehrten Welt am meisten nützen und meinen hohen Gönnern am meisten Ehre machen könnte. „Seiner Zeit, wenn mein Faden nicht reisst“, schreibt mir der gütige Baron v. Zois unterm 12. Mai, „will ich den ihrigen (an der Hofbibliothek) sowohl durch Baron Erberg als vielleicht bei unsern Gebiethern selbst, anbinden, comme il faut, darauf können Sie sich verlassen.“ — Als Graf Ottolinski, den wegen seiner slavischen Bibliothek die Göttinger- und Prager-Gesellschaften der Wissenschaften zum Mitgliede machten, Präfect der Hofbibliothek wurde, hofften Schlözer, Dobrowsky und alle Slavisten, bald auch von einem besondern Custos der slavischen Abtheilung an der Hofbibliothek zu hören.

*) Baron Erberg.

Der Krieg machte einen Strich durch diese grosse aber schöne Rechnung. Aber inzwischen wollte das Schicksal, dass im Juli ein Skriptor an der Hofbibliothek starb. Aus Liebe zum Fach, entschloss ich mich, ungeachtet diese Anstellung nur 600 fl. trägt, darum einzukommen, wie Ew. Gn. aus beiliegender Abschrift zu ersehen die Güte haben werden. Die Supplich hatte der Minister Grf. Zinzendorf die Gnade mit seinem Beifalle zu beehren und selbst Sr. Durchlaucht, dem Fürsten Trautmannsdorf zu übergeben. Sie ist nun bei Grf. Ottolinski zur Begutachtung. Das Gutachten wird sehr bejahend ausfallen. Der Grf. Ottolinski interessirt sich sehr dafür, dass er auch einmal einen slavischen Gehilfen an der Hand habe. Mitconcurrent ist nur ein niederländischer Geistlicher, der jedoch nur um eine „place de custode à la biblioteque ou une cure“ bittet. Ein Custosplatz ist in Wien nicht vacant, also bin ich bisher der allein wählbare Competent. Was mir im Wege stehen könnte, ist die Hofresolution: „sich so viel möglich allerseits einzuschränken,“ welche jedoch auf die schwerlich entbehrliche Stelle, um die ich bitte, nicht angewendet werden wird. Ich will ja nur den Schober ersetzen und obendrein die Slavica besorgen und nach Verdienst zu Ehren bringen. — Sobald Se. Maj. — wie man hofft, den 20. December wieder in die Residenz kommen, wird mein Gesuch zu Allerh. Entscheidung vorgelegt werden. Meine unterthänigste Bitte an E. Gnaden wäre demnach, entweder gelegentlich durch ein gnädiges Vorwort Allerhöchsten Orts meinem Gesuche einen günstigen accueil verschaffen oder nach Umständen es hier der Unterstützung von E. G. Freunden, z. B. Sr. Erzbischöfl. Gnaden — gnädigst empfehlen zu wollen.

Es ist nichts, was ich mir so sehr wünschte, als diese Stelle, u. z. deswegen, weil meine Lieblingsstudien zugleich meine Amtsgeschäfte wären. Vielleicht könnte ich einst denn das Glück haben, E. Gn. hoffnungsvolle Herrn Söhne im Slavismus einzuweihe u. auf diese Art, sowie bei jeder Gelegenheit, wo E. Gn. mich mit irgend einem Auftrage beehren wollen, die dankbare Verehrung beweisen, mit der ich die Ehre habe zu sein

Euer Hochw.

unterthst. Diener
Kopitar m. p.

Wien den 7. December 1809.

P. S. Ich bitte recht sehr um Vergebung, dass ich die E. Gn. gebührende Titulatur nicht weiss. Sollten E. G. etwa für gut finden, mir ein Paar Zeilen Empfehlung an S. Erzb. G. zukommen zu lassen, so ist meine Adresse: Abzugeben in d. Wapplerschen Buchhandlung.

J. Kopitar pa Dr. J. Zupan.

Po njegovih pismih posnel J. Marn.

V sprednjih treh listih kaže se Kopitar v svoji vradni ali službeni pisavi, vže spretnega jezikoznanca, pa gorečega rodoljuba, kateri se le dovrševati hoče v narečjih slovanskih. Taka se razodeva tudi svojim iskrenim prijateljem, toda v pisavi šegavi, jako humoristični in satirični. Med temi bil mu je vsaj do črkarske pravde duhoviti Dr. Jaka Zupan (r. 4. jul. 1785 na Prevojah pri Brdu, u. 6. febr. 1852 v Celovcu), ki je bil ves Slovan, a časih pravi rogač, t. j. znal se je rogati (rugati), da je bilo joj! Do tega naj iz premozihi pisem, katerih nekaj se hrani v Slov. Matici, posnamem nekatere kratke znake dotične prijateljske (privatne) pisave bistrega Répenjca Kopitarja do podobnega Prevojca Zupana.

L. 1809 mu je med drugimi rečmi pisal na pr.: „Quid de spe patrii idiomatis? Primitz hat es übernommen, den Truber lexici faciundi causa zu exzerpiren! Werden Sie, spes nostra! denn gar nichts thun pro bono pulcerrimae dialecti linguae pulcerrimae (d. i. der herrlichste Dialekt der herrlichsten aller lebend Originalsprach!); sammeln Sie doch adagia, proverbia und — in quo certe tu vel maxime proficies — Proselyten für unser Studium! Hat Sie Vodnik nicht auch angefeuert zum Mitwirken? —

1810: Velis nolis. Sie müssen am Ende doch auch ein Slawiste werden; denn Sie sind einmahl enrôlirt bei Dobrowsky, und ich war der Werber . . . Ergo noli me confundere! . . . Ne bodite tako Župansko štimán! . . . Indessen werden Sie Dobrowsky's Präsent, und tesseram slavophiliae (Slavin) schon erhalten haben: ich habe mich für Sie in voraus verbürgt, und adagia, proverbia, novam bibliorum versionem etc. bei Dobr. angesagt: ergo fac velis, nam potes unus omnium maxime . . . Sacrosancte Doctor! Bodo hudi na-me, ki sim jim ob-lubil, de proxime habebis res bestellatas, ino še zdej tukej ležé! . . . I kaj pa Oni délajo, dulcissime amicorum? Quid de novis bibliis? Quid de proverbiis? Accepistine Dobrovii munusculum (Slavin)? Sit tibi hoc baptisma slavismi! Meni gre po glavi, de jih bodo za Notarius postavili: to mi ni prov: ich will Sie nicht als Geschäftsmann, sondern als Gelehrten, cujus et post fata aeterna existat memoria, wissen. Wie steht es mit der Illy-

rischen Sprachkanzeln?.. Vale, dulcissime rerum! — Lop! ich lasse mich nicht zweimahl bitten, ut te tikem! scis voluisse me, sed non audebam doctorem provocare ipse indoctorimus! Oblatam autem ultro humanitatem quare non accipiam!? Ergo vivat Gospod Jaka: Bog Te sprimi! Tikantem tikato! — Nescis, quantopere de te gaudeam, sed cave ne alii tibi subrideant ob slavismum. Est enim opus tibi dignitate quadam gravi tanquam pastori ovium.

L. 1812: O te impudenter negligentem! Nihilne mei memnisti? Nescio quid de te cogitem. Num te collegarum corrupit exemplum, fruges consumere natorum? .. Si non succenserem, mitterem per te salutem dissimillimo tui Ravnikaro et Walando et Guntio et Hladniko: sed vix dignus es . . . Perpende antequam quid dicas; nam soles levis esse in prodendis secretis et pene puerilis, nil reputans quid scintilla possit . . . Ergo nec mihi succense, si quid verius dixi, nec in socordia persevera. . . Si te offendi, ignosce poenitenti, wer' nix mehr spassen! nam scribo tibi, non aliis; magnus autem pater (Zois), credo, omnia nostra potest scire, immo debet . . . Vodnikum saluta, est Primitzo decies melior . . . Primitz sit Gottsched noster! — Humboldt nunc slavicas linguas adgreditur me duce. O quin tu rure marcescis? nonne in urbe posses esse, et circa baronem? ut et ipsum juvares, et ab ipso juvareris! — Est, ut fuit, ambitiosus in malam partem, respondi de te. — Ravnikarum aut Ravniharum (— har enim itidem est plane nostrum) saluta meo nomine amantissime, et de bibliis, quae ubique fama laudat, gratulor. — Ravnikar est spes mea!

L. 1813: Totum hoc koplánárstvo tuum mihi jampridem non ita probatur; quid propheta inter Saulos hos? relege initium Sallustii, et vide, an recta moneam, qui te etiam atque etiam flagitem, ut rure relicto in urbem redeas et cum barone sies, apud illum discas et illi subservias ut ego et Vodnik olim. Nuláne in civitate fára pro doctore aut notariatus, qui censum certum praebet et otii aliquanto plus quam ruri est, et amicos dignos te, et libros? perpende rem, et cum barone delibera et effice! . . . Sollicita Rauniharum et tu ipse cooperare, cooperatur ut sis vere . . . Redeo ad Nr. 1, ut Sallustium relegas et cum Barone (Zois) liberrime et appertissime deliberes. Ego, quamquam omnes isti vestri Athanasii me suspectum haberent, sperarem et confiderem plenam ipsorum fiduciam mereri (non subrepere); cur non et tu, Augustine, nepos cum sies. Den halben Weg werden sie dir selbst entgegenkommen, sed σοφροσύνη opus est . . . De koplánárstvo videbis, ut te expedias. Sallustii locus est: Omnes homines, qui sese student praestare ceteris animantibus, summa ope niti decet, vitam silentio ne transcant ut pecora . . . —

L. 1814: Gaudeo quam maxime, et alias dialectos slavicas tam inter vos foveri, et amo Jerinum, cujus pueri hinter den

Klosterfrauen perbene memini, cum adhuc bos letaret, et ego smerkov: erat jam tum fein glavica. Amo et Vodnikum, quod tam bona mática sit, et vos mladās čebelicas ducat ad gore vi- sóke ut ait . . Ravnika: sunt enim in illo aequae divina velle et nosse! — Quam vellem te esse in urbe, ut cum illo esses et communibus consiliis rem gereretur . . . Vale et sis minus rejen, et magis réden et poréden i. e. diligens, ordentlich. — Tu cave, ne gula te corrumpat et potentiorum limina! —

L. 1816: Carantonica dialectus poterit brevi deduci per fontes seculi IX. X. XI. XII. XIII. etc. et gaudeat Valentinus (i. e. Vodnik) et sapiat. Cur nemo vestrum carniolice vertit „Dies irae, dies illa“, quam omnes dicunt esse rem protestantibus inassequibilem? —

L. 1820: Ergo — pace! . . Raunicharo facis injuriam multifariam. — Velles ne . . tua Slavica omnia (Altslavisch, sey es nun glagol. oder cyrill. gedruckt oder geschrieben) . . huc mittere . . Mea omnia Dobrovio dedi domum (habitat in altera urbis parte). Omni vespera simul slavizamus — Dobrovsky te resalutat et mecum est cupidus videndi Glagol. et Cyrill. tua. — Audio te fuisse Belegradae Constantini Porphyrogenetae! —

L. 1821: Ecce . . macerat me tuum silentium, ne imprudens te offenderim! — An quod communicari cupierim tua slavica. Equidem mea omnia Dobrovio communicavi, nec poenitet. Nec te poenitisset! Cum honestis enim viris est negotium, non cum lutheranis Vossiis! Et vel si non vis, dic verbo et sanabitur anima mea, laesa silentio! Ipsa gloria, quam tibi times (fortasse) praeripi posse, non deerit, si tuis thesauris potuerit uti patriarcha Dobrovius . . Gaudeo quod summum magistrum etiquettae alipuando derwischerim! heus tu? nonne mihi debes responsa duo aut unum? Qui te excusabis apud dominam etiquettam! Nam de amicitia vidua video te non multum curare . . Sed tu, quo minus tibi placemus, eo magis nos deberes amare ex mente Xsti, nam si amas qui placent, quid facis melius quam publicani. Vale et corrige te amico Veteri . . Naslove na pismu narejal mu je časih nemške ali latinske, navadno francoske na pr.: A Monsieur Mr. l'abbé Jaques Soupan (Supan, Suppan) Docteur en Théologie et Coopérateur a Ste. Marie (Šmarje) près Laibach; . . Dr. en Theologie et Professeur à Laibach; in v pismu časih po cirilski n. pr.: Županu Doctori K. Legista, Censor, Scriptor in v sklepu: Vale; vale animamque redde veteri amico; vale et fave Veteri vetus hospes amico. i. t. d.“ —

Patriotische Phantasien eines Slaven.

Spisál J. Kopitar l. 1810.*)

1) Slavischer Volksstamm. Der alte europäische Volksstamm der Slaven, der Sprache nach sehr nahe verwandt mit dem deutschen und dem griechischen, zwischen welchen beiden er jetzt, und vielleicht von jeher mitten inne wohnt, ist dermal fünfzig Millionen Seelen stark und könnte unter günstigeren politischen Verhältnissen auf dem ungeheuren Wohnsitze (halb Europa und ein Drittheil von Asien) in wenigen Generationen sich leicht vervierfachen.

2) Slavische Sprache. Der vorzüglichen Anlage des Slaven zum wahren Erdbürger hat bereits Herder in seinen „Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit“ Gerechtigkeit widerfahren lassen; wir dürfen hier nur noch des herrlichen Baues seiner Sprache erwähnen, die einerseits bei ihrer artikellosen Declination und pronomlosen Conjugation ganz für die altgriechischen Versmasse geschaffen scheint, andererseits aber, da sie mehr Vocalendungen hat, als irgend eine der europäischen Ursprachen (die deutsche hat ja jetzt nur die auf e) einst allein unter allen Europäerinnen es mit dem schönen italienischen Mischlinge an Singbarkeit für die Oper aufnehmen wird.

3) Slavische Volkszweige. Dieser Volksstamm theilt sich der Sprache nach in zwei Hauptäste, einen südöstlichen und einen nordwestlichen. Zu dem ersteren gehören:

I. die Russen mit 25—30 Millionen Seelen;

II. die Sloveno-Serben im Süden der Donau, Save und Kulp bis an den Hämus sammt ihren Colonien in Süd-Ungern und Slavonien mit etwa 5—6 Millionen;

III. die Slovenen in Innerösterreich, Provinzialkroatien und um den Plattensee in West-Ungern mit etwa 1 $\frac{1}{2}$ Millionen;

*) Priobčíl a) v „Vaterl. Bl.“ III. 87—93 l. 1810; b) v „Wien. allg. Literatztg.“ 34—45 l. 1813 etc.; c) „Kl. Schr.“ v. Fr. Miklosich str. 61—70. — Beseda vzorna nemška, veda slovenska; v posnemanje bodi priporočena našim nemškim pisateljem, tudi časnikarjem na pr. v „Laibach. Ztg.“ itd.

zu dem andern

IV. die Polen mit 10—12 Millionen;

V. die Böhmen und Mähren sammt den Slovaken in Nord-Ungern mit etwa 5—6 Millionen;

VI. Die Lausitzer Wenden, die sich auch Serben nennen, mit etwa einer Million.

4. Berührungspunct der Hauptäste. Unterhalb Wien ist's, an der pannonischen Donau zwischen Pressburg und Komorn, wo sich die zwei Aeste geographisch und (linguistisch-) genetisch, mittelst der Slovaken und Slovenen die Hände reichen. Diess linguistische Datum und der Umstand, dass gerade diese zwei Zweige allein sich mit dem blossen allgemeinen Stammesnamen (Slovák und Slovenec, bloss mit verschiedener Bildungsendung) begnügten, während die jüngern Zweige noch besondere Namen (Čechen, Lechen [Polen], Kroaten Serben, Russen) sich beileigten, begünstiget auffallend die alte Tradition, dass die pannonische Donau der Stammsitz der Slaven sei.

5. Geschichte der slavischen Kirchensprache. Die Süd-Slaven, an Geist und Körper ihres herrlichen Bodens werth, sind heut zu Tage, da sie unter ausländischen Herren so vielfältig zerstückelt sind und daher nirgends eine respectable Masse bilden, die am meisten verwahrlosten. Und doch waren sie, wie sich's auch für Südländer ziemt, unter allen Slaven die ersten, die ihre Sprache schrieben.

In der zweiten Hälfte des neunten Jahrhunderts, als die Kroaten, Serben und Bulgaren den Byzantinern Angst machten und der mährische Svatopluk seine Slaven an den Franken rächen zu wollen schien, traten zwei griechische Missionäre, die Gebrüder Constantin und Methodius, aus Thessalonike gebürtig, auf Svatopluks und des pannonischen Hezilo Begehren, von Konstantinopel gewiss gerne gesandt, an der pannonischen Donau auf. Sie brachten, sagt die Legende, eine bereits fertige slavische Uebersetzung, wenigstens des Neuen Testaments und der Psalmen mit. Hier übersetzten sie auch die griechische Liturgie; der ganze Gottesdienst ward in slavischer Sprache gehalten. Hoch freuten sich die Slaven, sagt Nestor, als sie die Grossthaten Gottes in ihrer Sprache vernahmen. Die salzburgischen Zehentglaubere, die diese Slaven blos getauft hatten, aber zu bequem waren ihre Sprache zu lernen, flohen nach Hause, als sie die Anhänglichkeit der Slaven an diese griechischen Apostel sahen. Der Papst aber, der diese zwei Gottesmänner auf die Anklage der fränkischen Bischöfe über den slavischen Gottesdienst vorgefordert hatte, liess ihren Gründen Recht widerfahren und creirte den Methodius zum Erzbischof in Pannonien und Mähren. Constantin starb in einem Kloster, wo er den Namen Cyrill angenommen hatte. Um die slavische Sprache zu schreiben, bedienten sich die zwei Brüder-Apostel ihrer griechischen Schriftzeichen, die sie aber, weit entfernt von

der Unbehilflichkeit der teutonischen Schreibmeister (die den späteren Scheridan, Wailly, Klopstock, Schlözer, Voss, Fernow etc. so viele gerechte, ach! ausgepresst) mit echt griechischer Einsicht in's Wesen der Buchstabenschrift mit neuen, zur Bezeichnung der eigenthümlich-slavischen Laute hinzu erfundenen Buchstaben vermehrten. Die slavische Sprache hat an die dreissig einfache Laute, und das Alphabet der Missionäre, später zum Unterschiede des schwerfälligen glagolitischen das cyrillische genannt, ist das einzige vollständige im neuern Europa, das für jeden Laut ein eigenes Schriftzeichen enthält. Die Bibelübersetzung Cyrills und Methods ist noch vorhanden, freilich aber in den gedruckten Ausgaben von den Russen so wie von den Serben selbst mehr oder weniger modernisiert. Eine kritische Recension nach alten, in den russischen und türkischen Klöstern befindlichen Handschriften, so wie Abbé Dobrovský sich traut sie herzustellen, wäre für alle Slavisten ein unschätzbares Geschenk. Ich sage für Slavisten: wiewohl auch die slavischen Popen sich dazu nicht so wild geberden würden, als sie im Anfange des sechszehnten Jahrhunderts gegen den gelehrten Mönch Maximus vom Berge Athos thaten, der als Märtyrer eines ähnlichen Unternehmens in einem russischen Gefängnisse starb. Die Sprache dieser Uebersetzung, sie mag nun die Altmutter des heutigen sloveno-serbischen Dialekts oder die des slovenischen gewesen sein (für beides sind Gründe da), war auf dem Wege gemeinschaftliche Schriftsprache aller slavischen Volkszweige zu werden, wäre nicht das Schisma zwischen Rom und Konstantinopel ausgebrochen. Dieses nun liess sie nach Böhmen und Polen gar nicht kommen und verdrängte sie selbst aus Pannonien, dem Bischofsitze Methods, und zum Theil aus Dalmatien, wo ein Bischof noch bei Methods Lebzeiten für seinen Sprengel eine Abschrift des übersetzten Psalters genommen hatte. Nur tiefer landeinwärts, im slavischen Süden und Osten konnte Roms Eifersucht sie nicht erreichen. Da blühte sie denn auch als gelehrte Sprache fröhlich fort: nicht nur die meisten griechischen Kirchenväter, Leben der Heiligen und dergleichen Kirchenbücher wurden übersetzt, sondern auch profane Schriften, z. B. Nestors, durch Schlözers Commentar so wichtig gewordene Chronik, wurden darin geschrieben. In dieser Sprache nun lesen noch bis auf diese Stunde alle Slaven des griechischen Ritus (ihre Hauptsprache mag russisch oder serbisch sein) ihre Bibel und singen ihre Liturgie; in dieser Sprache sind die Katechismen geschrieben. Nur Schade, dass die Russen sie aus ihrem Dialekte immer mehr verfälschen, die Serben aber, die sie leichter rein erhalten könnten, da sie ihnen auch so, in ihrer ursprünglichen Gestalt bei weitem verständlicher ist als den Russen, ohne gelehrte Schulen, ohne Druckereien sind (denn die unter Josef II. von Kurzbeck in Wien errichtete, den russischen nicht einmal an Reinheit der Typen gleichkommende ist nun in fremden

Händen und scheint sich wenig um das Zutrauen der illyrischen Nation zu kümmern, da das wenige, was sie druckt, auch vor Druckfehlern unlesbar ist). Gesprochen wird also dieser Kirchengedialekt nirgends mehr im Volke und taugt vielleicht gerade deswegen um so besser zum feierlichen des Gottesdienstes. Doch kann man ihn wieder nicht als todte Sprache betrachten, da er sich zu den lebenden Mundarten, die noch gesprochen werden, etwa so verhält wie Homers Sprache zu den spätern absonderten griechischen Dialekten zu Sokrates und Aristophanes Zeit. Diese slavische Kirchengsprache ist es, von der Schlözer (Nestor, Theil III. Seite 224) seine alten Ueberzeugungen wiederholt: I. „Unter allen neueren Sprachen ist die slavische eine der ausgebildetsten: ihr Reichthum und andere Vorzüge gehen mich hier nichts an; ihr Vorbild war die griechische, und dieser ihre Eigenthümlichkeiten und Schönheiten aufzunehmen war die slavonische ganz besonders fähig. II. Unter allen neuern Sprachen ist sie am allerfrühesten zur Ausbildung gekommen. Wie sah es im dreizehnten, vierzehnten Seculo mit dem deutschen, französischen, englischen aus! Wie sehr wir Deutsche namentlich uns verspätet haben (denn wirklich schreiben wir erst seit siebzig Jahren gebildetes deutsch: das haben wir meistens durch die Uebersetzungen aus dem französischen und dem englischen gewonnen), fühle ich lebhaft, wenn ich eine russische (soll heißen: slavonische) Legende, etwa aus dem vierzehnten Seculo und dann ine deutsche Postille, gedruckt im Jahre 1674, hintereinander lese (wobei ich vom possirlichen Inhalt der erstern ganz abstrahire und beide nur im Stile vergleiche). Dort finde ich Ordnung im Vortrag, geschlossene Perioden, Incidentsätze durch zehnerlei Participien an einander gereiht, sonore Kraft- und Prachtwörter etc., und nun dagegen den ärmlichen deutschen Postillanten (den damaligen Regensburger Kanzleiman nicht zu vergessen)“.

Es existieren einige Grammatiken über das altslavische, aber ausser dem, dass sie sehr dürftig sind, sind sie auch altslavisch abgefasst, folglich den Occidentalen unzugänglich. Unter Peter I. ward ein (mageres) Lexikon mit griechischer und lateinischer Erklärung compilirt. Schon früher war zu Kiew 1627 ein slavonisch-russisches erschienen. Das neueste mit russischer Erklärung ist das Kirchenlexikon von Peter Alexjejev. Schlözer klagt, dass er manches Wort seines Nestor nicht darin gefunden. Eine Grammatik und Lexikon in Adelungs und Dobrovskýs Geiste ist also noch zu wünschen.

6. Literatur der neueren slavischen Sprache in Pannonien. Die pannonischen Slaven, die nach Methods und Svatopluks Tode unter deutscher oder ungrischer Oberherrschaft der lateinischen Kirche anheimfielen, fingen erst zur Zeit der Reformation an ihre gemeinen Volksdialekte mit lateinischen Buchstaben (die aber nicht nach Cyrills Methode vermehrt, sondern nach der teutonischen in Krain so, in Kroatien anders und bei

den Winden um den Plattensee wieder anders combinirt wurden) zu schreiben. Ihre Literatur ist bisher ihrer politischen Unbedeutenheit angemessen. Der Dialekt theilt sich in drei Unterarten: krainisch oder windisch in Krain, Kärnten und Untersteier, kroatisch in Provinzialkroatien und wieder windisch in den westungarischen Comitaten zwischen der Mur und Raab, so den Uebergang von krainisch zu kroatisch ausmacht.

Die Krainer haben eine lutherische Uebersetzung der ganzen Bibel von Georg Dalmatin, zwei einzelne des Neuen Testaments von Truber und andere Kirchenbücher aus der Reformationszeit, so wie eine katholische Bibel von Georg Japel von 1784. Die Kroaten sehen einer Bibelübersetzung erst entgegen, haben aber bereits drei brauchbare Lexica ihrer Mundart (von Hablediĉ, Belosteneec, Jambrešič), während das verpfuschte des Pater Marcus und das dürftige und deutschmichliche des Pater Gutschmann den Krainern und Winden noch immer Schande machen. Die protestantischen ungrischen Winden haben eine vortreffliche Uebersetzung des neuen Testaments aus dem griechischen Urtext von Stephan Kūzmiĉ 1771.

7. Literatur der katholischen Sloveno-Serben. Mit diesen verhält sich's wie mit den vorhergehenden pannonischen Slovenen: sie schreiben ihre drei Mundarten, die ragusanische, bosnische und slayonische, mit lateinischen Buchstaben nach verschiedenen teutonischen Combinationssystemen. Die Slayonier haben nur erst ein paar ziemlich gute Grammatiken, die Bosnier einige Kirchenbücher, die Ragusaner aber auch gereimte fromme und sogar erotische Gedichte. (Möchte doch sich unter ihnen ein Herder oder auch nur ein Fortis finden, der die vielen nicht gereimten Volkslieder sammelte! Die Sammlung des Kačić ist bei weitem nicht befriedigend). Micalia, Dellabella, Voltiggi und Stulli haben Lexica und kurzgefasste Grammatiken dieses Dialekts geschrieben. Diese Illyrier (wie sie sich gerne nennen hören) besitzen von der Bibel nichts als das Evangelium gedruckt in ihrer Mundart, aber man sagt, dass eine ganze Bibel handschriftlich in Rom (jetzt vielleicht in Paris) existiere. Uebrigens haben die Illyrier ihr eigenes verzeihliches Vorurtheil, als wäre ihr Dialekt der reinste und älteste von allen, durch ganz Westeuropa zu verbreiten gewusst, wogegen freilich alle nicht illyrischen Slaven auch aus dem Grunde schon protestieren können, weil die Illyrier in ihrer eigenen Sache um so weniger Partei und Richter sein dürfen, da sie die Dialekte der übrigen Slaven nicht einmal oberflächlich kennen. Lasst uns doch, Brüder, die ohnehin durch unsere weite Verbreitung genug erschwerte Communication zwischen Slaven und Slaven durch solche Menschlichkeiten nicht noch mehr erschweren! Lernet einander nur besser kennen, gewiss, ihr werdet täglich neue Vorzüge an einander entdecken! Vereinigt euch, z. B. wenigstens ihr Zweige, die ihr mit lateinischen Buchstaben schreibt, vor allem zu einer

gleichförmigen Orthographie statt der sieben bis zehn, die euch bisher das gegenseitige Lesen verleiden!

Hier ist auch der Ort des sogenannten glagolitischen Alphabets zu erwähnen. Es sind die cyrillischen Buchstaben, aber nach Dobrovskýs wahrscheinlicher Hypothese zur Zeit, als auch in Dalmatien die slavische Liturgie von Rom aus verfolgt wurde, von irgend einem patriotischen Mönche durch absichtliche künstliche Entstellung so unkenntlich gemacht, dass man sie für die Erfindung des heiligen Hieronymus ausgeben und — annehmen konnte.

Cyrills Uebersetzung wurde für die römische Messe und Brevier zugeschnitten und in diese hieronymische Schrift (wie einst die hebräische Bibel aus dem samaritanischen Alphabet in's chaldäische) übertragen, und der Papst liess sich diess, sei's aus Ehrfurcht für den vorgeblichen Hieronymus, sei's aus weiser Nachgiebigkeit gegen Leute, die sonst den griechischen Ritus ergriffen hätten, gefallen.

Also das glagolitische Alphabet ist eine schwer schreibbare, folglich hässliche Abart des cyrillischen; die Glagoliten sind Katholiken, die aber die Messe und das Brevier nicht lateinisch, sondern slavisch lesen; die Sprache im glagolitischen Missal und Brevier ist die der cyrillischen Bibel, nur mit andern Schriftzeichen geschrieben. Es gibt Glagoliten in Istrien und Dalmatien: man muss sie nicht mit den unierten Griechen verwechseln, die nur ein paar Dogmen aufgegeben haben, übrigens aber *graeci ritus* sind; die Glagoliten sind *latini ritus* (po zakonu rimskoga dvora), und haben nur das Privilegium der slavischen Sprache beim Gottesdienste.

8. Literatur der griechischen Sloveno-Serben. Diese ignorierten so wie die Russen bis auf Peter I. vor der Kirchen- und Gelehrtensprache ihren Hausdialekt in Büchern, gerade so wie der Schwabe oder Niedersachse in Deutschland den seinigen in Büchern ignoriert. Erst zu Josefs II. Zeiten 1783 stand der noch lebende slavische Anacharsis, Obradović von Čakovo in Ungern, unter ihnen auf, und sprach in neuserbischer Sprache Worte englischer Freiheits- und Vaterlands- und Fénelon'scher Tugend-Liebe. Seine Selbstbiographie, sein Rath der gesunden Vernunft, seine äsopischen Fabeln etc. verdienen noch lange das Lesebuch der Serben zu sein. Janković hat einige Comödien von Goldoni übersetzt, Solarić eine Erdbeschreibung, Stojković eine Physik herausgegeben. Die serbische Literatur kann einst eine gefährliche Nebenbuhlerin der russischen werden; der südliche Himmel und die altslavische Kirchensprache sind Vortheile, die nicht zu übersehen sind. Diese Serben bedienen sich der russischen sogenannten Civilschrift; aber noch haben sie meines Wissens keine Grammatik, noch Lexikon (das Kurzbeckische ist ein Zwitter) mit serbischer Schrift aufzuweisen;

freilich sind die der katholischen Sloveno-Serben auch hier brauchbar.

9. *Literatur der Russen.* Unter Peter I. versuchte es ein holländischer Schriftschneider den rohen Kirchentypen eine gefälligere Gestalt zu geben und druckte damit einige profane Sachen, als Wechselordnung etc. (denn die Mönche hätten über Ketzerei geschrien, wenn man es gewagt hätte ihren unförmlichen Uncialen in Kirchenbüchern diese elegantern Typen zu substituiren). Daher der Unterschied der Kirchen- und der Civiltypen in den russischen Druckereien: mit erstern wird noch immer alles heilige (theologische), mit letztern alles profane gedruckt. Wir haben schon oben erinnert, dass bis auf Peter I. die Russen ihren Hausdialekt in Büchern ignorirten. Die eigentliche russische Literatur datirt erst seit Katharina II. „Unbegreiflich lange dauerte es nur, sagt Schlözer, ehe die Russen die Pracht des Slavonismus (der Kirchensprache) in ihre neurussische Sprache übertrugen. Nur allererst seit fünfzig Jahren etc.“ Aber wie gesagt, die Bibel, die Liturgie und andere heilige Bücher existieren dort nur in der altslavischen Kirchensprache. Ueber das russische haben wir brauchbare Grammatiken und Wörterbücher.

10. *Literatur der Böhmen.* Von dem nordwestlichen Hauptaste, bis wohin Cyrills Bibel und Alphabet nicht drang, waren die Böhmen die ersten, die ihren Dialekt (mit deutschen Lettern nach teutonischer Combinations-Methode) schrieben. Sie schreiben seit dem dreizehnten Jahrhunderte Bücher, deren Anzahl bis zur Erfindung der Buchdruckerei nicht unbedeutlich ist, und sie waren unter allen Slaven die ersten, die von dieser Kunst zur Verbreitung der in ihrer Sprache abgefassten Bücher Gebrauch machten. Sie liessen schon 1475 ein Neues Testament und 1488 die ganze Bibel drucken, und von dieser Zeit kamen immer mehrere Bücher verschiedenen Inhaltes heraus; Pelzel gibt die Anzahl der gedruckten Bücher vom Jahre 1500—1600 auf 131 Stück an. Seit 1620 aber dürfen sich die Böhmen mit den Polen, und seit 1700 auch mit den Russen in Rücksicht des Bücherwesens nicht mehr messen.¹⁾ Das goldene Zeitalter der böhmisch-slavischen Sprache fällt in das vierzehnte und in den Anfang des fünfzehnten Jahrhunderts, als nach Verordnung der goldenen Bulle Kaisers Karls IV. jeder Kurfürst des deutschen Reiches slavisch lernen sollte, und in der böhmischen Literatur, um die Zeit der Kostnitzer Synode, schon alles helle war, als es in Deutschland und auch in Frankreich nur noch zu tagen anfang. Wäre es mit der Cultur Böhmens so fortgegangen, vielleicht hätte es bei der so nahen²⁾ Verwandtschaft so vieler

¹⁾ Dobrovskys Lehrgebäude der böhmischen Sprache. Prag. 1809.

²⁾ So nahe sind unsere Dialekte einander, wie die griechischen einst waren. Ein Südslave, der ein wenig an Sprachanalogien gewohnt ist, lernt in vierzehn Tagen das kirchenslavische vollkommen; wie erst, wenn alle Dialekte

slavisch redenden Völkerschaften in Europa geschehen können, dass heute der französische Sprachmeister dem slavischen weichen müsste. ¹⁾ (Und wenn Voss und Fichte Recht haben, dass eine Ursprache besser ist als eine gemengte, so hätte Europa bei dem Tausche auch nicht verloren).

Das slovakische in Nord-Ungern ist eine an sich weniger harte, dem altslavischen nähere, weniger gebildete, aber auch weniger verbildete Abart des böhmischen. Indessen lesen der Mähre sowohl als der Slovak die böhmische Schriftsprache. Zwar wollten die katholischen Geistlichen um die 1790erjahre sich unter Bernoláks Anführung ihrer Mundart annehmen, aber die protestantischen setzten sich dagegen, und jetzt wacht die Crusca der slavisch-böhmischen Sprachkanzlei in Pressburg über die Reinheit des Čechismus auch unter den Slovakern.

Die Böhmen besitzen von Dobrovskýs Hand die beste, classische Grammatik unter allen Slaven (möchte er nun auch eine solche über die altslavische Kirchensprache verfassen, wie er wohl allein könnte) und ein gutes Wörterbuch von Tomsa (freilich ein vollständigeres im Manuscript).

11. Literatur der Polen. Die Polen erhielten Religion und Wissenschaften aus Böhmen. Daher schrieben sie ihren Dialekt anfänglich auch mit böhmischen (schwabacher) Lettern und böhmischer Orthographie, welche ersteren sie seit dem letzten Drittheil des siebzehnten Seculums mit den lateinischen vertauscht haben. Ihr Dialekt hat die meisten Zischer und tritt, wie Jean Paul bemerkt, wegen seiner (nur orthographisch gehäuften) Mitlauter hart und schreiend vor das Auge, fällt aber doch im Leben lieblich mild aus. Die Polen haben eine reiche Literatur in Prosa und Versen, und von Kopezyński, Bandtke und Linde vortreffliche Grammatiken und Wörterbücher.

12. Literatur der Lausitzer Wenden. Den Lausizern combinirte der Pastor Bierling 1689 ihre eigene Orthographie mit deutschen Lettern. Der Dialekt theilt sich in zwei Unterarten, den der obern und den der niedern Lausiz. Man hat über beide brauchbare Grammatiken von Matthäi und Hauptmann; auch soll endlich ein Wörterbuch erschienen sein, was Schreiber dieses aber nicht gesehen hat. Die Lausitzer besitzen auch eine Uebersetzung der ganzen Bibel.

13. Betrachtungen. I. So war denn schon im neunten Jahrhunderte der Dialekt Cyrills auf dem Wege gemeinschaftliche Schriftsprache aller Slaven zu werden, so wie es für die zwölf Millionen Italiener der florentinische, für die 28 Millionen Franzosen der Isle de France'sche, für die 30 Millionen Deutsche

mit einem gleichförmigen Alphabete geschrieben würden, wie die griechischen es waren!

¹⁾ Schwartners Statistik von Ungern, zweite Auflage 1810.

der obersächsische u. s. w. ist. Aber das Schicksal wollte es, dass nun alle sechs Hauptdialekte und sogar einige Unterdialekte geschrieben werden wie einst die griechischen. Auch gut: schreibe man sie nur auch wie die griechischen alle mit einerlei Alphabet und nach einem, nicht nach einem Dutzend widersprechender Schreibsysteme. Hier wäre ein weiser Despotismus wünschenswerth, der die Thoren nöthigte vernünftig zu sein.

II. Die griechischen Dialekte flossen, nachdem Alexander sich an die Spitze der Griechen gestellt hatte, in eine Schriftsprache zusammen: so dürfte es einst den slavischen auch wieder ergehen. Nur wäre dann zu wünschen, dass diess entweder der alte cyrillische oder doch einer der jüngeren südlichen Dialekte wäre, die ihrer Natur nach freier von Härten sind als die nördlichen.¹⁾ Sollte indessen das Glück selbst dem härtesten das Scepter geben, so fällt derselbe ja doch noch immer nach Jean Paul im Vergleich mit anderen Sprachen lieblich mild aus.

III. Wie gut wird es einst der slavische Adelung haben, aus so reichlichen Quellen, als es die Bibeln und Lexika aller Haupt- und so vieler Unterdialekte sind, ein vergleichendes Wörterbuch auszuarbeiten!

14. Auch etwas, was in Oesterreich noch zu wünschen ist. Der böhmische Dialekt hat in der österreichischen Monarchie fünf Kanzeln, auf denen er grammatisch gelehrt wird, in Prag, Pressburg, Wienerisch-Neustadt und in Wien selbst im Theresiano und an der Universität. Oesterreich herrscht aber über Slaven aller Dialekte (das ist, ausser den Böhmen noch über Polen in Schlesien und Galizien, über Russen [Rusnjaken] in Galizien und Ost-Ungern, über Sloveno-Serben in Süd-Ungern und Slavonien, über Slovenen in Innerösterreich, Provinzial-Kroatien und West-Ungern). Billig sollte es daher auch alle bedenken. Und alle wären zugleich bedacht, die Böhmen selbst mit, wenn an der Wiener Universität neben der böhmischen und andern Sprachkanzeln auch eine für die altslavische Sprache errichtet würde, der alle heutigen Dialekte um so näher kommen, je näher man sie bis an ihren Ursprung verfolgen kann. Eben desswegen hat das altslavische für alle Slavisten ein gemeinschaftliches Interesse, für die österreichischen aber noch das besondere, dass es hierher zu Hause gehört, also Oesterreich die Pflege desselben nicht den depravierenden Händen der Russen überlassen sollte. Der Geist dieser Blätter treibt uns noch zu einer patriotischen Bemerkung, deren Wahrheit schon aus der Natur der Sache fliesst, zum Ueberflusse auch actenmässig aus Obradović erwiesen werden kann, dass nämlich die zwei bis drei Millionen Serben (Illyrier), die nach und nach aus der Türkei zu uns emigriert sind, nach

¹⁾ Vergleiche Schlözers Recension des Linde'schen Wörterbuches in den Göttinger Anzeigen. 1809.

einem Beweise von liebevoller Würdigung dessen, was ihnen das theuerste ist, ihrer heiligen Sprache, erst der leiblichen Wohlthaten der österreichischen Oberherrschaft doppelt froh werden würden. Man hebe psychologische Hindernisse durch psychologische Gegenmittel, mit Liebe für Liebe. — Von den übrigen eben noch um ihre Freiwerdung ringenden, türkischen Serben ist es ohnehin bekannt, dass sie nach dem sprach- und glaubensverwandten, aber fernen Norden hinauf blicken, weil der praesentior deus sich weniger um sie zu kümmern scheint. Und nur in Wien, dem Zusammenflusse von Slaven aller Mundarten, würde eine solche Kanzel *linguae slavicae antiquissimae communis et ecclesiasticae*, wie sie Durich nennt, an ihrem wahren Platze und von allgemeinem Nutzen sein. Aus dieser Einrichtung, gut geleitet, könnte mit der Zeit in diesem Centro eine slavische Central-Akademie hervorgehen, zu der alle ausser diesem Centro schon jetzt bestehenden und noch zu errichtenden nur Filialen wären.

SS. Cyrillus et Methodius.

Spisal J. Kopitar l. 1843. *)

Caput IV.

Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.
Virg. Aen. VI 726.

20. Caroli Magni posterii cum impares essent tanto imperio pro dignitate administrando, proum erat id sensim denuo dilabi in partes, unde olim fuerat conflatum. Sat notae sunt imperii reliqui sub miseris Carolingis plagae: nos nostram praesertim provinciam orientalem exequemur.

21. Ac primo quidem jam sub Ludouico dicto Pio (C. 820) Slavorum quidam dux, Liudevitus Pannoniam totam in Francos exciverat, nec nisi totius imperii viribus, tribus exercitibus contra ipsum missis, suorumque prodicione tolli potuit.

22. Francorum in Pannonia e dextra Dravi ripa laevaue Tibisci, vicini erant Bulgari nomine, re Slavi, qui exhausta de finibus constituendis una alteraque legatione, tandem 829 „misso per Dravum navali exercitu, Slavos in Pannonia sedentes ferro et igne vastaverunt et expulsis eorum ducibus (Francicis) Bulgaricos eis rectores constituerunt.“

23. In laeva Danubii ripa inter Moravum et Tibiscum flumina ex Avarum servitute emerserat Moravorum natio slavica populosa, inveterato vicinali odio infensa Francis, detrectansque diutius ferre jugum indignorum Caroli M. successorum; ea jam sub Moimaro apertiusque etiam sub Rastice Vinido, ejus nepote et successore, per plusquam quindecim annorum rebellionem, A. 870 jam sui fere juris evaserat: sed nepotis item sui prodi-

*) Izvrstna in res vzorna je Kopitarjeva pisava nemška; a tudi latinščina bila mu je klasična. V zgled in dokaz naj služi Caput IV. iz „Prolegomena historica“ str. 63—68 v „Slavische Bibliothek“ von Fr. Miklosich I. 1851.

tione capto tandem et excaecato Rastice duce, victoria remansit Francis.

24. En huic Rasticis rebellionem debetur sive expressa vocatio, sive spontanea e Bysantio missio SS. Cyrilli et Methodii, fratrum, Graecorum Thessalonicensium, Rastice et Moravis jam quidem a tempore Caroli M. Christum profitentibus, sed nunc bis exosis sacerdotes germanicos quos Francis favere jure merito suspicabantur. Hoc ergo nobile Graecorum par fratrum Moravis jam per duas aetates christianis, turbidis illius rebellionis temporibus sacra procurabat; lingua ritumque nescias graecone (nec enim schisma exstiterat) an cui assueti erant latino Moravi; sed de linguae slavicae in sacris usu primis jam quatuor et dimidio annis tentato nulla in historia vestigia. Imo cum tandem A. 879, Johannes VIII inaudisset, Methodium slavice cantare missam, hanc illi novationem papa inhibuit, jubens eum celebrare „aut graeca lingua aut latina, sicut ecclesia Dei toto terrarum orbe diffusa et in omnibus gentibus dilatata cantat.“ Quid quod iisdem temporibus Bulgari baptismum petierant et acceperant a Nicolao papa latino; quem jure putat Salagius rem gratissimam fecisse graecis in Moravia sacerdotibus Cyrillo et Methodio, quod eos redeunte ad Germanos dominatione post Rasticis debellationem, sua Romam evocatione subduxerit odio victorum. Certe illi mandato papae lubentes paruerunt. Sed mortuo interim Nicolao, advenientes excepit successor Hadrianus II optimus senex, qui exequens Nicolai proposita Pannoniamque et Bulgariam post quatuor seculorum barbariem redditas christianismo postliminio impraescriptis Romanae ecclesiae immediatis privilegiis asserens, neglectis Bavarorum juribus, eosdem graecos ordinavit episcopos Slavorum Pannoniensium et Moravorum. Cyrillo interim Romae mortuo, solus in Pannoniam Moraviamque rediit Archiepiscopus Methodius A. 869.

25. Quibus jurgiis putas exceptum a dominis bavaris reversum graecum archiepiscopum! Jam primum negabant jure posse metere graecum, ubi Germani seminassent; opusque erat firma Joannis VIII. papae auctoritate, cujus extant decretalium fragmenta tria ad Ludovicum R. et Carlmannum filium, itemque commonitorium suo ad Germanos legato datum (C. 874) a Salagio et Timone hungaris historicis producta e codicibus, et nobis quoque visa Romae.¹⁾ Nec cessit malis Methodius; cumque videret se non posse omnibus placere, contentus erat si missis Germanis, saltem pluribus, qui se vocassent, Slavis placuisset; id quod illi etiam ultra spem successit, in Slavis invecta liturgia slavica, prout supra §§. 9 et 10, innuimus.

26. Sed nec inimici quiescere, verum persuasere tandem A. 878 Suatoplucio Rasticis successori, ut suum presbyterum Jo-

¹⁾ Haec fragmenta debentur cardinali Garampio, qui ea produxit e Bonizonis collect. Canonum codice Brixien. Vide Salagium.

annem de Venetia, cujus opera solebat uti in politicis, mitteret Romam conquestum de Methodio, quod aliter doceat quam Romana ecclesia et missam cantet lingua barbara, id est slavina. Tantaque erat auctoritas Suatopluci aut Johannis presbyteri eloquentia, ut Johannes VIII non solum collaudato Suatoplucelo missam slavicam sisteret, sed et ipsum archiepiscopum Methodium evocaret Romam ad respondendum de quibus erat accusatus.

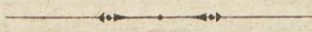
27. At aliter res cecidit Romae quam adversarii speraverant. Non enim solum fidem suam, sed etiam, quod plus erat, ipsam liturgiae slavicae novitatem papae probavit archiepiscopus Methodius, moxque rediit in Pannoniam cum victricibus pontificis decretalibus, suam fidem probantibus, omnibusque ejusdem metropoleos presbyteris, cujuscumque gentis essent, obedientiam erga suum archiepiscopum imperantibus; addito jam tunc A. 880, suffraganeo Nitriensi Wichingo Alemanno, et tertio postulato ad ordinandum, ita ut deinceps Methodius metropolita cum his duobus suffraganeis canonicè reliquos, qui in tam ampla vinea Domini (hodie viginti fere episcopatibus gaudente) proxime necessarii viderentur, episcopos posset consecrare. „Litteras denique slavnicas, a Constantino quondam philosopho repertas, quibus Deo laudes debitae resonent, jure laudamus, et in eadem lingua Christi Domini nostri praeconia et operae ut enarrentur, jubemus. . . Nec sanae fidei vel doctrinae aliquid obstat, sive missas in eadem slavonica lingua canere, sive sacrum evangelium vel lectiones divinas novi et veteris testamenti bene translatas et interpretatas, canere, aut alia horarum officia psallere . . . Jubemus tamen, ut in omnibus ecclesiis terrae vestrae, propter majorem honorificentiam, evangelium latine legatur, et postmodum, slavonica lingua translatum, in auribus populi annuncietur; sicut in quibusdam ecclesiis fieri videtur. Et si tibi et iudicibus tuis placet, missas latina lingua magis audire, praecipimus ut latine tibi missarum solemnia celebrentur.“

28. Ex qua decretali apparet 1. Johannem VIII. naviter tutatum esse restitutam suam metropolin una cum suo metropolitano Methodio contra Salisburgenses et Laureacenses, et 2. admisisse ipsam novationem liturgiae slavicae, ea tamen lege „ut majoris honorificentiae causa evangelium in omnibus ecclesiis prius recitetur latine, et postmodum slavice in populi auribus annuncietur, sicut in quibusdam ecclesiis fieri videtur.“ Est hic satis notabilis locus decretalis, si quidem recte eum intelligimus. Nos enim, quod jam ante hanc papae decretalem in aliquibus Ecclesiis fiebat, de Germanorum ecclesiis intelligimus, quorum communis sensus dudum vernaculum admiserat in partes liturgiae plebi maxime necessarias, post latinam e. g. evangelii recitationem saltem extemporanea subdita versione germanica.¹⁾ Slavo-

¹⁾ Hunc usum testantur non solum antiquissimae evangeliorum versiones alemanicae, sed et Caroli M. capitularia, et Carniolani Truberi A. 1557 ultimum

rum autem patriae linguae privilegium ad totum ecclesiasticum officium extendit papa Joh. VIII., quamquam adjecta bonae translationis interpretationisque conditione, et ipso antiquandi, si velent, hujus privilegii principibus facto arbitrio. Hinc facile concedas Dobrovio existimanti, in dioecesi Nitriensi, Germano Wichingo subjecta, precarium tantum locum habuisse missam slaviam, Svatoplucio duce ipso Graecis minus favente; vixque vita functo Methodio graecos clericos, quorum ad ducentos numerat S. Clementis biographus, omnes ex ipsa Pannonia expulsos petiisse aequiorem sibi Bulgariam, jam ante Hungarorum adventum.

29. Concludamus ergo cum eodem Dobrovio: cantare coepisse Methodium in pannonico ducatu Blatensi ducis Slavorum Hecilonis A. 870. missam lingua slavina; sed hanc novationem, licet a papa admissam, fuisse extrusam e Pannonia post Methodii obitum (A. 885—895) jam ante Hungarorum adventum: at hoc laetius effloruisse in Bulgaris, Croatis et Serbis, unde et post seculum, A. 988. in Russiam traducta est; immensum inde cum tempore captura incrementum: in hodierna contra Moravia, Bohemia, et Polonia viguisse nunquam. ¹⁾

et disertum testimonium. Ceterum in mysteriis locum esse etiam formulis mysticis, vides et Eleusiniarum $\chi\omicron\gamma\zeta\ \delta\mu\pi\acute{\alpha}\xi$, et multis aliis, et ipsa linguarum sacrarum vix non omnium (sit venia, verbo) obsolescentia. Ut adeo in his quoque falso crepent omnimodam necessitatem linguae vulgaris Protestantes.

¹⁾ Nec obstant quae feruntur a prof. Monse Olumucii inventae membranae binae, et Cyrilli A. 864 et Methodii archiepiscopi in hodierna Moravia A. 884 praesentiam memorantes. Feruntur inventae membranae, sed ipse qui edidit, Bozek non nisi hesterna apographa vidit, nemo membranas. Putes grasari ab A. 1817 in Bohemis pestem *rodela*, posteaquam e Vukii Cationario serbico, ed. Viennae 1814, didicerant falsarii metra Slavorum popularia.

Slavorum cisdanubianorum historiae conspectus chronologicus usque ad obitum S. Methodii.

(Glag. Cloz. LXXVI).

Poslovenil z lastnimi opombami P. Ladislav Hrovat.

Ko Ciceron v svojej izvrstni knjigi „Orator“ našteva, kaj vse mora vedeti dobri govornik, zahteva med drugim tudi znanje zgodovine — *memoriam rerum gestarum nostrae civitatis* — ter pravi: *Nescire, quid acciderit, antequam natus sis, id est semper esse puerum* (Cic. Or. 34). Tako mora zanimati tudi vsakega poštenega Slovenca, da pozna zgodovino naših pradedov, in da vé, kakošno govorico so govorili. Kos take tvarine naj podamo tukaj. Prevedli smo iz Kopitarjevega Glagolita na čelu napisani sestavek slovenski in dodeli „Opombe“ k nekterim posameznim letnicam. V teh opombah smo po novejih preiskavah nekaj popravili in pojasnili, nekaj obširneje predlagali. Viri so povsodi pridani; zlasti nam služi Huber-jev „*Verbreitung des Christenthums in Süddeutschland*“, in sicer IV. Bd. ima „*Slaven-Zeit*“. Ta knjiga je izvrstna, ima dobre vire, postopa kritično; o Karantanih (t. j. Slovencih) na pr. 48 strani. Dasi Huber Slovanom ni preveč prijazen, vendar — in ravno zato — se učimo veliko dobrega pri njem; zlasti, kako so bili germanizovani Slovenci ob Anži, po gornjem Štajerskem in Koroškem. Menimo toraj, da je primerno, če podamo za Kopitarjevo stoletnico in pa za Metodijevo tisučletnico: Kopitarjev Letopis o Slovanih Podonavskih.

Leta Gospodnjega (A. D.) t. j. po Kr. 334. Konstantin Veliki rad sprejame nad 300.000 Sarmatov limigantov semkaj čez Donavo, ki so bili gospodarji pregnani od podložnih ter jih razdeli po Trakiji, Skitiji, Macedoniji in Italiji. Vedi človek, da pomeni izraz Sarmat to kar Srb, najstareje ime slovanskemu zarodu. Kar imenuje on Italija, to ti je bila Kranjska, takrat del Italije. Potomci teh so, verjemi, po vsej pravici sedanji Slovenci karantanski, kakor Bolgari onih, ki so bili razdeljeni po Skitiji, Trakiji in Macedoniji.

Opomba. ¹⁾ Da je izraz Srb (Sporoi) najstareje ime za Slovane, to je resnica; če pa pomeni ime Sarmat to, kar Srb, in če so bili Sarmati Slovani, to je vprašanje sedaj rešeno. Kopitar je bil mnenja, katero je bilo takrat splošnje, da so namreč slovanski narodi v sorodu s Sarmati; tudi Šafarik (Abkunft der Slaven) je zmedel Srbe med Sarmate, kar pa je pozneje preklical. — Sarmati so bili Mediško pokolenje; v Evropo so prišli raznih imen: Roksolani, Jacigi, Alani. Tisti, koje je sprejel Konstantin, bili so Slovani, ali vsaj pomešani Slovani, ne pa Sarmati; kajti kar so imenovali Byzantinci pozneje Sarmate v razliko od Grkov, to je bila mešanica raznih narodov. Tudi s tem, da so prišli Slovani (Sarmati) čez Donavo, ni rečeno, da bi bili Slovani še le takrat prišli v te kraje; to so le čete, ki so se pridružile starim stanovnikom slovanskim (Šafr. I. 166. 249. i. dr. 361. 333).

363. Ekvitius, vojni načelnik in Probus, deželni glavar v Iliriku s svojim prelakomnim iztirjevanjem pripravita Slovanske kneze Čeha, Leha, Rusa, do tolikega obupanja, da — če je pravljica resnična — zapustijo svoje sedeže okoli Krapine v današnji Hrvatski, ter se podajo čez Donavo zopet iskat novih pokrajin v Bohemiji, Poloniji in Rusiji.

Ta mythus pripoveduje obširno Dubravius episcopus Olo-mucensis v svojej Historia Bohemica I. 1687. pag. 46 i. dr. — To je pač medli spomin na tiste starodavne čase (338 pred Krist.), ko so Slovani bežali pred Kelti iz Ilirika k severnim bratom; kar poroča tudi Nestor, gl. 3, 9, 10, se vé, tudi ta stavi dogodke v pozneje čase, ker zajema iz ustmenih poročil, ne iz pisanih listin.

381. Ko je bil Stridon razdjan, in Petavion Gotom izdan po Arijanskem škofu, tiči skrit izdajalica Julijan Valens v Milanu.

390. Sv. Hieronim. često občeva pismo z mnih in nunami v Emoni (Labaci).

449. Prekdonavski Slovani zasedejo Salono v Dalmaciji, maščevaje se za roparije rimskih vojakov, kakor poroča Konstantin Porphyrogenit, Bolgarski Slovani plenijo vsakega leta celo tje do Konstantinopola, ki ga je l. 507 obdal cesar Anastasij z dolgim obzidjem, nadejaje se, da se bo zavaroval. — Justinijan jim plačuje vsakoletni davek. Glej uže od tedaj prve istega mesta neznance, katerih slov. besedi skala in rogoz navajajo knjižniki. Proti severu so v Dakiji gospodarili ti Bolgari gotovo čez Tiso, česar priča je ime mesta Pešt (Pest),

¹⁾ Opombe so nekoliko umaknjene in tako poleg izvornika zaznamnjane.

ki se je obdržalo do današnjega dne po zvuku bolgarskega narečja. Cf. Glag. str. XII. §. 14.

453. Ko je umrl Atila, pobijejo Gepidi v Panoniji 30.000 Hunov, drugi pobegnejo proti črnemu morju. Gepidi zasedejo pokrajine obeh Dacij, Gotje pa Panonijo.

455. Iz Afrike pride v Vieno ob Donavi menih S. Severin, ta pa 482. l. 8. jan. umre; preslavljati ga je imel učenec Ev-gipij (c. 510). — Oglejski patriarh se pritoži do cesarja Mauricija o Frankih, da so se mu vrinili v škofijo Augsburg in Ti-burnijo (t. j. Debern im Lurnfeld) v Noriku.

Tiburnia, pozneje poitaljančeno Liburnia, sedaj ponemčeno Lurnfeld; tu je bila ena naj starejih cirkvá na Ko-roškem, sedaj sv. Peter v Gozdu. To mesto so porušili Slovani med l. 591—595 (Huber IV. 176).

493—526. Kasiodorus pošlje deželnega glavarja v provin-cijo Dalmacijo in Suavijo. Ta Suavija je vsakako Slavia. Še sedaj izgovarjajo Slovani l prav dostikrat kakor **u**, cf. Ptolomejev rkps.: *Σοβοβηροι* to so Slovini. Poslušaj kmete ne samo na Kranjskem in v Lužicah, ampak tudi na Poljskem.

550. Novi Slovani zimujejo v Panoniji in Dalmaciji brez kakega strahú, kakor da so v svojih pokrajinah, poročá Prokop. III. 40.

To kaže, da so prišli novi bratje k starim bratom.

550—570. Slovani (Bolgarski) bivajo po ogorjih in poljanah Solunskih (Thessalonica); ondi je Slavinia skor da ne čisto samostojna. Cf. Hase-jeve opombe k Leonu Diakonu, in byzantinsko povést, ki ta položaj dosta jasno razklada. Iz rodu teh Slovanov je bil cesar Basilius sam ter ves njegov zarod. Priča je arabski zgodovinar Hamsa in vrstnik zgodopisec byzantinski Genesius, ki iz Basilijevega maternega jezika navaja besedo *κατὰ πόδες*, kar je očitno slovenska podréza, rod prešten. Roj teh Slovanov se je vsedel celo v Peloponesu, kakor boš kmalu videl.

567. Avari podjarmijo Gepide na stoku Save in Donave.

568. Longobardi prepustijo Avarom gospodarstvo po Panoniji, ki so ga imeli od l. 527, skozi 42 let. Toda motijo se tisti, kateri trdijo, da so še le z Avari prišli v Panonijo Karantanski Slovani, kajti bivali so tukaj davno prej. V stráhu pred Longobardi prestavi Oglejski patriarh Paulinus svoj sedež na otok Grado, o katerem Slovani hočejo, da je po njihovem jeziku imenovan: grad namreč je Slovenom urbs. Pa človek ne vé, ne tiči li tukaj latinska beseda graduum; posebno ako bi se kje našla pred Paulom diakonom. Ta prese-

litev je dala povod Oglejskemu razkolu, ki je imel nehati še le l. 698.

595. Tasilo Frank, Bavarski knez, potolče Karantanske Slovene. Toda naslednje leto je bil pa on od njih potolčen, kajti pobili so mu vsih 2000 Bavarcev, kar jih je bil poslal.

Takrat so Sloveni zasedli Norikum, ker je bil Tasilo pre-slab, da se jim brani. Panonski bratje so jim rekli Goratani, iz tega Carantanum. Hub. IV. 155.

611. Garibald, Tasilov sin, je potolčen od Slovanov, kateri so pridrli do Agunta (Innichen) in do Drave virov.

610—640. Hrvatje in Srbi se (iz pokrajin, ki ležijo onkraj Bajvarije, in so vendar podložne Otonu Velikemu ob času Konstantina Porphyrogenita!) vselijo v Ilirik in Mesijo, kakor poroča Konstantin Porphyrogenit. Ta novi dohod Slovanov v Ilirik nekako raztrga po sredi prvotne od Slovanov Konstantina Vél. časov takraj Donave (bivajoče) Slovine Mesije in Panonije. Primorski Srbi in Hrvatje v Istriji in Dalmaciji se dajo krstiti po duhovnih poklicanih iz Rima, kakor priča Konst. Porphyrogenit, kedar je papež v Rimu bil Janez IV, rojen Dalmatinec iz Salone. Hrvaški narod je tedaj po spričevanji tistega cesarja Konstantina imel 60.000 konjenikov, 100.000 pešcev, in 80 „sagen“, 100 „condur“. In sagene štejejo po 40 mož, condure pa po 20, ktere so namreč večje, kajti manjše imajo samo po 10 mož.

Kaj pa je dalo povod temu preseljevanju, ni določeno. Jireček, Oesterr. Gesch. II. 62. pravi, da jih je povabil cesar Heraklius; drugje je brati, da bi se umaknili Samo-tu, ki je širil svojo oblast proti severu; utegne pa oboje strinjati se.

624. Samo, Slovan bivajoč v Karantanih, bil vodja narodu.

Tako piše Kopitar po Anonymu, ki pravi: Za časov Dagoberta, slavnega kralja Frankov, bil je neki Samo po imenu, Slovan bivajoč med Karantani, vodja istemu narodu. — Prav za prav je vladal Samo od l. 623—658 skozi 35 let. Velikanski pomen ima Samotova vlada v tem, da je zedinil slovanske kneze in narode od Krkonošev do Adrije v jedno celotno državo, kot močni zid proti Avarom in zoper pohlepne Franke; kajti Franki so hrepneli, da proderajo in podjarmijo vse do Byzantinskega carstva; in Avari so trli in žulili stare stanovnike Panonske Slovine. Samo je postavil trdno zidovje obojim. Frankom, da niso mogli naprej; Avarov pa je Slovine oprostil. Slovenom je pustil njihove notranje, domačinske uprave samovlastno; knezi so bili med seboj neodvisni, samo za vnanje so morali skupno delovati. Zato so ga vsi radi poslušali. Narodna zavest se je jela vzbujati, temelj za narodno samo-

stojnost je bil položen — žali bože, da je po njegovi smrti prvo zedinjenje Slovanov razpadlo! — cf. Hub. IV. 152. Jireč. 86. Šafir. Kar se tiče narodnosti Samo-tove, naša misel in prepričanje je to, da je bil Samo rodom Slovan; bodi si severni Slovan, kakor trdi Šafařík, češ, da se nahaja to ime pri pomeranskih Slovanih; bodi si, da je prišel od zapadnih Slovanov iz Holandije, kjer je bil Klotar slovanske Velete premagal, in Samo videti, da ondi nič ne opravi, šel je na drugo stran, na vzhod borit se zoper Franke, češ, če vas ne morem premagati domá, ustavil vam bom pot proti vzhodu na moje sorodnike, in tako se je postavil na čelo Slovanom zoper Franke proti Avarom. Le pomislimo tole: Pravljica (Fredegar) pravi, da je prišel kupec Samo iz Francije s 300 drugovi, boril se z Avari in kar hitro so ga kralja priznali. Če pa vzamemo, da so tisti 300 kupci bili njegovi zakriti vojaki v podobi, na videz kupci z orožjem: lahko nam je misliti, da so se preoblekli samo za to, da proderejo, kajti kot vojaki ne bi mogli iti v daljne kraje. Kot kupci so lahko nesli seboj, kar so rabili za borbe. To prikazen moremo si misliti samo tako. Če je bil Samo res Frank — zakaj pa je stal zoper Franke? — Če je bil Rimljan, kakor trdijo nekoji — é ja — Rimci niso nikada bili prijatelji Slovanom! Če vse posnememo ob kratkem, reči moramo, Samo je bil prebrisan Slovan.

630. Sloveni Karantanski čisto samostojni, pod knezom Valduhom, dajo varno zavetje tistim 700 Bolgarom, ki so jedini ostali živi izmed 9000 družin, ktere v občanski vojski od Avarov izgnane naj Bavarci sprejmejo za goste, kakor so bili zapovedali Franki; dodavši skrivno povelje, naj v spanji posamezne pomorijo —, neoborožene, gostje! (Fredegar IX. 71.).

Primeri o tem Jireček II. 89, ki pravi, da je Vladuh (Valhun) prvi imenom znani slovenski knez, in pa, da je Vladuh pod varstvom Samo-tovim drznil se, protiviti Frankom ter sprejeti ubežnega kneza Alcika z bornimi Bolgari. — Dalje je pomniti to: Sploh se imenuje Valdung (Vladuh) kot naslednik Hetomara (glej Valv. VII. 387. X. 175. Slovanstvo st. 172. Huber IV. 165.); tu pa in pri Jireč. nam je pred njim. Oni ga devljejo kot Frankovskega; tu pa nam se kaže pravega sloven. vladarja (Vladuh). Borut toraj ni prvi imenom znani knez.

634—687. Bolgari gospodarijo od Krimskega zaliva sim po Dakiji, Panoniji, Mesiji. Da za malo časa tudi po Dardaniji, Makedoniji in Tesaliji.

746—799. Slovani bivajoči v Peloponesu plačujejo letni davek sv. Andreja cirkvi Paterski. 765—780. je patriarh v Kon-

stinopolu Slovan „Nicetas“; prvi minister cesarski Slovan „Damian“; njegov rojak in naslednik Basilius je došel celo do cesarske oblasti l. 867.

748. Valduhu Pravičnemu naslednik (ne vé se, koliki) je Borut; podpiran zoper Avare od Bavarcev, postane tem samim podložen ter jim dá za talnika sina Cacatija, in bratiča Hetumara, ki naj bi se odgojala po krščanski.

Človek bi prašal, kako pride to, da zaveznik zavezniku podložen postane? Natančen Nemeč, Slovenom ne posebno prijazen nam to naravnost pove, rekoč: Avari so bili premagani. S to zmago pa je prišel za Bavarce čas, da se osvetijo nad Karantanci za poldrugostoletne krivice. Njim pustiti zlorabljeno neodvisnost, bila bi politična prevara (politischer Missgriff); naložili so jim davek, vzeli za talnike sinove iz prvaških družin, med temi Borutovega sina Gorazda (Karast, Cacatius), bratiča Hetumara, češ, da ji krščanski odgojijo. — V čem je obstal ta davek, ni znano; bržkone v pridelkih, kot železo, živina, vino. — Notranje opravke so imeli samolastne, brez Bavarskih uradnikov, imeli so svoje župane; znani so Sparuna, Taliub, Physso. (Hub. IV. 110, 119). — Kako so Karantane germanizovaje kristjanili, to pripoveduje Huber na več mestih, govori o mirnem načinu počasnega germanizovanja (das friedliche Mittel der allmäligen Germaniesirung). — Zaslužena kazen je imela za Karantane naj dobrodejniše učinke (str. 154. 163. 164.).

750. Borut umre, in Bavarci pošljejo Slovenom na povelje Frankov kneza Gorazda „pokrščenega“.

753. Knez Gorazd (Cacatius) umre. Slovenom se pošlje za kneza Hetumar, stričnik Borutov.

769. Umrje še Hetumar. Oba ta dva sta često prosila Virgilija, škofa Solnograškega, naj obišče ono ljudstvo. Zastonj. Misli si, da se je Virgilij bal sile stranke Slovenov poganskih, ki so nekerikrat yzdignili upor, ki so ga Bavarci zvali „carmula“. Pač pa je namestu sebe poslal škofa Modesta z mašniki, diakoni in kleriki; tako tudi po smrti Modestovi spet drugih. Cirkve v Karantanah uže takrat posvečene nahajaš pri našem Anonymu. Vse so v sedanji Koroški.

Cirkve navedene so namreč po Anonymu: Gospasvetska (Maria-Saal); S. Peter v Gozdu (Tiburnia — Liburnia — Lurn); Undrima, to je, Judenburg, kot pokrajina; ali pa celo podolje, kjer je Judenburg glavni kraj ob Muri, toraj Undrima = Pomurje(?). cf. Hub. 162. 168. 175. f. 186.

Da so slovenski župani (narod) delali upore, ni jim zameriti; kajti vedeli so, da jim gre za svobodo. Ne zoper

krščanstvo, zoper germanstvo so se upirali. — To vidimo jasneje pri Rastislavu.

770. Tasilo vojvoda podari Šarniškemu (Scarantiensi) samostanu mesto v Reciji Aguntum (Innichen), da se pošiljajo od ondodi oznanjevalci evangelja k Slovenskemu ljudstvu.

Ravno tako se vstanovi samostan Kremsmünster (Cre-mifanense — das Münster an der Krems) v Noriku na nasprotni meji Panonskih Slovanov v Noriku.

Te dve sporočili ste za nas velike važnosti, ker nam kažete, kako daleč so se razprostirali takrat Slovenci. Ta dva samostana namreč sta bila vstanovljena na meji Slovenov, da bi kakor iz dveh trdnjav delovali in vero širili med Slovenci — in pa germanizovali. — Kako daleč so se takrat Slovenci razširjali, kaže vstanovna listina Tasilova l. 770. Na prigovarjanje opata Hattona nastavljal je na razvalinah starega mesta Agunta opatijo Intiha (Innichen v Bistriški dolini — Pusterthal) s tem namenom, „da se ne-verní narod Slovenski na pot resnice pripelje“, ter jej v last dal pokrajino celo, imenovano Toblach od reke Tesido do Slovenske meje. (A rivo, qui vocatur Tesido usque ad terminos Slavorum. i. r. ad rivulum montis Anarasi). — Gora Anaras je tista gora, ki daje sedanji potok Erlerbach, in se steka pri Abfalterbachu v Dravo. Dotje je segala slovenska meja, česar priča so še mnoga slovenska imena krajev ondodi. Hub. 105. 158. 167. — Ravno tako gotovo je, da so bivali Slovenci ob Anizi (Enns) in Travnici po Pongavu in Lungavu, kjer je bilo Selo sv. Maksimilijana (Maximilianszell). Oni so bili krepki odrastek karantanskih Slovanov, ki se je širil in rasel proti severu. Za časov Samota so bili ondi Slovenci glavni narod ter se družili s Češkimi Slovani; in se stegali do pogorja ob Trauniki. Pokrajina, kjer je nastal Kremsmünster, bila je slovenska; l. 630. namreč so Slovenci poganski porušili stari Maximilianszelle in zaradi tega je vstanovil Tasilo novi samostan na reki Kremzi (Kremsmünster). — Po smrti Samotovi so imeli ti Slovenci 3 osodepolne dobe: a) v nevarnih bojih z Avari so naslonili se na Bavarce kot zavezniki; b) ko so karantanski in panonski Slovenci potrebovali Bavarske pomoči, zadelo je tudi te Slovence to, da so morali davek (tribut) plačevati; c) ko pa je l. 772. Tasilo Karantance čisto podjarmil, morali so z njimi trpeti isto osodo tudi Slovenci ob Anizi (Ennsslaven). Imeli so sicer notranjo upravo še svojo in svoje župane, — ali tu se začne sistematično ponemčevanje. (Cf. Hub. 111. 112, 114. 118. 119. 120.).

Kako so se ponemčili Slovenci ob Anizi in gornjem Štajerju, naj posnamemo ob kratkem po našem poroče-

valcu, ki nam pa za našo stvar marsikaj važnega podaja, in hvaležni smo mu; on ima odprte vire Solnograške. — Naj bolj izdaten pomoček Slovane pokristjaniti, pravi Huber, bile so germanske naselbine med Slovani. Dobrodejno germanizovanje je pridobilo v kratkem času Slovane ob Anizi. To pa se je godilo tako-le: Misijonar je prišel z germanskimi naselniki ter se ustanovil med Slovani. Oni so občevali z Germani, naučili se njihovega jezika; misijonar je pastiroval med naselniki svojimi, posrednje pa tudi pri sosednih Slovanih, in skušal po svojih ljudeh več in več Slovanov pridobiti. Ker so se Slovani priučili germanskemu jeziku, ni mu bilo treba znati slovenski. In tako so se ponemčile tiste pokrajine v teku 7 stoletij. V vstanovni listini Kremministra je rečeno o gorovji med rekama Ipfa h, da so prinesli tje 40 drugje narejenih kolib (koč) ter je nastavili po gozdih. Kraj, kjer je bival misijonar, zval se je selo (nem. Zell), toraj vsa tista imena sestavljena s Zell so slovanska, in teh je čuda veliko, ki pa glasno kričijo, da so ondi bivali Slovani. — Se ve da so nektera čudovito strohnena, n. pr. tam noter na Bavarskem ob reki Na a b — je vas z imenom Mehlmeissel — in to je slovansko (čeh.) Velmuž-sel, t. j. selo mogočnega moža — župana. — Še bolj pa so se ponemčile pokrajine ob Donavi in po gornjem Štajarju, ko so se po propadu Avarov bolj koncentrirali Slovani okoli Blatnojezera, da si ohranijo narodnost, in izpraznjene kraje so zasedli Nemci — Bavarci. (Hub. IV. 73. 121. 154. 173. 259).

771. Karol Vel. postane jedini vladar vsem Frankom.

772. V Karantanih je upor pomirjen in zopet nastavljen za kneza Waldunk (II ?).

To je tisto osodno leto, ko je Karantanske Slovence podjarmil Frankovski Bavarec Tasilo II. in jim dal za načelnika Bavarca Waltunch-a, ki je pa čisto ločiti od prejšnjega domačega Valhuna (Vladuh). Nemški kronisti se bahajo s tem, češ, Karol je podjarmil Sakse; Tasilo pa Karantane, in pa, da je bila ta zaslužena kazen najboljšega učinka, ker so se potem prav radi pokristijanili. — Cf. 165. 189. 174. 112.

774. Karol V. uniči Longobarško kraljestvo v Italiji.

776. Karol V. uniči Longobarške kneze v Furlaniji.

788. Karol V. uniči Bavarskega kneza Tasila. Podjarmi Istrijo, Liburnijo, del Dalmacije, razun bolj oddaljenih primorskih mest. Za glavarja Istrije in Liburnije nastavi kneza Jovana.

To leto 788. je za Slovence tužno leto (annus nefastus), kajti Kranjska je prišla pod Franke. Že preje okoli l. 760. so

bili Slovenci po zaveznih Bavarcih s Franki v dotiki, ker so potrebovali pomoči zoper Avare; ko pa je Karol uničil upornega Tasila, zadela je ista osoda tudi njegove zavezniške Slovence. — Iz vojnih (strategičnih) ozirov je nastavil Karol zoper Longobarde na Furlanskem mejne grofe (Markgraf) in pod te je spadala tudi Kranjska; — prvi je bil Erik, za njim Kodolah, — Balderik, Salaho. Ti so imeli skrbeti za višo sodnijo in za vojaščino; domače naprave je pustil Karol županom. — Nar bolj pa je to tužno leto 788. za nas znamenito zato, ker so takrat prišli Frankovski in Bavarski plemenitaši na Kranjsko, jeli zidati gradove po hribih, češ, naj bi čuvali in opazovali ter krotili domačine. Plemstvo je bilo tuje — in je še sedaj — in domači župani so prišli ob veljavo, in tako so Slovenci zgubljali samostojnost od l. 760., dokler so jo l. 825. čisto zgubili. (Valv. V. 227. X. 176. Safarik II. 282. Jireček, 128). — Robot, — rabota — hlapčevanje je staroslov. beseda, pa je pri nas domá, nastala iz teh nemilih časov.

791. Karol Vel. potrdi vstanovo Kremmsminsterskih menihov. Pripravlja se ob Anizi na boj zoper Hune.

796. Karol V. potolče Hune po svojem Furlanskem načelniku Eriku s Slovanom Wonomirom in po svojem sinu Pipinu, vzemši njih kraljevski ostrog (ringo, circulo). Karol sam hvali svoji ženi Fastradi o tej vojski izdatno pomoč Oglejskega škofa, načelnikov Erika in Jovana, in drugih knezov in prednikov (vassorum) v teh pokrajinah. Stanovnikov prazno Panonijo so zasedli ter se jeli množiti Slovani in Bavarci, če verjamemo Eginardu.

Avarske — tu Hunske nazvane — vojske so trpele od l. 790 — do 805. Vendar glavni udarec so dobili l. 796. Vonimira ima Valvasor za Kranjca; Jireček za panonskega Hrvata. (Cf. Valv. X. 177. Jir. 129—138. Dim. I. 106. Hub. 173).

798. Pošlje Karol Solnograškega nadškofa Arna, da pregleđa in vredi po celi Panoniji cirkvene zadeve, ktere se izročijo škofu Teodoriku pod nadzorom Solnograškega nadškofa.

821. Po smrti Panonskega podškofa Teodorika nastavi Adalam Otona za škofa. Karantanom samim vladal je Ožbald, škof, pod Liupramom in Adalvinom (l. 839—869?).

822. Hrvatje se odtegnejo Frankovskemu robstvu.

Ta vojska se je začela prav za prav l. 819. in je trajala 5 let. Ljudevit, knez panonskih Hrvatov, bivajóč v Sisku, uprl se je zoper Kodolaha, frankovskega načelnika na Furlanskem, in to zato, ker je Kodolah kruto ravnal s podložnimi Slovani. Ljudevit je imel velikanske na-

zore, on je bil prvi, ki je hotel zediniti južne Slované ter ustanoviti kraljestvo, kakor je bilo Samotovo; dobil je na svojo stran Kranjce, Karantance (deloma), dalmatinske Guduščane in srbske Timočane (ob Timoku) bivajoče. Gradski (Grado) patriarh Fortunat ga je podpiral in mu pošiljal umetnih zidarjev za trdnjave. — Kodolah ni opravil nič zoper njega. Kako močan je bil Ljudevit, vidi se iz tega, da je naslednik Kodolahov Balderik vojeval z vsemi silami zoper njega. Franki so namreč dve leti zapored (820. 821.) s 3 armadami od 3 strani pridrli v njegove pokrajine in pustošili (šli so skozi Kranjsko, skozi Karantanijo in skozi gornjo Panonijo). Še le l. 823. moral se je umakniti v Srbijo pred veliko silo, pridrlo iz Italije. Vzrok propadu Posavskih Hrvatov je bilo sovraštvo Dalmatinov, ki so Frankom stregli; njih načelnik je bil Borna, ki je bil Ljudevitu za hrbtom ob Kolpi, in celo Ljudevitev tast Dragomisel (Ljutomisel) je bil zoper njega. Šicer bi bil Ljudevit zmagal. Nasledek pa je bil ta, da so Slovenci zopet prišli pod Franke. — (Primeri o tem: Valv. X. 180. Šafr. II. 283. 300. 328. Jireček 155—59. Dim. I. 123.).

823.—828. Prepír in vojska med Bolgari in Franki zaradi meje v Panoniji.

Po uničenju Avarov so Bolgari zasedli pokrajine med Karpati in Tiso in širili se ob Donavi, Savi in Dravi sem gor naprej; podvrgli si panonske Slovence, prejšnje zaveznike Ljudovita; prodrli so celo do Kranjske, prognali domače župane in nastavili Bolgarske glavarje. Tako so postali Bolgari mejaši Frankom, ki so tudi rili zmiraj naprej navzdoli. In tako so neogibno nastale borbe zaradi mej. Balderik je bil preslab, da se bi jim bil ustavil, in njegova pokrajina (Marka) preobširna — od Furlanije do Drave — da bi jo mogel čuvati pred navali Bolgarov; zatorej je bil Balderik l. 828. odstavljen, in njegova dežela je bila razdeljena na 4 manjše pokrajine (Marke); bržkone: Furlanija, Istrija in Liburnija; Kranjska in Koroška (Karantania), in pa spodnja Panonija (med Savo in Dravo). Natanjčne meje teh pokrajin (mark) niso znane. Le to naj omenimo, da je bil glavar ene teh mark ob Savi neki Salaho, h kateremu je pribežal Privina, oče Koceljev (o teh pozneje). — Obširneje o tem je brati: Valv. X. 181. Jir. 159. Dim. 125).

824. Moimir, knez Moravski, slove v zakoniku papeža Evgenija II.

830. Privina, pregnan od kneza Mojmarja, pride čez Donavo k Ratbodu glavarju, ki ga predstavi kralju Ljudoviku,

ter ga pokristjani na Solnograškem posestvu „Treisma“. Privini se izročijo za vžitek obširna posestva v spodnji Panoniji. Iz česar bi smel sumiti, da je bil „prognanstvu“ vzrok Radbod.

Stvar je ob kratkem ta le: Mojmir, prvi znan knez Moravski, je vladal pod nadzorstvom Frankov, ter bil njihov vasal. Bil je miroljuben in skrbel za blagor dežele in za razširjanje krščanstva; vstanovil Vélikomoravijo, ki pa je bila kratkega obstanka. On je spodrinil in pretiral pogansega kneza Privino iz Nitre in vstanovil ondi škofijo. Privina je pobegnil s sinom Koceljem k mejnemu grofu Radbotu (v vzhodni marki — Avstrija). Tukaj se je pokristjanil ter bil krščen l. 834. v cirkvi Sv. Martina, na Solnograškem posestvu Treismauer (Stolhofen) pri Tulnu (Tulnerfeld) — dvakrat osodno ime. — Mojmir je vladal do l. 846. Ko pa se je videl Frankom sumnjiv, prišel je Ludvik z vojsko nadenj, in ga odstavil in postavil mu za naslednika vnuka Rastislava (boljega od dobrega). Pribina se je vrnil v Nitro nazaj, toda kmali se je sprl s pokroviteljem Radbotom in z Nemci, moral je bežati in šel je k Bolgarom; ko pa je Radbot vojeval zoper Bolgare, bežal je Privina k Ratimiru, županu panonskih Hrvatov; ker pa je tudi ta stal na strani Bolgarov, šel je Privina nazaj k Salahu, Frankovskemu glavarju ob Savi. Ta je naredil spravo med njegovimi sovražniki, in ga priporočil Ljudoviku cesarju. Ker je bil zvest kristjan, podaril mu je Ljudovik naj preje v najem, potem v last malo pokrajino na Blatnojezeru (Pleso lacus), kjer je sezidal grad Moseburg (Salavar). Odslej so jeli tukaj koncentrirati se Sloveni, nekaj jih je prišlo z gornjega Štajerja in Avstrijskega, umikaje se Nemcem; nekaj je prišlo rojakov Slovakov za svojim knezom tako, da je ob Sali reki postalo središče in podlaga poznejemu temelju slovanske liturgije, kajti znano je, da sta sv. brata na Kocelja dvoru zbrala 50 učencev za slovan. liturgijo, koje sta vzela saboj v Rim, da je posvetijo za mašnike. — Čudna pota Božja! Kaj je prestal Privina in sin Kocelj! — vidi se pa tudi, kako se je takrat narod zavedal svoje národnosti, ter se oklepaj svojih pravih vladarjev, da bi ga branili tujemu navalu. — (Primeri: Valv. X. 182. Šaff. II. 457. i. dr. Jireč. 168. 170. Huber IV. 380. 397. i. dr.).

836. Adalram, nadškof Solnograški, posveti cirkev, ki jo je sezidal Privina v Nitravi onkraj Donave.

To je dokaz, da se je Privina res vrnil (pod Frankovskim pokroviteljstvom) v Nitro nazaj. In potem bežal pred Moravci v Bolgarijo i dalje, dokler pride nazaj na Blatnojezero — kakor uže omenjeno.

840. Privini, ki hoče zidati grad v logu in močvirji ob reki Sali, pošlje nadškof Liupram iz Solnograda mojstrov zidarjev in slikarjev, kovačev in tesarjev.

Naj tukaj spregovorimo o imenu te velevažne zibeli „Staroslovenščine“. Anonymus Salisb., edini vir tistih časov, poroča: „Privina se je naselil ondi (v spodnji Panoniji); takrat je začel tam prebivati in trdnjavo (munimen) zidati v nekem močvirnem logu ob reki, ki se imenuje Sala, in kjer se je njegov slovanski narod obilno okoli njega zbiral.“ (Kop. Glag. 74. Hub. 388.). — Lastnega imena takrat še kraj ni imel; imenovali so sploh civitas Privinae; in civitas je pomenilo tistih časov grad (trdnjavo), ne pa mesto v sedanjem smislu; to je bila samo utrjena naselbina. — V Fuldskih listinah l. 896. se zove Urbs paludarium (barb.); Slovani so rekali Blaten-grad; mnih Hraber (11. vek.) pravi: Kocelj knjaz Blaten-ský; iz tega madjarski Balaton, nemški Plattensee. Nemci so takrat rekali Mosaburch, Moseburg, = Moosburg, t. j. grad na močvirji. Sedanje ime Salavár je nemško-slovansko (madjar.), kajti takratni Bavarci so imenovali sala reko počasi tekočo, močvirje, in v staroslovenšč. je pomenilo wari hišo, bivališče (domus, habitaculum) — madj. ima vár = urbs iz slovanskega: Vukovar, Gostivar, Antivar, Temežvar i. dr. — Torej vsa ta imena so istega pomena, in se dajo razložiti tako-le: Ko je Privina dobil pokrajino v last, strinjali so se troji narodi, namreč ostanki zatrtih Avarov in bivši njim podložni prvotni stanovniki slovanski; potem so dohajali Slovani iz Slovačije, Nemčije, Karantanije; pa tudi Bavarci so šli tje kot misijske kolonije, — in tako so dali ime kraju vsak po svoje, pa tukaj že se kaže nemška preponderanca, — Moosburg mimo Blatno. — Ko pa pride oholi Madjar, pa kar pohrusta obadva (Balaton, Salavár). — Nekaj pa je, kar nam Slovanom te pokrajine ne more vzeti, in to je staro ime slovansko jezera Pleso (sedaj Blatno), ki priča, da so ondi stanovali Slovani že v pradavnih časih. Beseda pleso je pomenila jezero sploh in Rusi, Čehi, Slovaki imajo še ta izraz (Mikl. lex. Šaff. I. 245, 509.); — primeri naš kraj Pluska na Dolenjskem, nekdanj močvirno planjavo — Slovani so ga zvali jezero = pleso —, kot največe. In to ime se nahaja pri rimskih pisateljih v slovanskem pomenu: Aurel. Victor ima Pelso; Plinius Peiso (pokvarjeni i mesti l); Jordanes pozneji ima Pelsodis lacus; Guido Rav. Pelsois; naš dragi Anonym. Salisb. ga zove Pellissa (Kop. Glag. 73.). — Vse to pa so Nemci po svoje prena-redili v Plattensee (Balaton). — Nam pa je pleso

neovrgljiv dokaz, da so prvotni stanovniki ondi bili Slovani, in pa da so rimski pisatelji vzeli domače navadno ime v svoja poročila; in pozneje še le se je ime spremenilo po raznih naselnikih novih. (Cf. Kop. Glag. 70. 73. 74. Šaff. I. 245. 509. 513. II. 502. Jireč. II. 171. Hub. IV. 379 380. 386. 388.).

845. V Reznu t. j. v Ratisboni je krščenih 14 Českih knezov. 845—852. imajo Bolgari mir pred Ludovikom germanskim. — Luipram posveči cirkev v mestu Privine.

846. Kralj Ludovik izroči Moravije vojvodstvo Vinidu Rasticu, vnuku Mojmira.

V 10 letih po vstanovljenji mesta je sezidal Privina prvo cirkev, katero je Luipram, škof Solnograški, t. l. posvetil v čast Bogorodice Marije. Tu je bilo 14 slovenskih županov in 17 bavar. grofov za pričo pogodbi med Luipramom in Privino, kjer se ta zaveže, da bo skrbel za pokristjanjenje celega naroda in za zidanje cirkvâ. Imena slovenskih so: Koel, sin Priv., Ončat, Hotemir, Ljutemir, Čurben, Silec, Volkina, Vitemir, Trebec, Brisnuc, Zvemin, Česka, Krimisin, Gojmor, Čestilo (Kop. 74. Hub. 388.).

855. Napačno stavi Dobrovský v to leto začetek slovenske pisave, po naslovu III., mnogo pravnejše je po drugih pristavkih devati jo v leto 870.

Da Kiril ni prinesel pisave dogotovljene iz Bolgarije, niti sv. pisma dovršenega (razun pričetka); da sta delala sv. brata s 50 učenci v Panoniji i pisavo i prevode, in da sta porabila ondote že rabljene znamke za glasove, in pa da je jezik nju pisave panonski — vse to je sedaj dognana stvar. (Šaff. Glagolitismus; Mikl. Slav. Bibliothek; Zlati Vek, 1863, str. 268. i. dr.).

857. Photius patriarh. Tega nekdanjega svojega prijatelja je bil malo preje Konstantin filozof hudo pogrjal zaradi dveh duš v človeku. Od todi Focijevo sovraštvo do Našincea in pa tega radovoljniji odhod iz Grecije. Teodora cesarica odide v samostan; odslej vlada sin Mihael III. sam, ko sta pred vladala skupno za l. 842—857.

Nikolaj I. nastopi 14. aprila papežstvo. Brezvspešno zahteva l. 860. Rimskega sedeža stare pravice na škofijstvo v Tesaloniki, katero je Rimskega prestola namestništvo zvrševalo po starem in novem Epiru, Iliriku, Macedoniji, Tesaliji, Ahaji, Daciji, Meziji, Dardaniji, Prevali.

858. Konstantin filozof ide misijonarit v Kazarijo; najde in odnese svetinje sv. Klemena papeža.

Ta papež je v Kersonesu živel v prognanstvu, umrl l. 100 kot mučenik; Konstantin je hranil svetinje v Georgiji, pri odhodu pa vzel saboj.

861. Rastices t. j. Rastic (Rastislav, Ratislav) podpira Karlmana, upornega sina kralja Ludovika. Privina je umorjen od Moravcev.

a) Privina je umrl l. 860, bržkone padel v kakem boju z Moravci; za dobro se ne vé, in njemu naslednik postane vrli sin Kocelj. (Jir. 172. Šff. 459.). b) Dogodki ti med Rastislavom in Karlmanom so tudi za nas Slovence važni; toda ker za namen tega spisa ne moremo zapisati vsega, naj ob kratkem začrtamo te-le spletke, ki nam bodo za podlago poznejšim opombam. — Za tistih časov so imeli panonski Slovani 3 znamenite kneze: Kocelj na Blatnem (Moseburg), Rastislav v Devini (na stoku Taje in Morave; ali pa iztoku Morave v Donavo?) in Svato-pluk, stričnik Rastislavu, v Nitri. Bili so vsi pod nadvlado (vasali) Frankov. Izvrstni Rastislav je sklenil otresti se tujega jarma, ter pripomoči svojemu narodu do stare, prejšnje svobode. — Zato je sezidal več trdnjav, med temi važni Devin, — ineffabilis munitio, takrat nepoznate trdnosti —; stopil je v zavezo s Koceljem in Svato-plukom, in z Bolgari. Svato-pluk pa je bil sebičen veternejak. Ko bi bil zvest ostal slovanski ideji, bili bi se morda osvobodili. Tako pa je on nazadnje pristopil k Nemcem, izdal strica Rastislava Bavarcem — in tudi velečastnega Metodija prepustil osodi. — Tudi pri nas se je v tistih časih marsikaj predrugačilo. Ko je namreč po pogodbi v Verdunu l. 843 dobil slovenske pokrajine Ludovik Germanik, bili so mejni grofi odpravljeni, in Karantanijo je dal Ludovik sinu Karlmanu. Ta je bil dober vladar in, kakor je videti, Slovincem priljuden; in nameraval je to, kar Rastislav, namreč postati samostojen; zato je stopil z Rastislavom v porazumljenje in zavezo; toda Rastislav ga ni mogel dovolj podpirati, ker je imel posla z Bolgari. Ko je Ludovik te spletke zvedel, prišel je pri njem Karlman v zamero ter bil odstavljen. — Izdajalec Gundakar, Karlmanov vojvoda, je izdal čete Ludoviku, sam pa pobegnil k Rastislavu, in čez 10 let je izdal Moravce Karlmanu; l. 856. 866. 869. so znamenita leta. Oče in sin sta se porazumela; oče je odpustil sinu vse pregrehe, sin pa je postal sovrag svojemu zavezniku Rastislavu — in spet je stara pesem: German zoper Slovana! — To so najkrajše črtice posnete iz onega, kar se bere pri Valv. X. 183—187. Šaff. II. 328. 460. i. dr. Jireč. 168. 172. 184. i. dr. Hub. IV. 395. 413. 416. 418. i. dr. Slovan. 176. —

862. Rastic in Kocelj, sin Privini in naslednik, ali pokličeta Grka Konstantina in Metodija; ali rada sprejameta apostola došedša samovoljno.

Da sta bila sv. apostola poklicana, ne pa priromala samovoljno, to je sedaj dognana reč; saj jo je že Nestor glava. 20.

v 11. veku jasno razložil. — Nam je odgovoriti le na 3 vprašanja, a) zakaj sta bila poklicana? b) čemu je vpe-ljal Metod slovansko liturgijo? c) kako je to dopustil in privolil Rim? Tukaj samo na vprašanje: a) Zakaj sta bila poklicana? — Že zgoraj smo omenili, da se je hotel Ra-stislav osvoboditi nemškega jarma; on pa je pri svoji bi-stroumnosti sprevidel, da to ni mogoče, dokler je pokrist-janjenje zavisno od Nemcev; kajti on je vedel, da je kr-ščanstvo vir omike za narod, toda nemški misijonarji so mu bili nezdatni in sumljivi, ker je bil odvisen od njihovih vladarjev, zato se je raje naslonil na Konstantinopol. Saj smo že preje rekli, da narod — župani — novemu nauku, ki pride iz dežele viših vladarjev, nič kaj ne upa, ker ga ima za podjarmljenje in uničenje starih narodnih naprav (Hub. 164.). In tako je tudi bilo; nemški škofje so po-kristjanjene pokrajine sebi prilastovali, oni so bili bolj svetski vladarji nego misijonarji v pravem krščanskem smislu; oni so širili s krščanstvom moč svojih vladarjev, kar tudi Slo-mšek priznava, rekoč: „Prinesli so sv. vere luč, prave omike ključ — pa tudi desetine in tlako.“ Njih sistemo kristjaniti poznamo, — njihove nemške kolo-nije kot pomoček misijonstvu smo videli zgoraj; sedaj jih vidimo že tukaj — v Bavarskem Mosaburchu. — Pomni, da nekaj takega imamo na Kranjskem. Ali niso tisti Weis-senfelslerji in Soričani (Zarzer) na Gorenjskem neka taka kolonija? — Zakaj je okoli Loke toliko nemških imen po kmetih, n. pr.: Müller, Triller, Zehner, Frank, Lauter, Thaler, Burkhardt, Sicherl, Fink, Hafner, Wohlgemuth, Zof, Langerholz, Krener, Schink, Wilfan (Wildfang), Schiffrer, in pa cela vas od Loke proti Kranju — Dor-ferje (cf. Winkel, Wester, Grenz, Puštal itd.). — Kaj čuda torej, če je Rastislav iz političnih ozirov iskal za Slovene slovenskih učiteljev; saj je sprevidel, da z Nemci ne gre na nobeno stran; oni so za kristjanstvo nazadnje doma-činom vzeli dom in narodnost. In če Huber 395. očita Rastislavu, da je bil upornik (Rebell) in da je porabil dobro stvar — krščanstvo — za slabe nakane, prašali bi ga samo to: Kdo ima na domača tla več pravice — tujec ali do-mačin? — (quae causa est justior belli, quam servitutis repulsio)!

Sicer pa moramo že tukaj omeniti, da je s tem po-zivanjem koristil Rastislav vesoljnemu Slovanstvu, česar on ni nameraval; namen je bil politični, nasledki duševni; namen je bil za takrat, posledice so ostale in bodo še tra-jale. — Stvar ima kultur-historičen pomen. Da je mogel Kiril narodni jezik kar hitro vrediti v pisavo, in da ga je mogel Metod izmed narodne govornice na oltar posta-viti, to je, vpeljati ga v službo božjo — to ni malenkost;

to kaže, da je bil slovenski jezik izobražen jezik; jezik se ne izobrazí čez noč. In res, takratna slovenščina je bila bolj izobražena, nego sedanja sirotica. Ona je imela vse aoriste, imperfekte, vse participe, kakor naj lepša grščina. — Da znamo, kakšna je bila takrat slovenščina, to imamo zahvaliti Rastislavu, ki je poklical sveta brata Kirila in Metoda; on tega ni nameraval, ali roka Božja čuva nad narodi in vlada drugače — — ona je rešila zaklad — za slovanska plemena vir omike, kakoršnega drugi novejši jeziki takrat še niso imeli in ga nimajo in h kateremu hodimo pit mi domačini sami. Kratko rečeno, Rastislav vplivuje na vesoljni Slovanski svet, dasi ni tega nameraval; posledice njegove politike so velikanske — v kulturnem smislu. —

Če pravi Kopitar, da so prosili za učitelje l. 862, to ni v nasprotji z navadnim mnenjem; kajti precej nista letela z doma, in na poti sta se mudila pri Kocelju, l. 863. sta prišla k Rastislavu, kjer sta delovala 4½ leta, potem pa šla v Panonijo nazaj.

864. Rastičevo premočno trdnjavo Devino (sedaj Theben na stoku Morave in Donave) oblegajo Bavarci brez vspeha. Mir.

Šafr. II. 461. velí, da Teben pri Požuni ni Děvin, jedno z Devino na Moravskem pri sedanjem Hradišu. — Da je Dewin (Devina = děva) stal na Moravskem, to je gotovo; je pa bil Dewin ondi in to, kar pozneji Veligrad (Velehrad), o tem naj sodijo drugi. — Pomenljivo pa je vendar, kar ima listina Morav. 1030. Pri Veligradu, na kraju nekdanjega mesta Devin (l. c.).

865. Adalwin biva v Hezilona ali Kocelja mestu, nedavno Moseburg imenovanem. Krivo pravi Dobrovský, da mu je poprej bilo ime Salaburg. Bolj verjetno je ono drugo ime, katero sicer brez kake priče navaja, Belgrad ali Welgrad. Anonymus ga zove le Privinovo mesto, potem priobči pod Adalvinom novo ime Moseburg, katero — kakor se zdí — Fuldskih letopisov nadaljevalec pri l. 890 latinski razlaga: Urbs Paludarum. Mōs je namreč Bavarcem, kar Saksoncem Mōr t. j. močviren kraj.

Ta dogodek, da je bil Aldvin pri Kocelju o božiču l. 864—5, navaja Huber (397.) kot dokaz, kako silno so se trudili Solnograški škofi za pospeševanje krščanstva po Karantaniji in Koceljevi knežiji. — Mi pa si drznemo misliti nekaj drugače; Aldvin je vedel, da sta sv. brata pri Rastislavu na Moravskem; da pa je v zvezi z njim od l. 862. sim že tudi Kocelj bil, tega Aldvin ni znal, toraj hiti sredi mrzle zime, o važnem času — božiču — le sim, češ, da mi blagih ovec volk ne odnese. — Te misli se nam

vrivajo izmed vrstic Hubera samega, ki (403) mora priznavati, kako slabo so skrbeli nemški škofi za Slovence; in on to imenuje sam „einen Missgriff“.

866. Bogoris, kralj Bolgarski, nedavno preobrnjen k krščanski veri, pošlje v Rim in Bavarijo, proseč duhovnov.

Bogoris se je pokristjanil l. 859, ali pa l. 861 in krstil ga je Methodius — njegov osebni prijatelj vsled znane dogodbe —. Za njim se je pokristjanil narod Bolgarski, se vé, ne brez uporov velikašev, koje pa je Bogoris sčasoma pomiril. Sedaj je šlo za to, kam bi pripadala Bolgarija — ali k vzhodnemu, ali zahodnemu patriarhatu? Grki so si jo svojili in delali zapletke po prejšnjih misijonarjih; Rim si je želel pridobiti Bolgarijo kot trdnjavo zoper Byzanec; kajti ravno takrat je bilo, ko je Focij krivoverec in razkolnik bil škofijstva odstavljen po papežu Nikolaju. Bogoris je poznal vse te spletke; poznal Byzantinsko politiko svetsko duhovensko — da je hudobna; on pa je bil tudi v nekakih razmerah s Franki, ki so gospodarili po Panoniji in Bolgare napadali; toraj da se Grkov reši, niti Frankom, niti Rimu ne zameri, in pa da bi od obeh kaj gotovega dobil, poslal je l. 866. poslanca v Rim in na Nemško k cesarju Ludoviku prosit učiteljev i druge pomoči, ter s tem naznanil prestop h krščanstvu. Papež mu pošlje dva škofa; cesar tudi Pasavskega, ki pa se umakne rimskim. Toda Grki so delali vedne spletke in zapreke. Zastran metropolit (nadškofa) se Bogoris z Rimom ni mogel porazumeti. Kar je slutil Nikolaj, to se je zgodilo pod Hadrijanom. Bolgarija je prišla l. 870. pod Bizantinski patriarhat. — Te in take razmere so bile jeden izmed več povodov, da je uslišal Rim prošnje Rastislava i Kocelja, naj bi se ponovila stara Panonska nadškofija (Sirmium metropolis), in ravno to je tudi želel Papež (i Nikolaj i Hadrijan), da bi se razkolništva rešila Bolgarija in obvarovala Panonija; vsakako, Metodij naj bode zvesti mejaš, varna stena zoper razkolništvo; in to ravno je nameraval Metodij, česar mu nikdo kratiti ne more. (Hub. 399. Šaff. II. 181. — 2. — 3.).

867. Mihael III., nevreden cesar, je umorjen. Bazilij Makedonec zavlada. — Focij je pregnan 25. sept.

867. Dne 13. nov. umre Nikolaj papež, kateri je bil Konstantina in Metodija poklical v Rim. Prišedša sprejme od 14. dec. novi papež Adrijan, kateri oba posveti za škofa. Toda Konstantin (pomenišen Ciril) l. 868. 13. febr. umre v Rimu; Metodij se vrne sam v Panonijo.

Bolj verjetno in sedaj dokazano je, da je umrl Kiril l. 869; kajti razprave in obravnave so bile važne in dolge zastran

prihodnjega delovanja (processus inforatorius) in to ni mogoče tako naglo vrediti. Toraj je čisto naravno, kar ima tudi Huber, da sta bila posvečena za škofa 6. januarja 869. in nju 50 učencev deloma za mašnike, deloma za dijakone; in pa, da je umrl Kiril 40 dni potem (399.). — Da sta imela v Rimu razpravljati marsikaj o vstavitvi panonske škofije po želji Rastislava in Kocelja, umevno je samo ob sebi; in da sta nameravala koj od začetka svojega delovanja, vravnati jo neodvisno od Nemčije in sicer s slovansko liturgijo, to se vidi iz tega, da sta peljala svojih 50 učencev na posvečenje v Rim, ne pa v Pasovo ali pa v Solnigrad; take obravnave pa trebajo časa.

Če pa je sv. brata poklical papež, kakor pravi Kopitar, ali če sta šla sama iz lastnih vzrokov, to ni znano; verjetno pa oboje. Da gresta svojevóljno, k temu imata nagibov več: namreč, da prineseta ostanke ali relikvije sv. Klemenca nazaj v Rim; da se poklonita papežu ter poročata o napredku in vspehu svojega delovanja; da dobita potrjenje za prevod sv. pisma v slovenski jezik — in ta povod je najbolj silil na brzi odhod; kajti ravno raba domačega narodnega jezika je čudovito pospeševala njuno delovanje. — Mogoče je pa tudi, da ju je papež res poklical, ko je bil slišal o njunih vseh, češ, da se prepriča o nju pravoverstvu in da jima dá dotične ukaze in naredbe za naprejšnja delovanja. — Resnica je to, da sta bila slavno sprejeta, da je bilo sv. pismo za pravoverno spoznano, da se je papež vdal želji Rastislava, naj se vstani panonska škofija, neodvisna od Germanije, namreč podložna neposredno Rimu. (398.). —

Da pa je papež rad vstanovil Metodijevo škofijo, zgodilo se je, razun osebnih oziror na Rastislava in Kocelja, zlasti za to, ker je pretilo od vzhoda razkolništvo, od zapada pa svetska preoblada Karolingov nad cirkvijo; kajti te panonske pokrajine so dobivali nemški škofjele od vladarjev; Rim jim jih nikdar ni potrdil — ker niso zanje prosili (Hb. 401. 402.). — Rim je vladal se pravilno. —

869. Vabljenje Bolgarov po Dobrovskega Cirilu str. 47.; misliti je na njih prestop k grškega patrijarha poslušnosti.

Kar je prevedel papež Nikolaj I. 866., zgodilo se je I. 870. Tako je postala Bolgarija mestu obramba zoper Bizanec nevarno orožje zoper Rim, ki je zato izpolnil želje in namere Rastislavu in Kocelju.

869. Rastie je premagan od Karlomana, ker je Rastičev stričnik Svetopolk (Zuentipulch), skrbel za sebe samega (suis rebus consulente nepote). —

870. Svetopolk vjame Rastica, njega zalezujočega, ter ga zvezanega izda Bavarcem, da ga kmalu oslepijo.

Stvar je ob kratkem rečeno taka: Ludovik Nemeč je večkrat vojeval zoper Rastislava, pa vselej brez vspeha. Že l. 863. mu je žugal. Kadar je videl Rastislav, da ni dosti močen, pa se je zaprl v svojo trdnjavo Devin; tako je bilo l. 864. 66. 68. — tega leta je bila huda vojska, pa brez vspeha za obadva. — L. 869. pa se napravi Ludovik s tremi armadami zoper Rastislava in njegove zaveznike, in sicer tako: Ludovik (sin, mlajši) vodi Sachse in Thüringe proti Srbom; Karlman (sin) vodi Bavarce proti Svatopluku, ki sedaj prvič vojuje; Karol Debeli (sin) vodi Franke in Schwabe proti Rastislavu samemu, češ, da ga bode v sredini (centrum) uničil. Toda vse te velikanske naprave niso imele nikakoršnega vspeha; samo pustošili so okolico okoli Devina in podrli nekaj malih trdnjav, ali Rastislava napasti v nepremagljivem Devinu — tega si niso drznili, niso mogli mu do osrčja. In tako je stal Rastislav l. 870. na vrhuncu mogočnosti in slave; on je hotel porabiti priborjeni mir v blagor svojega naroda, ter vrediti državo za naprejšnji razvitek. — Ali kaj se zgodi! Sebični, vladoželjni Svatopluk se podvrže Bavarski nadvladi, in prestopi k Karlmanu zoper Rastislava. Le-tá ga hoče kaznovati zato; toda Rastislava vjame Svatopluk in ga preda Bavarcem. Tako konča najvrliši slovenski knez po izdajalici! — Šfr. 461. Jir. 185.

870. Metodij „poje mašo v slovenskem jeziku“. Rihbald, viši duhoven Solnograški v Moseburgu, vrnil se je v Solnograd, ker ni mogel trpeti, „da se latinska maša v veljavi zmanjšuje pred slovensko“. Pa gotovo so ostali na svojem mestu latinski duhovni po krajih naseljenih z Bavarci pri cirkvah v Salapiugi, v Lindolvesi itd.

Kopitar piše: Še le l. 870. drzne se Metod storiti javno (publice) to, kar je morda nameraval sam pri sebi (privatim) koj, ko je bil poklican z bratom Kirilom vred od Rastislava zoper Nemce, namreč, službo božjo opravljati v domačem jeziku svoje škofije. Kar je bilo takrat vpejlano samovoljno, dobilo je pozneje rimsko potrjenje (sankcijo). — Naj govori Kopitar v svojej lepi latinščini sam: „Memorable sane est unicum in patriarchatu Romano privilegium liturgiae vernaculae Slavorum — quae ante mille fere annos viguit inter Slavos Panoniae, quorum archiepiscopus S. Methodius, ab ipso patriarcha Romano in vineam Domini a prioribus operariis Bavaris neglectam submissus, popularem linguam privatis de causis e foro evexit ad aram, ut hac Slavorum gratificatione rivalium Ger-

manorum machinationibus resisteret," t. j. domačo govoricu je postavil na altar, ter vpeljal v cirkveno porabo, da bi se s tem ustavljal Nemcem. (Kop. proleg. p. 57. 59.). —

Tukaj moramo odgovoriti na vprašanje: b) zakaj je Metod vpeljal slovensko liturgijo? Vzroki so naravni (notranji) in politični (vnanji). Metod je sam povedal v Rimu, kedar so ga Nemci tožili zaradi slovenske liturgije, zakaj je to storil, rekoč: „Ko bi bil jaz mogel pomoči narodu z grškim ali latinskim jezikom, ne bi bil storil tega, kar mi očitate. Našel sem jih v božjih rečeh zgolj nevedne; sv. duh me je navdihnil, in tako Bogu pridobil neštevilnega ljudstva.“ — So pa bili tudi politični vzroki, kakor že omenjeno; slovenski knezi so želeli postati neodvisni od Germanstva. Ko je Metodij nastopil l. 869. panonsko nadškofijo, zavisno neposrednje od Rima, naselil se je pri Kocelju na Blatnem; Rihbald, namestnik solnograškega škofa, jo je popihal v Solnograd nazaj; — razprtija se prične. Škof Adalvin se ustavlja, češ, da mu Metod sega v stare pravice. Toraj da bi lože zmagal Nемеc, poprime se Metod izdatnega pomočka, namreč, da v čisto slovenskih pokrajinah opravlja službo božjo v slovenskem jeziku. — Storil je to samovoljno, v Rimu mu tega še takrat niso bili dovolili; dà, celo prepovedali so mu l. 874. in 879. Sankcijo je dobil pozneje, l. 880., češ, da nebi Sloveni odpadli k Grkom. S tem pa je deloma rešeno 3. vprašanje: zakaj je Rim dopustil slov. liturgijo. (Farlati III. 91. Hub. 394. 404. f. 415. Valv. VII. 403. ff. Zlati Vek 262.).

871. Svatopluka Bavarci zasežejo, ker jim je sumniv. Toda, ker se mu nezvestoba dokazati ne more, pošljejo ga z bavarsko vojno nazaj, da zopet sprejame kraljestvo. On pa Bavarce prevari po robski ali suženjski šegi, ter Bavarce spremnike grdo izda.

Bistroumni Kopitar je v teh malih vrsticah veliko povedal; toda za polni razum moramo to stvar pojasniti tako-le: Kakor je bil Svatopluk izdal Rastislava strica, tako je on sedaj sam izdan nezvestim zaveznikom, sovražnikom domovine svoje. Tedaj je bil tudi Metod $2\frac{1}{2}$ l. zaprt od nemških škofov. Karlman, višji nadzornik tistih pokrajin po padcu Rastislava, hoče odstraniti tudi Svatopluka, češ, da ni dosti zanesljiv, ter ga dá odpeljati na Bavarsko. Svatopluk je imel v ječi priliko premišljati, kaj se pravi, domovino tujcu izdati, poprime ga gnjev in sklene drugače ravnati. — Doma se vzdigne celi narod za svobodo, izvoli si Slavomira za načelnika. Karlman izpusti Svatopluka ter ga pošlje kot vodja zoper Moravce; ali ko pride pred

Devin, porazume se z Moravci, prestopi k njim in potolče Bavare, osvobodi domovino ter zasede prestol Rastislava. (Šaff. 463. Jir. 188.).

872. 873. Vojska med Bavarci in Svatoplukom še tli.

Kralj Ludovik namreč je poslal sina Karlmana na boj; toda Svatopluk ga večkrat premaga in l. 873. prodere v Nemčijo sam itd.

874. Mir se sklene po posredovanji Svatoplukovega poslanca, beneškega duhovna Jovana, in Svatopluk obljubi plačevati letni tribut. Svatopluk je zelo priljubljen Arnulfu, čegar sinu, ki so ga po njem zvali Zuentibalda, je bil krstni boter.

In ravno ta Arnulf je pozneje poklical Madjare zoper Svatopluka.

873. Spiše se knjižica Brezimenika (Anonyma) zastran pravic Solnograščanov na Panonijo, ki so bile v nevarnosti, po Grku Metodiju, ktereга jim je bil poslal sam Papež.

Kopitar stavi sestavek te knjige semkaj, kakor se navadno misli od drugih. — Toda o tem je nekaj dodati. Ta spis je jako važen, ker je iz tistih časov jedini vir za naše slovenske pokrajine. Naslov mu je: *Libellus de conversione Bawariorum et Carantanorum* (t. j. pokristjanjenje Bavarije in Karantanije). Dal ga je sestaviti Solnograški škof Adalvin kot spomenico (promemoria) na kralja Ludovika in Karlmana za obrambo domišljevanih (75 let) starih pravic na Panonijo, češ, da jih Metod krati Bavarcem. Spisal je to spomenico bržkone Rihbald sam, ker ima veliko strupa na Metodija. Pisana je bila spomenica gotovo l. 871., ko je bil Metod še svoboden, in predno sta bila zaprta istega leta Metod in njegov pokrovitelj Svatopluk. Ko bi bila pomenica pisana l. 873. kakor se sploh poroča, bila bi drugače povedana; pravi namreč, da Metod opravlja deloma (ex parte) službo božjo v slovenskem jeziku; to je delal pred zaporom iz previdnosti, bojé se Nemcev; po rešitvi iz zavora po papežu pa se v Moraviji ni brigal za Nemce ter je vpeljal celo liturgijo slovenski. (Hub. 405. 6. 8.). — Opozorimo naj le še to, da je ta promemoria brati slovenski v Majcigerjevi knjigi Ciril in Metod l. 1863.

874. Janez VIII., novi papež od l. 872. piše Karlmanu, knezu Karantanskemu, in njegovemu očetu Ludoviku, kralju Bavarskemu, zastran Metodija, svojega nadškofa v Panoniji. Tudi je pisal na kneza Hrvatov Muntimira, da naj se vrne pod pastirsko skrbljivost panonskega škofa Metodija. Bržkone se je nagibal h Konstantinopolitskemu.

Tega leta je bil Metod iz zapora izpuščen, ker se je papež zanj potegnil in žugal izobčiti od cirkve nemške škofo. Bržkone se je podal Metod h Kocelju nazaj, potem pa šel k Svatopluku, ker ga ostareli Kocelj ni mogel varovati pred Karlmanom, kateri je podpiral nemške duhovne. Moravci pa so bili pregnani v vojskah med Svatoplukom in Ludvikom vse nemške duhovne, ker so videli, da jim Nemci niso nagnjeni, marveč delajo razprtije in zapreke, zato so prosili v Rimu, naj bi stopili pod panonsko škofijo. In takrat je bila Metodijeva škofija najobširnejša — Moravija, Panonija, Srbija (kajti Muntimir je bil Srbski, ne Hrvatski knez), to je bila stara oživljena škofija Srijemska (Sirmium). Metod je vpeljal sedaj celo liturgijo slovenski, ter pridobil brezštevlnih duš; to pa je Nemce še bolj razjarilo; bilo je toliko sovražnikov, kolikor nemških duhovnov v Panoniji: zatorej se je umaknil v Moravijo ter vzel vse svoje slovenske duhovne saboj in pridobil si še Moravcev. — Tandem fugatus a Karantanis partibus intravit Moraviam ibique quiescit — s temi krepkimi močmi je lahko nadomestil spodene Nemce. S tem pa je bilo vstreženo obema — Svatopluku in Metodiju; Svatopluk je hotel čisto neodvisen postati od Nemčije, in v to svrhu je bilo treba vstanoviti mogočno slovansko državo; zato je želel vse slovanske življe striniti, in da bode jednolična služba božja krepak pomoček k temu, to je tudi sprevidel — zatorej mu je bil Metod s slovansko liturgijo drag gost. Ubeglemu škofu pa je bila mogočna država naj lepše polje za goreče delovanje, in nikjer ni imel boljšega zavetja pred sovražniki nego pri Svatopluku. (Jir. 191. Hub. 408.—9. —11.—12.).

875. Anastazij, bibliotekar piše 1. aprila Karolu Plešču, kralju Francije, o ostankih sv. Klemenca prinesenih v Rim za Hadrijana papeža (l. 867—872). Znano je, da jih je prinesel z otoka Kersona skozi Kozarijo in Bolgarijo in Panonijo naš Konstantin, pozneje v meništvu Ciril imenovan, ter umrl v Rimu 868.

877.—879. Umre patriarh Ignacij. Nasledva mu Focij po boljem pravu. Prim. Janeza VIII. o tej zadevi pisma 199—203.

879. Focijevo sinodo podpiše Agathon, škof τῶν μωραβων (dolenjih?).

Ta je bil škof ob Srbski Moravi.

880. Metodij potuje v Rim s slovanskimi poslanci, tudi s Svatoplukovim Zemizičem. Papežu izkaže svojo vero in slovansko liturgijo. Poslan je nazaj v Panonijo s papeževim potrjenjem (approbatione) in priporočenjem. Vihinga Alemana,

od papeža posvečenega sprejme za podškofa (suffraganeum) v Nitri onkraj Donave in še tretjega zahteva papež, naj se mu pošlje v posvečenje, da se tako po teh treh škofih, t. j. po Metodu nadškofu in Vihingu s tretjim pravilno (canonice) tudi drugi v sami tej obnovljeni (restaurata) nadškofiji za Panonijo in Ilirik in prek Dunavske Dacije, kolikor bi jih potem še prišlo, posvečujejo. Toda kmalu neusmiljeno zmede madjarska vihra vse te nade, ki so čez dolgo imele sicer zopet vstati še celo mnogo veličastnejše.

Nemški škofi so se vzdignili zoper slovensko liturgijo zopet l. 878, in da bi lože dosegli svoje nakane, obrekovali so Metoda, češ, da je krivoverec in grški razkolnik. Zarad tega je papež Janez l. 879 Metoda ostro poprijel ter mu ukaže, da naj takoj pride v Rim in naj se opraviči. Metodu je bil ta klic po godu; ker se je nadjal, da dobi papeža na svojo stran in da bode potem varen pred napadniki; napoti se v Rim s Svatoplukovimi poslanci — žalibože! med njimi je bil tudi Vihing. — Čudovita pa je bila posledica tega potovanja. Metod dolžen in tožen krive vere, ostro grajan zaradi slovenske liturgije — pride nazaj zmagonosen nad nasprotniki svojimi; bil je na trdnem, kakor še nikdar popred; dobil je privoljenje (concessio), kakoršnega ni imel noben misijonar. Prinese seboj papežev list na Svatopluka, kojim on pošlje Metoda za nadškofa nazaj z vsemi pravicami, in mu potrdi (sankcionira) pred zabranjeno slovensko liturgijo. V naši najviši apostolski oblasti potrdimo ga za nadškofa, pravi veri nič ne ovira, če se poje sv. maša v slovenskem jeziku. (Hub. 413—18). — Tu moramo dodati iz lastnih misli to-le: Nemški nasprotniki so imeli grško liturgijo in pa slovensko za jednako — bodi si iz hudobije bodi si iz nevednosti. Zato so ga prištevali Grkom. Ko pa je Metod papežu dokazal, da uči pravo apostolsko, rimsko-katoliško vero, in da opravlja službo božjo po rimskem obredu (ritus), samo s tem razločkom, da v slovenskem jeziku, no — na to mu papež lahko dovoli iz vzrokov vže omenjenih, kajti to je disciplinarna reč, in take stvari more in hoče cirkev po okoliščinah prenařevati in spreminjavati. — In da zahteva papež še tretjega, naj se mu pošlje v posvečenje, s tem je on pokazal, da hoče Panonijo storiti zgolj neodvisno od Nemčije. Znano je namreč, da morejo pri posvečevanju škofovem biti trije drugi škofi navzoči; ko pa bi vzel kakega Nemca, precej bi si ta lastil pravic do novega; toraj novi tretji škof za Panonijo mora biti posvečen v Rimu.

Tako so bile cirkevne razmere vredjene, neodvisnost priznana, in preskrbljeno za naslednike.

Tu naj navedemo neke važne stavke iz lista papeževga do Svatopluka v originalu, ki se nahaja v Vatikanski biblioteki:

„Literas denique Slavonicas, quibus Deo laudes debita resonent, jure laudamus, et in eadem lingua Christi Domini nostri praeconia et opera narrentur, jubemus“. —

„Nec sanae fidei vel doctrinae aliquid obstat, sive missas in eadem Slavonica lingua canere, sive sacrum evangelium vel lectiones divinas novi et veteris testamenti bene translatas et interpretaetas legere, aut alia horarum officia psallere; quoniam qui fecit tres linguas principales, hebraeam scilicet graecam et latinam, ipse creavit et alias omnes ad laudem et gloriam suam.“ (Valv. VII. 405.).

881. Janez VIII. tolaži Metodija zaradi obrekovanj Vihingovih, kojega prepriča lažnivosti. Bil pa je ta Vihing ali Vihin, ali kakor ga grški životopisec sv. Klemenca imenuje, bolj slovenski Vihnik, človek nemiren in čestilakomen, in samim Bavarcem sovražen. Ko se je namreč l. 894. prihljnil Arnulfu za tajnika (cancellarius) in ga ta izvolil za škofa v Pasavi, spodl ga z istega sedeža l. 899. Solnograški nadškof.

Ko je bilo prejšnjega leta vse lepo vredjeno, mislil bi bil človek, da se bo mirno razvijala cveteča stvar. Toda nemški škofi se niso vdali papeževi naredbi, marveč preganjali so Metoda še britkeje in kruteje. Za sredstvo in pomožnika jim je služil Vihing; oni so namreč nameravali, da bode po padcu Metodovem — vsled tožeb poslanih v Rim — Vihing postal škof Moravski pod nemško nadoblastjo. In res, ta slavohlepni mož se ni hotel pokoriti Metodu, kakor je bil ukazal papež — „quem suo archiepiscopo (Methodio) in omnibus obedientem esse jussimus“. — Da, celo neki izmišljen list, češ, da je od papeža, vrnil je Svatopluku, v katerem pismu je bilo rečeno, da je Metod prisegel, on hoče opustiti slovensko liturgijo, in da Vihing mora nasprotovati, po zmožnosti protiviti mu. Svatopluk pa, — nekaj iz vihraste breznačajnosti, nekaj zapeljan po onem listu — podpiral je Vihinga zoper Metoda. Svatopluk je že pred porabljeval Metodijev vpliv na narod za svoje politične nakane, kot pomoček zoper germanstvo; kedar pa mu sveti, strogi apostelj ni bil dovoljen in ga ni trebal, in če je videl kako dozdévno začasno korist od germanstva, obrnil mu je hrbet, zapustil ga, in ne branil pred napadniki; in to je bilo zlasti zato, ker je pobožni mož grajal njegove strasti z neomagljivo strogostjo, in ustavljal se jim z apostoljskim pogumom v sveti gorečnosti. — Ravno takrat je stopil Svatopluk v nekako porazumljenje s kraljem Arnulfom in z nemškimi škofi; zato je poslal

nemca Vihinga, Arnulfovega prijatelja, v Rim na posvečenje. In da se je mogla sv. možu res sila goditi, soditi je iz tega, ker papež rabi v tolažnem listu (881) besede: „quidquid enormiter adversum te est commissum“; in pa iz tega, da je srčno žaljeni mož, v svesti pravice in dolžnosti svoje, nekaj let pred smrtjo izobčil Svatopluka in Vihinga. (Hub. 416—19.).

882—884. Spreta se zopet Arnulf in Svatopluk. Tolika pa je bila vojska Svatoplukova, da so na jednom kraju od solnčnega vzhoda do večera skozi celi dan drugi za drugim korakali mimogredoč vojaki njegovi. Braslav, knez Slovenski med rekama Dravo in Savo, stal je takrat na strani Arnulfa. — Papež Janez VIII. je po svojih sorodnikih usmrten strupom in kladvom.

884. Mir zavlada med vladarjem Karlom Plešastim in Svatoplukom v Tulini (Austriae). Sedaj ni več dvomno, da je bil Svatopluku prepuščen tudi del Panonije, ker nadaljevalec Fuldske kronike ob l. 901. Karantanijo imenuje južni oddelek Moravskega kraljestva.

884. Metodij posveti cirkev ssv. Petra in Pavla v Brnu (Brunae). Toraj Metod ni bil umrl l. 881. niti šel iz Moravije; marveč umrl je, kakor trdijo vsi životopisci, grški in slovanski, 884—894 med Moravci, v katerih veliki cirkvi je bil pokopan.

885. Zarad miru sklenjenega z Arnulfom zaroté se Bavarski knezi zoper Svatopluka.

Da je umrl Metod l. 885 dne 6. aprila, to je sedaj dognana reč. Bil je k pokoju položen v glavni cirkvi — Ecclesia Synodalis. Kje pa je iskati tisto cirkev, ni tako gotovo, kakor se dandanes sploh misli; kajti v imenu „Welegrad (Levo-gradec), ubi christianitas incepta est“ tiči neki otemneli spomin na pričetek kristjanstva slov. v Moseburgu (Salavar), pravi Dudik. Da je zapustil Metod nad 200 duhovnov po svojej občirni škofiji, v Moraviji in Panoniji — da je pregnal Svatopluk Gorazda, odmenjenega naslednika, z vsemi tovarši vred l. 886. s silo čez spodnjo Donavo; in sicer naščuvan od hudobnega Vihinga vsled nekega podvrženega lista papeža Štefana V.; — da so šli najpred v Belgrad (stari Sigindunum), ter se od ondi razšli dalje po Bolgariji, koje vladar je bil takrat vrli in učeni Simeon; — da je tam doli Klemen spremenil Kirilovo Glagolico v sedanjo Cirilico —: vse to naj je tukaj samo omenjeno.

V teh letih je Panonija materijalno veliko trpela. Arnulf je bil viši glavar Karantanije in Panonije. — Če je Kocelj še živel, ni znano; l. 877. je bil še. — Dva mejna grofa v Avstriji (Ostmark) sta hotela postati neodvisna in pregnati nadglavarja Aribo. Svatopluk je na strani

glavarja, Arnulf na strani grofov. Svatopluk pustoši Avstrijo, in ker Arnulf ne pusti, da bi grofa bila prognana, napove mu vojsko; pride v Panonijo z mnogobrojnimi četami, jo pustoši in pribori. L. 884. Svatopluk slavno zmaga in dobi od kralja Karola Plešca del Panonije; l. 885. je bil sklenjen mir; le nerad se vda Arnulf; bržkone je bil zastopljen z Bavarskimi knezi, kateri so se zavolj tega miru bili zarotili zoper — Svatopluka.

Kopitar sprožitelj slovenske kmetijske „Pratike“.

Zapisal dr. J. Bleiweis.

Slavni naš Kopitar, po pravici „velikán učenosti“ imenovan, v svojem vzvišenem delovanji na polji slovanskega slovstva tudi ni prezrl potrebščin onega stanú naroda slovenskega, čegar sin je bil — stanú namreč kmetijskega.

Naj to dokažem s pismom samim, ki je tej knjigi priloženo, prav natanko posneto po lastnem rokopisu Kopitarjevem.

Če tudi je to pismo še na drugo stran zanimivo, pomenljivo je vendar najbolj zaradi tega, da ravno Kopitar je sprožil pri kmetijski družbi kranjski misel, da je v pouk našim slovenskim kmetom v Blaznikovi tiskarni začela 1845. leta izdajati „Pratiko“ z razpravami umnega kmetijstva, — da tedaj Kopitar prav za prav je stvarnik one „Pratike“, kateri se je zaradi dodanih kmetijskih člankov dalo ime „Velike Pratike“ v razloček od navadne, samo koledarske.

Zgodilo se je pa to tako:

Dne 31. avgusta 1843. je odbor družbe kmetijske Kopitarju na Dunaj poslal prve liste „Novic“, ki so pričele izhajati julija meseca 1843. v Ljubljani, in pa „Bukve za kmeta“, katere sem po želji navedene družbe isto leto na svetlo dal. V tem dopisu prosili smo slavnega našega rojaka, naj bi tudi on, ki potrebe našega ljudstva dobro pozna, „Novicam“ blagovolil spisati kak članek, kajti spis njegov bil bi najodličnejši biser mlademu časniku, ki se ne omejuje samo na kmetijstvo in obrtnijstvo, ter se je lepo širiti pričel po svetu slovenskem.

Na ta dopis je došel 10. oktobra 1843 družbi kmetijski Kopitarjev odgovor, ki je, kakor je bilo vže rečeno, priložen v izvirniku tej spomenici na koncu.

Naj tedaj iz aktov družbe kmetijske stopi to pismo na beli dan — v dokaz iskrenega rodoljubja tega moža, katerega Kranja naša ponosno imenuje svojega rojaka!

Kopitar pa Pypin in Kolár.

Sestavil J. Marn.

Znamenito je opazovati, kako novejši čas slavni naš rojak Kopitar prihaja na dan pri vseh, kateri se soznanjajo s slovstvom slovanskim. Tako se na pr. v dr. Jagičevem „Archiv. f. slav. Philologie IV. Berlin. 1880“ marsikaj vže pojasnjuje po pismih Dobrovskega do Kopitarja. Tako sta l. 1865 Rusa A. N. Pypin i V. D. Spasovič spisala „Obzor istorii slavjanskich literatur“ ter dala to književno zgodovino slovansko v drugem predelanem in dopoljenem izdanji v Petrogradu l. 1879—1880 na svetlo, ktero je v nemško prevodil Traugott Pech ter založil F. A. Brockhaus v Lipsku. V prvem zvezku l. 1880 se str. 369—395 opisujejo Slovenci. Proti koncu kaže spisovatelj Rus Pypin velika dva učenjaka naša Kopitarja pa Miklošiča, in oméni-
nivši prvega književnih del opisuje — se vé — po ruskih virih (Hilferding — Les Slaves Occid. i Sobr. Sočin. II, 79—80; Bodjanskij — O vremeni proischožd. slav. pismen; Slovník naučný; A. H. Vostokov — Sbornik II. akad. otdel., Bd. V. itd.) delovanje in značaj Kopitarjev v nemškem prevodu takole:

„Kopitar hatte ohne Zweifel den Charakter eines richtigen „Absolutisten“, wie sein Biograph im „Slovník naučný“ bemerkt, eines galligen, intoleranten Menschen, der eine hohe Meinung von sich, aber keine hohe von seinen Gegnern hatte (doch mit Ausnahmen). Der Verfasser hat von Ohrenzeugen, die mit Kopitar gesprochen haben, gehört, dass er z. B. mit grösster Hochachtung von Vostokov gesprochen habe, der doch gar nicht an die „slovenische“ Theorie glaubte. Wir wollen über diese Persönlichkeit kein definitives Urtheil fällen, meinen aber, dass es damit nicht gethan ist, wenn man ihn einen „Mephistopheles“ oder österreichischen Agenten oder Slavenfeind nennt; es konnten in diesem Charakter ganz aufrichtige Züge sein, die man nicht sehen will. Erstens spiegelte sich an Kopitar die Geschichte seines Stammes wieder, der klein, weit von den übrigen getrennt, schon längst in katholische Ausschliesslichkeit getrieben war. Die Schriftsteller Krains wurden seit lange zu deutschen Schriftstellern; die slavische „Renaissance“ erweckte auch in der folgenden Generation Krains keine so rosigen Erwartungen wie anderwärts, — sie zeigte sich Präsern nicht in demselben Licht wie Vraz; eine Zukunft erwartete man

allenfalls neben den Deutschen, aber nicht ohne, geschweige denn über ihnen. Zweitens war Kopitar eben deshalb kein Russophile, wie viele Čechen jener Zeit, mit denen die russischen Slavisten und Freunde des Slaventhums besonders verkehrten, indem sie sich nach jenen und sich selbst einen Begriff bildeten, was eigentlich ein „Slave“ sein müsse. Während der Mangel an Russophilenthum seine Gründe haben konnte, identificirte man dies in Russland mit „Feindschaft gegen das Slaventhum“. Allein der unparteiische Beobachter wird zugestehen, dass dieser Mangel an Russophilenthum nicht blos in jener Zeit ein nicht seltener Zug des westlichen gebildeten und bei sich zu Hause patriotischen Slaventhums war, sondern auch jetzt häufig in der Isolirung des letztern vom Ostslaventhum zum Ausdruck kommt. Als Resultat zeigt sich ein gewisser Skepticismus bezüglich der slavischen Dinge, verschärft durch die ungünstige Lage der eigenen Heimat, und hierbei konnten besonders die schwachen Seiten des „Panslavismus“, wie es ja deren gab, in die Augen fallen. Wir wissen jetzt, dass sich z. B. sein Verdacht gegen einige damals entdeckte Denkmäler der altčechischen Literatur sehr bewährt hat. „Feindschaft gegen das Slaventhum“ lässt sich schwer mit der eifrigen Theilnahme vereinigen, die er Vuk zu Theil werden liess. Auch der berühmte Šafařík, dem ein so grosses Verdienst um die slavische Wiederbelebung zukommt, war, wie sich der Verfasser selbst in einem Gespräch mit Šafařík in dessen letzten Lebensjahren überzeugen konnte, nicht frei von starkem Misstrauen und Zweifel. Endlich fand sich bei Kopitar katholische Exklusivität; aber es war nicht genug, darauf mit griechisch-orientalischer Exklusivität zu antworten. Kurz, Kopitar's Charakter zu erklären, ist eine verwickeltere Sache, als man gewöhnlich annimmt.“

L. 1879 je priobčil v Moskvi Rus Nil Popov pisma nekterih učenjakov k Pogodinu (r. 1800, u. 1875), in v prvem zvezku koj v predgovoru pripoveduje, kako je sodil Pogodin o Kopitarju hvalno pripoznavaje silno učenost in delavnost njegovo, da je bil „pylkij katolikü vü dušé“ a je inel „něčto volüterovskoe, sarkastičeskoe vo vzgljadé na predmety“ itd. — Šafařík ga n. pr. hudo opisuje v svojih nemških listih do Pogodina, kjer mu pravi: „Ein wahrer Nolimetangere, der Wiener Mephisto, Diener u. Organ der röm. deutsch. poln. Jesuiten; der Wiener Kappa“ itd.; vendar naposled iskreno spoznava: „Sollten Sie glauben, dass ich Kop.'s Gelehrsamkeit nicht anerkenne u. s. w., so würden Sie in einem grossen Irrthum sein. Ich habe K. nie feindlich behandelt und ihm seine Feindseligkeiten verziehen itd.“ —

Tako je jako lepo in obema na hvalo, kar piše pobratim Šafaříkov J. Kollár (r. 1793, u. 1852) o poslednjem svojem obiskanji 22. julija 1844 na smrt bolnega Kopitarja, in nam je za njegovo spomenico poslal z Dunaja stud. phil. M. Murko. — Bere se to poslovalo slavnih in blagih dveh mož v „Cestopisu drugem“ (str. 3. 4 v Koberovi izdaji l. 1863); naj vrli Slovák v svoji krepki, lahkoumévni besedi pripoveduje sam:

„Ve Vídni toliko jeden den jsme se zdržovali. Uslyšev, že p. Kopitár nebezpečně nemocen jest, navštívil jsem jej, ačkoli má manželka a jiní tamější přátelé a Slavjané proti tomu byli z osobnih příčin, ant' prý muž tento pp. Šafaříka, Gaje, mne a jiné Slavjany v posledních svých spisech těžce urazil. Ja však chtěje dáti jednou příklad Slavjanské svorností a smířlivostí šel jsem k panu Kopitárovi. Přijal mne na nemocném lůžku svém nad všecko očekávání nejen přívětivě ale vroucně a srdečně. Poněvadž pak pro bolest hrda mnoho mluvíti nesměl, ruky mi pořád stiskal a více skrze posunky nežli slova mluvil. Když jsem se na jeho učené nedokonané práce, spisy a pozůstatky ptal: „komu to zanechá a kdo to dokoná?“ odpovéděl: „Malá starost o to; Napoleon řekl: my se domníváme, že jsme snad nenahraditelní, ale sotva zemřeme, pět i deset jiných na naše místo se tiskne. Tak je i s učenými a s knihami“. Když jsem se ho ptal na Slavjanskou stolicu v Římě, pověděl, že svět o tom více mluví, než snad ve skutku pravda jest. Já, prý, vyučil a uzpůsobil jsem k tomu jednoho dalmatinského mnicha v Římě, za časa mého tam se zdržování, ale jakové to následky míti bude, nevim. Konečně s jakousi nevýmluvnou radostí ukázal mí krásný exemplář bible ostrožské, který nedávno z Petrohradu byl dostal. Když jsem jí ze stolu k posteli k němu přinesl, hasnoucí oči se mu ještě rozjasnily a skvěly co oheň. „To je poklad krásný, drahý a všem Slavjanům milý!“ Odtud bylo viděti, jak vroucím ctitelem staré slavjanské řeči byl Kopitár. Při odchodu loučil se s tichou duší a opravdově mudreckou oddaností se mnou řka: „při vašem návratu z Italie vy mne již sotva uzříte“, kteréž tušení se i skutečně splnilo. Sit ei terra levis! Na jeho lidské křehkosti zapomeňme, jeho velikých zásluh o náš národ sobě važme.“

Slavnost Kopitarjeva

v nedeljo dné 22. avgusta 1880

v

Repnjah.

Po časopisih sestavil J. Marn.

Kar so dijaki slovénski, vzbujevani po svojih domoljubnih učiteljih, celó na vseučiliščih javno jeli čislati rojaka svojega učenjaka (cf. Slovenija dne 31. okt. 1877 na Dunaju) in kar je Matica Slovenska sklenila pokloniti Kopitarju spomenico, osnoval se je tudi v beli Ljubljani iz vrlih rodoljubov odbor, kateri — dr. V. Zarnik na čelu — je ukrenil o Kopitarjevega rojstva 21. avg. 1780 stoletnem godu tudi v deževnem vremenu napraviti mu slavnost na domu v Repnjah po naslednjem programu:

1. „Sokol“ in čitalniški pevcí se zberó ob 6. uri zjutraj v restavraciji tukajšnje čitalnice in odrinejo potem z zastavami in mestno godbo na kolodvor južne železnice.

2. „Sokol“ in pevski zbor odpeljeta se ob 7. uri po Rudolfovej železnici do Vižmarjev, od koder gresta peš v Tacen, kjer bodo vozovi čakali.

3. Ob 9. uri zajutrek v krčmi pri Ingliču na Skaručini.

4. Ob 1/2 11. uri prihod v Repnje.

5. Ob 11. uri maša v cerkvi sv. Tilna v Repnjah, pri kateri bodo peli čitalniški pevcí.

6. Po maši odkritje vzdane plošče na Kopitarjevem domu, slavnostni govor, govori g. prof. Franc Šuklje.

7. Ob 1. uri skupni obed v Vodiceh pri Lužarji.

8. Odhod iz Vodice ob 1/2 5. uri popoldne skozi Gameljne in érez črnuški most.

9. Prestanek na Ježici in potem vrnitev v Ljubljano.

Nameravana slavnost se je dokaj kasno razglasila, vendar je odmévala malo da ne po vsem svetu slovanskem. Celó Neslovani na pr. Francozi, Angličani, Italijani, Nemci itd. so se o tej priliki spominjali slovenskega Kopitarja; kaj še le Slovani, na pr. Rusje, Poljaci, Čehi, katerih listi so jo deloma opisovali ali v

društvi in po svojih glasilih presojevali knjige p. Glag. Cloz. itd. — Iz Sredca v Bolgariji se je poročalo, da je dne 23. avg. 1880 ondašnja „Slovanska beseda“ v slavo spomina našega Kopitarja napravila bila zabavni večer. Jeden član društva predaval je životopis in po dokončanem govoru vskliknilo je zbrano društvo trikratno „Slava Kopitarju našemu!“ — Hrvatski „Obzor“ je kazal ob kratkem Kopitarjevo slavnost, in „Vienac“ je po opisani njegove delavnosti po dopisniku (B.) sicer nekako obžalovaje se izrazil: „Da je kojom srečom bio Kopitar našim Ilircem“ ono, što je bio Vuku Karadžiću, našla bi njegova stogodišnjica još radostnijega odziva i u nas Hrvata.“ — Tako je pisal: Slovinac (III, 18) v Dubrovniku: „U mislu te specialne Slovenštine, rekao bi da je ova svečanost protekla“ itd. — Bila je vendar dostojna, kakor spričujejo vsi slovenski časniki p. Novice, Slovenec, Gospodar, Edinost, vzlasti krepko Soča (št. 35—41) itd. — Najbolj na tanko opisal nam je Kopitarjevo slavnost Slov. Narod. Z ozirom na to svečanost pravi vže 22. avg. (XIII, 192) na pr.:

Včeraj je minilo sto let, kar se je iz našega slovenskega naroda rodil Jernej Kopitar, zvezda prve vrste na učenjaškem svetu, veleum, ki je ne le svojim vrstnikom bil kažipot v jezikoslovnej znanosti, nego jej je znal nova pota odkazati in jej novih izvrstnih delavcev vzbuditi in dovesti, kateri so kakor njegovi učenci (Vuk in Miklošič) epohalno znanstveno delavnost razvili in tako tudi k političnemu razvoju Slavjanstva največ storili.

Temu velicemu možu, učenjaku in posrednjemu pospeševalcu razvoja Slavjanstva se slovenski narod denes oddolžuje. Postavil mu bode z malim znakom, z vzidanjem kamenene plošče v njega rojstveno hišo, tudi viden spominek, v znamenje častenja njega veleuma in zahvalnosti za njega delo, kakor tudi v znamenje izpodbuje mlademu učečemu narastaju, naj posnema domoljubno delo za razvoj slavjanske kulture in slavo slavjanskega imena.

Kopitar je bil jeden prvih, ki je z velicim znanjem in torej z veliko avtoriteto tolmačil tujim učenjakom, o Slavjanstvu nevednim, ime, pomen in skupnost našega roda. Govoril je o Slavjanih na Kranjskem, ne o Kranjcih, o Slavjanih na Češkem, ne o Pemeih, kakor je bila prej navada. Pa tudi v notranje je njegovo delo politično važnost imelo: odprl je Slavjanom samim oči za veliko njih preteklost, podal jim ključje jezikoslovne znanosti do prvega vira nepokvarjene staroslovenščine, tega divnega jezika naših svetih apostolov Cirila in Metoda, ki sta se moževno trudila v srednjej Evropi ustanoviti veliko slavjansko samostalno državo, in slavjansščini pridobiti tako veljavo, kakor jo še le v prihodnje čase dobiti mora, ako se mi varujemo grehov, katerih so naši predniki deležni bili in s tem razcvet Slavjanstva za tisoč let zavrli.

In ta veliki talent, ta odločujoči prvoborec v celej slovanskej jezikovnej znanosti, ta prižigalec luči do temot slavjanske preteklosti, Jernej Kopitar, bil je — sin nevednega, neukega, malega slovenskega kmeta, sin iz priprostega naroda slovenskega!

In narod, ki je rodil take veleume, ta narod mora imeti še duševne moči v sebi, da bode rodil še druge take velike može, in upajmo, da morda še večje, ki bodo svečeniki bodoče sijajnejše kulture slavjanske!

Če so v prejšnjih neugodnejših časih iz našega naroda vzrastli veliki možje, opravičena mora biti naša narodna nada, da se v bodočnosti, ki nam se duševno milejša obeta nego je bila preteklost, proizvodna moč slovenskega naroda ne bode izjalovila, temuč, da nam slovenska domovina rodi za vse stroke duševnega dela jednacij vrednih sinov!

Slavnost sama pa se opisuje v št. 193. 194. nekako takole:

Stoletnica Jerneja Kopitarja se je v nedeljo v Repnjah, rojstveni vasi pokojnega učenjaka, dostojno in sijajno vršila, kljubu temu da je ves dan deževno vreme kazilo razvoj slavja, katero bi se bilo ob ugodnejem vremenu še vse bolj velikansko razvilo. — Zbrani v ljubljanskej čitalnici so bili v zadregi, kaj storiti; nekateri, zblavši se slabega vremena, vrnilo so se domov, drugi, pogumnejši „Sokoli“ ter pevci pa so se napatili na kolodvor. Rodoljubje ter veliko spoštovanje nezvenljivega imena Kopitarjevega je zmoglo vse premisleke.

Dospevši na Vižmarijski kolodvor, ogledali smo se in prešteli, koliko nas je, ki kljubujejo vremenu. Število Ljubljančanov nij bilo tako veliko, kakeršno smo vajeni videti pri navadnih izletih. Blizu sedemdeset „Sokolov“, pevcev čitalniških, ter okolo deset vseučiliščnikov iz Gradca ter Beča je pozdravila deputacija Šentvidske čitalnice sè svojo prekrasno novo zastavo. Godba pod vodstvom g. Zörnerja vstopi se v vrsto, vsi se vsporedimo in hajd! po vlažnem blatu naprej. Nijmo še dolgo hodili, ko nas dohiti „Sokolova“ konjica, in se postavi sprevodu na čelo. V vasi Vižmarjih so bili čestilci Kopitarjevi sijajno pozdravljeni. Vsa vas se je ovila v narodne slovenske tribojnice, ljudstvo jih je živo pozdravljalo in na dveh krajéh so grmeli možnarji. Gostje iz Ljubljane so bili slovesno zopet v Tacnu sprejeti. Na konci posavskega mostu je stal velik in lep slavolok z napisom: „Pozdrav čestilcem Kopitarjevim!“ „Sloveni Slovincem!“

V Tacnu so čakali gostov iz Ljubljane vozovi. Kmalu so bili vsi zasedeni in konji so potegnili proti Skaručini. Okolo 9. ure smo dospeli tja, mokri kakor miši, kajti mej potom nas je Jupiter Pluvij posebno obsul sè svojim mokrim dárom. Vas je bila praznično ozaljšana, iz možnarjev se je streljalo, a najlepše je bila okrašena Ingličeva gostilna, kjer smo se odpčili ter

okrepčali z gorkim dobrim zajutrekom, a otrpnele svoje ude ogreli si s kozarcem zlatega vinca. Pevci, kateri so prave slovenske trdne kosti, sladili so zajutrek sè slovenskimi ter hrvatskimi pesmami. Duševno razpoloženje izletnikov se je pa še s tem oboljšalo, ker je za en čas nehalo deževati, da si se tudi nij še razjasnilo. Iz Skaručine, kjer so se čistilci Kopitarjevi vže zdatno namnožili, odrinilo se je proti Repnjam ob 10. uri. Veliko vrsto voz otvorila je konjica, banderij, sestavljen iz „Sokolov“ ter kakih 20 kmetov na konjih iz tamošnje okolice, ter posestnikov iz Kámenika. Vsi so nosili majhene slovenske trobojnice. Ob 1/211 uri smo dospeli v Repnje.

Nebrojna množica naroda sprejela je v Repnjah goste z navdušenimi pozdravi, na več krajéh so grmeli možnarji, v zvoniku cerkve sv. Tilna so pritrkavali, a vsa vas je bila prav okusno ozaljšana z izključno narodnimi trobojnicami. Po kratkem postanku pred domom Kopitarjevim odrinil je „Sokol“ ter čitalniški pevski zbor na hrib v cerkev sv. Tilna. Šamo neznamen del občinstva je dobil prostor v cerkvi, večina je morala ostati na prostem, na dežji. Sv. mašo je bral prof. Tomaž Zupan, a stregla sta mu pri tem sv. dejanji dva „Sokola“ in peli so znano precizno čitalniški pevci. Ljudstvo domače se je kar zamaknilo v petje, kakeršno je samo malokdo izmej njega kedaj čul. Po maši so se vsi vrnili na Kopitarjev dom, kjer se je po programu odkrila vzdana plošča, spomenik, postavljen na slavo Kopitarjevega imena. Hiša, kjer se je rodil naš slavni učenjak Jernej Kopitar, je navadna zidana kmetska hiša. Za ta dan so jo pa posebno ozaljšali. Na enej strani, ki je obrnjena proti cesti, bila je na sredi nad vzdano kameneno ploščo slika Kopitarjeva, katero je po verjetnem izročilu izdelal prof. Globočnik, kateri ima sploh za vso svečanost še prav posebne zasluge. Na obeh straneh pa so se vrstili izreki slavnih mož in sicer v slovenskem, latinskem ter nemškem jeziku, posneti po spisu prof. J. Marnovem v „Učit. Tovarišu“ l. 1800 št. 1—12. Naj zabeležimo te izreke, kakor so se tam vrstili. Na desno Kopitarjeve slike:

Nosil-učeno glavo s častjo
Sem vseh premagavec.

Prešern.

Monstrum scientiarum.

Grimm.

Europäische Celebrität.

Čop.

Na levo Kopitarjeve slike:

Misel se sveti in duh slovenski na zraku Evrope!

Koseski.

Sagacissimus philologus, vir celeberrimus!

Miklošič.

Der grösste slavische Kritiker unseres Jahrhunderts.

Hanuš.

Pod sliko:

Kjer se časté modrine,
 Tam se imenuje moj sin.

Slovenija.

Na tisoč in tisoč ljudstva slovenskega se je zbralo okolo Kopitarjevega doma; dež, ki se je vtil z novo močjo, nij nikogar motil. Pevci se vstopijo v kolo ter zapojó Jenkovo (Besede Simon J. skladba Davorin J.) „Molitev“: Ti ki si ustvaril nas ko listja, trave, pol sveta podaril, sinom majke Slave!

Profesor Šuklje, mož posebnega govorniškega talenta, prevzel je bil na odborovo prošnjo slavnostni govor. Stopivši na oder govoril je tako:

„Predragi rojaki! Od daljnih stranij prihiteli smo denes v prijazno to gorensko vas, pred to priprosto kmetsko hišo, da vredno obhajamo spomin našega rojaka Jerneja Kopitarja, kateri se je rodil 21. avg. 1780. Minolo je tega stoletje — za nas Slovence pač važna doba polna vesele spremembe! Kajti takrat, ko je Kopitar beli dan zagledal, bilo je videti, da bode Slovenstvo uničeno po silnem tujem pritisku. Jezik naš se je zaničeval, pošlah in uradih šopirila se je tujščina, nismo imeli niti književnosti niti inteligencije, narod ves je spaval in škodoželjni sosede obetali so mu isto nečastno smrt, katera je podavila slovenski živelj v severnej Nemčiji, na Saksonskem in Pruskem!

„Ali božja previdnost nij dopustila, da bi se uničilo tako plemenito, tako čvrsto pleme slovensko! Nastali so možje, ki so naš narod oteli gotovega pogina. Mej temi možaki pa se moramo hvaležni potomci v prvej vrsti spominjati J. Kopitarja. Bistroumen je bil kakor malo kedo, ter tako silne učenosti, da ga je največji učenjak nemški, Jakob Grimm, imenoval „monstrum scientiarum“. Ime njegovo zaslovelo je mej vsem učenim svetom, največji duhovi iste dobe, Göthe in Humboldt, Grimm in Schlegel bili so ž njim v prijateljskej zvezi, inostranske akademije imenovale so ga svojim članom, kralji in cesarji so ga odlikovali — ali vendar nij nikdar pozabil, da ga je rodila mati slovenska! Takrat, ko se je vsak boré pisar sramoval slovenskega imena, povzdigoval je odlični mož s pravo navdušenostjo svojo domovino, branil z ostrim peresom svoje rojake, hvalil njih nardarjenost, slavil krasoto slovenskega jezika ter veroval v boljšo bodočnost slovenskega naroda!

„Toda ravno temu narodu pretila je silna nevarnost, da se mu popolnem spridi njegov jezik. Le po kmetih govorilo se je

bolj čisto, po mestih pa se je čula neka zoperna sodrga in le-ta vplivala je tudi na slovenske pisatelje, kateri niso razumeli jezika ter zakonov njegovih. Tu pa je Kopitar svojim rojakom l. 1808 kot neprecenljivi zaklad podaril prvo slovensko slovnico na znanstvenej podlagi „Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark“, učeno delo polno genijalnih nazorov in novih idej, po katerem je on postal oče slovenskemu jezikoslovju!

„Ali Kopitar Slovincem nij samo razkrival zakonov njih jezika, seznanil jih je tudi sè začetki slovenske povestnice. Dokazal je namreč, da smo Slovenci potomci onega velikega naroda, ki se je nekdanj razprostiral od tirolskih snežnikov in bavarske planote do dunavske nižine, kjer se Sava in Drava zlivata v silni Dunav. Dokazal je nadalje v glasovitem „Glagolita Clozianus“, v „Prolegomena historica in evangelia slavica eccl. Remensis“ ter drugod, da so bili naši slovenski pradedje prvi slovanski kristijani ter da sta slovanska blagovestnika Ciril in Metod uprav v našem jeziku pričela slovansko liturgijo in slovansko slovstvo. V istem „Glagolita Clozianus“ objavil je tudi staroslovensko slovnico in kratek slovar ter staroslovenski jezik pojasnil z novoslovenščino. Če so preje tudi slovanski jezikoslovci nas prezirali, če je slavni Dobrovsky sam naš jezik imel za zanemarjeno in ponemčeno narečje, morali so se odsihmal posebno ozirati na novoslovenščino, tembolj, ker je Kopitar sebi in svojemu narodu zapustil vrednega naslednika, slovečega profesorja Miklošiča, ki še dandanes slavno nadaljuje, kar je mojster njegov tako srečno in vspešno pričel. Pač se lahko ponašamo s tema možema, katera po izreku hrvatskega pisatelja Fr. Kurelca kakor „dva cara slovinska“ vladata na polji jezikoslovnem.

„To so tedaj Kopitarjeve zasluge za narod slovenski; — ali on jih ima tudi za Slovanstvo sploh. Živo se je zanimal za vsak napredek, za vsako gibanje slovanskega duha. Tako je izdatno podpiral Dobrovskega, zlasti pri izdavanji slovečega dela: „Institutiones linguae slavicae veteris dialecti“; tako mu je bilo posebno na srcu mlado srbsko slovstvo in baš Kopitar je napotil Srba Vuka Stefanoviča Karadžiča, da je spisal prvo srbsko slovnico in slovar ter nabral ono prekrasno zbirko narodnih pesnij, ki so še denes pravi kinč vsemu Slovanstvu ter se v svojej divnej lepoti morejo primerjati neumrjočim Homerovim spevom. Znanje staroslovenščine pa, po katerem se slovanski jeziki in ž njimi vred tudi slovanska srca vedno bolj si bližujejo in zlagajo, bilo je utemeljeno po Kopitarju in Dobrovskem; in Kopitarju gre tudi zasluga, da so se po avstrijskih in inostranskih univerzah za ta prevažni predmet ustanovile stolice, kjer sedaj odlični učenjaki razlagajo slovanski jezik in lepoto njegovo.

„Tak je bil tedaj, predragi rojaki, J. Kopitar, čegar spomin denes obhajamo. Če ga občuduje ves omikani svet, če ga tuji

narodi prištevajo prvim učenjakom našega veka — koliko bolj ga moramo slaviti Slovenci, katerim je posvetil sad svoje učenosti, trud svojega življenja! Skromno znamenje naše hvaležnosti naj bode ta spomenik na Kopitarjevej rojstnej hiši. Čuvajte ga skrbno, vi domačini iz Repenj in iz fare Vodiške, kajti v istini se morete ponašati z rojakom, po katerem ste dosegli, da Repenjsko vas poznajo po širokem svetu, kjer koli se spoštuje um in učenost. Ti pa, omikana mladina slovenska, oziraj se na ta spomenik ter uči se po Kopitarjevem izgledu ljubiti narod, gojiti znanost, iskati resnico! In ti, narod slovenski, obdan od protivnikov, vedno še v hudem boji za obstanek, če ti v junaški tej borbi kedaj sape primanjkuje, poglej to kamenito ploščo ter pomni, da narod, ki je v najhujšej revi rodil in odgojil take sinove, kakor je naš Kopitar, ne more propasti na vse veke ne! In tedaj zakličem jaz: Kopitarjevemu spominu slava!“

Burni slava-klici in živio-klici doné iz naroda po zelenej dolini.

Izvrstnemu govorniku čestitalo se je z vseh stranij in zopet so grmeli „živio“-klici. Pevci zapojó za tem Foersterjevo: „Spevajte Bogu“, a godba zaszvira „Naprej!“

K svečanosti odkritja spomenika na Kopitarjevem domu došle so deputacije iz vseh krajev. Zastopana so bila večjidel vsa kranjska mesta, osobito Kámenik, Kranj, Škofja Loka. Da Ljubljánčanov ne omenjamo, videli smo tukaj prvoboritelja koroških Slovencev poslanca g. prof. Einspielerja ter ž njim koroškega slovenskega posestnika gosp. Bajca, ki je prišel k slavnosti. Sè Štajerskega so bili navzočni znani g. župnik Božidar Rajč, profesor Majciger, profesor Hubad, prof. Glaser; prof. Podgoršek iz Rakovca, Dr. Klemenčič iz Gradca, prof. Müllner iz Bregenza; Iv. Dolinar iz Trsta. Iz Zagreba je g. Toma Gajdek, predsednik društva svetojeronimskega v Zagrebu, stari prijatelj narodu slovenskemu, poslal k svečanosti g. profesorja dr. Suka, da zastopa navedeno društvo pri svečanosti. Nadalje je bil navzočen iz Zagreba tudi prof. dr. Celestin kot zastopnik akademije znanosti, Hrvatske Matice in hrvatskega „Sokola“. Zastopniki Hrvatov in telegrami ter dopisi iz Hrvatskega, katere priobčimo niže, so bili kakor vselej s posebno srčnostjo sprejeti. — Narodne slovenske inteligencije, celó nekaj narodnih gospá, zlasti pa dijakov je bilo od vseh krajev Slovenskega jako mnogo došlo.

Plošča, katero je kámenosekarski mojster Vincenc Čamer nik iz Ljubljane jako umetno izdelal iz črnega marmora, ima napis v zlatih črkah:

TUKAJ SE JE RODIL
JERNEJ KOPITAR

21. avgusta 1780.

Postavili čestilci ob stoletnici.

Slovesnost odkritja plošče se je vršila jedva kake pol ure, dež je delal vsem dosti sitnosti, osobito pa govorniku in pevcem. Po dovršenem slovesnem aktu hitelo je vse v Vodice, četrť ure oddaljene. Nij sicer daleč to, ali v tem blatu gaziti, kakor ga je skupaj naneseo nebrojno število naroda ter shodilo, — to nij šala! Vendar človek vse prestane. Sicer umazani in do kože marsikdo premočen, dospeli smo v Vodice k Lužarju pod streho in na suho. Na cesti iz Repenj je bil pred Lužarjevim domom postavljen krasen slayolok; vsa vas je bila izredno in okusno ozaljšana in streli iz možnarjev so naznanili prihod gostov. Za vse olepšanje v Vodical imata tamošnja gospoda duhovnika velikih zaslug, na čemer jima gre hvala.

Za jedno uro je bil programom določen skupni obed pri Lužarju. Na potu iz Ljubljane v Repnje je bila misel soglasna, da bode na tem skupnem obedu zbog prav neljubega vremena vidna marsikaka praznota. Vse se je motilo v tem obziru. Oglasilo se je toliko gostov za obed, da so se morali razdeliti v več delov. Manjšina, gostje iz tujega, je šla v hišo v veliko dvorano, a večini, „Sokolom“, pevcem in drugim, odkazali so se jim prostori na obširnem pôdu. Kosilo je bilo, kolikor se more zahtevati na kmetih, kjer se mora vsaka reč posebe od drugod naročiti, izvrstno in tudi postrežba boljša, nego v marsikaterej ljubljanskej gostilni. Čast tacemu krčmarju!

Mej obedom je svirala Zörnerjeva godba, so peli čitalniški pevcí ter se je na obeh straneh napivalo. V dvorani je napil prvi dr. Zarnik cesarju. Na pôdu pa je s prva napil starosta „Sokolov“ g. Ravnihar na slavo Kopitarjevega imena, a g. Hlavka je napil slovenskim prvoboriteljem in slovenskemu narodu. Vseučilišnik g. Bežek je v svojej napitnici obetal, da bode slovenska mladež zmirom stala trdno za slovansko pravično stvar, a voditelji slovenski naj jo podpirajo ter navdušujejo.

Mej tem pridejo iz sobane doli k „Sokolom“, pevcem in drugim slovenski državni poslanec dr. Vošnjak, dr. Zarnik, prof. Einspieler, ter župnik Božidar Rajč. Navdušenje je postalo velikansko. Župnik Božidar Rajč stopi na stol ter govori o zedinjenji vseh slovenskih pokrajin tako prepričevalno in navdušeno, da se je ta navdušenost polastila tudi vseh poslušalcev. Dr. Vošnjak je govoril mladini, osobito navzočnim vseučilišnikom na sree. Vseučilišnik g. D. Majaron obeta v imenu zbrane mladine, da hoče biti vredna lepega zaupanja. Dr. Zarnik je v svojem govoru govoril o najnovešem nazivanji „Deutschkriainer“, ter zavračal nektere nemške napade. Prof. Šuklje je omenjal v svojej napitnici žalostne prošlosti naroda slovenskega, kateri se vendar gledé duševne zmožnosti ter nadarjenosti lahko méri s svojim nemškim sosedom.

Neizrekljivo navdušeno so bili vsprijeti telegrami, priposlani zbranej družbi Kopitarjevih čestilcev od vseh krajev, tudi daljnih slovanskih.

Govoril je zbranej družbi tudi zastopnik koroških Slovencev, poslanec Einspieler. Tudi Einspielerjev govor je bil navdušeno sprejet.

Državni in deželni poslanec g. Naber goj je govoril imenom primorskih Slovencev naglašajoč nevarnost, katera preti tamošnjim Slovencem itd.

Vsa slavnost se je redno ter dostojno vršila, v presledkih je svirala godba, ter so peli vrli pevci ljubljanskega čitalniškega pevskega zboru. Okolo 4. ure popoldne se je lepa slovesnost zaključila, ter so se vsi vdeleženci pripravili na odhod v istem redu, kakor so dospeli v Repnjo. Poslovljenje od Vodiskih domačinov je bilo prav srčno.

S tem bil bi opis slovesnosti dovršen. A ker smo bili na povratku v Ljubljano povsodi tako sijajno ter ljubeznjivo sprejemani od kmetskih prebivalcev, bodi nam dovoljeno, da tudi to omenimo.

Vasi, skozi katere smo se peljali, so bile na čast Kopitarjevim čestilcem ozaljšane z narodnimi trobojnicami ter tudi s zvonikov cerkvenih vihrale so zastave. V srednjih Gameljnih, kjer je bilo istega dne slučajno tudi žegnanje, sprejeli so vaščanje slavitelje Kopitarjeve iskreno kot svoje dobre prijatelje ter brate. Vsa vas je bila na nogah, mlado in staro se je trlo okolo voz, stiskajoč gostom roke, deklice obsipajoč jih s cvetlicami ter deleč mej nje kranjske „bôbe“. Veliko iznenadenje pa je dohitelo čestilce Kopitarjeve na Ježici. Pod slavolokom na cesti so čakala gostov slovenska dekleta z Ježice v prekrasnih domačih pečah. Prav ob onem trenutku, ko so ravno gostje dospeli do slavoloka, se je pa dež, ki je prej vže močno padal, neusmiljeno vlij. Zato se je pozdrav od obeh stranij vršil prav kratko. Aleševa hčerka z Ježice pozdravi čestilce Kopitarjeve, vračajoče se sè slavnosti. V imenu „Sokola“ odzdravi g. Armič, potem pa izročje dekleta lep venec „Sokolovej“ zastavi a vdeležencem Kopitarjeve slavnosti pripró krasne šopke na prsi. Ne moremo si kaj, da bi tudi mi s tega mesta ne zaklicali vrlim rodoljubkinjam z Ježice: Živele!

Pri Aleši je bil odpočitek kake pol ure, kjer se je vse sè slastjo spravilo nad dobro vino in okusno jed, posebno oni, katere so lojterski vozovi pretresli na grdem potu notri do obisti. Zadnji voz je dospel pred ljubljansko čitalnico ob 1/2 9. ure na večer.

K slavnosti Kopitarjeve stoletnice je „Matica slovenska“ odposlala pet odbornikov, da zastopajo društvo pri svečanosti. Odbor „Matice slovenske“ pa je tudi soglasno sklenil, da plača vse troške za spomenično ploščo na rojstvenej hiši Kopitarjevej.

Telegrami, ki so odboru došli, so sledeči:

Dunaj. Slava neumrlomu Kopitarju, otcu slavjanske nauke, koga imao sam srječu poznavati na Dunaju; slava narodu, koji

zna poštovati svoje učene muževe, a raditi, kao su oni radili. Pozdrav od svijuh ruskih slavista! Živeli Slovenci!

Rajevsky.

Praga. Beseda umelecka v Prazè, uznavajíc velike zasluhy Kopitara o vedu slovanskou, koři se o den významne slavnosti slovenske pamatce velikeho učence, a provolava mu nehýnoui slavu!

Strakatý, předseda.

Krapina. Kopitar prijè 45 godinah potaknuo i mene, da pomnjivo gojim slavensku knjigu; s toga žalim, da njegovoj svečanosti prisutstvovati nemogu te kličem iz dna srca: slava mu!

Ivan Kukuljević.

Belgrad. Slava slovenskom narodu, koji je celokupnom Slovenstvu dao Kopitara! Slava današnjim prvacima slovenskim, naslednicima velikog rodoljuba, ne samo po krvi, nego i po duhu! Slava sa svih krajeva neumrlome Kopitaru!

Sekretar srpskog učenog društva:

Kujundžić.

Sofija. Iz stolica-ta Sofia na mnogovečno stradavše-to novovozrođjeno slavensko gospodarstvo, slavenska beseda, bratski vas pozdravlja za praznika na bezsmertni za slavenska nauka Kopitara! (Drugo polovico tega telegrama izpušćamo, ker je nam prišel tako skvarjen, da ga nijsmo razumeli).

Grekov.

Novisad. Historija preporodaja srpske književnosti prepletena je sjajnim trakom imena Kopitarova. Srpski narod poštujući pomen Vuka Karadžića sjeća se svagde s pietetom i Jerneja Kopitara. Zato i književno društvo Matice srpske danas sa oduševljenjem pozdravlja stoletnicu slavljenog pokojnika.

Književni odbor Matice srpske.

Dunaj. — Na korist vseh Slovanov delavšega moža treba, da i vsi Slovani slavé. Slovencem se pridružuje i češka omladina ter kliče: slava Kopitarju, živeli njega slaveči Slovenci!

Akademicky spolek na Dunaji.

Zagreb. Slovenci v hrvatskeji metropoli živeči, pošiljajo vam srčen pozdrav in kličejo: bodi večen spomin učenjaku Jerneju Kopitarju, živeli čistilci njegovi!

Bradaška, dr. Fon, dr. Kopač, Kos, dr. Kosirnik, Kuralt, Marn, Mušič, Roš, Seunig, Stožir, Valjavec, dr. Vajngerl, dr. Vidrić, Zepič.

Zagreb. Zadržan prisustvovati stoletnici, izročam Slovencem srčne bratske pozdrave od Bolgarov, pošiljajoč ob jednom dotično pismo v originalu, v katerem kličejo Slavjani od Balkana gromovito slava uspomeni Kopitarjevej za njegove naučne zasluge, kakor v obče za Slavjanstvo tako posebno tudi za Bolgare!

Za Sofijsko slavjansko besedo:
Bezenšek.

Celovec. V spomin stoletnice neumrlega učenjaka kličemo navdušeni: večna slava Kopitarju, slava vsem čestilcem njegovim! Živi, živi duh slovenski!

Odborniki Mohorjeve družbe v Celovci.

Celovec. Rodoljubom pomrlim večnaja pamjat! Rodoljubom zbranim v Repnjah slava! Vsem delavnim rodoljubom slavjanskim: mnogaja ljeta!

Matija Majar v Celovci.

Celovec. Učeni Kopitar je delal za naš narod z učenostjo: delajmo vsak po svojem stanu za srečo naroda slavjanskega!

Rossbacher v Celovci.

Celovec. Slava narodu, ki časti svoje zaslužne može.
Janežič.

Trst. Večna slava slovničarju Jerneju Kopitarju!
Čitalnica tržaška.

Vižmarje. Slava Kopitarju, živeli njegovi čestitelji!
Hrabroslav Odlázek, Vižmarski.

Medvode. Slava! kličem čestiteljem vednostnega velikana, ki narod budijo in spodbujajo potomce k duševnemu delu!

Milič,
železniški predstojnik v Medvodah.

Ljutomer. Kopitarjeve slavitelje srčno pozdravlja
Ljutomerska čitalnica.

Trst. Srčen pozdrav čestilcem Kopitarjeve slave.
Cegnar, Slavomir, Pogorelec,
Jože Kavčič, Jereb, Vadnov,
Čenčič, Hrabroslav Dekleva,
Friškovič, Jazbec.

Tullnerbach. Slava Kopitarju, slovenskemu učenjaku.
Bog živi Kopitarjev rod!

Ivan Navratil, na odpočitku blizu Beča.

R a k e k. Trud Kopitarjev sad mej Slovani naj širi obilno, priča na glas, kaj ume svoboden, složen Slovan.

R e s m a n, G r b i ć.

Brežice. Slava Kopitarju, slava njegovemu duševnemu sinu Miklošiču, čast in poštenje nepristranskemu vladanju Taaffeja in Winklerja, ter zahvala zbranim čestilcem izdatelja „Glagolita Clozianus“ izražajo v duhu navzočni Slovenci brežkega okraja.

T a n š e k.

P t u j. Večnaja pamjat veleumnemu učenjaku Jerneju Kopitarju. Sokolovo oko njegovo odkrilo nam je tajno krasoto glagoliške prošlosti, opazilo, vodilo duhovite orjake: Srbina Vuka, našega Miklošiča. Slava Repnjam: Na zdar vsem denes tamkaj navzočnim.

Za čitalnico ptujsko:

Žitek.

G o l o b k o v o na Češkem. Delavni v prid Slovanstva, čuvamo pravico in resnico, proganjamo pa ošabnost in plitkost, kakor vredni nasledniki Dobrovskega in Jerneja Kopitarja. Slava mu!

L e g o.

Razen teh telegramov so došli tudi sledeći dopisi iz Zagreba:

Slavni odbore!

Veoma žalim, što uz najbolju volju ne mogu se odazvati tamošnjomu cienjenomu pozivu od 14. t. m. i što ni jedan od akademika ne može biti svjedokom ove počasti, koju slovenski rodoljubi priredjuju svojemu velikomu zemljaku i slavnomu slovenskomu jezikoslovcu Jerneju Kopitaru. Ali taj propust nadomjestiti će prof. dr. Celestin, koj se tiem umoljava i ovlaštuje, da akademiju i mene zastupa kod svečanosti, kojoj ćemo biti svakako duhom prisutni, budući osvjedočeni o velikih zaslugah neumrloga svečara.

Dr. Fr. Rački,

predsjednik jugoslavjanske akademije znanosti.

Dalje od „Matice Hrvatske“:

Slavni odbore za Kopitarovu svečanost u Ljubljani!

U ime „Matice Hrvatske“ čast mi se je najsrdačnije zahvaliti na cienjenom pozivu od 14. t. mj. od strane toga odbora za Kopitarovo slavlje, te veoma žalimo, što nemože na toj bratinskoj svečanosti nijedan od odbornika „Matice“ prisustovati.

Nu da ipak zadovoljimo želji našoj, opunovlašćujemo ovim našega utemeljiteljnoga člana profesora dra. Fr. Celestina, da pri Vašoj svečanosti „Maticu Hrvatsku“ zastupa.

Sa bratinskim pozdravom
u ime upravlj. odbora „Matice Hrvatske“:
Ivan Kostrenčić,
tajnik „Matice Hrvatske“.

Od „Sokola Hrvatskega“:

Slavni odbore za Kopitarovu svečanost u Ljubljani!

U ime „Hrvatskog Sokola“ u Zagrebu čast mi je izraziti tim naše veliko sažaljenje, da nijedan od odbornika našeg društva ne može prisustvovati pri liepoj bratinskoj Kopitarovoj svečanosti. Nego da ipak zadovoljimo svojoj želji, opunovlašćujemo ovim svoga izvršujućeg člana, profesora dra. Fr. Celestina, da pri Vašoj svečanosti zastupa „Hrvatski Sokol“.

Sa bratskim pozdravom
u ime upravljavajućeg odbora „Hrvatskog Sokola“:
Dr. Jos. Fon.

Izvrševaje svoj slabi opis, pravi poročevalec v Soči (X. 41) v dan 100. godovnje Jerneja Kopitarja l. 1800, ne morem si kaj, da ne bi klical mladini slovenskej, ki je onega Kopitarjevega dne pojavila toli svetega navdušenja, da bi jej ne klical: Tolle, lege! Vzemi Kopitarja v roke ter beri ga! Uči se iz njega vednosti in resnice, uči se! Posnemaj ga v ljubezni do naroda in uka, posnemaj ga! — Da vredna svojega rojaka in domovine slovenske imaš pripravljeno pošteno srce in bister um, ko veljá stopiti kot Slovenec in Slovan z močjo za naroda samostojnost in prosveto. Da večna bo Slovencev čest!

To bode Kopitarja spomin najlepši, najvredniši!

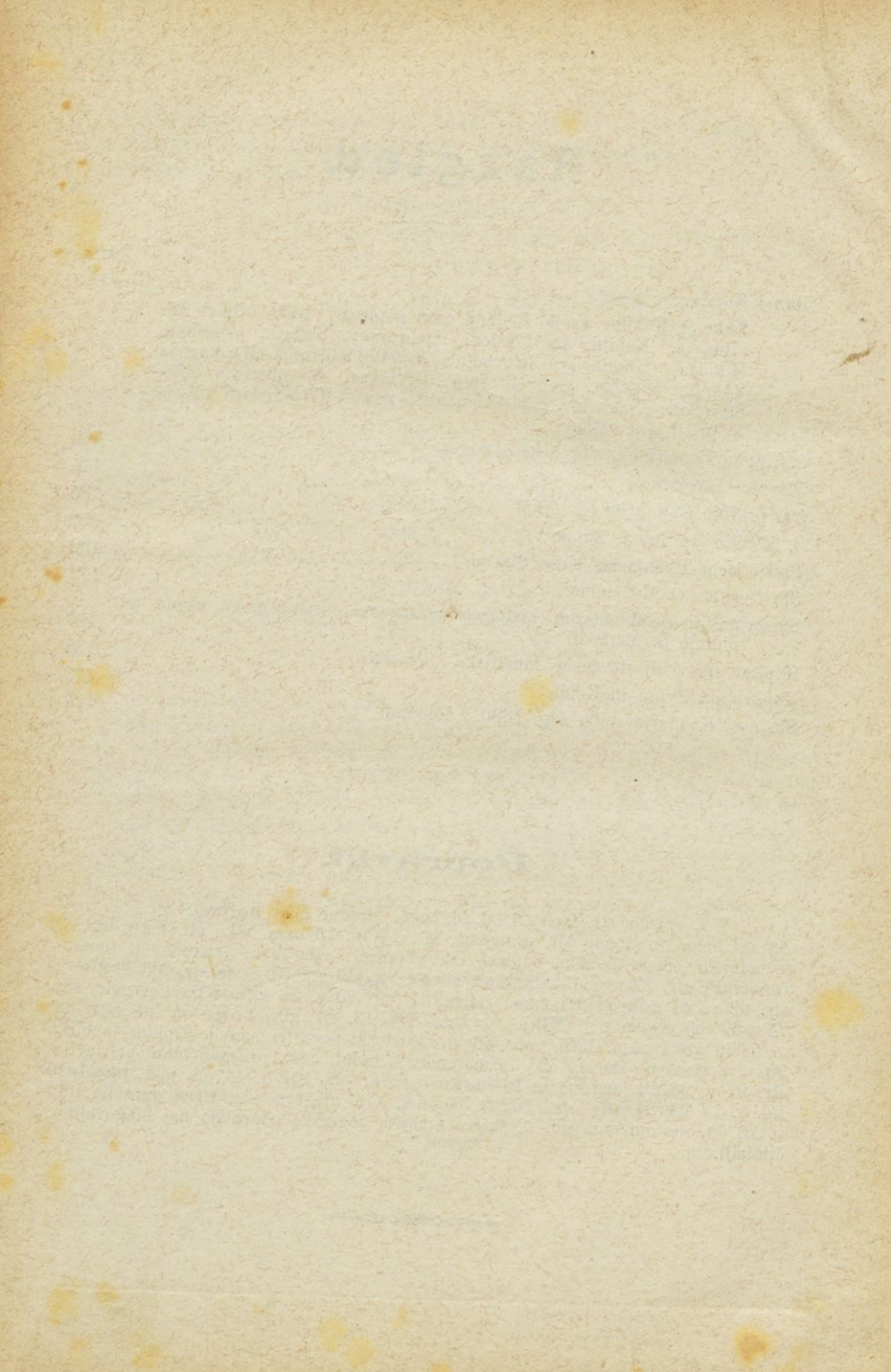
Razgled.

Stran

Jernej Kopitar	1—111
Kako je Kopitar svoje življenje sam popisal l. 1839. Spisi Kopitarjevi. Kopitar pa Mušicki, Dobrovsky, Safarik, Vostokov, Miklošič. Kopitarjevo delovanje v dvorski knjižnici. Kopitar pa Vodnik, Metelko, Čop, Prešern, Ravnikar. Slovanstvo v obče, Slovenci. Dodatek. Zapisek manjših spisov Kopitarjevih in kje so prišli na svetlo.	
J. Kopitar in sedanja slovenska slovnica	112
Slovnice slovenske	115
Tri prošnje Kopitarjeve l. 1809	125
J. Kopitar pa Dr. J. Zupan	129
Patriotische Phantasien eines Slaven	132
SS. Cyrillus et Methodius	142
Slavorum cisdanubianorum historiae conspectus chronologicus usque ad obitum S. Methodii	146
Kopitar sprožitelj slovenske kmetijske „Pratike“	172
Kopitar pa Pypin in Kolár	173
Slavnost Kopitarjeva 22. avg. 1880 v Repnjah	176

Popravki.

V I. spisku str. 2 vr. 6 od zd. nam. naprej čitaj **najprej**; str. 11 vr. 7 od zg. nam. prostopop čit. protopop; str. 14 vr. 13 nam. tako čit. **take**; str. 17 v zadnjem odstavku nam. popisal čit. **prepisal**; str. 30 n. neizrečno³č. neizrečeno itd.; str. 37 vr. 8 čit. kar koli **vemo**; str. 46 vr. 10 č. na str. 403 **Truber**; str. 62 v. 23 **zabavljati** nam. zahvaliti; str. 70 v. 26 **vgnal** nam. vrgel; str. 74 v. 30 v njegovem t. j. **Mikl.** . . ; str. 78 v. 13. čit. glas **bolje** od itd.; str. 82 v. 5 čit. 1821 nam. 1851; str. 88 v. 11 izbriši prve tri besede (Dokler je bil); 90 v. 1 nam. ne smemo čit. ne moremo; v zadnj. odst. pribavil nam. pristavil; str. 97 v. 23 čit. nemške in **latinske** besede; str. 101 v. 14 čit. jako **ugodno** itd. v. 17 izbriši **od**; str. 102 v. 6. odst. čit. njegova **slovnica** opravila itd. v. 15 čit. **na** nm. ena itd. Nekatere manjše pogrške popravijo naj blagovoljno čitatelji.

Gesellschaftliche Gefühlssache!

Senectus ipsa est morbus. Dagegen will diese meine Zusammenkunft den Satz,
von dem mir nur unübersteigbar freysinnig zu nimmerer Verklärung vorübergeht,
andere unübersteigliche Dörner zu erpöckern, mögen mich nicht abhalten,
das ist mir ein pflichtiges Jauch für die selbstwillige Dispensation der
Gesellschaft als das angeführte Gefühl der überwachenden Macht der
Gemeine des Bleiweiß so spät auftragen müßte. —

Von Gagenen gewöhnlich ist die Gesellschaft zu dem selbst ihre Fortwähren
überwachen und Folge der ^{Novize} "Novize" zu sein, so fern die hier die Redaction
ihre Seite die so fortwährende Natur der Sache allein nicht abgeben; es ist
vielleicht einmal daran gekommen, so wird ich die Zeit zum Verstandes
Eindruck. Was mich betrifft, so bin ich für die Unmöglichkeit noch nicht im
Stand, Arbeit zu leisten; das besetzt ist mir von, welches ich aber nicht
bedeutendst die Erfahrung beizubringen. Aber überflüssig wäre es, mich mit
besonderen Bemerkungen zu beschäftigen, da es das Beste ist, die Gesellschaft
lassen kann. —

Sie hat auch zu bemerken, daß die Gagenen, selbst von ihrem Recht zu sprechen
auf andere übertragen wollen; als wenn z. B. auf die Polen etc. so schreiben, wie
wir. Von allem dem ist nicht mehr die Rede wahr. Metelko's System ist nicht das,
aber es stellt sich die antike Dichtung der übrigen dar. Es ist abzuweisen, wenn
selbst Dainko nicht möglich ist. Gaj's Anweisung hat 2 Theile, 1) volu. flingendatuk
über die Zeit, 2) und das G, nj, di; Sakincki polare G für é; ist also wieder

man unerbötig, und man combinirt; es gibt fallen, wo h, n, d, h auf einander folgen
lauten, wie in unserm bratje, lude etc. — Bis dahin ein vollkommenes lat-plaw-
Alphabet kommt, ist es besser bei den alten Combinationen zu bleiben, die wohl
manuscripte ist, als Gay's sein. So man es auf die Folie. Die Bucher aber
sind sehr in meine Gesinnung. Doch kann ich davon, wie die Wahrheit, den
Königreichsplan, Eselaten Gay nicht zu leicht zu glauben.

An meine braten „Bairischlandens wird die Gesellschaft, wenn nicht mehr,
doch für die Folge denken. Dürft mich nicht die freigesetzten haben können
für alle Mühen.

Die weitere Dispens der Gesellschaft besteht in — Kom; von wo es also
Ihre aufträge sind mit Arbeit zu versehen ist für mich.

Es bitte die freigesetzte Gesellschaft, meine unbegrenzte Gerechtigkeit
und Aufmerksamkeit zu verwenden.

Wien d. 10 Oct. 1843.

Custos Kopitar

